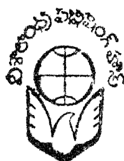
గురజాడ రచనలు

కన్యాశుల్కం

రెండవ కూర్పు - 1909

సంపాదకుడు

పెట్టి ఈశ్వరరావు

విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్

4-1-435 విజ్ఞాన భవన్, బ్యాంక్ స్ట్రీట్

హైదరాబాద్ - 500 001.

KANYASULKAM (1909) - Gurajada Appa Rao
Editor: Setti Eswararao

ప్రచురణ నెం. : 2350/2332 R

మొదటి ముద్రణ : సెప్టెంబరు, 1986

ఏడవ ముద్రణ : ఆగస్టు, 2000

ఎనిమిదవ ముద్రణ : అక్టోబరు, 2001

తొమ్మిదవ ముద్రణ : సెప్టెంబరు, 2002

పదవ ముద్రణ : మార్చి, 2005

వెల: రూ.70-00

ప్రతులకు: విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్,
అబిడ్స్, హైదరాబాద్ - 500 001.
E-mail: visalaandhraph@yahoo.com
విశాలాంధ్ర బుక్ హౌస్,
అబిడ్స్, సుల్తాన్‌బజార్ - హైదరాబాదు,
విజయవాడ, విశాఖపట్టణం,
కాకినాడ, గుంటూరు, అనంతపురం,
హన్మకొండ, తిరుపతి.

ముద్రణ: విశాలాంధ్ర ప్రెస్, హిమాయత్‌నగర్, హైదరాబాద్, ఫోన్ నెం. 23222308.

విషయసూచిక

గురజాడ వెంకట అప్పారావు
జీవిత వివరాలు

గురజాడ వెంకట అప్పారావు కుటుంబం, తాతల కాలంలో కృష్ణా జిల్లా గురజాడ గ్రామం నుండి విశాఖ మండలానికి తరలి వచ్చింది.

తండ్రి వెంకట రామదాసు, తల్లి కౌసల్యమ్మ.

తండ్రికి సంస్కృతంలో మంచి ప్రవేశం వుండేది. ఆయన విజయనగరం సంస్థానంలో పేష్కారుగానూ, రెవెన్యూ సూపర్‌వైజర్‌గానూ, ఖిలేదారుగానూ ఉద్యోగాలు చేశారు. విజయనగరానికి చేరువలోని ఉటగెడ్డ అన్న ఏరు బండిలో దాటుతూ వుండగా, హటాత్తుగా ఆ ఏరు పొంగడంవల్ల మునిగిపోయి మరణించారు.

1862 సెప్టెంబరు 21 పుట్టిన తేదీ. జననం మాతామహుల యింట, విశాఖజిల్లా, ఎలమంచిలి తాలూకా, రాయవరం గ్రామంలో

జాతకాన్నిబట్టి పుట్టిన తేదని లెక్క కట్టడంలో తేడాలున్నాయి. ఒకదాని ప్రకారం 1861 నవంబరు 30, యింకోదాని ప్రకారం 1862 సెప్టెంబరు 21. ఆయన మనుమలు రెండోదాన్ని ధ్రువపరుస్తున్నారు.

తండ్రి చీపురుపల్లిలో ఉద్యోగం చేస్తున్నప్పుడు, పదేళ్ల వయస్సు వరకూ అక్కడే చదువు. తరవాత బి.ఏ. పట్టం పుచ్చుకునే వరకు విజయనగరంలో, గిడుగు రామమూర్తితో కలిసి చదువుకున్నారు. ఇద్దరూ చిన్నప్పట్నుంచి ప్రాణమిత్రులు.

1882 మెట్రిక్యులేషన్.

హైస్కూలు చదువుకాలంలో శ్లోకాలు రాసేవారట. విద్యాభ్యాస దశ పేదరికంలో సాగింది. ఉదారుడైన విజయనగరం మహారాజ కాలేజి ప్రిన్సిపాల్ సి. చంద్రశేఖర శాస్త్రి యింట వసతి, భోజనం.

1882 "కుక్క" అన్న ఇంగ్లీషు పద్యం ప్రచురణ.

1882–1884 యఫ్.ఏ.

1883లో "సారంగధర" అన్న ఇంగ్లీషు పద్యకావ్య ప్రచురణ, తమ్ముడు శ్యామలరావూ, తానూ విజయనగరంలోని "ఇండియన్ లీజర్ అవర్", "తెలుగు హార్ప్" అన్న పత్రికల్లో ఇంగ్లీషు పద్యాలు రాస్తూ వుండేవారు. "ఇండియన్" లీజర్ అవర్ లో వెలువడిన "సారంగధర" ను మెచ్చుకొని, అప్పటి ప్రముఖ కలకత్తా పత్రిక "రీస్ అండ్ రయ్యెత్" (రాజా, రైతు) అన్న ఇంగ్లీషు పత్రికాధిపతి, శంభుచంద్ర ముఖర్జీ దానిని తన పత్రికలో రెండుసార్లు ప్రచురించారు. (ప్రచురణ ఆగస్టు 11,18 సంచికలు) ; ఎంతో

ప్రోత్సాహిస్తూ ఉత్తరం రాశారు. ఇద్దరి మధ్య ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు సాగయి. ప్రారంభ దశలో ప్రోత్సాహించిన వారిలో, "ఇండియన్ లీజర్ అవర్" సంపాదకుడు గుండుకుర్తి వెంకటరమణయ్య ఒక ముఖ్యుడు. "చంద్రహాస" అన్న యింకో పెద్ద ఇంగ్లీషు కావ్యం కూడా రాశారట. "కుక్కు" లాగనే, యిది కూడా అలభ్యం.

1884-86 బి.యే., ఫిలాసఫీ అభిమాన శాస్త్రం. రెండో భాష సంస్కృతం.

1884 విజయనగరం మహరాజా కాలేజి హైస్కూల్ ఉపాధ్యాయ పదవి, జీతం 25 రూపాయలు

1885 వివాహం. భార్య అప్పలనరసమ్మ.

1886 ఉద్యోగానికి సెలవు పెట్టి డిప్యూటీ కలెక్టర్ ఆఫీస్‌లో హెడ్ క్లర్క్ ఉద్యోగం.

1887 కాలేజీలో నాలుగో లెక్చరర్. జీతం నూరు రూపాయలు (విజయ దశమి నాడు).

1887 విజయనగరం మహారాజా ఆనంద గజపతి పరిచయం.

1887 విజయనగరంలో ఒక కాంగ్రెస్ సభలో ఉపన్యాసం.

1887 ప్రథమ సంతానం, కుమార్తె (ఓలేటి లక్ష్మీ నరసమ్మ).

1888 విశాఖపట్టణం స్వచ్ఛంద సేవా దళంలో సభ్యత్వం.

1889 ఆనంద గజపతి ఆస్థానం డిబేటింగ్ క్లబ్బుకు ఉపాధ్యక్షపదవి.

1890 ద్వితీయ సంతానం, కుమారుడు (వెంకట రామదాసు).

1890 గురజాడ "విక్టోరియా ప్రశస్తి" గీతాలు వ్రాసి రాయి దంపతులకు రీవా రాణి డిసెంబరు 12న బహూకరించారు. ఆమె ఆనందగజపతి అక్క|అప్పలకొండమాంబ.

1891 మూడవ లెక్చరర్ పదవి. జీతం నూటపాతిక. చెప్పే పాఠాలు, ఎఫ్.ఏ., బి.ఏ., క్లాసులకు ఇంగ్లీషు, వ్యాకరణం, సంస్కృత సారస్వతం, తర్జుమా, గ్రీక్, రోమన్ చరిత్రలు.

1892 మద్రాసు లా కాలేజీలో చదువుతూ వుండిన తమ్ముడు శ్యామల రావు మరణం.

1892 "కన్యాశుల్కం" మొదటి కూర్పు ప్రదర్శనం (ఆగష్టు 13).

1894 "శ్రీరామ్ విజయమ్" అన్న సంస్కృత నాటక సమీక్ష విజయనగరం ఆంధ్రాంగ్ల పత్రిక "తెలుగు హార్ప్" లో. ఇది ఆ గ్రంథానికి పీఠికగా ప్రచురింపబడింది. 1912 తరవాత (?) "జార్జిదేవ చరితమ్" లేక "రాజభక్తి ప్రదీపమ్" అన్న యింకో సంస్కృత కావ్యానికి పీఠిక. వీటి రచనా కాలాలు తెలియవు. ఈ పీఠికలు ఇంగ్లీషులో రేవి.

సి.పి. బ్రౌన్ సేకరించిన చారిత్రక గాథ, "ది హార్స్ ఆఫ్ రాజాస్, బీయింగ్ ది హిస్టరీ ఆఫ్ హండె అనంతపురం" (తెలుగు) అన్న ప్రతిని, ముఖతా విని బ్రౌన్ రాయించి పెట్టిన "తాతాచార్యుల కథలు" అన్న సంపుటం సంస్కరించి ప్రచురణకు సిద్ధపరిచారు. అవి గురజాడ చనిపోయాక అచ్చయ్యాయి.

1891 సంస్థాన శాసన పరిశోధక పదవి.

1896 "ప్రకాశిక" అన్న పత్రికకు సంపాదకునిగా డిక్లరేషన్. ఈ పత్రిక వెలువడినట్టు లేదు.

1896 ఆనంద గజపతి భార్య మరణం.

1897 "హరిశ్చంద్ర" అన్న ఇంగ్లీషు నాటకానికి పీఠిక.

1897 "కన్యాశుల్కం" తొలి కూర్పు ఆనంద గజపతికి అంకితం, ముద్రణ. పీఠికలో, గ్రాంథిక భాషలోని అసౌకర్యాలు, యిబ్బందులూ వివరంగా చెప్పి, వాడుక భాషను కావ్యభాషగా పెపొందించడం వల్ల కలిగే మేళ్లను నొక్కి వక్కాణించడం జరిగింది. ఇది సాహిత్య భాషగా వాడుక భాష స్థాపనకు, నవ్య ఆధునిక భాష వ్యాప్తికి అంకురార్పణ.

1897 ఆనంద గజపతి మరణం.

1898 ఆనంద గజపతి అక్క అప్పలకొండయాంబ (రీవా రాణి) ఆంతరంగిక కార్యదర్శి ఉద్యోగం.

1902 తృతీయ సంతానం. కుమార్తె (పులిగెడ్డ కొండయ్యమ్మ)

1903 సంతానం లేకుండా చనిపోయిన ఆనంద గజపతి, తల్లి అలక రాజేశ్వరికి దత్తత చేసుకునే హక్కునిచ్చారు. ఇది చెల్లదని దాయాదులు దావా వేశారు. దావా 1913 వరకూ సాగి రాజీ అయ్యింది. ఈ దావాను నడిపించే భారం అంతా గురజాడ మీద పడింది.

1905 తండ్రి మరణం.

1906 పాఠశాలల్లో సులభ తెలుగు బోధనా భాష కోసం, తూర్పు జిల్లాల విద్యాధికారి జె.ఎ. ఏట్స్‌తోనూ, విశాఖపట్టణం మిసెస్ ఏ.వి.యన్. కాలేజి ప్రిన్సిపాల్ పి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగార్‌తోనూ, పర్లాకిమిడి కాలేజి లెక్చరర్ గిడుగు రామమూర్తితోనూ కలిసి కృషి, చర్చలు. వాడుక భాష కోసం మహోద్యమ ప్రారంభం.

1906 "కొండుభట్టీయం" రచన.

1907 "నీలగిరి పాటలు" ప్రచురణ.

1908 మద్రాసు కాంగ్రెసు మహాసభకు హాజరయ్యారు. దాన్ని గురించి ఇంగ్లీషు పత్రికల్లో వ్యాఖ్యలు, ఆంగ్ల వ్యంగ్య పద్య రచన.

1909 "కన్యాశుల్కం" రెండో కూర్పు ప్రచురణ.

1910 ఆకాశంలో తోకచుక్క (హాలీస్ కామెట్) కనిపించగా కలిగిన భయాందోళనలను "చన్నకాలపు చిన్న బుద్ధులు" గా వ్యాఖ్య.

1910 సకల కులాల వారితో బరంపురంలో సహపంక్తి భోజనం.

1910 'ముత్యాల సరములు' , 'కాసులు' ప్రచురణ. ఇది మొదలుకొని, ఈ సంవత్సరంలో అనేక ఆధునిక కవితా గీతాలు, ఆధునిక కథలు వివిధ పత్రికలలో ప్రచురణ. వాడుక భాషకోసం వాదోపవాదాలతో, అనేక వ్యాసాలు కూడా యీ సంవత్సరంలో ప్రచురణ (వివరాలు ఆయా రచనలలో చూడ వచ్చును). ఈ ఏడే 'బిల్హణీయం' ప్రథమాంకం ప్రచురణ అయ్యింది.

1911 "బిల్హణీయం" ద్వితీయాంకం , "లవణరాజు కల" ప్రచురణ.

1911 మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం బోర్డ్ ఆఫ్ స్టడీస్ సభ్యత్వం.

1911 ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు స్థాపన. (వాడుక భాష ఉద్యమం కోసం.)

1912 కలకత్తా వంగీయ సాహిత్య పరిషత్తు తీనీటి విందు (జనవరి 23)

1912 "కన్యక" ప్రచురణ.

1912 రీవా రాణీ మరణం.

1913 వారసత్వం దావా రాజీ.

1913 "సుభద్ర" రచన.

1913 ఉద్యోగ విరమణ, (ఫిబ్రవరి 12), పెన్షన్ రూ. 140.

1913 మద్రాసు విశ్వ విద్యాలయం " ఫెల్లో" పదవి.

1914 మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయానికి 'విశ్వవిద్యాలయాలు : సంస్కృత, మాతృభాషలు' అన్న నివేదిక సమర్పణ.

1914 మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం పాఠ్య క్రమంలో వాడుక భాషను చేర్చరాదన్న నిర్ణయానికి అసమ్మతిగా 'అసమ్మతి పత్రం' సమర్పణ.

1914 అనారోగ్యం.

1914 "దించు లంగరు" రచన.

1915 తన శరీర స్థితిని గురించి, అనారోగ్యం గురించీ వైద్యునికి వివరణ (పంపిన తేది ఏప్రిల్ 9).

1915 "లంగరెత్తుము" రచన.

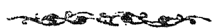
1915 నూతన గృహప్రవేశం.

1915 నవంబరు 30 మరణం.

శ్రీరస్తు.

కన్యాశుల్కము

హాస్యరస ప్రధానమగు నాటకము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ హర్ హైనెస్

ది మహారాజ కుమారికా సాహేబా

ఆఫ్ విజయనగరం, మహారాణీ ఆఫ్ మాధోగడ్, రీవా,

పర్మార్ నారి భృత్యుఁడగు,

గురజాడ - అప్పారావు చే

రచింపఁబడినది.

రెండవకూర్పు.

చెన్నపట్టణం

జి. రామస్వామి శెట్టిగారి

ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రాపితంబై ప్రకటింపఁబడెను.

వెల 12 అణాలు.

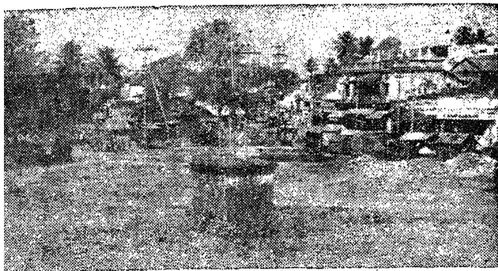
చెన్నపురి ఎస్ప్లెనేడ్ లోని

వావిళ్ల - రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్

సన్సువారి డిపోలో దొరకును.

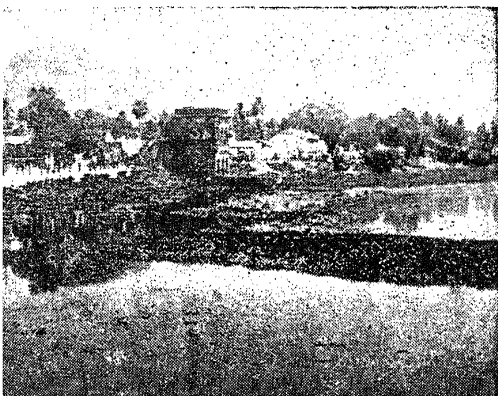
1909.

రెండో కూర్పు లోపలి తొలి పుట

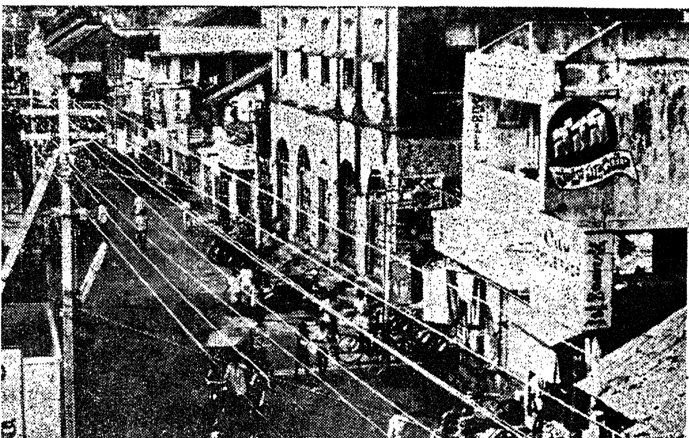
కన్యాశుల్కంలో
ప్రస్థావించిన
విజయనగరంలోని
స్థలాలు

పైనుండి
దిగువకు

బొంకుల దిబ్బ
అయ్య కోనేరు

కస్పా బజార్

His Highness the Maharaja Mirja Sri Ananda Gajapathi Raj Manea Sultan Bahadur of Vizianagaram, G.C.I.E.

కృతికర్త, ఆనంద గజపతి

DEDICATION

To

His Highness the Maharajah Mirza
Sri Ananda Gajapati Raj
Manea Sultan Bahadur
of Vizianagram, G.C.I.E.

MAY IT PLEASE YOUR HIGHNESS,

It is fabled that when the ancient demi-god of your noble race, was making a causeway across the sea, to rescue his consort from captivity, the faithful squirrel brought at the end of its tail, a few grains of sand, not indeed, hoping to advance the high enterprise in any appreciable degree, but to show an inclination to serve. Ten years ago, when the question was engaging Your Highness's attention, of saving a very helpless section of our women-kind, from a galling type of slavery, fraught with the germs of social demoralisation, an humble servant made a feeble effort to arouse public opinion on the subject, by exposing the evil in a popular drama. The success that attended its production on the boards, and demand for copies from various quarters, emboldened him to publish it. No one is better aware than the writer himself, how great are the imperfections of the piece, and how unworthy it is of presentation to such an exalted personage and ripe Scholar as Your Highness, but he has ventured to seek your Highness's indulgence, as he deems it the highest honour and his greatest ambition to be permitted to dedicate the fruits of his intellect, poor though in merit, to a Prince with whom knowledge is an absorbing passion and whose appreciative encouragement of letters, has attracted to his court literary stars of the first magnitude and inaugurated a brilliant epoch in the history of Telugu Literature.

I have the honour to subscribe myself
May it please Your Highness,
One Ever Loyal to The Ever Loyal.

అంకితం

ఘనత వహించిన మహారాజా మీర్జా శ్రీ ఆనంద గజపతి రాజ్ మహరాజా సాహెబ్ మెహర్బాన్ ముష్ఫక్ కదర్దాన్ కరంపర్మాయీ మొఖలెసాన్, బాద్షా - యె - కళింగ్, మనె సుల్తాన్ విజయనగరం బహదూర్ జి. సి. ఐ. ఇ. గారికి

ప్రభూ, అవధరించండి,

మీ వున్నత వంశానికి చెందిన పురాతన అవతార పురుషుడు తన సతిని చెరనుంచి విడిపించేందుకు సముద్రంపై వారధి కడుతున్నప్పుడు, స్వామిభక్తి పరాయణమైన ఉడుత తన తోక కొనతో కాస్త ఇసుక రేణువులను తీసుకొచ్చిందని కథ చెబుతారు. ఆ మహత్కార్యానికి తాను ఎక్కువ తోడ్పడ గలనని కాక, తన సేవాతత్పరతను చూపడం ఉడత ఉద్దేశం. మన స్త్రీ జాతిలోని నిస్సహాయమైన విభాగాన్ని సమాజ అవినీతి క్రిములతో నిండివున్న బాధాకరమైన దాస్యం నుండి రక్షించే సమస్య, ఘనత వహించిన మీ దృష్టిని పదేళ్ళ క్రితం ఆకర్షించినప్పుడు, ఈ చెడుగును ఒక జనరంజకమైన నాటకంలో వెల్లడిచేసి ఈ విషయంపై ప్రజాభిప్రాయాన్ని వుద్దీప్తం చేసేందుకు మీ భృత్యుడొకడు ఒక దుర్బల ప్రయత్నం చేశాడు. ఆ నాటక ప్రదర్శన విజయవంతం కావడం, దాని ప్రతులు కావాలని వివిధ ప్రాంతాల వారు కోరడం చూచి, అతను నాటకాన్ని ప్రచురించే ధైర్యం చేశాడు. ఈ నాటకంలో ఎంత పెద్ద లోపాలున్నాయో, ఘనత వహించిన మీ అంతటి ఉన్నత వ్యక్తికి, పరిణత విద్వాంసునికి కానుకగా సమర్పించడానికి అది ఎంత అనర్హమైనదో అందరికన్న రచయి కకే బాగా తెలుసు. అయినప్పటికీ, అతను తన కోర్కెను దయతో మన్నించవలసిం గా ఘనత వహించిన మిమ్మల్ని ప్రార్థిస్తున్నాడు. ఎందువల్లనంటే, జ్ఞానార్జన మై మగ చే పిపాసగా వున్నట్టి, గుణ గ్రహణ శీలమైన సాహిత్య పోషణతో తన కొలువు కూటానికి, తారాపథ మందుకొన్న అగ్రేసర సాహిత్య శిఖామణులను ఆకర్షించి, తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో ఒక మహోజ్వల శకానికి నాంది పలికినట్టి ఒక రాకుమారునికి, అల్పమైనదైనా, తన మేధఃఫలాలను అర్పించడానికి అనుమతింపబడటమే అత్యున్నత గౌరవంగా, తన మహదాశయంగా అతను భావిస్తున్నాడు.

ఘనత వహించిన సదా విధేయునికి
సదా విధేయుడుగా వుండే గౌరవానికి
నోచుకొన్న భవదీయుడు.

PREFACE TO THE SECOND EDITION

It was my original intention to reprint the play with slight alterations, but at the suggestion of my firend *Mr. S. Srinivas Iyengar*, for whose literary judgements I have great respect, I recast it. In the process, it has gained considerably in size. In its present shape it is almost a new work.

The first edition was a marked success. The press gave it a cordial reception and hailed it as an event in the history of Telugu Literature, and men, women and children read it with interest. The only exception was *Mahamahopadhyaya K. Venkataratnam pantulu* Garu who cannot stand two things in this otherwise perfect world – Social Reform and Spoken Telugu. The first edition was exhausted in a few weeks and there has since been a constant demand for copies. I long postponed the worry of a second edition and I undertake it now only at the importunity of firends.

In the Telugu country an author has generally to be his own publisher and book-seller. There is no book-selling enterprise, and what book-reading enterprise there is, is due entirely to the exertions of that venerable body, the *Board of Studies*. The Christian Gospels do not speak of an eleventh commandment "Thou shalt read " but it is given to the Telugu in Board of Studies to command. "Thou shalt read !" and straight thousands of unfortunate young men read books that no mortal can read with profit or with pleasure.

When I wrote the play, I had no idea of publication. I wrote it to advance the cause of Social Reform and to combar a popular prejudice that the Telugu language was unsuited to the stage. *Itinerant Maharata troupes* staged Hindi plays in the Telugu districts and made money. Local companies copied their example and audiences listened with delight to what they did not understand. The bliss of ignorance could not have been more forcibly illustrated. Kanyasulkam gave little scope to vulgar stage attractions such as flaring costumes, sensuous dances, bad music and sham fights; yet it drew crowded houses and vindicated the claims of the Vernacular.

I am glad to find that Hindi plays are on the decline. But the condition of the Telugu stage can, by no means be considered to be satisfactory. There are no theatres worth the name, and no professional actors who practise acting as an art. There are not many good plays either Modern life which presents complex social conditions is neglected by play - wrights except for purposes of the broadest farce and poverty of invention is manifested by the consultant handling of thread bare romantic topics. Few writers display any knowledge of technique. Such a

low level of literary workmanship is a matter for wonder after fifty years of University Education and domination of Western Culture, and it can be attributed only to the defective reaching of English Literature in our Colleges. A better stage of things cannot, perhaps be expected until a strong sense of impels English Professors and Educational Officers to cultivate the vernaculars.

The Telugu intellect is also seriously handicapped by the tyranny of authority - of a highly artificial literary dialect, a rigid system of alliterative versification, and literary types which have long played out. I shall say a word here about the Literary Dialect. Since I wrote the Preface to the first edition, the Spoken Dialect has gained ground. My friend, Principal *P.T. Srinivas Iyengar, recently started a Telugu Teaching Reform Society* among the aims and objects of which the cultivation of Vernacular Telugu holds a prominent place, and *Mr. Yates,* whose name will always be remembered in the Telugu districts for the introduction of rational methods of teaching into our schools, has lent weight to the movement by accepting the Presidentship of the Society.

I cannot understand how modern writers fail to see the merits of Spoken Telugu, its softness which elicited the admiration of foreginers, and its range of expression. At this moment, the best prose in the language is in the Spoken Dialect. Strange as it may sound, Telugu prose owes it origin and development not to the patronage of kings or to the influence of foregin literatures, but to the exertions of a curious Englishman who stimulated compilation of local histories in the vernacular during the early years of the last century. The *Mackenzie Collections,* no doubt, comprise tracts of unequal merit but for rythm, flow and directness some of them beat the best work in the Literary Dialect , and what is rare in Telugu literature, they reflect the mind of the people and bear impress of the times. Unconsciously possibly, *Rai Bahadur K. Viresalingam Pantulu* Garu rendered great service to Telugu by issuing as the first volume of the collĕcted works, adaptations of English acting plays and farces of Indian life writen in vernacular of various degrees of purity, and the choice does credit to his shrewd common sense, because that first volume contains his very best work, in fact, his only work that took the public by storm. The credit of deliberately introducing the vernacular into Telugu drama in keeping with sanskrit tradition, belongs to my friend *V. Venkataraya Sastri Garu* whose *Prataparudriyam* owes not a little of its charm to dialogue in the dialects. I believe my play is the first ambitious work in the Spoken Dialect and, certainly, it has not failed, but success or failure of individual authors is no test of the capacity of a language.

While the vernacular is thus gaining recognition, the Literary Dialect itself is approximating to the Spoken Dialect in the best modern prose which manifests great freedom of usage. Rai Bahadur K. Viresal-

ingam Pantulu Garu, the most Prominent figure in the Telugu World of letters at the present day, has set the example of laxity in the observance of the *Law* of interchange of soft and hard consonants after a *drit a nasal.* Hardly a modern writer would escape censure if judged by rules of grammar and established usage, and in the school room, *Pandit* have relaxed insistence on rigid observance of rules of *sandhi.* The moral of this tendency to break through traditional restrictions is clear. The old Literary Dialect is felt to be an inconvenient instrument, and there is an unconscious effort to form a new Literary Dialect. My complaint is that this movement is illogically slow.

I view the Telugu Literary Dialect as a great disability imposed by tradition upon the Telugus. Let those who love fetters venerate it. My own vernacular for me, the Living Telugu, the Italian of the East in which none of us is ashamed to express our joys and sorrows, but which some of us are ashamed to write well. Literature in the Vernacular will knock at the door of the peasant, and it will knock at the door of the Englishman in India. Its possibilities are immense.

No argument in favour of a Vernacular Literature is needed with persons who are conversant with the history of the English Dialects and the Prakrits, and I know it is not arguments that will eveolve a New Literary Dialect for Telugu. A great writer must write and make it. Let us prepare the ground for him.

The cause of Social Reform has received strong support from *a recent decision of the Madras High Court* in which a full bench consisting of Chief Justice Sir. *Arnold White,* and *Justice Miller and Munro* ruled: "That a contract to make payment to a father in consideration of his giving his daughter in marriage is immoral and opposed to public policy within the meaning of Section 23 of the Indian Contract Act."

I had to contend with one difficulty in printing this book. There are many sounds in the Spoken Dialect which are not represented in the Telugu Alphabet. In the present state of Telugu phonetics, I had to content myself with indicating such sounds by a horizontal line placed over the nearest symbols; and I employed the Ardhanusvara after a nasal ఽ. The creation of new symbols and their adoption into type can be effected only after a more widespread recognition of the Spoken Dialect.

My best thanks are due to Messrs. G. Ramaswami Chetty Co., who cheerfully undertook to adopt my innovations, and did their part of the work to my entire satisfaction.

"ELK HILL HOUSE"
OOTACAMUND, } G.V.A.
Ist May 1909.

రెండవ కూర్పు పీఠిక

(ఇంగ్లీషు మాతృకకు అనువాదం)

ఈ నాటకాన్ని చిన్న మార్పులతో పునర్ముద్రించాలని మొదట అనుకొన్నాను. కాని, నా మిత్రుడు శ్రీ ఎస్. శ్రీనివాస అయ్యంగారి సూచనపై దీన్ని మొత్తంగా తిరగ రాశాను. సాహిత్య రచనలపై ఆయన అభిప్రాయాల పట్ల నాకెంతో గౌరవం. నాటకాన్ని తిరగరాయటంలో అది బాగా పెరిగిపోయింది. ప్రస్తుత రూపంలో అది దాదాపు కొత్త రచనే.

తొలి కూర్పు ఘనంగానే విజయవంతమయింది. పత్రికలు దానికి హృదయపూర్వకంగా స్వాగతమిచ్చి, దాన్ని తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో ఒక ముఖ్యఘనటగా వుడగ్గడించాయి. ఆబాలగోపాలం దాన్ని ఆసక్తితో చదివారు. ఒక్క మహోపాధ్యాయ కొక్కొండ వెంకటరత్నం పంతులుగారు తప్ప, ప్రపంచంలో ఆయన సహించలేనివి రెండున్నాయి – సమాజ సంస్కరణ, వ్యావహారిక తెలుగు భాష. ఇవి లేకపోతే ఆయన దృష్టిలో, ప్రపంచం నిర్దుష్టమైనదే. మొదటి కూర్పు ప్రతులు కొద్ది వారాల్లోనే అయిపోయాయి. అప్పటి నుంచి ప్రతులకు ఎప్పుడూ గిరాకీ వుంటూనే వుంది. ఐతే, రెండవ కూర్పును సిద్ధం చేసే ప్రయాసను చాలా కాలంగా వాయిదా వేస్తూ వచ్చాను. ఇప్పుడిందుకు పూనుకొన్నానంటే, స్నేహితుల ఒత్తిడి వల్లనే.

తెలుగుదేశంలో, రచయిత తన పుస్తకాలను తానే ప్రచురించడం, అమ్ముకోవడం మామూలు. ఇక్కడ పుస్తక వ్యాపారమనేదే లేదు. పుస్తకాలు చదవాలన్న ఆసక్తి ఏమైనా వుందంటే, బోర్డ్ ఆఫ్ స్టడీస్ అనే ఆ గౌరావార్హమైన సంస్థ కృషే కారణం. క్రైస్తవ మత ప్రవచనాల్లో "నీవు చదవాలి!" అని ఆదేశించే అధికారం అబ్బింది. ఫలితంగా దురదృష్టవంతులైన వేలాదిమంది యువకులు చదువుతున్న పుస్తకాలు, మానవమాత్రునికి వుపయోగపడేవీ కావు, ఆనందదాయకమైనవీ కావు.

నేనీ నాటకం రాసినప్పుడు దాన్ని ప్రచురించాలనే వుద్దేశం లేదు. సమాజ సంస్కరణోద్యమానికి తోడ్పడేందుకూ, తెలుగు భాష నాటకాలకు తగింది కాదని ప్రజల్లో వున్న దురభిప్రాయాన్ని తొలగించేందుకూ రాశాను. మహారాష్ట్ర సంచార నాటక సమాజాలు తెలుగు జిల్లాల్లో హిందీ నాటకాలు ఆడి, బాగా డబ్బు చేసుకొన్నాయి. స్థానిక నాటక కంపెనీలు వాటిని అనుకరించాయి. ప్రేక్షకులు తమ కేమీ అర్థం కాని వాటిని విని, ఆనందించారు – అజ్ఞాన జనితమైన మహదానందానికి ఇంతకన్నా గట్టి ఉదాహరణ మరొకటి వుండజాలదు. ధగధగమనే దుస్తులు, గిలిగింతలు పెట్టే నాట్యాలు, కర్ణకఠోరమైన సంగీతం, బూటకపు పోరాటాల వంటి నికృష్టమైన రంగస్థల ఆకర్షణలకు కన్యాశుల్కం చోటివ్వలేదు; ఐనా, అది జనాన్ని తండోపతండాలుగా ఆకర్షించింది; తెలుగు భాష, నాటకానికి తగినదని రుజువు చేసింది.

హిందీ నాటకాల ప్రదర్శన తగ్గు ముఖం పట్టినందుకు సంతోషిస్తున్నాను. కాని తెలుగు నాటకరంగ పరిస్థితి సంతృప్తికరంగా వున్నట్లు ఏ విధంగానూ భావించలేము. నాటకశాలలని చెప్పదగిన వేవీ లేవు; నటనను ఒక కళగా సాధన చేసే వృత్తి నటకులు లేరు; మంచి నాటకాలు కూడ అంతగా లేవు. కేవలం ప్రహసన ప్రదర్శన కోసం తప్ప, నాటకకర్తలు సమకాలీన జీవితంలోని సంక్లిష్ట సామాజిక పరిస్థితులను పట్టించుకోవడం లేదు. కొత్తదనం కోల్పోయిన అవే కాల్పనిక యితివృత్తాలను నిరంతరం పట్టుక వేలాడటం వల్ల, నవ్య భావ దారిద్ర్యం బట్టబయలవుతోంది. సంవిధాన పరిజ్ఞానంతో రాసే రచయితలు లేరు. విశ్వవిద్యాలయ విద్య, పాశ్చాత్య సంస్కృతీ ప్రాబల్యం నెలకొని యాభై సంవత్సరాలు గడిచినా, సాహిత్య రచనా నైపుణ్యం ఇంతహీనంగా వుండటం ఆశ్చర్యపడవలసిన విషయం. మన కళాశాలల్లో ఇంగ్లీషు

సాహిత్య బోధన లోపభూయిష్టంగా వుండటమే దీనికి కారణమనవచ్చు. ఇంగ్లీషు ప్రొఫెసర్లు, విద్యాధికారులు విధి నిర్వహణ విరతితో దేశభాషపట్ల శ్రద్ధ వహించే వరకు ఈ పరిస్థితి బాగుపడుతుందని ఆశించలేము.

పాత ప్రమాణాలు, అంటే చాలా కృతకమైన గ్రాంథిక భాష, యతి ప్రాస నియమంతో బిర్రబిగునుకుపోయిన పద్యరచన, ఎన్నడో కాలదోషం పట్టిన సాహిత్య ప్రక్రియలు – వీటి నిరంకుశత్వం కూడ తెలుగువాడి మేధస్సును కుంగదీస్తుంది. ఇక్కడ గ్రాంథిక భాషను గురించి ఒక మాట. నేను తొలి కూర్పుకు పీఠిక రాసిన తరవాత, వాడుక భాష బలం పుంజుకొంది. నా మిత్రుడు ప్రిన్సిపాల్ పి. టి. శ్రీనివాస అయ్యంగార్ "తెలుగు భాష బోధనా సంస్కరణ సమాజాన్ని" ఇటీవల స్థాపించారు. వ్యావహారిక తెలుగు భాషపట్ల శ్రద్ధను పెంపొందించడం, ఈ సంస్థ లక్ష్యాలూ, వుద్దేశాల్లో ఒక ప్రముఖ స్థానం అలంకరిస్తోంది. ఈ సంస్థకు అధ్యక్షులుగా వుండటానికి అంగీకరించడం ద్వారా వీట్స్‌గారు, ఈ ఉద్యమానికి చేయూతనిచ్చారు. మన పాఠశాల్లో హేతుబద్ధమైన బోధనా పద్ధతులను ప్రవేశపెట్టినందులకు తెలుగు జిల్లాల్లో ఈయన పేరు సదా జ్ఞాపకం వుంటుంది.

వ్యావహారిక తెలుగు భాష విశిష్టతలను, విదేశీయుల మెప్పుపొందిన దాని మార్దవాన్ని, భావ ప్రకటనా విస్తృతిని ఆధునిక రచయితలు ఎందుకు గమనించలేకున్నారో నాకు బోధపడటం లేదు. ఈనాడు, తెలుగులోని అత్యుత్తమ వచన రచనలు వాడుక భాషలోనే వున్నాయి. చిత్రంగా కనిపించవచ్చు. కాని తెలుగు వచన రచన పుట్టిందీ, పెంపొందిందీ రాజుల పోషకత్వం వల్లా, లేదా విదేశీ సాహిత్య ప్రభావం వల్లాకాదు, ఒక విలం ఆంగ్లేయుని కృషి వల్ల. ఆయన గత శతాబ్ది తొలి సంవత్సరాలలో వాడుక భాషలో స్థల చరిత్రల సకలనాన్ని ప్రోత్సహించారు. మెకింజీ కైఫీయతులన్నీ ఒకే స్థాయిలో లేవనేది నిజమే. బాగున్న భాగాలున్నాయి. బాగులేనివీ వున్నాయి. కాని పద విన్యాసంలో, నడకలో, మాటనూటిలో వాటికి గ్రాంథిక భాషలోని అత్యుత్తమ రచనలేవీ వీటికి దీటు రావు. ఆనాటి ప్రజా హృదయానికి అవి అద్దం పడుతున్నాయి; ఆ రోజుల ముద్ర వాటిపై ప్రస్ఫుటంగా వుంది – ఇది తెలుగు సాహిత్యంలో అపురూపమైన విషయం. తరతమ స్థాయిల్లో స్వచ్ఛమైన వాడుక భాషలో, ఇంగ్లీషు ప్రదర్శన నాటకాల అనుసరణలనూ, భారతీయ జీవితాన్ని చిత్రించే ప్రహసనాలనూ భిన్న భిన్న స్థాయిల వాడుక భాషా శైలిలో తన సంకలిత రచనల ప్రథమ సంపుటిగా వెలువరించి, *రాయ్ బహద్దూర్ వీరేశలింగం* పంతులుగారు, బహుశా తనకు తెలియకనే, తెలుగు భాషకు గొప్ప సేవ చేశారు. వీటి ఎంపిక, ఆయన నిశిత లోకజ్ఞానానికి తార్కాణం. ఎందువల్లనంటే, ఆ ప్రథమ సంపుటిలో ఆయన అత్యుత్తమ రచనలున్నాయి. పాఠక లోకాన్ని వుప్పెనలా వూపివేసిన ఆయన రచనలు నిజానికి ఇవే. సంస్కృత సంప్రదాయాన్ని అనుసరించి తెలుగు నాటకంలో వాడుక భాషను ఉద్దేశ పూర్వకంగా ప్రవేశ పెట్టిన ఘనత నా మిత్రుడు వేదం వెంకటరాయశాస్త్రి గారిది. ఆయన ప్రతాపరుద్రీయం అందచందాలకు వాడుక భాషలోని సంభాషణలు చాల వరకు కారణం. ఆసాంతం వాడుక భాషలో వెలువడిన తొలి రచన నా నాటకమే అని అనుకొంటాను. ఈ నా ప్రయత్నం విఫలం కాలేదనేది నా నమ్మకం. కాని విడి విడి రచయితల జయాపజయాలు ఒక భాషకు గల శక్తికి గీటు రాయి కాదు.

ఆ విధంగా ఒక వైపు వాడుక భాష క్రమక్రమంగా గుర్తింపు పొందుతుండగా, మరోవైపు గ్రాంథిక భాషే, పదప్రయోగంలో ఎంతో స్వేచ్ఛ తీసుకుని రాసిన అత్యుత్తమ ఆధునిక వచన రచనల్లోని వాడుక భాషకు దగ్గరగా వస్తూంది. నేడు తెలుగు సాహితీ ప్రపంచంలో అందరికన్న

ప్రముఖులైన రాయబహద్దూర్ కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు ధృతప్రకృతికం మీది పరుషాల స్థానంలో సరళాలు వస్తాయనే సూత్రాన్ని ఖచ్చితంగా పాటించకుండా, ఇతరులకు తోవ చూపారు. వ్యాకరణ సూత్రాలను, సంప్రదాయసిద్ధమైన పద ప్రయోగాలను బట్టి, పాఠశాలల్లో బోధన బట్టి తప్పొప్పులను నిర్ణయించినట్లయితే, ఆధునిక రచయిత ఒక్కరు కూడ అభిశంస నుంచి తప్పించుకోలేడు. పండితులు సంధి సూత్రాలను ఖచ్చితంగా పాటించాలన్న పట్టుదలను సడలించారు. సాంప్రదాయక ప్రతిబంధకాలను ప్రక్కకు నెట్టే ఈ ధోరణిలోని గుణపాఠం స్పష్టమే. ప్రాచీన గ్రాంథిక భాష అనుకూలమైన పరికరం కాదని అనుభూతమయింది; ఒక కొత్త సాహిత్య భాషను రూపొందించుకొనే ప్రయత్నం అనుకోకుండా జరుగుతోంది. కాని ఈ ఉద్యమం నిష్కారణంగా మందకొడిగా సాగుతోందనే నా ఫిర్యాదు.

గ్రాంథిక భాష తెలుగువారిపై సంప్రదాయం రుద్దిన ఒక పెద్ద గుదిబండ అని నా అభిప్రాయం. సంకెళ్ళను ప్రియంగా చూచుకొనేవారు దానిని పూజించనివ్వండి. నాకు నా మాతృభాషే, సజీవమైన తెలుగు భాషే, ప్రాచ్య ఇటాలియన్ అనే భాషే కావాలి. మన సుఖ దుఃఖాలను ఆ భాషలో వ్యక్తం చేయడానికి మనమెవ్వరం సిగ్గుపడటం లేదు, కాని ఆ భాషలో బాగా రాయటానికి మాత్రం మనలో కొందరు సిగ్గుపడుతుంటారు. మాతృ భాషా సాహిత్యం రైతుల్ని తట్టి లేపక తప్పదు; అది భారతదేశంలోని ఇంగ్లీషు వారిని కూడ తట్టిలేపక తప్పదు. ఆ భాషకు గల అవకాశాలు అపారం.

ఇంగ్లీషు మాండలికాల చరిత్ర, ప్రాకృత భాషల చరిత్ర తెలిసిన వారికి వ్యావహారిక భాషా సాహిత్యాన్ని సమర్థించే వాదనలు అవసరం లేదు. తెలుగులో కొత్త సాహిత్య భాషకు రూపుదిద్దేది వాదనలు కాదని నాకు తెలుసు. ఒక మహారచయిత ఆ భాషలో రాయాలి; ఆ భాషకు రూపమివ్వాలి. అతని కోసం మనం రంగం సిద్ధం చేద్దాం.

మద్రాసు హైకోర్టువారి ఇటీవలి తీర్పు సమాజ సంస్కరణోద్యమానికి గట్టి చేయూత నిచ్చింది. ప్రధాన న్యాయమూర్తి, సర్ ఆర్నల్డ్ వైట్, న్యాయమూర్తులు మిల్లర్, మన్రో గల ఒక ఫుల్ బెంచి ఈ తీర్పులో ఇలా నిర్దేశించింది. "తన కూతుర్నిచ్చి పెళ్ళి చేసినందుకుగాను తండ్రికి కొంత డబ్బు చెల్లిస్తానన్న ఒప్పందం కుదుర్చుకోవడం నీతిబాహ్యమైనది; ఇండియన్ కంట్రాక్టు చట్టంలోని 23వ సెక్షన్ తాత్పర్యాన్ని బట్టి, ప్రభుత్వ విధానానికి విరుద్ధం."

ఈ పుస్తకాన్ని అచ్చువేయడంలో నేనొక చిక్కును ఎదుర్కోవలసి వచ్చింది. వ్యావహారిక భాషలోని అనేక ఉచ్చారణలు తెలుగు వర్ణమాలలో లేవు. తెలుగు శబ్ద శాస్త్రమున్న ప్రస్తుత పరిస్థితులలో అటువంటి ఉచ్చారణలను, దానికి సన్నిహితంగా వుండే అక్షరాలపై ఒక అడ్డ గీటు ద్వారా సూచించడంతో నేను తృప్తి పడవలసి వచ్చింది. అనునాసిక తోటి వ తరువాత అర్ధానుస్వారం వుంచాను. వాడుక భాష మరింత విస్తృతంగా గుర్తింపు పొందిన తరువాత మాత్రమే, కొత్త సంకేతాలను సృష్టించడం, వాటిని తెలుగు టైపులో చేర్చడం జరుగగలదు.

నేను తొక్కిన కొత్త పుంతల్ని సంతోషంతో అనుసరించడానికి అంగీకరించి నాకు పూర్తి సంతృప్తికరంగా తమ వంతు కర్తవ్యాన్ని నెరవేర్చేందుకు పాటుపడిన జి. రామస్వామి చెట్టి అండ్‌కో వారికి నా ధన్యవాదాలు.

"ఎల్క్‌హిల్ హౌస్", ఉదకమండలం.
1909 మే 1. జి.వి. ఎ.

KANYASULKAM.

A TELUGU COMIC PLAY IN FIVE ACTS.

G. V. APPABOW PANTULU B. A.

Epigraphist, to H. H. the Maharajah

of Vizinnagram.

మొదటి కూర్పు (1897) ముఖపత్రం

PREFACE

Under the orders of His Highenss the Maharajah of Vizianagram, a list was prepared ten years ago of Brahmin sulka marriages celebrated in the ordinary tracts of the Vizagapatnam District during three years. The list is by no means exhaustive as the parties concerned were naturally averse to admitting acceptance of bride-money; but such as it is, it forms a document of great value and interest. The number of marriages recorded reached one thousand and thirty four, giving an average of three hundred and forty four for the year. Ninety nine girls were married at the age of five years, forty four at four, thirty six at three, six at two, and three at the age of one, the babies in the ;last instance carrying a price of from three hundred and fifty to four hundred rupees a head. Strange, as it may sound, bargains are sometimes struck for children in the womb. Such a scandalous state of things is a disgrace to society, and literature cannot have a higher function than to show up such practises and give currency to a high standard of moral ideas. Until reading habits prevail among the masses, one must look only to the stage to exert such helthy influence. These considerations prompted me to compose **Kanyasulkam.**

I clothed the play in the spoken dialect, not only that is better intelligible to the stage-going public than the literary dialect, but also from a conviction that it is the proper comic diction for Telugu. Dramatic style is, no doubt, determined to some extent by usage, but the absence of any real dramatic literature in Telugu, leaves a writer free to adopt that outward form which he deems most appropriate for the persentation of his ideas. The metres in use in Telugu, with their alliterative restrictions, are incapable of imparting to language conversational ease which is indispensable in a comedy, or continuity in which as Mr. Ward remarks, lies real life. One might invent new dramatic measures-but it would be a superflous task, so far at least as comedy is concerned, as prose is gaining ground all over the world for dramatic purposes.

It has remarked that the use of what is wrongly termed the vulgar tongue mars the dignity of a literary production, but that is a piece of criticism which one need not heed at the present day when the progress of the Seience of Language has estibiished better standards for judging the quality and usefulness of tongues than the whims of grammarians of old linguistic sraia. The Telugu literary dialect contains many obsolete grammatical forms, an inconveniently large mass of obsolete words and arbitrary verbal contractions and expansions, necessitated by a system of versification based on alliteration and quantity. A license which, no doubt, has its own advantages, of introducing Sanskrit words to any extent has been but too eagerly avalied of by poets who brought glossaries into requisition, revelled in fantastic compund-formation, and made the Telugu literary dialect doubly dead. This is not the place to dilate on the question of linguistic reform; but this, much might be said if is intended to make the Telugu literary dialect a great civilizing medium, it must be divested of its superfluous obsolete and Sanskrit elements, and brought closer to the spoken dialect from which it must the thoroughly replenished. There is not much dialectical difference in the Telugu generally spoken in the various parts of the Telugu Country, thanks to the conservative instincts of the people, so a new common literary dialect can be established with comparative ease, if only able writers set about it in right earnest.

Recently, I happened to read **Brahmavivaham** by Rai Bahadur Viresalingam Pantulu garu and found that there were some parallel passages in our plays, a thing perfectly natural considering that his peice traversed the whole field of Brahmin marriages. But it will be seen that these plays have little else in common, our treatment being essentially different. **Brahmavivaham** was meant to be a pure comedy of manners, while in **Kanyasulkam** humour, characterization and the construction of an original and complex plot have been attempted with what succes, it is for the public to judge.

పీఠిక

(మొదటి కూర్పు ఇంగ్లీషు పీఠికకు అనువాదం)

విశాఖపట్నం జిల్లా సామాన్య ప్రాంతాల్లో మూడేళ్ళలో జరిగిన బ్రాహ్మణ కన్యాశుల్క వివాహాల పట్టీని పదేళ్ళ క్రితం ఘనత వహించిన విజయనగరం మహరాజ గారి ఉత్తర్వుపై తయారు చేశారు. కన్యాశుల్కం తీసుకొన్నట్లు ఒప్పుకోవడానికి అందుకు సంబంధించిన వ్యక్తులు సిద్ధంగా లేనందువల్ల (ఇది సహజమే) ఈ పట్టీ అసమగ్రం. కాని తయారయిన పట్టీ సైతం ఎంతో విలువైన ముఖ్యమైన పత్రం నమోదయిన ఈ వివాహాల సంఖ్య 1034. అంటే సగటున ఏడాదికి ఇటువంటి వివాహాలు 344 జరిగాయన్నమాట. 99 మంది పిల్లలకు ఐదేళ్ళ వయసులో, 44 మందికి నాలుగేళ్ళల్లో, 36 మందికి మూడేళ్ల వయసులో, ఆరుగురికి రెండేళ్లలో ముగ్గురికి ఏడాదిలో పెళ్ళి చేశారు! ఏడాది శిశువులు ఒక్కొక్కసారికి చెల్లించిన ధర 350-400 రూపాయలు. చిత్రమనిపించవచ్చు కాని, కొన్ని సందర్భాల్లో కడుపులోవున్న పిల్లలకు కూడా బేరం కుదుర్చుకొన్నారు! ఇంతటి ఘోరమైన పరిస్థితి సమాజానికి సిగ్గుచేటు. ఇటువంటి దురాచారాన్ని ఎండగట్టి, ఉన్నతమైన నైతిక ప్రమాణాలు వ్యాపింప చేయటానికి మించిన కర్తవ్యం సాహిత్యానికి మరొకటి లేదు. ప్రజాబాహుళ్యానికి పుస్తక పఠనం అలవాటయ్యేదాకా అలాంటి ఆరోగ్యకర ప్రభావ వ్యాప్తికై నాటకరంగాన్ని ఆశ్రయించవలసి వుంటుంది. కన్యాశుల్కం నాటక రచనకు నన్ను ప్రేరేపించినది ఇదే.

నేను ఈ నాటకాన్ని వాడుక భాషలో రాశాను. ఎందువల్లనంటే ఇది గ్రాంథికభాషకన్న నాటకాలు చూసే ప్రజలకు బాగా అర్థమవుతుందనే కాక, ఇది హాస్యరసానికి తగినదని నా నిశ్చితాభిప్రాయం. నాటక శైలిని కొంతవరకు నిర్ణయించేది మునుపటి వరవడి అనేది నిజమే. కాని, తెలుగులో నిజమైన నాటక సాహిత్యం లేనందువల్ల తన భావ ప్రకటనకు అత్యున్నతమైన దనుకొన్న బాహ్యరూపాన్ని ఎంచుకొనే స్వేచ్ఛ రచయితకు వుంది. తెలుగులో వాడుతున్న చందస్సులు యతిప్రాసాది ప్రతిబంధకాలు భాషకు సంభాషణా సౌలభ్యాన్ని ఇవ్వలేవు. మరి అటువంటి సౌలభ్యం సుఖాంత నాటకానికి, మిస్టర్ వార్డ్ అన్నట్లు, వాస్తవజీవితంలో అంతర్లీనంగా వున్న పారంపర్యతకు తప్పనిసరి. నాటకాలకోసం కొత్త చందస్సులను సృష్టించుకోవచ్చు. కాని కనీసం సుఖాంత నాటకాలకు సంబంధించినంత వరకు, అది అనవసర శ్రమ. ఎందువల్లనంటే, ప్రపంచమంతటా నాటక రచనకు వచనాన్ని వాడటం అంతకంతకు ఎక్కువవుతోంది.

గ్రామ్య భాష అనే తప్పుడు పేరుతో పిలిచే భాషను వాడటం వల్ల సాహిత్యరచనల ఔన్నత్యం మంటగలుస్తోందని కొందరంటున్నారు. కాని నేడు భాష గుణగణాల్ని, ప్రయోజనాన్ని అంచనా కట్టేందుకు, పాతకాలపు పండితులైన వైయాకరుణల పైత్యాల కన్న వుత్తమ ప్రమాణాలు, భాషా శాస్త్ర ప్రగతి పుణ్యమా అని నెలకొన్నాయి. అందువల్ల ఇటువంటి విమర్శను మనం ఖాతరు చేయవలసిన పనిలేదు. తెలుగు గ్రాంథిక భాషలో, కాలం చెల్లిన ఎన్నో వ్యాకరణబద్ధ రూపాలు, ఇబ్బంది పెట్టేటంత విస్తారంగా వాడుకలో లేని పదజాలం, గణ, యతి ప్రాస నియమాలపై ఆధారపడిన పద్యరచన కోసం ఇష్టమొచ్చినట్లు క్రియాపదాలకు చేసిన కుదింపులూ, విస్తరణలు కోకొల్లలుగా వున్నాయి. సంస్కృత పదాలను నిరవధికంగా ప్రవేశపెట్టే స్వేచ్ఛను (అయితే, దీనివల్ల కొన్ని అనుకూలాలు వున్నమాట నిజమే) కవులు ఆవురావురుమని వినియోగించుకొని, నిఘంటువులను ఆశ్రయించవలసిన అవసరం కల్పించారు. అనూహ్యమైన దీర్ఘసమాసాలను పరవళ్ళుతొక్కించారు. ఇలా గ్రాంథిక భాషను రెండు విధాలా **మృతభాష** గా చేసివేశారు. భాషా సంస్కరణ సమస్యను గురించి చర్చించడానికి ఇది అదను కాదు. కాని ఒక విషయం చెప్పవచ్చు. తెలుగు సాహిత్యాభాషను నాగరికతా వ్యాప్తికి ఒక గొప్ప సాధనంగా చేయాలంటే, దాన్ని వ్యావహారిక భాషకు దగ్గరగా తీసుకురావాలి. దానికి పూర్తిగా వినూత్నం చేయాలి. తెలుగు దేశంలోని వివిధ ప్రాంతాల్లో మామూలుగా మాట్లాడే తెలుగు భాషలో పాతుకొని పోయివున్న ప్రజల అలవాట్ల వల్ల మాండలిక భేదాలు పెద్దగా లేవు. సమర్థులయిన రచయితలు గట్టిగా పూనుకుంటే, ఒక కొత్త ఉమ్మడి సాహిత్య భాషను సులభంగానే రూపొందించవచ్చు.

రాయ్‌బహద్దూర్ వీరేశలింగం పంతులుగారి బ్రాహ్మ వివాహం ఇటీవల నేను చదవటం తటస్థించింది. మా వుభయుల నాటకాల్లో ఒకే విధమైన భావాలున్నాయని గమనించాను. ఆయన నాటకం బ్రాహ్మణుల పెళ్ళిళ్లకు సంబంధించిన వ్యవహారాన్నంతటినీ స్పృశించడం వల్ల ఇది సహజమే. కాని ఇది తప్ప, ఈ నాటకాల మధ్య మరే సామ్యమూ లేదు. విషయావలోడన పూర్తిగా భిన్నమైనది. బ్రాహ్మవివాహం కేవలం అలవాట్లను, ఆచారాలను ఎద్దేవ చేసే ప్రహసనం. కన్యాశుల్కంలోనేమో, హాస్యం, పాత్రల చిత్రీకరణ, జటిలమైన ఒక కొత్త కథాసంవిధానం కోసం ప్రయత్నించాను. ఇందులో ఎంతవరకు కృతకృత్యుణ్ణయానో లోకం నిర్ణయించాలి.

Some Press Opinions on the First Edition

... Mr. Appa Row is, apparently, a man of original ideas in literary matters... He has wisely and happily discarded for the purposes of his comedy the unnatural, stilted, pedantic, literary dialect so much beloved of Telugu Pandits, and so unduly prized by them and employed, instead, the simple, ordinary language of common life now in use among all classes of the population in the Northern districts of this Presidency. The book, therefore, marks a new and bold departure in Telugu dramatic composition, or for the matter of that, in Telugu composition in general... The literary tendencies of the present time running, as they do, in such a narrow groove, and being of so stereotyped a character, it speaks very highly, we think, for our author's literary ourage, a courage bordering on audacity, that he has been able to set at naught the absusred litarary canons of this degenerate age and risen above the prevalent grammatical and literary superstitions in regard to Telugu composition. But not only has be thus boldly used a new literary diction which, though unsanctified by existing usage among authors, bears the stamp and seal of popular approval and universal use, but he has likewise shown unmistakable merit in constructing a singularly original and interesting plot and creating a variety of characters true to life, which we are sure, if represented on the stage, will greatly please any Telugu audience, let alone the reading public who may peruse the drama in the retirement of the study or the library. We have therefore, much pleasure in recommending "Kanyasulkam" to all our Telugu readers... The characters are all boldly drawn and the whole piece is very happily put together and artistically constructed, evincing no little originality and dramatic skill on the part of the author. *-The People's Friend, January 21, 1897.*

Kanyasulkam ought to be widely read. It is very agreeable reading and we have read it almost at one sitting. But the naturalness of expression and the skill of plot are the least of its merits. It holds the mirror up to nature......Such is the plot of Kanyasulkam. And what scope it affords for the representation of Indian character in its various aspects, needs scarcely to be pointed out. Nor has Mr. Appa Row wasted his opportunities...

-The Weekly Review, Mrach 27, 1897.

The pice, besides displaying much incident and humour, possesses the very necessary element of characterization a trait often conspicuous by its absence in our old plays. *- The Telugu Harp.*

The play has been acted several times, and judging from the large audience which crowded the theatre on each occasion, the author must be congratulated upon the success which the exhibition of his work produced. *-The East Coast News*

The plot is well concieved and skilfully worked out. The characters are all aptly chosen. *-The Indian Journal of Education*

Mr. Appa Row deserves to be congratulated. *- The Indian Social Reformer*

It is full of wit and humour and falls in with the spirit of the times. The dialogue is lively and very interesting and we have nothing but praise and admiration for the author. *-Dhimani*

Its story which is very humourous inculcates whole some moral lessons - *Balika*

The predominating Rasa (emotion) in the play is humour. A careful study of the book is sure to bring home to the mind of the reader the need for social reform. As the author mentions in his preface, this work has been written on lines different from *Brahma Vivaha* and other social reform dramas... May this work which has been composed for the good of the people, put an end to some of the evils in the country......May this work which is inteligible to the masses, spread all over the country and help the came of Social Reform *- Chintamani*

మొదటి కూర్పుపై కొన్ని పత్రికల అభిప్రాయాలు

(తెలుగు అనువాదం)

... శ్రీ అప్పారావు, సాహిత్య విషయాల్లో తనవైన సొంత భావాలున్న వ్యక్తి అని స్పష్టమవుతోంది.... తన సుఖాంత నాటక రచనకు ఆయన తెలుగు పండితులకెంతో ప్రీతిపాత్రమై, వారి మితిమీరిన పొంగడ్తలందు కొంటున్న గ్రాంథిక భాషను, కుంటుకొంటూ నడిచే అసహజమైన, శుష్క పాండిత్య ప్రదర్శకమైన ఆ భాషను వదలివేసి, దానికి మారు ఆయన ఈ రాష్ట్రంలోని ఉత్తర జిల్లాల జనాభాలోని అన్ని వర్గాల్లో నేడు వాడుకలో వున్న సరళమైన భాషను, మామూలు జీవితంలోని సర్వ సామాన్యమైన భాషను ఉపయోగించారు. కాబట్టి ఈ పుస్తకం తెలుగు నాటక రచనలో, ఆమాటకొస్తే, మొత్తం తెలుగు రచనలోనే సాహసోపేతమైన ఒక కొత్త పోకడ... ప్రస్తుత కాలంలో సాహిత్య ధోరణులు అంత సంకుచితమైన జాడననుసరిస్తూండటం, అంత చర్విత చర్వణంగా వుంటడటం చూస్తే, ఈ రచయిత ఈ క్షీణయుగంలోని అర్థంపర్థం లేని సాహిత్య సూత్రాలను ఖాతరుచేయకుండా, తెలుగు రచన విషయంలో వ్యాకరణ, సాహిత్య సూత్రాలపై పాతుకొని పోయిన మూఢభక్తికి అతీతంగా వ్యవహరింప గలగడం సాహితీరంగంలో ఆయన ధైర్యానికి - మహాసాహస మన దగిన ఆయన ధైర్యానికి సాక్ష్యమని మా అభిప్రాయం. ఇంతేకాదు; రచయితలు ప్రస్తుతం వాడే భాష అంగీకరించకపోయినప్పటికీ, ప్రజల ఆమోదముద్రనూ వాడుక వల్ల సర్వజనానుమతినీ పొందిన ఒక కొత్త రచనా శైలిని రచయిత ఇలా ధైర్యంగా వాడారు. అదే విధంగా ఆయన, ప్రత్యేకించి స్వతంత్రమైన, ఆసక్తికరమైన కథా సంవిధానంలో, వాస్తవ జీవితానికి అద్దం పట్టే బహువిధ పాత్రలను సృష్టించడంలో నిస్సందేహమైన ప్రతిభ చూపారు. ఈ నాటకాన్ని తీరికగా తమ యింట్లో, లేదా గ్రంథాలయంలో చదువుకొనే వారి మాట అటుంచండి; రంగస్థలంపై ప్రదర్శితమైన ఈ పాత్రలు తెలుగు ప్రేక్షకుల్ని ఎంతో ఆనందింపచేస్తాయి. కాబట్టి, కన్యాశుల్కం చదవదగిన పుస్తకమని మా పాఠకులందరికి చెప్పడానికి మేమెంతో సంతోషిస్తున్నాము. వీటిలోని పాత్రచిత్రణ ధైర్యోపేతమైనది. మొత్తం నాటకానికి ఒక చక్కని సమగ్రత ఉంది, దాని నిర్మాణం కళాత్మకంగా వుంది. ఇవన్నీ రచయిత ఉపజ్ఞను నాటక రచనా నైపుణ్యాన్ని ప్రస్ఫుటం చేస్తున్నాయి..

- ది పీపుల్స్ ఫ్రెండ్, 1897, జనవరి 21

కన్యాశుల్కం అందరూ చదువవలసిన పుస్తకం. చాలా హాయిగా చదువుకోవచ్చు. మేము దాదాపు విడవకుండా ఒకే విడతలో చదివాము. కాని, సహజమైన సంభాషణలు, కథావిష్కరణ నైపుణ్యం వున్నా, అవి దాని విశిష్ట గుణాల్లో ముఖ్యమైనవి కావు. ఈ నాటకం మానవ ప్రకృతికి అద్దం పడుతోంది. కన్యాశుల్కం కథ అదీ అన్నమాట. భారతీయ శీలంలోని బహుముఖాలను చిత్రించడానికి ఇది ఎంత అవకాశమిచ్చిందో ప్రత్యేకించి చెప్పవలసిన అవసరంలేదు. శ్రీ అప్పారావు ఈ అవకాశాలను వృథా చేయలేదు.

- ది వీక్లీ రెవ్యూ, 1897 మార్చి 27.

ఈ నాటకం ఎన్నో సన్నివేశాలను చూపుతూ హాస్యరస స్ఫోరకంగా వుండటమే గాక, పాత్ర చిత్రీకరణకు అవసరమైన అంశాలను తనలో ఇముడ్చుకొంది. మన పాత నాటకాల్లో తరచు లోపించిన లక్షణమిదే.

- ది తెలుగు హార్ప్.

ఈ నాటకాన్ని ఎన్నోసార్లు ప్రదర్శించారు. అటువంటి సందర్భాల్లో నాటకశాల ప్రేక్షకులతో క్రిక్కిరిసేది. దీన్ని బట్టి ఈ నాటక ప్రదర్శన విజయవంతమైనదని నిర్ణయించవచ్చు. ఇందుకు రచయితను అభినందించి తీరాలి.

- ది ఈస్ట్ కోస్ట్ న్యూస్

ఈ నాటకంలోని కథకు, బాగా ఆలోచించి రూపుదిద్దారు. పాత్రలను ఎంచుకోవడంలో ఎంతో నైపుణ్యం వుంది.

- ది ఇండియన్ జర్నల్ ఆఫ్ ఎడ్యుకేషన్

శ్రీ అప్పారావు అభినందనార్హులు

- ది ఇండియన్ సోషల్ రిఫార్మర్

ఇది చలోక్తులతో, హాస్యంతో, అలరారుతూ, మన కాల సరళిని పుణికి పుచ్చుకొంది. సంభాషణలు చక చక నడుస్తూ ఎంతో ఆసక్తిదాయకంగా వున్నాయి. ఈ రచయితను మనస్ఫూర్తిగా ప్రశంసిస్తున్నాము; మెచ్చుకొంటున్నాము.

- దీమణి

హాస్య రసం పొంగులు వారే ఈ కథ నీతుల్ని బోధిస్తుంది

- బాలిక

ఈ నాటకంలోని ప్రధాన రసం హాస్యం. ఈ పుస్తకాన్ని జాగ్రత్తగా చదివితే, పాఠకుని మనసులో సమాజ సంస్కరణ అవసరమన్న యథార్థం నాటుకొంటుంది. రచయిత తన పీఠికలో చెప్పినట్లు ఈ నాటకాన్ని, సమాజ సంస్కరణను వుద్దేశించి రాసిన బ్రాహ్మ వివాహం మొదలయిన నాటకాలకు భిన్నమైన పక్కీలో రాశారు. ప్రజల మంచి కోసం రాసిన ఈ నాటకం దేశంలోని కొన్ని చెడుగులను తుడిచి పెట్టుగాక... ప్రజా సామాన్యానికి సుబోధకంగా వున్న ఈ నాటకం దేశమంతా ప్రాచుర్యం పొంది, వ్యాపించి సమాజ సంస్కరణోద్యమానికి తోడ్పడుగాక

- చింతామణి

కన్యాశుల్కం ప్రదర్శనం చూసి, వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి 1912 అక్టోబరు 24న గురజాడకు రాసిన ఉత్తరం. నాటక ప్రదర్శనం "అద్భుతంగా వున్న" దనీ, "మెచ్చుకోని వారు లేరనీ", "సంతోష పడిన వారిలో కందుకూరి వీరేశలింగం, న్యాపతి సుబ్బారావు, రెంటాల వెంకట సుబ్బారావు, వాడుక భాషకు బద్ధవ్యతిరేకి జయంతి రామయ్య వున్నారనీ దానిలో రాశారు.

పాత్రలు

-000-

1. అగ్నిహోత్రావధాన్లు, కృష్ణారాయపురం అగ్రహారీకుడు.
2. వెంకమ్మ - అతని భార్య.
3. బుచ్చమ్మ - పెద్ద కూతురు, వితంతువు.
4. సుబ్బమ్మ - రెండవ కూతురు.
5. వెంకటేశం - కుమారుడు.
6. కరటకశాస్త్రి - అగ్నిహోత్రావధాన్లు బావమరిది. విజయనగరం సంస్కృతనాటక కంపెనీలో విదూషకుడు.
7. కరటకశాస్త్రి యొక్క శిష్యుడు, పెళ్లి కూతురు వేషము, దాసరి వేషము వేయును.
8. లుబ్ధావధాన్లు - రామచంద్రపురం అగ్రహారీకుడు.
9. మీనాక్షి - అతని కుమార్తె, వితంతువు.
10. రామప్పంతులు - రామచంద్రపురం అగ్రహారం కరణం.
11. గిరీశం - లుబ్ధావధాన్లు పింతల్లి కొడుకు, వెంకటేశముకు చదువుచెప్పనయ్యవారు.
12. సౌజన్యారావు పంతులు - వకీలు.
13. భీమారావు పంతులు - ప్లీడరు.
14. నాయుడు - ప్రైవేటు వకీలు.
15. పూజారి గవరయ్య - వైద్యుడు, మాంత్రికుడు.
16. మధురవాణి - వేశ్య.

డిప్టీ కలక్టరు, హెడ్ కనిష్టీబు, పోలిసెట్టి, సిద్ధాంతి, బైరాగి, దుకాణదారు గ్రామ మునసబు, తహసీల్దారు, యోగిని, లుబ్ధావధాన్లు యొక్క నౌఖరు అసిరిగాడు, మనవాళ్లయ్య, వీరేశ.

కన్యాశుల్కము

ప్రథమాంకము

1.వ స్థలము. విజయనగరములో బొంకులదిబ్బ

[గిరీశము ప్రవేశించును]

గిరీశ : సాయంకాలమైంది. పూటకూళ్లమ్మకు సంతలో సామాను కొని పెడతానని నెల రోజుల కిందట యిరవై రూపాయలు పట్టుకెళ్లి డాన్సింగర్లు కింద ఖర్చుపెట్టాను. యీవాళ ఉదయం పూటకూళ్లమ్మకీ నాకూ యుద్ధవైఁ పోయింది. బుఱ్ఱ బద్దలు కొడదామా అన్నంత కోపం వొచ్చింది గాని, ప్రూరిచ్చర్లు చెప్పినట్లు పేషెన్సు వుంటేగాని లోకంలో నెగ్గలేం. ఈలా డబ్బు లాగేస్తె యిదివరకు యెన్ని పర్యాయములు వూరుకుంది కాదు. యిప్పుడేదో కొంచం డాన్సింగర్లు మాట ఆచోకీ కట్టినట్టు కనబడుతుంది. ఓర్వలేని వెధవ యెవడైనా చెప్పివుంటాడు. ఉదయాం కథ ఆలోచిస్తే యిటుపైని తిండి పెట్టేటట్టు కానరాదు. యీవూళ్లో మరి మన పప్పూవుడకదు. ఎటు చూసినా అందరికీ బాకీలే. వెంకుపంతులుగారి కోడలికి లవ్ లెటర్ రాసినందుకు యెప్పుడో ఒహప్పుడు సమయం కనిపెట్టి దేహశుద్ధి చేస్తారు.

Can love be controll'd by advice?
Will cupid our mothers obey ?

శీఘ్రంగా యిక్కణ్ణించి బిచాణా యెత్తి వెయ్యడమే బుద్ధికి లక్షణం; గాని మధురవాణిని వదలడమంటే యేమీ మనస్కరించకుండా వున్నది.

It is women that seduce all mankind.

నేను యేమో ఉద్యోగాలూ ఊళ్లూయేలి తనతో వైభవం వెలిగిస్తాననే నమ్మకంతో వుంది, పూర్ క్రీచర్!
ఎవరా వస్తున్నది ? నా ప్రియశిష్యుడు వెంకటేశ్వర్లులా వున్నాడు. యీవాళ కిస్‌మిస్ శలవులు యిచ్చివుంటారు. వీడి వైఖరి చూస్తే పరీక్ష ఫైలైనట్టు కనపడుతుంది. వీణ్ణి కొంచం వోదార్చి వీడికి శలవుల్లో చదువు చెప్పే మిషమీద వీడితో వీడి వూరికి వుడాయిస్తే చాలా చిక్కులు వదుల్తాయి; అట్నుంచి నరుక్కురమ్మన్నాడు.

[వెంకటేశం ప్రవేశించును]

యేమివాయ్ మై డియర్ షేక్స్పియర్, ముఖం వేలవేసినావ్?

వెంక : యిక మీర్నాతో మాట్లాడకండి. మా మాష్టరు మీతో మాట్లాడొద్దన్నాడు. మీ సావాసం చెయడంచాత నా పరీక్ష పోయిందని అన్నారు.

గిరీశ : నాన్సెన్స్. మొదట్నుంచీ నేను అనుమానిస్తూనే వున్నాను. నీ మాష్టరికి నన్ను చూస్తే కిట్టదు. అందుచాత నిన్ను ఫెయిల్ చేశాడు గాని లేకుంటే నువ్వేవిఁటి ఫెయిల్ కావడవేఁవిటి! అతనికీ నాకూ యెందుకు విరోధం వొచ్చిందో తెలిసిందా? అతను చెప్పేదంతా తప్పుల తడక. అది నేను న్యూసు పాపర్లో యేకేశాను. అప్పట్నుంచీ నేనంటే వాడిక్కడుపుడుకు.

వెంక : మీవల్లనాకు ఒచ్చిందల్లా చుట్ట కాల్చడం వొక్కటే. పాఠం చెప్పమంటే యెప్పుడూ కబుర్లు చెప్పడవేఁదాని ఒకమారయినా ఒక ముక్క చెప్పిన పాపాన్ని పోయినారూ?

గిరీశ : డామిట్. ఇలాటి మాటలంటే నాకు కోపం వస్తుంది. ఇది బేస్ ఇన్గ్రాటిట్యూడ్. నాతో మాట్లాడడవేఁ ఒక ఎడ్యుకేషన్. ఆ మాటకొస్తె నీకున్న లాంగ్వేజి నీ మాష్టరుకుందీ? విడోమారియేజి విషయమై, నాచ్చి కొశ్చన్ విషయమై నీకు యెన్నిలెక్చర్లు యిచ్చాను! నా దగ్గిర చదువుకున్నవాడు ఒహడూ అప్రయోజకుడు కాలేదు. పూనా డక్కన్ కాలేజిలో నేను చదువుతున్నప్పుడు ది ఇలెవెన్ కాజస్ ఫర్ది డిజనరేషన్ ఆఫ్ ఇండియాను గూర్చి మూడు ఘంటలు ఒక్కబిగిని లెక్చర్ యిచ్చేసరికి ప్రొఫెసర్లు డంగయిపోయినారు. మొన్న బంగాలీవాడు యీ వూళ్లో లెక్చరిచ్చినప్పుడు ఒకడికైనా నోరు పెగిలిందీ? మనవాళ్లు వుట్టి వెధవాయలోయ్, చుట్ట నేర్పినందుకు థాంక్ చెయ్యక, తప్పుపట్టుతున్నావ్? చుట్టకాల్చడం యొక్క మజా నీకు యింకా బోధపడకపోవడం చాలా ఆశ్చర్యంగా వుంది. చుట్ట కాల్చబట్టే కదా దొర్లింత గొప్పవాళ్లయినారు. చుట్ట కాల్చని యింగ్లీషువాణ్ణి చూశావూ? చుట్టపంపిణి మీదనే స్టీముయంత్రం వగయిరా తెల్లవాడు కనిపెట్టాడు. లేకపోతే వాడికి పట్టుబణ్ణా? శాస్త్రకారుడు యేవఁన్నాడో చెప్పానే.

సూత ఉవాచ-క॥ ఖగపతియమృతముతేగా। భుగభుగమని పొంగి చుక్క భూమిని వ్రాలెన్ పొగ చెట్టై జన్మించెను। పొగతాగనివాడు దున్నపోతైబుట్టునూ॥ యిది బృహన్నారదీయం నాలుగవ అశ్వాసంలో వున్నది. అది అలావుణ్ణీగాని నీ అంత తెలివైన కుఱ్ఱవాణ్ణి ఫెయిల్ చేసినందుకు నీ మాష్టరు మీద నావళ్ళు మహా మండుతూంది. ఆ మాటు వంటరిగా చూసి వక తడాఖాతీస్తాను. నువ్వు శలవుల్లో యిక్కడుంటావా, వూరికి వెళతావా?

వెంక : వెళ్లాలున్నదిగాని, పాసుకాలేదంటే మా తండ్రి చావ కొడతాడు.

గిరీశ : ఆగండం తప్పే వుపాయం నేన్చెబుతాను, నే చెప్పినట్టల్లా వింటానని ప్రమాణం చాస్తావూ?

వెంక : (గిరీశం కాళ్లుపట్టుకొని) మీ శలవు యెప్పుడు తప్పాను? మా తండ్రికి మా చడ్డ కోపం. పాసుకాలేదంటే యెవికలు విరగ్గొడతాడు (కన్నీరు చేత తుడుచు కొనును)

గిరీశ : దటీజ్ టిరనీ-యిదే బంగాలీ కుఱ్ఱవాడవుతే యేంజేస్తాడో తెలిసిందా? తాతయేది తండ్రయేది కఱ్ఱ పట్టుకుని చమ్డాలెక్కగొడతాడు; మీ అగ్రహారం కుఱ్ఱవాళ్లు మరియవళ్లయినా యీ వూళ్లో చదువుకుంటున్నారా?

వెంక : మరెవళ్లూ లేరు.

గిరీశ : ఐతే నేనూ వుపాయం చెపుతాను విను, నే కూడా నీతో మీవూరొచ్చి పరీక్ష పాసయినావని మీ వాళ్లతో చెబుతాను; అక్కడ నీకు చదువు చెప్పడానికి ఒచ్చానని మీ వాళ్లతో చెప్పు; శెలవులాఖర్ని నిన్ను టవును స్కూల్లో పైక్లాసులో ప్రవేశపెడతాను.

వెంక : మీరే వస్తే బతికాను మరేవిఁటి; కిందటి మాటు శలవులికే మా అమ్మ మిమ్మల్ని తీసుకురమ్మంది.

గిరీశ : ఆల్రైట్-గాని-నాకిక్కడ చాలా వ్యవహారములలో నష్టంవస్తుందే-మునసబుగారి పిల్లల్కి శలవుల్లో పాఠాల్చెప్పితె ఫిఫ్టీ రుపీజ్ యిస్తావఁన్నారు; అయినా నీ విషయమై యంత లాస్ వచ్చినా నేను కేర్ చెయ్యను. ఒక భయం మాత్రం వుంది. మీవాళ్లు బార్‌బరస్ పీపిల్ గదా, నన్ను తిన్నగా ట్రీట్ చేస్తారో చెయ్యరో, నీవు నన్ను గురించి మీ మదర్‌తో గట్టిగా రికమెండ్ చెయ్యవలసి వుంటుంది. కొత్త పుస్తకాలికి వక జాబితా రాయి-కొంచం డబ్బు చేతిలోవుంటేనే గాని సిగర్సుకి యిబ్బంది కలుగుతుంది. నోటు బుక్కు తీసి రాయి. 1 రోయల్ రీడర్, 2 మాన్యూల్ గ్రామర్, 3 గోష్ జియామెట్రీ, 4 బాస్ ఆల్జిబ్రా, 5 శ్రీనివాస్సయర్ అర్థిమెటిక్, 6 నలచరిత్ర, 7 రాజశేఖర చరిత్ర, 8 షెపర్డు జనరల్ ఇంగ్లీష్, 9 వెంకటసుబ్బారావు మేడీజీ. యెన్ని పుస్తకాలయినాయి?

వెంక : తొమ్మిది.

గిరీశ : మరొక్కటి రాయి. అక్కడికి పదీ అవుతాయి. కుప్పుసామయ్యర్ మేడ్ డిఫికల్ట్. అక్కడికి చాల్ను. మీవాళ్లు గాని యింగ్లీషు మాట్లాడ మన్నట్టాయినా తణుకూ బెణుకూ లేకుండా పుస్తకాల్లో చదువుకున్న ముక్కలు జ్ఞాపకం వున్నంతవరకు యాకరు పెట్టు. నీదగ్గిర కాపర్సు యేవైఁనా వున్నవా? నా దగ్గిర కరన్సీనోట్లు వున్నవి గాని మార్చ లేదు. పదణాలు పెట్టి ఓ శేరు కాశీ మిఠాయికొని పట్టుకురా. రాత్రి మరి నేను భోజనం చెయ్యను. మార్కట్టుకి వెళ్లి బండీ కుదిర్చి దానిమీద నా ట్రావెలింగ్ ట్రంక్కు వేశి మెట్టుదగ్గిర బండీ నిలబెట్టివుంచు. యిక్కడ కొన్ని రాచకార్యాలు చక్కబెట్టుకుని యంతరాత్రికైనా వొచ్చి కల్సుకుంటాను. గో ఎట్వన్స్, మై గుడ్ బోయ్. నువ్ బుద్ధిగావుండి చెప్పిన మాటల్లా వింటూంటే నిన్ను సురేంద్ర నాద్ బానర్జీ అంత గొప్పవాణ్ణి చేస్తాను. నేను నీతో వస్తానన్నమాట మాత్రం పిట్టకైనా తెలియనియ్యొద్దు. జాగ్రత. (వెంకటేశం నిష్క్రమించును.)

గిరీశ : యీ వ్యవహార మొహటి ఫైసలైంది. ఈ రాత్రి మధురవాణికి పార్టింగ్ విజిట్ యివ్వందీ పోకూడదు.

[రాగవరసతో పాడును.]

నీ సైటు నాడి లైటు;
నిన్ను మిన్న
కానకున్న
క్వైటు రెచడ్ ప్లైటు
మూనులేని నైటు.

[ఒక బంట్రోతు ప్రవేశించును.]

బంట్రోతు : నేను పాటిగరాప్పంతులుగారి నౌఖర్నండి, లెక్క జరూరుగుందండి, పాటిగరాపుల కరీదు యెంటనె యిప్పించమన్నారండి.

గిరీశ : (విననట్టు నటించుతూ)

పుల్లుమూను లైటటూ,
జాసమిన్ను వైటటూ,
మూనుకన్న
మొల్లి కన్న
నీదు మోము బ్రైటటూ,
టా ! టా! టా!

బంట్రోతు : యంతమందిని పంపినా యిచ్చారు కారటండి. నేనాళ్ల లాగూరుకుండే వాణ్ణికానండి.

గిరీశ : అయ్యకోనేటికి తోవ యిదే!

బంట్రోతు : యక్కడి శెవిటి మాలోకం వచ్చిందయ్యా.

గిరీశ : కోవంటి దుకాణవా? కస్బా బజార్లోగాని యిటివేపులేదు.

బంట్రోతు : (గట్టిగా చెవిదగ్గిర నోరుపెట్టి) పాటిగరాపులు కరీదిస్తారా యివ్వరా?

గిరీశ : బస, రాధారీ బంగాళాలో చెయ్యొచ్చును.

బంట్రోతు : (మరీగట్టిగా) యాడాది కిందట మీరూ సాన్దీ కలిసి యేసుకున్న పోటిగరాపుల కరీదు మా పంతులు నిలబెట్టి పుచ్చుకొమ్మన్నారు.

గిరీశ : ఓహో నీవటోయ్, యవరో అనుకున్నాను. నింపాదిగా మాట్లాడు, నింపాదిగా మాట్లాడు. రేపు వుదయం యెనిమిది ఘంటలకి పూటకూళమ్మ యింటికి వస్తే అణా ఫయిసల్తో సొమ్మిచ్చేస్తాను. మీ పంతులికి స్నేహం మంచీ చెడ్డా అక్కర్లేదూ?

బంట్రోతు : మాటల్తో కార్యం లేదు. మొల్లో శెయ్యెట్టి నిలున్నపాట్నే పుచ్చుకొమ్మన్నారండి.

గిరీశ : పెద్ద మనిషివి గదా; నువ్వూ తొందరపడ్డం మంచిదేనా? నీ తండ్రి యంత పెద్ద మనిషి. యీ చుట్ట చూడు యంత మజాగా కాల్తుందో. హవానా అంటారు దీన్ని. రేప్పొద్దున్న రా రెండు కట్టలిస్తాను.

బంట్రోతు : శిత్తం సొమ్ము మాటేం శలవండి.

గిరీశ : చెప్పానుకానా? రేప్పొద్దున్న యివ్వకపోతే మాలవాడి కొడుకు ఛండాలుడు.

బంట్రోతు : మాలడికొడుకు శండాలుడు కాకుంటే మరేటండి.

గిరీశ : నీకు నమ్మకం చాలకపోతే యిదిగో గాయత్రీ పట్టుకు ప్రమాణం చేస్తాను.

బంట్రోతు : శిత్తం, రేపు పొద్దున్న సొమ్మియ్యకపోతే నా ఆబోరుండదండి.

గిరీశ : ఆహా. నీ ఆబోరు ఒహటీ, నా ఆబోరు ఒహటీనా? (బంట్రోతు నిష్క్రమించును.) ఇన్నాళ్లకి జంఝుప్పోస వినియోగంల్లోకి వచ్చింది. థియాసొఫిస్టులు చెప్పినట్లు మన ఒల్లు కష్టమ్ము అన్నిటికీ యేదో ఒహ ప్రయోజనం ఆలోచించే మనవాళ్లు యార్పరిచారు. ఆత్మానుభవం అయితేనేగాని తత్వం బోధపడదు. ఈ పిశాచాన్ని వదుల్చుకునేసరికి తల ప్రాణంతోక్కొచ్చింది. శీఘ్రబుద్దేః పలాయనం. పెందరాళే యీవూర్నించి వుడాయిస్తేనే కాని ఆబోరు దక్కదు. యిక మధురవాణి యింటికి వెళదాం. మేక్ హే వైల్దీ సన్ షైన్స్ అన్నాడు.

2–వ స్థలము. మధురవాణి యింట్లో గది.

[రామప్పంతులు కుర్చీమీద కూర్చుండును, మధురవాణి యెదుట నిలుచుండును]

రామ : (జేబులోనుంచి చుట్టతీసి పంటకొన కొరికి) పిల్లా, అగ్గిపుల్ల.

మధురవాణి : (అగ్గిపుల్ల వెలిగించి చుట్టకందించుచుండగా రామప్పంతులు మధురవాణి బుగ్గను గిల్లును. మధురవాణి చుట్ట కాలకుండానే అగ్గిపుల్లరాల్చి యడంగా నిలబడి కోపం కనపర్చుతూ) మొగవాడికయినా ఆడదానికయినా నీతి వుండాలి తాకవద్దంటే చెవిని పెట్టరు గదా?

రామ : నిన్ను వుంచుకోవడానికి అంతా నిశ్చయమయి రేపో నేడో మంచి ముహూర్తం చూసి మా వూరు లేవతీసుకు వెళ్లడానికి సిద్ధవంయ్యింటే యింకా యెవడో కోన్కిస్కా-హేగాడి ఆడాలో వున్నానంటూ పాతివ్రత్యం నటిస్తావేమిటి?

మధుర : వేశ్య అనగానే అంత చులకనా పంతులుగారూ? సానిదానికి మాత్రం నీతి వుండొద్దా? మా పంతులుగార్ని పిలిచి "అయ్యా యిటుపైని మీ తోవమీది, నా తోవనాది" అని తెగతెంపులు చేసుకున్నదాకా నేను పరాధీనురాలినే అని యెంచండి. మీరు దెప్పిపొడిచినట్టు ఆయన వైదీకయితేనేమి, కిరస్తానం మనిషైతేనేమి, పూటకూళ్లమ్మను వుంచుకుంటే నేమి నన్ను యిన్నాళ్లూ ఆ మహారాజు పోషించాడు కాడా? మీరంతకన్న రసికులయినా, నా మనస్సు మీరు యెంత జూరగొన్నా, ఆయన యెడల విశ్వాసం నాకు మట్టుకు వుండొద్దా?

రామ : పెద్ద పెద్ద మాటలు ప్రయోగిస్తున్నావు! వాడి బతుక్కి వాడు పూటకూళ్లమ్మని వుంచుకోవడం కూడానా! పూటకూళ్లమ్మే వాణ్ణి వుంచుకుని యింత గంజి పోస్తుంది.

మధుర : అన్యాయం మాటలు ఆడకండి, ఆయన యెంత చదువుకున్నాడు, ఆయనకి యెంత ప్రఖ్యాతి వుంది! నేడో రేపో గొప్ప వుద్యోగం కావెయ్యింది.

రామ : అహహ(నవ్వుతూ) యేం వెఱ్ఱినమ్మకం! నీవు సానివాళ్లలో తప్పపుట్టావు. గిరీశంగారు గిరీశంగారు అని పెద్ద పేరు పెడతావేవిఁటి, మా వూళ్లోవున్న లుబ్ధావధాన్లు పింతల్లికొడుక్కాడూ వీడూ! గిఱ్ఱడని మేం పిలిచేవాళ్లం. బొట్లేరు ముక్కలు రెండు నేర్చుకోగానే ఉద్యోగాలే! వాడికల్లా వక్కటే వుద్యోగం దేవుఁడు రాశాడు. యేవిఁటో తెలిసిందా? పూటకూళ్లమ్మయింట్లో దప్పిక్కి చేరి అరవ చాకిరీ చెయ్యడం.

మధుర : యీ మాటలు ఆయన్ని అడుగుదునా?

రామ : తప్పకుండా. కావలిస్తే నేను చెప్పానని కూడా చెప్పు.

మధుర : అయినా ఆయన గుణ యోగ్యతలతో నాకేం పని? యేవఁయినా ఆయన నాకు యజమాని. ఆయన తప్పులు నా కళ్లకు కనపడవ్.

రామ : అయితే అతడికి విడాకులు యెప్పుడిస్తావు?

మధుర : యిక్కడి రుణాలూ పణాలూ తీర్చుకోడానికి మీరు శలవిచ్చిన రెండు వందలూ యిప్పిస్తే యీ క్షణం తెగుతెంపులు చేసుకుంటాను.

రామ : అయితే యిందు (జేబులోనుండి నోట్లు తీసి యిచ్చును. మధురవాణి

అందుకొంటుండగా రామప్పంతులు చెయ్యిపట్టి లాగును. మధురవాణి కోపంతో చెయి విడిపించుకుని నోట్లు పారవేసి దూరముగా నిలుచును.)

మధుర : మీతో కాలక్షేపం చెయ్యడం కష్టం. ఒక నిర్ణయం మీద నిలవని మనిషి యేవఁన్నమ్మను?

రామ : (నోట్లు యెత్తి) క్షమించు, అపరాధం, (నోట్లు చేతికిచ్చును) లెక్కపెట్టి చూసుకో.

మధుర : ఆమాత్రం మిమ్మల్ని నమ్మకపోతే మీతో రానేరాను. యింత రసికులయ్యుండీ నా మనస్సు కనిపెట్ట జాలినారుకారు గదా? మీ నోట్లు మీవద్దనే వుంచండి. నేను డబ్బుకక్కూర్తి మనిషిని కాను. (నోట్లు యివ్వబోవును)

రామ : వద్దు! వద్దు!వద్దు! నీ మనసు కనుక్కుందావని అన్నమాటగాని మరొకటి కాదు. గాని, యీ గిరీశం గుంటవెధవ, వీడెవడో మా గొప్పవాడనుకుంటున్నా వేవిఁటి ?

మధుర : ఆయన్ని నా యదట తూల్నాడితే యిదుగో తలుపు తీశాను విజయం చెయ్యండి (తలుపుతీసి వక చేత పట్టుకుని రెండవ చేతి వేలుతో పైకి తోవ చూపును), అదుగో గిరీశంగారే వస్తున్నారు, ఆ మాటేదో ఆయన్తోటే చెప్పండి.

రామ : వేళాకోళం ఆడుతున్నావూ?

గిరీశం : (వాకట్లోనుంచి) మై డియర్.

రామ : (ఆత్మగతం) అన్న, వేళగానివేళొచ్చాడు గాడిద కొడుకు, తంతాడు కాబోలు, యేవిఁటి సాధనం, యీ మంచం కింద దూరదాం. (మంచంకింద దూరును.)

[గిరీశం ప్రవేశించును.]

గిరీశం : వెల్, మై డియర్ ఎంప్రెస్. (బుజము మీద తట్టబోవును.)

మధుర : (ఒసిలి తప్పించుకుని) ముట్టబోకండి.

గిరీశం : (నిర్ఘాంతపోయి) అదేమిటి ఆ వికారం.

మధుర : ఆఖరు వికారం.

గిరీశం : (ఆత్మగతం) నేను వుడాయిస్తానని దీనికెలా తెలిసింది చెప్మా! సానివాళ్లకి కర్ణ పిశాచివుంటుంది కాబోలు (పైకి) మై లబడితే స్నానం చేసి వేగిరం రా.

మధుర : యిప్పుడేం తొందర, తలంటు కుంటాను.

రామ : (ఆత్మగతం) చబాష్, యేమి నీతయిన మనిషి యిది! వెధవని ముట్టుకో నివ్వకుండా యెత్తు యెత్తింది!

గిరీశం : మై లా గియిలా మా యింగ్లీషువారికి లక్ష్యం లేదు యిలా రా (దగ్గరికి చేరును.)

మధుర : (వేలు చూపి) అక్కడనే ఆగండి. మీరు కిరస్తానం అయితే కావచ్చును. నేను కిరస్తానం యింకా కాలేదే. మీరు కిరస్తానం అన్నమాట యిప్పుడే ఒహరు చప్పగా విన్నాను.

రామ : (తనలో) నే చెప్పానంటుందా యేమిటి!

గిరీశం : ఒకరు చప్పగా విన్నావూ? యవరా జెప్పింది? యవడికిక్కడికి రావడానికి మగుదూర్ వుంది? యిలాంటి చాడీకోర్ కబుర్లు చెప్పడానికి యవడికి గుండె వుంది? ఆ మాటలు విని నాతో చెప్పడానికి నీ కెక్కడ గుండుంది? చెప్పు!

రామ : (తనలో) తంతాడు కాబోలు, యరక్క చిక్కడ్డాను.

మధుర : మొగాడే చెప్పాలా యేవిఁటి? ఆడవాళ్లకి దేవుఁడు నోరివ్వలేదా?

గిరీశం : (తనలో)పూటకూళ్లముండే చెప్పింది కాబోలు (పైకి) ఆడదా? ఆడదాన్ని నోరుబెట్టుకు బతకమనే దేవుఁడు చేశాడు. పరువయిన ఆడది నీ యింటికెందుకొస్తుంది?

మధుర : పరవైన మొగాళ్లొచ్చినప్పుడు పరువైన ఆడవాళ్లెందుకు రాకూడదు? ముందు కూచోండి, తరవాత కోప్పడుదురు గాని, చుట్ట తీసుకోండి, అదుగో అగ్గిపెట్ట.

గిరీశం : ముట్టుకోడానికి వల్లలేకపోతే అగ్గిపుల్ల వెలిగించి యివ్వడానికయినా పెట్టిపుట్టాను కానా? యీవాళ మహా ఉత్సాహంగా వచ్చాను గాని ఉత్సాహభంగం చేశావ్.

మధుర : యేవిఁటా వుత్సాహం?

గిరీశం : యిదిగో జేబులో హైదరాబాద్ నైజామ్‌వారి దగ్గిర్నించి వచ్చిన ఫర్మానా. మా నేస్తం నవాబ్ సదరదాలత్ బాపురల్లీఖాన్ ఇస్పహన్ జంగ్ బహద్దర్ వారు సిపార్స్ చేసి వెయ్యి సిక్కారూపాయలు జీతంతో ముసాయిబ్ ఉద్యోగం నాకు చెప్పించారు. అనగా హమేషా బాద్షావారి హుజూర్న వుండడం.

రామ : (తనలో) యెవిఁట్రా వీడి గోతాలు!

గిరీశం : యింత శుభవార్త తెచ్చినా, దగ్గిరకి రానిచ్చావు కావు గదా? నాతో హైదరాబాద్ వస్తావా?

మధుర : (తల తిప్పుతూ) నే యెందుకు? పూటకూళ్లమ్మని తీసికెళ్లండి.

గిరీశం : (నిర్ఘాంతపోయి) పూటకూళ్లమ్మ యేవఁయినా పెంట పెడుతుందా యేవిఁటి?

మధుర : మీకే తెలియాలి.

గిరీశం : నీ తెలివి తక్కువ చూస్తే నాకు నవ్వొస్తూంది. యెవ డేమాటన్నా నామీద నమ్మడవేనా? యీ ఘోరవైన అబద్ధాలు నీతో యవడు చెబుతున్నాడో కనుక్కోలేననుకున్నావా యేవిఁటి? సప్తసముద్రాల్దాటినా వాడి పిలకట్టుకుని పిస్తోల్తో వళ్లు తూట్లు పడేటట్టు ఢాఢామని కొట్టకపోతినట్టయినా నాపేరు గిరీశమే నినద భీషణ శంఖము దేవదత్తమే! కబడ్దార్!

మధుర : సముద్రాలవతలకెళ్లి వెతకక్కర్లేదు. ఆ చెప్పిన మనిషి మీ యదటే చెబుతాడు.

రామ : (తనలో) యీముండ నన్ను బయలుబెడుతుంది కాబోల్రా దైవమా!

గిరీశం : (తనలో) థాంక్గాడ్. అయితే పూటకూళ్ల దాన్దెబ్బతగల్లేదు. (పైకి) యిలాంటి దుర్మార్గపకూతలు ఆ యిల్లాలు చెవిని పడితే చాలా ఖేదిస్తుంది. ఆ పాపవఁంతా నిన్ను చుట్టుకుంటుంది. ఆమె యెంత పతివ్రత! యెంత యోగ్యురాలు!

మధుర : వెధవముండకి పాతివ్రత్యం అన్న మాట యీనాటికి విన్నాను.

గిరీశం : దానికి....కాదు ఆమెకి మొగుళ్లేక పోయినా ఆమెను వెధవనడానికి వీల్లేదు.

మధుర : మీరుండగా వెధవెలా అవుతుంది?

గిరీశం : నాన్సెన్స్ (దీనికోకస్సొ చెప్పి రంజింపచేదాం) యిదుగో విను. దాని నిజం యెవిఁటంటె-పూటకూళ్లమ్మ ముచ్చటగా తప్పటడుగులు వేశే రోజుల్లో ఒక కుసుష్టి ముసలాడికి కట్ట నిశ్చయించారు. పుస్తెకట్టబోతూంటేవో కట్టిన వుత్తరక్షణం లోన్నా ఆ ముసలాడు పెళ్లి పీటల మీదే గుటుక్కుమన్నాడు. అప్పుడు పెళ్లి అయినట్టా కానట్టా అని మీమాంస అయింది. కొందరు పుస్తెకట్టాడన్నారు. కొందరు కట్టలేదన్నారు. పిల్లి తండ్రి, పెళ్లికొడుకు వారసులు మీద దావా తెచ్చాడు. పురోహితుడు వాళ్ల దగ్గిర లంచంపుచ్చుకుని పుస్తె కట్టలేదని సాక్షవిచ్చాడు. దాంతో కేసుపోయింది; మరి దాన్నెవరూ పెళ్లాడారుకారు.

మధుర : అయితే మరి మీకు తప్పులేదే?

గిరీశం : యేవిఁటి యీ కొత్త మాటలూ! నాకు ఆదీ అంతూ తెలికుండా వుంది! ఆహాఁ సరసం విరసంలో దిగుతూందే! హాస్యాని కంటే నివ్వేవఁన్నా ఆనందవేఁ, నిజవఁనిగానీ అంటివా, చూడు నా తడాఖా. యవడి మాటలు పేల్తున్నాడో వాడి పేరు తక్షణం చెబుతావ చెప్పవా?

మధు : రామ.

రామ : (తనలో) సచ్చాన్రా, పేరు చెప్పేసింది!

మధు : రామ! రామ! ఒహరు చెప్పేదేవిఁటి లోకవంతా కోడై కూస్తూంటేను?

(వీధిలోనుంచి తలుపు తలుపు అని ధ్వని).

గిరీశం : (తెల్లపోయి) తలుపు తీయ్యొద్దు, తియ్యొద్దు ఆ పిలిచే మనిషి వెఱ్ఱి ముండ. మనుషుల్ని కరుస్తుంది.

మధు : తలుపు తీసేవుంది.

గిరీశం : చంగున వెళ్లి గడియ వేసెయ్.

మధు : అదుగో తలుపుతోసుకు వస్తూంది.

గిరీశం : గెంటెయ్, గెంటెయ్.

మధు : ఆ వయ్యారం చూస్తే మీ పతివ్రతలా కనిపిస్తూంది. (మధురవాణి వాకట్లోకి వెళ్లును).

గిరీశం : మంచంకింద దూరదాం (గిరీశం మంచంకింద దూరును.)

(తనలో) దొంగలంజ సరసుణ్ణి దాచిందోయ్ మంచం కింద. యిదేవిఁటో మంచి మనిషి అని భ్రమించాను. దీన్తస్సా గొయ్యా. సిగపాయి దీసి తందునుగాని యిది సమయం కాదు. అయినా పోయేవాడికి నాకెందుకు రొష్టు, (రామప్పంతులుతో మెల్లిగా) యవరన్నా మీరు, మహానుభావులు?

రామ : నేను రామప్పంతుల్నిరా, అబ్బాయీ.

గిరీశం : తమరా, యీమాత్రానికి మంచంకింద దాగోవాలా, మహానుభావా? నన్నడిగితే యిలాంటి లంజల్ని యిర్వైమందిని మీకు కన్యాదానం చేతునే.

రామ : (తనలో) బతికాన్రా దేవుఁడా; (పైకి) నువ్వురా బాబూ దీన్నుంచు కున్నావు! ఆలా తెలిస్తే నేరాకపోదును సుమా.

గిరీశం : మాట వినపళ్లేదు. కొంచం యిసుంటూ రండి. (రామప్పంతులు ముందుకు జరుగును, గిరీశం అతన్ని తప్పించుకుని గోడ వేపు చేరును.)

గిరీశం : అన్నా యీ లంజని యన్నడూ నమ్మకండీ, యిలా యిర్వైమందిని దాచగల శక్తుంది, దీనికి.

రామ : రెండు వందలు దొబ్బిందిరా బాబూ.

గిరీశం : నువ్వులేం జాగర్త చేశారా?

రామ : అంతేనా?

గిరీశం : మరేవిఁటి?

(మధురవాణి పూటకూళ్లమ్మ పల్లెవాటులో
చీపురుగట్ట దాచిన్ని ప్రవేశింతురు.)

మధు : మీరన్న మనిషి యిక్కడలేరంటే చెవినిబెట్టరు గదా!

పూట : నీ యింట్లో జొరబడ్డాడని వీధులో వాళ్లు చెబితే నీమాట నమ్ముతానా యేవిఁటి?

ఆ వెధవ వుంటే నాకేం కావాలి, వుండకుంటే నాకేం కావాలి. వాడు నీకిచ్చిన యిరవయి రూపాయలూ యిచ్చెయ్.

మధు : యవడి కిచ్చావూ వాణ్ణే అడగవమ్మా.

పూట : వెధవకనబడితే సిగపాయిదీసి చీపురుగట్టతో మొత్తుదును, యెక్కడదాచావేవిఁటి?

మధు : నాకు దాచడం ఖర్మవేఁవిఁ నేను మొగనాల్నికాను. వెధవముండనీ కాను. నాయింటి కొచ్చేవాడు మహారాజులాగ పల్లీగ్గావస్తాడు (కంటితో మంచము కింది చూపును.)

పూట : మంచంకింద దాగాడేమో (మంచము కిందుకు వంగి) నీ పరువు బుగ్గయి నట్టే వుంది లేచిరా. (చీపురుగట్ట తిరగేసి రామప్పంతులును కొట్టును.)

రామ : ఓర్నాయనా, నన్నెందుక్కొడతావే దండుముండా? (మంచంకిందినించి పైకి వచ్చి వీపు తడుముకొనును).

మధు : ఆయన్నెందుకు కొట్టావు? నాయింటికొచ్చి యేవిఁటీ రవ్వ?

పూట : అయితె మంచం కిందెందుకు దూరాడూ ?

మధు : నీ కెందుకా గోష? అదో సరసం.

పూట : యిదో చీపురుగట్ట సరసం.

రామ : (వీపుతడువుతుంటూ) నీసిగతరగా, ఆడదానివై పోయినావే, లేకుంటే చంపేసి పోదును. నీ రంకు మొగుణ్ణి కొట్టక నన్నెందుక్కొట్టావే ముండా? అందుకా నన్ను ముందుకి తోసి తాను గోడవేపు దాగున్నాడు.

పూట : ఆ వెధవ కూడా వున్నాడూ మంచం కింద! కుక్కా పైకిరా.

గిరీశం : వెఱ్ఱిపప్పా! మంచం కిందికిరా, వెఱ్ఱి వదల గొడతాను.

పూట : అప్పనిట్రా వెధవానీకు? నీకు భయపడతా ననుకున్నావా యేవిఁటి? నీ సానిముండ యెలా అడ్డుకుంటుందో చూస్తాను. (పూటకూళ్లమ్మ ఒక వేపు నుంచి మంచం కిందికి దూరును. మరి వక వేపు నుండి గిరీశం పైకివచ్చి రామప్పంతులు నెత్తి చరిచి లఘువేసి పెరటి వేపు పరిగెత్తిపోవును.)

రామ : సచ్చాన్రా నాయనా (రెండు చేతులు తలపట్టుకొని) మధురవాణీ యేవీఁ బేహద్బీ! కనిష్టీబు క్కబురంపించూ.

మధు : యెందుకు పల్లీకున అల్లరీ అవమానవున్నూ! రేపో యెల్లుండో మీరే వాడికి దెబ్బకి దెబ్బతీసి పగతీర్చుకుందురు గాని.

(మధురవాణి రామప్పంతున్ని కౌగలించుకొని తల ముద్దెట్టుకుని చేత రాసి) యేవిఁదుష్ట! మొగవాడయినవాడు యెదట నిలిచి కొట్టాలి. దొంగ దెబ్బకొడతాడూ? వాడి పొంకం అణుతురుగాని లెండి.

రామ : గవురనుమెంటు జీతమిచ్చుంచిన కనిష్టీబులుండగా మనకెందుకు శరీరాయాసం? యీ వెధవని పజ్యందు కోర్టంటా తిప్పకపోతే నేను రామప్పంతుల్ని కాను చూడు నా తమాషా!

మధు : (రామప్పంతుల్ని ముద్దుబెట్టుకుని) మాటాడక వూరుకొండి. (మంచం కిందివేపు చూపించి నోరు మూసి) దొంగ దెబ్బ కొట్టినవాడిదే అవమానం; మీది కాదు.

రామ : నొప్పెవడి దనుకున్నావు? ఆ ముండ మంచంకిందనించి రాదేం? చీపురు కట్టలాక్కో.

పూట : పదేళ్ళింటే పస్తాయించి చూస్తున్నాను. నీ మొగతనం యేడిసినట్టేవుంది. (పైకి వచ్చును.)

కన్యాశుల్కము

ద్వితీయాంకము

1-వ స్థలము. కృష్ణారాయపురం అగ్రహారంలో అగ్నిహోత్రావధాన్లు ఇల్లు.

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు జంఝాలు వడుకుచుండును. కరటకశాస్త్రులు శిష్యుడి చేత లేని పేలు నొక్కించుకొనుచుండును. వెంకమ్మ కూర తరుగు చుండును.)

వెంకమ్మ : నిన్నటినుంచి కిశిమీశ్శలవులని కుఱ్ఱవాడు వుత్తరం రాశాడు. యెన్నాళ్లో ఐంది వాణ్ణిచూసి, కళ్లు కాయలు కాసిపోయినాయి. గడియో గడియో రావాలి.

అగ్నిహోత్రావధాన్లు : ఎందుకు వొట్టినే వగచడం? వద్దు వద్దంటూంటే యీ యింగిలీషు చదువులో పెట్టావ్. మెరక పొలం సిస్తంతా వాడి కిందయిపోతూంది. కిందటి యేడు పరిక్ష ఫేలయి పోయినాడు గదా? యీ యేడు యెలాతగలేశాడో తెలియదు. మనకి యింగిలీషు చదువు అచ్చిరాదని పోరిపోరి చెబితే విన్నావు కావు. మా పెద్దన్న దిబ్బావుధాన్లు కొడుకుని యింగిలీషు చదువుకు పార్వతీపురం పంపించేసరికి వూష్టం వచ్చి మూడ్రోజుల్లో కొట్టేశింది. బుచ్చబ్బి కొడుక్కీ యింగిలీషు చెప్పిద్దామనుకుంటూండగానే చచ్చినంత ఖాయిలా చేసింది.

వెంకమ్మ : మీరెప్పుడూ యిలాంటి వోహూయిత్తం మాటలే అంచూవుంచారు. డబ్బు కర్చయిపోతుందని మీకు బెంగ, మొన్నమొన్న మన కళ్లెదట మన వాకట్లో జుత్తు విరబోసుకు గొట్టికాయలాడిన వేమానివారి కుఱ్ఱాడికి మునసబీ ఐంది కాదూ?

అగ్ని : మన వెధవాయికి చదువచ్చేదేం కనపడదు గాని పుస్తకాలకిందా జీతంకిందా యిహ నాలుగేళ్లయే సరికి మన భూమి కడితేరిపోతుంది. ఆ పైని చిప్పా దొప్పా పట్టుకు బయల్దేరాలి. నిమ్మళంగా యింటి దగ్గిరుంటే యీపాటికి నాలుగష్టాలు చెప్పేదును. వద్దంటూంటే యీ వెధ వింగిలీషు చదువులో పెట్టావు.

వెంకమ్మ : మనవాడికో మునసబీ ఐనా పోలీసుపనైనా ఐతే రుణాలిచ్చి యీ అగ్రహారం భూవులన్నీ కొనేస్తాడు. యాడాదికో నూఱ్ఱాపాయలు కర్చుపెట్టడానికింత ముందూ వెనకాచూస్తున్నారు, మీలాగే వాడూ జంఝాలు వడుక్కుంటూ బతకాలని వుందా యేవిషి? మీ కంత భారవంతోస్తే మావాళ్లు నాకు పసుపూ కుంకానికి యిచ్చిన భూవమ్మేసి కుఱ్ఱాడికి చదువు చెప్పిస్తాను.

కరటకశాస్త్రి : నీ భూవెందు కమ్మాలమ్మా? మన సొమ్ము చడ తిని కొవ్వున్నాడు, అతడే పెట్టుకుంటాడు.

అగ్ని : ఐతే నన్ను ఆక్షేపణ చేస్తావషే? యీ మారంటే నీ అన్నవున్నాడని వూరుకునేది లేదు

[గిరీశం వెంకటేశం ప్రవేశింతురు.]

వెంక : మాబాబ్మాబాబు వచ్చావషోయ్! (వెంకటేశమును కౌగలించుకొనును.)

అగ్ని : వెధవాయా యీ మారైనా పాసయినావా? (వెంకటేశం తెల్లబోయి చూచును.)

గిరీశం : పాసయినాడండి, ఫస్టుగా పాసయినాడు. నేను చాలా శ్రమపడి చదువు చెప్పానండి.

అగ్ని : యీతుర కెవడోయ్?

గిరీశం : టర్క్! డామిట్, ఫెల్ మాన్.

అగ్ని : మానా? మానులా వుంచా నంఛావూ? గూబ్బగల గొడతాను.

వెంకటేశం : (వణుకుతూ తల్లివేపు చూసి) అమ్మా యీయ్నే నాకు చదువు చెప్పే మేష్టరు.

కరట : ఇంటికి పెద్దమనిషొస్తే అప్పచ్చపు మాటలాడతావేవిఁటి బావా? ఆయనేదో కుఱ్ఱవాడితో యింగిలీషు మాటంటే పుచ్చకాయల దొంగంటే బుజాల్తడువుఁకున్నట్టు నీ మీద పెట్టుకుంటావేం? (బండివాడు సామాను దించును)

గిరీశం : (కరటకశాస్త్రితో) తమ బావగారా అగ్నిహోత్రావధాన్లుగారు? నన్ను తమరు యరక్క పోవచ్చును గాని డిప్టీకలక్టరు గారింటికి తమరువచ్చేటప్పుడు నేను వారి పిల్లలికి చదువుచెబుతూ వుండేవాణ్ణి. డిప్టీకలక్టరుగారు తమర్ని యేమ్మెచ్చుకునేవారనుకుంటారు!

కరట : అవును మీ మొఖం చూసిన జ్ఞాపకవుంది. డిప్టీకలక్టరుగారు మహదొడ్డ ప్రభువ్.

గిరీశం : మీలాంటి చప్పన్నభాషలూ వచ్చిన మనిషిని యక్కడా లేడనీ, సంస్కృతం మంచి నీళ్లప్రవాహంలా తమరు మాట్లాడతారనీ, తమలాంటి విదూషకుణ్ణి యక్కడా చూళ్లేదనీ డిప్టీకలక్టరుగారు శలవిస్తూండేవారు. కవితారసం ఆయన్లా గ్రహించేవారేరి? నా కవిత్వవఁంటే అయ్ను చెవికోసుకుంటారు. మహారాజావారి దర్శనం కూడా నాకు చెయించారండి.

అగ్ని : (ధుమధుమలాడుతూ) ఈ శషభిషలు నాకేం పనికి రావు. యితడి వైఖరి చూస్తే యిక్కడే బసవేసేటట్టు కనపడుతూంది. మా యింట్లో భోజనం యంత మాత్రం వీలు పడదు.

వెంక : ఆయన మాటలు గణించకు బాబూ, ఆయన మోస్తరది. మీ దయవల్ల మావాడికో ముక్కబ్బితే మీ మేలు మరిచిపోం.

గిరీశం : అందు కభ్యంతరవేఁవిఁటమ్మా, మీ వాడు శలవుల్లో చదువుచెప్పమని యంతో బతిమాలుకుంటే పోనీ పనికొచ్చే కుఱ్ఱవాడుగదా అని వచ్చానుగాని పట్నంలో మునసబుగారింట భోజనం చేదని వచ్చానా వారిచ్చే డబ్బు చేదని వచ్చానా అమ్మా?

వెంకమ్మ : యీ చదువులకోసవఁని పిల్లణ్ణి వదులుకుని వుండడం, వాడు పరాయి వూళ్లో శ్రమ దమాలు పడుతూండ్డం నాప్రాణాలు యెప్పుడూ అక్కణ్ణే వుంచాయి. డబ్బంటే యెన్నడూ వెనక చూళ్లేదు గదా. మేం కనడం మట్టుకు కన్నాం. మీరే వాడికి తల్లీ తండ్రీని. యలా కడుపులో పెట్టుకు చదువు చెబుతారో మీదే భారం.

గిరీశం : తమరు యింత దూరం శలవియ్యాలమ్మా? నా మంచి చెడ్డలు మీ కుఱ్ఱవాణ్ణడిగితే తెలుస్తుంది. మునసబుగారూ, డిప్టీకలక్టరుగారూ యెన్నికచేసిన మనిషిని, నామాట నే చెప్పుకోవాలా, ఇంతెందుకూ. యిక మూడేళ్లు నా తరిఫీదులో వుంచితే క్రిమినల్లో వరసగా పోలీసు పరీక్ష పాసుచేయిస్తాను.

అగ్ని : మూడేళ్లే! యీ సంవత్సరం పుస్తకాల కెంతవుతుందిరా అబ్బీ?

వెంక : పదిహేన్రూపాయలవుతుంది

అగ్ని : ఒక దమ్మిడీ యివ్వను. వీళ్లిద్దరూ కూడి ఆ రూపాయలు పంచుకు తినేటట్టు కనపడుతూంది. నేను వేదం యనబై రెండు పన్నాలూ ఒహ దమ్మిడీ పుస్తకాల ఖర్చు లేకుండా చదువుకున్నాను. ఇదంతా టోపీ వ్యవహారంలా కనపడుతుంది.

కరట : (నవ్వుతూ) కోట్లకి విలవైన మాట అన్నావు బావా!

గిరీశం : (కరటకశాస్త్రితో) ది సేజ్ బార్బరస్, చూచారండీ, జెంటిల్మేన్ అనగా పెద్దమనిషిని యలా అంటున్నారో! నేను యిక యిక్కడ వుండడం భావ్యం కాదు, శలవుపుచ్చుకుంటాను.

వెంకమ్మ : చాల్చాలు బాగానే వుంది! యింటి కెవరొచ్చినా నాకిదే భయం, ఆయన మాటల కెక్కడికి బాబూ, వెళ్లిపోకండి.

కరట : అగ్నిహోత్రావుధాన్లూ కుఱ్ఱవాడికి రవ్వంత చదువు చెప్పించడానికి ఇంత ముందూ వెనకా చూస్తున్నావ్. బుచ్చమ్మనమ్మిన పదిహేను వందల రూపాయిలేంజేశావ్?

గిరీశం : సెల్లింగ్గర్ల్స్ ! డామిట్!

అగ్ని : ప్రతీ గాడిదె కొడుకూ అమ్మావమ్మా వంచూంచాడు. కూరగాయల్షోయ్ అమ్మడానికి? ఆ రూపాయలు పుచ్చుకోకపోతే మొగుడు చచ్చాడుగదా, దాని గతి యావైఁయ్యుండును?

కరట : చచ్చాడంటే వాడిదా తప్పు. మంచంమీంచి దించెయడానికి సిద్ధంగా వున్న వాడిక్కట్టావ్?

గిరీశం : తమరేనా నులక అగ్నిహోత్రావుధాన్లుగారు? యీ పట్టెని జటలో తమంత వారు లేరని రాజమహేంద్రవరంలో మావాళ్లనుకునేవారు.

అగ్ని : మీది రాజమహేంద్రంషండీ . ఆ మాట చెప్పారు కారేం? రామావుధాన్లు గారు బాగున్నారా?

గిరీశం : బాగున్నారండి. ఆయన మా మేనమావగారండి.

అగ్ని : ఆ మాట చెప్పారు కారూ?

గిరీశం : మామావఁ యీ దేశబ్బోగట్టా వచ్చినప్పుడల్లా తమర్ని యెన్నిక చేస్తాంటారండి.

అగ్ని : నాకూ వారికి చాలా స్నేహం. చూశారా కొంచం నాకు ప్రథమకోపం. యవరో తెలియకుండా అన్నమాటలు, గణించకండేం.

గిరీశం : దానికేవఁండి, తమవంటి పెద్దలు అనడం మాలాంటి కుఱ్ఱవాళ్లు పడడం విధాయక వేఁగదండీ?

కరట : (తనలో) యిన్నాళ్లకి మా అగ్నిహోత్రుడికి తగినవాడు దొరికాడు.

అగ్ని : చూశారండీ, మీపేరేవిఁటండీ?

గిరీశం : గిరీశం అంటారండి.

అగ్ని : చూశారండీ, గిరీశంగారూ! మా కరటక శాస్తుల్లు పట్టి అవకతవక మనిషి; మంచీ చెడ్డా యేమీ వాడి మనసుకెక్కదు. అల్లుడు చచ్చిపోయినాడంటే అందువల్ల యెంత లాభం కలిగింది. భూవుఁలకి దావా తెచ్చావాఁలేదా? నేను యీ మధ్య దాఖల్చేయించిన పిటీషను మీద ఆర్డరు చదివి పెట్టండి. (గదిలోకి వెళ్లి కాకితం తెచ్చి గిరీశం చేతికి యిచ్చును.)

గిరీశం : (చూసి) ఎవడో తెలివితక్కువ గుమస్తా వ్రాసినట్టుంది. అక్షర పొలితే లేదండి.

అగ్ని : మా వకీలు గడగడ చదివేశాడండి.

గిరీశం : నేను మాత్రం చదవలేకనా. అంతకన్న గళగ్రాహిగా చదువుతాను. లెక్చర్లిచ్చేపండితుణ్ణి నాకిది పేలపిండీ కాదు; అయితె రాసినవాడి తెలివికి సంతోషిస్తున్నాను. యిది అరిటిపండు విప్పినట్టు తర్జుమాచేసి దాఖలు చెయ్యమని శలవా?

అగ్ని : అంతకంటేనా! (తనలో) డబ్బు ఖర్చులేకుండా వీడిచాత కాగితమ్ముక్కలన్నీ తర్జుమా చేయించేస్తాను.

గిరీశం : యింకా యింగ్లీషు కాయితాలు యేవున్నా నామీద పారయ్యండి, తర్జుమా చేసి పెడతాను.

అగ్ని : అట్లాగే.

వెంకమ్మ : మా అబ్బాయీ మీరు ఒక్క పర్యాయం యింగిలీషు మాట్లాడండి బాబు.

గిరీశం : అలాగే నమ్మా.

My dear Venkatesam-

Twinkle! Twinkle ! little star,

How I wonder what you are!

వెంకటేశం : There is a white man in the tent.

గిరీశం : The boy stood on the burning deck

Whence all but he had fled.

వెంకటేశం : Upon the same base and on the same side of it the sides of a trepezium are equal to one another.

గిరీశం : Of man's first disobedience and the fruit of that mango tree, sing, Venkatesa, my very good boy.

వెంకటేశం : Nouns ending in *f* or *fe* change their *f* or *fe* into *ves*.

అగ్ని : యీ ఆడుతూన్న మాటలికి అర్థంయేవిఁషండి?

గిరీశం : యీశలవుల్లో యే ప్రకారం చదవాలో అదంతా మాట్లాడుతున్నావఁండి.

కరట : అబ్బీ వక తెనుగు పద్యం చదవరా?

వెంకటేశం : పొగచుట్టకు సతిమోవికి-

కరట : చబాష్!

గిరీశం : డామిట్! డోంట్రీడ్ దట్, (మెల్లగా) "నలదమయంతులిద్దరు" చదువ్.

వెంకటేశం : నలదమయంతు లిద్దరు మనః ప్రభవానల దహ్యమానులై సలిపిరి ధీర్ఘ వాసర నిశల్.

కరట : అట్టేఅట్లే, మనఃప్రభవానలవఁంటే యేవిఁట్రా?

వెంకటేశం : (యింటికప్పువేపుచూసి వూరుకుండును.)

గిరీశం : పసిపిల్లలకి అలాంటి కఠినవైఁన పద్యానికి అర్థం తెలుస్తుందా అండి?

అగ్ని : పద్యాలికి అర్థం చెప్పరూ?

గిరీశం : యిప్పటిమట్టుకు వేదంలాగే భట్టీయం వేయిస్తారు. తెల్లవాళ్ల స్కూళ్లలో తెలుగు పద్యాలమీద ఖాతరీ లేదండి. యంతసేపూ జాగర్ఫీ, గీగర్ఫీ, అర్థమేటిక్, ఆల్జిబ్రా, మాథమాటిక్స్ యివన్నీ వాడలేసి చెప్తారండి.

కరటక : (తనలో) తర్ఫీదు మాచక్కగా వుంది, వీణ్ణి. పెందరాళె తోవపెట్టకపోతే మోసం వస్తుంది.

అగ్ని : అన్నాటి చెప్తారండీ?

గిరీశం : మరేవఁనుకున్నారు? మీ కుఱ్ఱవాళ్లాగ చదువుకునే వాడికి ఒక నిమిషవైఁనా తెరిపుండదు.

అగ్ని : అదుగో చదువంటే అష్లాగే చదువుకోవాలి. గొట్టికాయలాడకుండా మావాణ్ణి ఖాయిదా చేస్తే యంత చదువైనా వస్తుంది.

గిరీశం : నాదగ్గిర గొట్టికాయలు గిట్టికాయలు పనికిరావండి. పుస్తకం చాతపడితే వేళ్లకి పుస్తకం అంటుకుపోవాలి, అలా చదివిస్తానండీ.

అగ్ని : అలాగేచేస్తే మావాడికి చదువొచ్చి అన్ని పరీక్షలూ పాసవుతాడండీ. మావాడికి డబ్బుఖర్చులేకుండా పెళ్లయె సాధనం కూడా తటస్థించిందండీ.

వెంకమ్మ : మీ నైజంకొద్దీ చిఱ్ఱు కొఱ్ఱు మలఛారుగాని మీకు మాత్రం అబ్బిమీద ప్రేవఁలేదా యేవిఁషి? పట్నంలో గొట్టా అమ్మొచ్చినప్పుడు యంతో బెంగబెట్టుకుని అబ్బిని శలవర్జీ రాసి వెళ్లిపోయిరమ్మన్నారు కారా? చదువూచెప్పించక పెళ్లీచెయ్యక తీరుతుందా యేమిషి?

కరట : డబ్బు ఖర్చులేకుండా కొడుక్కి పెళ్లిచేస్తావుటోయ్ బావా? ఆడపిల్లల్ని అమ్మినట్టే అనుకున్నావా యేవిఁటి? పదిహేను వందలైనా పోస్తేనేగాని అబ్బికి పిల్లనివ్వరు.

అగ్ని : డబ్బు ఖర్చులేకుండా వెంకడికి యలా పెళ్లిచేస్తానో నువ్వేచూతువుగాని. రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో లుబ్ధావధాన్లుగార్ని యెరుగుదువా?

కరట : యరగను.

అగ్ని : ఆయ్న లక్షాధికారి. పద్దెనిమిదివందలకి నుబ్బిని అడగొచ్చారు. ఉభయ ఖర్చులూ పెడతారవ, పెళ్లి మావైభవంగా చేస్తారట, మనం పిల్లనితీసికెళ్లి వాళ్లింటే పెళ్లి చెయ్యడం, మనకి తట్టుబడి అట్టేవుండదు. ఆ పద్దెనిమిది వందలూ పెట్టి వెంకడికి పెళ్లి చేస్తాను.

వెంకమ్మ : పెళ్లికొడుక్కెన్నేళ్లు?

అగ్ని : యెన్నేళ్లైతేనేవిఁ? నలభైయ్యేయిదు.

గిరీశం : లుబ్ధావదాన్లు మాపెత్తల్లి కొడుకండీ, తమతో సమ్మంధవఁంటే వాకు సంతోషవేఁగానండి. ఆయనకి అరవయ్యేళ్లు దాటాయండీ, యీడేవఁయినా సెల్లింగ్ గర్ల్స్ అనగా కన్యాశుల్కం, డామిట్! యంత మాత్రమూ కూడదండీ, నేను పూనాలో వున్నప్పుడు అందు విషయమై ఒహనాడు నాలుగ్గంటలు ఒక్కబిగిని లెక్చరిచ్చానండీ, సావకాశంగా కూర్చుంటే కన్యాశుల్కం కూడని పనని తమచేతనే వొప్పిస్తాను.

కరట : బావా యీ సమ్మంధం చేస్తే నీ కొంపకి అగ్గెట్టేస్తాను.

అగ్ని : వీళ్లమ్మా శిఖాతరగ, ప్రతీగాడిదకొడుకూ తిండిపోతుల్లాగ నాయింటజేరి నన్నవే వాళ్లే, తాంబోలం యిచ్చేశాను. యిహ తన్నుకు చావండి.

వెంకమ్మ : నాతో చెప్పకుండానే?

అగ్ని : ఆడముండల్తోనా ఆలోచన? యీ సమ్మంధం చైకపోతే నేను బారిక రావుణ్ణే! (లేచి వెళ్లును.)

కరట : యేం మార్గవం.

వెంకమ్మ : అప్పయ్యా! యీ సమ్మంధం చేస్తే నేన్నుయ్యోగొయ్యో చూసుకుంటాను. పెద్దదాన్ని రొమ్ముమీద కుంపట్లాగ భరిస్తూనేవున్నాం. ఆయనికి యంత యీడొచ్చినా

కష్టంసుఖం వాళ్లనాటక యీ దౌర్భాగ్యపు సమ్మంధం కల్పించుకొచ్చారు. నే బతికి బాగుండాలంటే యీ సమ్మంధం తప్పించు.

కరట : గట్టి అసాధ్యం తెచ్చిపెట్టావే, వట్టి మూర్ఖప గాడిదకొడుకు. యెదురు చెప్పిన కొద్దీ మరింత కొత్తెక్కుతాడు. యేంచేయగల్గుదునని నీకు భరువసా చెప్పను? యేమీ పాలుపోకుండా వుంది?

గిరీశం : అమ్మా మీరు యెందుకలా విచారిస్తారు? అవుధాన్లుగారు సావకాశంగా వున్నప్పుడు ఒక్కగంట కూర్చుంటే డబ్బుచ్చుకు ముసలివాళ్లకి పెళ్లిచెయ్యడం దౌర్జన్యమని లెక్చరిచ్చి మనసు మళ్లిస్తాను.

వెంకమ్మ : బాబూ, అతడు మీ మాటత్తకొడుకైతే మీ కాళ్లు పట్టుకుంటాను, మీరు వెళ్లి ఆయ్న మనస్సు మళ్లిస్తురూ. నా చర్మం చెప్పులు కుట్టియిస్తాను.

గిరీశం : అమ్మా యేం చెప్పను! వాడో త్యాష్ట్రం. పిల్ల దొరకడవేఁ చాలు వాడికి. యీ సమ్మంధం వదులుకుంటే వాడికి పెళ్లే కాదు. వాడని వాడొదిలే ఘటం కాదు.

కరట : అమ్మీ నేనో ఉపాయం చెబుతాను యిలారా. (కరటకశాస్త్రి శిష్యుడు వెంకమ్మ నిష్క్రమింతురు.)

గిరీశం : మైడియర్ షేక్స్పియర్! నీ తండ్రి అగ్గిరావుడోయి. మీ యింట్లో యవళ్లకీ అతణ్ణిలొంగదీశే యలొక్వెన్సులేదు. నా దెబ్బచూడు యీవాళేం జేస్తానో. వీరేశలింగం పంతులుగారు కన్యాశుల్కం విషమైరాసిన ఉపన్యాసం పైకితీయ్. మావఁగారికి లెక్చరివ్వడానిక్కత్తి కఠారీ నూరాలి.

వెంకటేశం : మీ లెక్చరుమాట అలావుణ్ణిండిగాని యీ వాళ నా గండం గడిచిందిగదా అని సంతోషిస్తున్నాను. మీర్లేకపోతే పరిక్ష ఫేలయినందుకు మానాన్న పెయ్యకట్టు తాడుతోచమ్డా లెక్కగొట్టును.

గిరీశం : యిలాంటి ప్రమాదాల్తప్పించుకోవడవేఁ ప్రజ్ఞ. యేవైనా డిఫికల్టీ వచ్చినప్పుడు ఒక తస్సావేశాంవంటే అది బ్రహ్మభేద్యంగా వుండాలి. పొలిటిషనంటే మరేవిఁటనుకున్నావ్? పూజా నమస్కారాల్లేక బూజెక్కున్నాను గాని మన కంట్రీయే ఇండిపెండెంట్ అయితే గ్లాడ్స్టన్ లాగ దివాన్గిరీ చలాయిస్తును. యేమి వాయ్! మీ తండ్రి వైఖరి చూస్తే పుస్తకాలకి సొమ్మిచ్చేటట్టు కనబడదు. చుట్టలు పట్టంనించి అరకట్ట తెచ్చాం గదా, యేమి సాధనం?

వెంక : నాన్నివ్వకపోతే అమ్మనడిగి డబ్బుతెస్తాను.

గిరీశం : నీ బుద్ధియలా వికసిస్తూందో చూశావా? యిలా తర్ఫీదవుతుంటే నువ్వుకూడా పెద్ద పొలిటిషను వవుతావు.

[బుచ్చమ్మ ప్రవేశించును]

బుచ్చమ్మ : తమ్ముడూ అమ్మ కాళ్లు కడుక్కోమంచూందిరా.

గిరీశం : (తనలో) హౌ బ్యూటిఫుల్! క్వైటనెక్ స్పెక్టెడ్!

బుచ్చమ్మ : అయ్యా మీరు చల్దిఫణ్ణం తించారా?

గిరీశం : నాట్దిస్లైటెస్టబ్జక్షన్, అనగా యంతమాత్రం అభ్యంతర లేదు. వడ్డించండి ఇదుగోవస్తున్నాను. తోవలో యేటి దగ్గిర సంధ్యావందనం అదీ చేసుకున్నాను. (బుచ్చమ్మ వెళ్లును)

గిరీశం : వాట్ యీమె నీ సిస్టరా? తలచెడ్డట్టు కనబడుతున్నదే?

వెంక : మా అక్కే, జుత్తుకి చవురాసుకోదు.

గిరీశం : తల చెడ్డం అంటే, విడో అన్నమాట. చవురు గివురూ జాంతే నయ్. గాని యిన్నాళ్లాయి నీకు విడో మారేజి విషయమై లెక్చర్లిస్తూవుంటే యీ కథ యెప్పుడూ చెప్పావుకావు? మీ యింట్లోనే ఒక అన్ఫార్చునేట్ బ్యూటిఫుల్ యంగ్ విడో వుందటోయ్! యేమి దురవస్థ! మై హార్ట్ మెల్ట్స్. నేనే తండ్రినైతే యీపిల్లకి విడో మారియెజ్జేసి శాశ్వతమైన కీర్తి సంపాదిస్తును. (తనలో) యేమి చక్కదనం, యీ సొంపు యక్కడా చూల్లేదే! పల్లెటూరు వూసు పోదను కున్నానుగాని పెద్ద కాంపేనుకి అవకాశం యిక్కడకూడా దొరకడం నా అదృష్టం.

వెంక : మా నాన్న నాకూడా పెళ్లి చాస్తాడు.

గిరీశం : యీవాళో పెద్ద పెళ్లి నీకు తల వెంట్రుకంత వాసి తప్పిపోయింది. యీ శలవు లాఖర్లోగా తాళాధ్యాయం కాకుండా తప్పించుకుంటే నువ్ పూరా ప్రయోజకుడివే, యిహ నిజమైన పెళ్లా? యింత చదువూ చదువుకుని నీ తండ్రి కుదిర్చిన యేపీ యరగని చిన్న పిల్లకా పుస్తె కడతావ్? మాంచి యెత్తుగా బుఱ్ఱగావున్న యంగ్విడోని నువ్ పెళ్లాడకపోతే ఐ షుడ్బి యషేమ్డావ్యూ!

2-వ స్థలము. దేవాలయం.

[పువ్వులతోటలో మండపం మీద కూచుని, శిష్యుడు ప్రవేశించును.]

శిష్యుడు : ఆర్నెల్లకోమాటు పొస్తకం పట్టుకుంటే కొత్త శ్లోకాలు పాత శ్లోకాలు ఒక్కలాగ్కనపడతాయి. యిప్పుడు కొత్త శ్లోకం కనుక్కోమ్మంటే నా శక్యవా? సిద్ధాంతి నెవణ్ణయినా ప్రశ్నడిగి కనుక్కోవాలి. లేకుంటే చటుక్కున పుస్తకం విప్పి యే శ్లోకం కనపడితే ఆ శ్లోకం చదువుతాను.

"మృగాఃప్రియాళుద్రుమమంజరీణాం"

యిదేదో చదివిన జ్ఞాపకం లీలగా వుంది. లేళ్లు పరిగెత్తాయని కాదూ? యేం గొప్పమాట చెప్పాడోయి కవి! లేళ్లు పరిగెత్తితే యవడి క్కావాలి, పరిగెత్తక పోతే యవడిక్కావాలి? కుక్కలు పరిగెత్తుతున్నాయ్ కావా, నక్కలు పరిగెత్తుతున్నాయ్కావా? పిల్లులు పరిగెత్తుతున్నాయి కావా? పనికొచ్చే ముక్క ఒక్కటీ యీ పుస్తకంలో లేదు. నాలుగంకెలు బేరీజు వేయడం. వడ్డీ వాశీ కట్టడం కాళిదాసుకేం తెలుసును? తెల్లవాడిదా మహిమ! యే పట్నం యెక్కడుందో, యే కొండ లెక్కడున్నాయో అడగవయ్యా గిరీశంగార్ని; నిలుచున్న పాట్ను చెబుతాడు.

"ప్రియాముఖం కింపురుషశ్చుచుంబ"

ముద్దెట్టు కున్నాడటోయి ముండాకొడుకు. ముక్కట్టు కున్నాడు కాదూ?

[కరటకశాస్త్రి శిష్యుడికి కనపడకుండా వెనుక నుంచి ప్రవేశించును.]

"వర్ణప్రకర్షే సతి కర్ణికారం ।
ధునోతినిర్గంధతయాస్మచేతః" ।

యిది కూడా చదివినట్టే వుందోయి, ఆ వువ్వేదో కవికిష్టంలేదట. యిష్టం లేకపోతె ములిగిపోయింది కాబోలు? మా గురువుగారికి దొండకాయ కూర యిష్టం లేదు, గురువుగారి పెళ్లాం పెరట్లో దొండపాదుందని రోజూ ఆ కూరె వండుతుంది. బతికున్నవాళ్ల యిష్టవేఁ యిలా యేడుస్తూంటే చచ్చినవాడి యిష్టా యిష్టాల్తో యేం పని? యీ చదువిక్కడితో చాలించి గిరీశం గారి దగ్గిర నాలుగింగిలీషు ముక్కలు నేర్చుకుంటాను. వెంకడికి యింగిలీషొచ్చునని యేం గర్వాగా వుంది?

కరట : యెవిఁట్రా అబ్బీ అంటున్నావు?

శిష్యు : యెదో నా స్వంత ఘోష.

కరట : గరువుని గదా, అదేదో నాకూ కొంచం చెబుదూ.

శిష్యు : చప్పడానికేం వుందండి? నాటకంలో నాచాత వేషం కట్టించి పెద్దచాంతాళ్ల లాంటి హిందూస్తానీ ముక్కలూ, సంస్కృతం ముక్కలూ అర్థం తెలియకుండా భట్టీయం వేయించడానికి మీకు ఓపికుందిగాని నాకు వాఁలోజులి కో శ్లోకం చెప్పడానికి శ్రద్ధలేదు గదా? పట్నంవదిలి ఆర్నెల్లికోమాటు అగ్రహారాలంట వచ్చినప్పుడు మరేం పూనుపోక "పుస్తకం తియ్యంటె" సంస్కృతం యెంవఁచ్చేసి?

కరట : యిటు పైన్నాడు యలా చెబుతానో, రోజుకి నాలుగే శ్లోకాలు చెబుతాను. కొత్త శ్లోకం చదువు.

శిష్యు : "అస్త్యుత్తరస్యాం దిశిదేవతాత్మా ।
హిమాలయో నామనగాధిరాజః" ।।

కరట : మొదటికొచ్చావేం?

శిష్యు : మొదలూకొసా వక్కలాగే కనపడుతూంది.

కరట : (నవ్వి) పోనియ్, మొదట్నించే చదువుదాం.

శిష్యు : చదివినా యేం లాభవుంది. యీ శ్లోకం శుద్ధ అబద్ధంట.

కరట : యవరు చెప్పారు;

శిష్యు : గిరీశం గారు.

కరట : యేం చెప్పాడు?

శిష్యు : హిమాలయం రెండు సముద్రాలకీ దాసి, ర్రూళ్ల గఱ్ఱలాగలేదట. మాపులో చూపించాడు.

కరట : హిమాలయం శిగగోశిరిగాని. ఆ పుస్తకం మూసిచి నా మాట విను.

శిష్యు : చిత్తం (పుస్తకం మూయును.)

కరట : చదువన్నదెందుకు పొట్ట పోషించుకోడానిగ్గదా?

శిష్యు : అవును.

కరట : యీ రోజుల్లో నీ సంస్కృత చదువెవడిక్కావాలి?

శిష్యు : దరిద్రులి క్కావాలి.

కరట : బాగా చెప్పావు. నీకు యింగ్లీషు చదువుకోవాల్నుందో?

శిష్యు : చెప్పించే దాతేడీ?

కరట : నేను చెప్పిస్తాఁనా.

శిష్యు : నిజంగాను?

కరట : నిజంగాఁనా, గాని ఒక షరతుంది.

శిష్యు : యెవిఁటండి?

కరట : నాకో కష్టసాధ్యమైన రాచకార్యం తటస్థించింది అది నిర్వహించి నువ్ చేసుకు రావాలి.

శిష్యు : నావల్లయే రాచ కార్యాలు కూడా వున్నాయా?

కరట : యీ రాచకార్యం నీవల్లే కావాలి. మరెవడివల్లా కాదు. అదేవిఁటంటె, ఓ పది రోజులు నువ్వు ఆడపిల్లవై పోవాలి.

శిష్యు : గణీయం పట్నంలోవుండి పోయిందే?

కరట : అట్టే గణీయం అవసరం లేదు. నీకు తలదువ్వి, కోకకడితే పజ్యాండేళ్ల కన్నె పిల్లలావుంటావు. నిన్ను తీసుకెళ్లి లుబ్ధావుధాన్లకి పెళ్లి చేస్తాను. నాలుగు పూటలు వాళ్లింట నిపుణతగా మెసిలి, వేషం విప్పేశి పారిపోయిరా. నిజవైఁన పెళ్లి ముహర్తం చాలా వ్యవధుంది.

శిష్యు : యిదెంత పని.

కరట : అలా అనుకోకు. అతి చేస్తి వట్టాయనా, అనుమాన పడతారు. పట్టుబడ్డావంటే పీక తెగిపోతుంది.

శిష్యు : మీకా భయం వద్దు.

కరట : నువ్వువెగ్గుకొస్తే, మా పిల్లన్నీ కిచ్చి యిల్లరికం వుంచుకుంటాను.

శిష్యు : అలాప్రమాణం చెయ్యండి.

కరట : యిదుగో యీ పుస్తకం పట్టుకు ప్రయాణం చేస్తున్నాను.

శిష్యు : యీ పుస్తకం మీద నాకు నమ్మకం పోయింది. మరోగట్టి ప్రమాణం చెయ్యండి. గిరీశంగారిని అడిగి ఒక యింగిలీషు పుస్తకం పట్టుకురానా?

కరట : తప్పితే భూమితోడ్రా.

శిష్యు : మీరు యగేస్తే భూవేఁం జేస్తుంది? మీ మాటే చాలును కానీండి.

3–వ స్థలము. అగ్నిహోత్రావుధాన్లు యింటి యదటి వీధి

[గిరీశం, వెంకటేశం ప్రవేశింతురు.]

వెంక : రాత్రి కన్యాశుల్కం మీద లెక్చరిచ్చారా?

గిరీశం : లెక్చరేవిఁటోయ్. ధణుతెగిరిపోయింది. మీ తండ్రిదిమైరావణచరిత్రోయ్. మీ అంకుల్ కరటకశాస్త్రి స్కాౘిండ్రల్లా కనపడుతున్నాడు.

వెంక : యేం జరిగిందేం జరిగిందేవిఁటి?

గిరీశం : విను. రాత్రి భోజనాలవేళ లెక్చరు ఆరంభించమని రోజల్లా బురిడీలు పెట్టాడోయి మీ మావఁ. పబ్లిక్కు వేను కొంచం యెత్తగానే తనుకూడా గట్టిగా సపోర్టు చేస్తానని ప్రామిస్ కూడా చేశాడు. నీ తండ్రి వైఖరీ చూస్తే మాత్రం కొంచం ధైర్యం వెనకాడి నాలిక్కొచ్చిన మాట మళ్లీ మణిగి పోతూండేది. పెరుగూ అన్నం కలుపుకునే వేళకి యికట్టైమ్మించి పోతూందని తెగించి లెక్చరు ఆరంభించాను. ఇంట్రడక్షన్ రెండు సెంటెన్సులు యింకా చెప్పనే లేదు నాలుగు యింగ్లీషు మాటలు దొర్లాయోయ్. దాంతో నీతండ్రి కళ్లెఱ్ఱజేశి "యీ వెధవ యింగ్లీషు చదువునించి బ్రాహ్మణ్యం చెడిపోతూంది; దేవభాషలాగ భోజనాల దగ్గిర కూడా ఆ మాటలే కూస్తారు; సంధ్యావందనం

శ్రీసూక్త పురుష సూక్తాలూ తగలబడిపోయినాయి సరే గదా" అని గట్టిగా కేకవేసి చెప్పే సరికి నేను కొంచం పస్తాయించి "థ్రోయింగ్ పెర్ల్సు బిఫోర్ స్వైన్" అనుకొని కరటక శాస్తుల్లు వేపు చూసే సరికి యెంచేస్తూన్నాడను కున్నావ్? రాస్కెల్ వులక లేదు పలక లేదు సరేకదా మొహం పక్కకి తిప్పి కడుప్పగిలేటట్టు నవ్వుతున్నాడు. యికలెక్చరు వెళ్లింది కాదు సరేకదా, నోట్లోకి ముద్దకూడా వెళ్లింది కాదు. ఛీ యింత యిన్సల్టు జరిగింతరువాత తక్షణం బయలు దేరి వెళ్లిపోదావనుకున్నాను.

వెంక : అయ్యో వెళ్లిపోతారా యేవిఁటి?

గిరీశం : నాటింది లీష్టు. కొసాకీ విను, నీ తండ్రిని పోకెట్లో వేశాను.

వెంక : నా తండ్రికి లెక్చరిచ్చి పెళ్లి తప్పిస్తావఁన్నారే?

గిరీశం : పెళ్లి ఆపడానికి బ్రహ్మశక్యం కాదు. డిమాస్థనీను, సురేంద్రనాద్ బానర్జి వచ్చి చెప్పినా నీ తండ్రి యీ పెళ్లి మానడు. లెక్చర్లు యంతసేపూ సిటీల్లోనేగాని పల్లిటూళ్లలో యంతమాత్రం పనికిరావు. పూనాలాంటి సిటీలో లెక్చర్ యిచ్చావంఁటే వెంథౌజండు పీపిల్ విండానికి వస్తారు. మన టౌన్లోనే, పెద్ద మీటింగులు చెయ్యాలంటే, డప్పులు బజాయించి, నోటీసులు కట్టి, బజార్లు కాసి, తోవంట పోయేవాళ్లని యీడ్చుకు వచ్చినా, య్యాభైమంది కారు. పల్లెటూరి పీపిల్ లెక్చర్లకి అన్‌ఫిట్. మొన్న మనం వచ్చిన బండీవాడికి నాషనల్ కాంగ్రెస్ విషయమై రెండు ఘంటలు లెక్చరు యిచ్చేసరికి ఆ గాడిద కొడుకు, వాళ్ల వూరు హెడ్ కానిస్టేబిల్ని కాంగ్రెసువారు యెప్పుడు బదిలీ చేస్తారని అడిగాడు! విలేజస్‌లో లెక్చర్లు యంతమాత్రం కార్యం లేదు. నీ తండ్రి దగ్గిర మాత్రం లెక్చరన్నమాట కూడా అనకూడదు.

వెంక : అయితే, నాన్ననియలాగ జేబులో వెశారేవిఁటి?

గిరీశం : అది పోలిటిక్సు దెబ్బోయ్! ఆ తరువాత కథ విను. నా మీద కాకలేసిన తరువాత కోపవఁణక్క, ధుమధుమ లాడుకుంటూ, పెరుగూ అన్నం కుమ్మడం ఆరంభించాడు. ఇంతలో మీ అప్ప వచ్చి గుమ్మం దగ్గిర నిలబడి కోకిలకంఠంతో "నాన్నా తమ్ముడికి పెళ్లిచెయ్యాలంటే నా సొమ్ము పెట్టి పెళ్లి చెయ్యండి గాని దాని కొంపముంచి లుబ్ధావుధాల్లుఁకి యివ్వద్దని" చెప్పింది. దాంతో నీ తండ్రికి వెఱ్ఱి కోపం వచ్చి వుత్తరాపోసనం పట్టకుండానే ఆ పెరుగూ అన్నంతో విస్తరి తీసికెళ్లి దాన్నెత్తిని రుద్దేశాడు! కరటక శాస్తుల్లు అడ్డుపడబోతే చెంబుతో నీళ్లు వాడి నెత్తిందిమ్మరించాడు. కరటక శాస్తుల్లుకి కోపం వచ్చి శిష్యుణ్ణి తీసుకు వాళ్లవూరెళ్లిపోయినాడు.

వెంక : దీని పేరేనా యేవిఁటి మా నాన్నంజేబులో వేసుకోవడం?

గిరీశం : పేషన్స్! కొసాకీ విను. స్కౌండ్రల్ కరటక శాస్తుల్లు వెళ్లిపోయినాడని సంతోషించానుగాని, నీ సిస్టర్ ఫేట్ విషయమై మహా విచారమైంది. నేనే దాని హజ్బెండ్నైవుంటే, నిలబడ్డ పాటున నీ తండ్రిని రివాల్వర్తో షూట్ చేశి వుందును. మీ అమ్మ యేడుస్తూ ఒక మూల కూచుంది. అప్పుణ్ణే వెళ్లి, నీళ్ల పొయిలో నిప్పేసి, నీళ్లుతోడి, నీ సిస్టర్ని స్తానం చెయమన్నాను. సిగర్సు కాల్చుకుందావని అరుగు మీద నేను బిచాణా వేసే సరికి, నీ తండ్రికి పశ్చాత్తాపం వొచ్చి, తానూ ఆ అరుగు మీదే బిచాణా వేసి, ఒక్క సిగరయినా కాల్చనియ్యకుండా రాత్రల్లా కబుర్లలో పెట్టి చంపాడోయ్. మొత్తానికి కత్తు కలిపేశాను.

వెంక : యాలాక్కలిపారేవిఁటి?

గిరీశం : ఒక పొలిటికల్ మహాస్త్రం ప్రయోగించి కలిపేశాను.

వెంక : యేవిఁటండా అస్త్రం?

గిరీశం : ఒకడు చెప్పిందల్లా మహాబాగుందండవేఁ. సమ్మోహనాస్త్రవఁంటే అదేకదా?

వెంక : లెక్చరిచ్చి మాతండ్రిని వప్పించడానికి బదులుగా ఆయన చెప్పిందానికి మీరే వప్పుకున్నారూ?

గిరీశం : కుంచం నిలువుగా కొలవడానికి వీల్లేనప్పుడు, తిరిగేశైనాకొలిస్తే నాలుగ్గింజలు నిలుస్తాయి. బాగా ఆలోచిస్తే యిన్ఫెంటు మారియేజి కూడుననే తోస్తూంది.

వెంక : యిన్నాళ్లూ కూడదని చెప్పేవారే నా తోటి?

గిరీశం : ఒపినియన్సు అప్పుడప్పుడు ఛేంజి చెస్తూంటేనే గాని పొలిటీషను కానేరడు. నాకు తోచిన కొత్త ఆర్గ్యుమెంటు విన్నావా? యిన్ఫెంటు మారేజీలు అయితెనే గాని, యంగ్ విడోజ్ వుండరు. యంగ్ విడోజ్ వుంటేనే గాని, విడో మారియేజ్ రిఫారమ్‌కి అవకాశం వుండదుగదా? సివిలిజేషన్కల్లా నిగ్గు విడోమారియేజ్ అయినప్పుడు, యిన్ఫెంట్ మారేజీల్లేకపోతే, సివిలిజేషఁ హల్టవుతుంది! మరి ముందు అడుగు పెట్టలేదు. గనక తప్పకుండా యిన్ఫెంటు మారేజి చేయ్యవలసిందే. యిది వహ కొత్త డిస్కవరీ; నంబర్ టూ, చిన్నపిల్లల్ని ముసలాళ్లకిచ్చి పెళ్లిచెయ్యడం కూడా మంచిదే అని నేను వాదిస్తాను.

వెంక : బుచ్చిని లుబ్ధావుధాన్లికి యివ్వడం మంచిదంటారా యేవిఁటి? అమ్మ ఆ సమ్మంధం చేస్తే నూతులో పడతానంటూందే?

గిరీశం : ఫెమినైన్స్ ఫూల్సన్నాడు. "పడుపడుఅన్న నా సవితేగాని పడ్డనా సవితి లేదంది" పెవర్తోను. నూతులో పడడం గీతులోపడడం నాన్సెన్స్, ఓ రెండు తులాల సరుకోటి మీ నాన్న చేయించి యిచ్చాడంటే మీ అమ్మ ఆ మాట మానేస్తుంది. గాని నా ఆర్గ్యుమెంటు విను.

వెంక : యేవిఁటండి.

గిరీశం : పెళ్లనే వస్తువ శుభవాఁ అశుభవాఁ? మంచిదా చెడ్డదా? చెప్పు.

వెంక : మంచిదే.

గిరీశం : వెరి గుడ్! పెళ్లనేది మంచిపదార్థవైఁతే "అధకస్య అధికం ఫలం" అన్నాడు గనక చిన్న పిల్లని ఒక ముసలాడికి పెళ్లిచేసి, వాడుచస్తే మరోడికి, మరోడు చస్తే మరోడికి, యిలాగ పెళ్లి మీద పెళ్లి, పెళ్లి మీద పెళ్లి అయి, వీడిదగ్గిరో వెయ్యి, వాడి దగ్గిరో వెయ్యి, మరోడిదగ్గిర మరో వెయ్యి, రొట్టెమీద నెయ్యి, నేతి మీద రొట్టె, లాగ యేకోత్ర వృద్ధిగా కన్యాశుల్కంలాగి, తుదకి నాలాంటి బుద్ధివఁతుణ్ని చూసి పెళ్లాడితే చెప్పావ్ మజా? ఇహ సౌఖ్యం పూర్తిగాలభిస్తుంది. ఇహ సౌఖ్యంవుంటే పరసౌఖ్యంకూడా సాధించావేఁఅన్నమాట. యలాగో తెలిసిందా? ఈజ్‌మెంటు హక్కు యస్టాబ్లిష్ అవుతుంది.

వెంక : కన్యాశుల్కంకూడా మంచిదంటున్నారేవిఁటి?

గిరీశం : మరేవిఁటనుకున్నావ్? నెవ్వర్డ్రాబై హన్సన్నాడు. చేస్తే శుద్ధక్షవరవేఁగాని తిరపతి మంగలాడి క్షవరం చెయ్యకూడదు. యీ అస్త్రంతోటే మీ తండ్రి వశ్యం అయినాడు. యింగ్లీషువాడు "థింక్" అన్నాడోయి. ఆలోచిస్తేగాని నిజం బోధపడదు. బాగా ఆలోచించగా, కన్యాశుల్కంలేని మారేజీ యీ భూ ప్రపంచంలో లేదు విన్నావా?

వెంక : యెలాగండి?

గిరీశం : అలా అడగవోయి, యేం? డబ్బుచ్చుకుంటేనే కన్యాశుల్కవఁయిందేం? యిన్ని తులాలు బంగారం పెట్టాలి, యింత వెండి పెట్టాలి. అవి రూపాయిలకి బదులుగా వెండి

బంగారాలకింద ధనం లాగితే, కన్యాశుల్కం అయిింది కాదేం? యీ పెద్దపెద్ద పంతుళ్లవారంతా యిలా చేస్తూన్నవారేనా?

వెంక : అవును.

గిరీ : యిక దొర్లలోనూ? వాళ్లతస్సా గొయ్యా, యిల్లుగుల్ల చేస్తారోయి; అవి గుడ్డలు కావు, అవి శెంట్లు కావు, అవి జూయల్సుకావు, మారియేజి సెటిలుమెంటని బోలెడు ఆస్తికూడా లాగుతారు. యీ ఆర్గ్యుమెంటు నేను చెప్పేసరికి నీ తండ్రి బ్రహ్మానంద భరితుడైనాడు. లుబ్ధావుధాన్లు పెళ్లికి అన్నిటికన్న పెద్ద సవబొకటి నీకు చెబ్తాను విను.

వెంక : యేవిటండి.

గిరీ : లుబ్ధావుధాన్లు ముసలాడూ, బంగారప్పిచ్చికానున్ను. రెండేళ్లకో మూడేళ్లకో అమాంతంగా బాల్చీ తన్నేస్తాడు. అనగా "కిక్స్ ది బకెట్." దాంతో నీ చెల్లెలు రిచ్చి విడో అవుతుంది. నువ్వు పెద్దవాడివైన తరువాత దానికి విడోమారియేజి చేశి శాశ్వతమైన కీర్తి అతి సులభంగా సంపాదించవచ్చును. యేవంటావ్?

వెంక : అవును.

గిరీ : మరో గొప్పమాట. యీ సంబంధం అయితె నీకూ నాకూ సంబంధం కలుస్తుందోయి.

వెంక : అది నాకిష్టవేఁ.

గిరీ : రాత్రి నీ తండ్రి, నీకు హైకోర్టువకాల్తీదాకా చదువు చెప్పిస్తానన్నాడు. ప్రస్తుతోపయోగం పుస్తకాల మాట కదిపానుగాని, పెళ్లినుంచి వచ్చింతరవాత యిస్తానన్నాడు. యీ లోగా చుట్టముక్కల్లాకపోతే గుడ్లెక్కొస్తాయి. సిగర్సుకోసం కాపర్సేవయినా సంపాదించావా లేదా?

వెంక : లేదు యీ వుదయవల్లా అమ్మ ధుమధుమలాడుతూనే వుంది. మా నాన్న పొడుంకోసం కొట్లో నిలవచేశిన పొగాకులోది వొకట్ట వోణీలో దాచి తీసుకొచ్చాను.

గిరీ : దటీజ్పొలిటిక్స్! మరియింతసేపూ చెప్పావుకావేం? చుట్టల్చుట్టుకుని యీ కోవిల గోపురంలో కూచుని కాల్చుకుందాం రా?

వెంక : కోవిల్లో చుట్ట కాల్చవచ్చునా?

గిరీ : కాలిస్తే కోవిల్లోనే కాల్చాలోయి. దీని పొగ ముందర సాంబ్రాణి, గుగ్గిలం యే మూల? యేది కట్ట యిలాతే! (కట్ట అందుకొని వాసనచూసి) ఆహా! యేవిఁ పొగాకోయి! నిజంగా కంట్రీలైపులో చాలా చమత్కారంవుంది. బెస్టు టోబాకో, బెస్టు గేదె పెరుగు, మాంచి ఘీ, అంచేత నేనోయ్ పోయట్సు "కంట్రీ లైఫ్ కంట్రీ లైఫ్" అని దేవులాడుతారు.

వెంక : మీరూ పోయట్సేగదా?

గిరీ : అందుకభ్యంతరవేవిఁటి? నాకూ కంట్రీ లైపుయిష్టవేఁగాని సీవల్లోలాగ బ్యూటిపుల్ షెపర్డెస్లూ, లవ్ మేకింగూ వుండదోయ్. గ్రాస్ గర్ల్స్ తగుమాత్రంగా వుంటారుగాని, మా డర్టీ స్మెల్! అదొహాటిన్నీ మనదేశంలో మెయిడన్సు వుండరోయి. యంతసేపూ లవ్మేకింగ్ విడోజ్కి చెయ్యాలిగాని మరిసాధనాంతరం లేదు.

వెంక : మీరు విడో మీద చేశిన పోయిట్రీ రాసియిస్తానని యిచ్చారుకారు గదా?

గిరీ : అడగ్గానే యిస్తే వస్తువ విలవ తగ్గిపోతుంది. అదొహాటిన్నీ, మట్టెండేళ్లు పోతేనే గాని దాని రసం నీకు బాగా బోధపడదు. అయినా స్పెషల్ కేసుగా నీకు ఉపదేశం చాస్తాను. నోటు బుక్కు తీసి రాయి.

(గిరీశం చుట్ట కాలుస్తూ, మధ్యమధ్య చుట్ట చేత పట్టి, ఒక్కొక్క ముక్క చెప్పగా వెంకటేశం వ్రాసును.)

THE WIDOW

She leaves her bed at A.M. four,
And sweeps the dust from off the floor,
And heaps it all behind the door,

The Widow!

Of wond', rous size she makes the cake,
And takes much pains to boil and bake,
And eats it all without mistake,

The Widow!

Through fasts and feasts she keeps her health,
And pie on pie, she stores by stealth,
Till all the town talk of her wealth,

The Widow!

And now and then she takes a mate,
And lets the hair grow on her pate,
And cares a hang what people prate,

The Widow!

I love the widow......however she be,
Married again......or single free,
Bathing and praying,
or frisking and playing,
A model of saintliness,
Or model of comeliness,
What were the earth,
But for her birth?

The Widow!

యిది నేను రిఫార్మర్‌లో అచ్చువేసేటప్పటికి టెన్నిసన్ చూసి గుండెకొట్టుకున్నాడు.

(చుట్ట తాగడం సమాప్తంచేశి) యింటికి పోదాంరా చాలాసేపైంది.

(వాలుగడుగులు యిద్దరూ నడిచే సరికి అగ్నిహోత్రావుధాన్లు కలియును.)

అగ్ని : ఏవఁండీ-హనుమాన్లుగారూ-మీపేరేవిఁటండీ!

గిరీ : గిరీశం అంటారండి.

అగ్ని : అదుగో, గిరీశంగారూ రాత్రి మనవఁనుకున్న ప్రకారం మన దావాలు గెలుస్తాయనే మీ అభిప్రాయవాఁ?

గిరీ : గెలవకపోతే నేను చెవి కదపాయించుకు వెళ్లిపోతాను. మీ వూహాపోహలు సామాన్యమైనవా? అందులో "యతో ధర్మస్తతో జయః" అన్నట్టు న్యాయం మీ పక్షం వుంది. బుచ్చమ్మగారి కేసు విషయమై జబ్బల్పూర్ హైకోర్టు తీర్పొకటి మనకి మహా బలంగా వుంది. మా పెత్తండ్రిగారు యిలాంటి కేసే ఒకటి యీ మధ్య గెలిచారండి.

అగ్ని : దీని కల్లా అసాధ్యం గనకా కేసు కాకినాళ్లో తేవలసొచ్చింది. మా కరటక శాస్తుల్లుని పంపిస్తే యవడో చవట పకీల్ని కుదిర్చాడు. వాడెప్పుడూ డబ్బు తెమ్మని రాయడవేగాని కేసు భోగట్టా యేవీఁరాయడు. గడియ గడియకీ వెళదావఁంటె దూరాభారం గదా?

గిరీ : మీశలవైతే స్టీమరుమీద నేను వెళ్లి ఆవ్యవహారవఁంతా చక్కబెట్టుకువస్తాను. మాపెత్తండ్రిగారు కాకినాడ కల్లా తెలివైన ప్లీడరు, ఆయన పట్టిన కేసు యన్నడూ పోయిందన్న మాట లేదండి.

అగ్ని : మీరు వెళితే నేను వెళ్లినట్టే. యంత ఫీజయినా మీ పెత్తండ్రిగారికే వకాల్తీ యిద్దాం. యావఁంటారు?

గిరీ : మీదగ్గిర ఫీజు పుచ్చుకోవడం కూడానాండి? ఖర్చులు మట్టుకు మీరు పెట్టుకుంటే, ఫీజక్కర్లేకుండానే పని చేయిస్తానండి.

అగ్ని : మీరలా అంటారన్నే యెరుగుదును. గాని గెలిచింతరువాత మనకి తోచిన బహుమతీ యిద్దాం.

గిరీ : యిచ్చినా సరె యివ్వకపోయినా సరేసరి.

[బుచ్చమ్మ ప్రవేశించును.]

బుచ్చమ్మ : నాన్నా అమ్మ స్తానానికి లెమ్మంచూంది.

అగ్ని : అలాగే (బుచ్చమ్మ వెళ్లిపోతూండగా గిరీశం కేగంట చూసును.) బోజనం చేశిన తరువాత కాయితాలు మీ చేతికిస్తాను; అవన్నీ సావకాశంగా చూడండి. మా యింటి తూరుప్వారుగు రావాఁవుధాన్లు మీద మందడి గోడ విషయమై మనం తెచ్చిన దావా, లంచంపుచ్చుకుని మునసబు అన్యాయంగా కొట్టేశాడు. జడ్జీ కోర్టులో అప్పీలు చేశాం; మా వకీలు అవతల పార్టీ దగ్గిరకతికి మన కేసు ధంసం చేశాడు. మీ వంటి వారు నాకు చెయ్యాసరా వుంటే రావాఁవుధాన్లు పిలకూడదీసేదును; కానిండి గాని తూర్పు మందడిగోడ రావాఁవుధాన్లిదయితే, పడవఁటి మందడి గోడ మందవాల్నా లేదా? న్యాయం చెప్పండి. చూడండీ దాని మీద యలా కొంజా యెత్తాడో! క్రిమిల్నడిపించమని భుక్త సలహా చెప్పాడు.

[బుచ్చమ్మ ప్రవేశించును.]

బుచ్చ : నాన్నా? అమ్మ స్తానం చెయ్యమంచూంది.

అగ్ని : వెధవముండా సొద! పెద్దమనుష్యుల్తో వ్యవహారం మాట్లాడుతూంటే రామాయణంలో పిడకల వేట్లాటలాగ అదే పిలవడవాఁ!

గిరీ : తప్పకుండా క్రిమిల్కేసు తావలశిందే, క్రిమినల్ప్రొశీజ్యూర్ కోడు 171 శక్షన్ ప్రకారం తెద్దావాఁ? 172 శక్షన్ ప్రకారం తెద్దావాఁ?

అగ్ని : రెండు శక్షన్లూ తాలేవేం?

గిరీ : నేరంగలప్రవేశం, ఆక్రమణ-రెండు శక్షన్లూ కూడా ఉపచరిస్తాయి. సరేగదా కర్లతో

చూశాను గనక యీగోడ మీదయినట్టు జల్లీలైగబొడిచి సాక్ష్యంకూడా పలగ్గలను, యీ గోడ స్పష్టంగా మీదాన్లాగే కనపడుతూంది.

అగ్ని : అందుకు సందేహంవుంఁదండీ, యేమరిచి యిన్నాళ్లు వూరుకున్నాను. పెరటి గోడ కూడా చూతురుగా(నండి. అక్కాబత్తుడి ముక్కు నులిపి గెల్చుకున్నాను కాని యీ దావాలకింద సిరిపురం భూవిఁ అమ్మాయ్య వలసి వచ్చిందండి, రావాడవధాన్లు కేసు కూడా గెలిస్తే, ఆ విచారం నాకు లేకపోవును.

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

కన్యాశుల్కము

తృతీయాంకము

1–వ స్థలము. రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో రామప్పంతులు యింట్లో సావిట్లో గది

[మధురవాణి ప్రవేశించును.]

మధు : యీ రామప్పంతులు కథ పైకి పటారం, లోపల లొటారంలా కనిపిస్తాంది. భూవులన్నీ తాకట్టుపడి వున్నాయిట; మరి రుణంకూడా పుట్టదట వాళ్లకీ వీళ్లకీ జుట్లుముడేసి జీవనం జేస్తూన్నాడు, యీ వూరు వేగం నవిరించి చెయ్ చిక్కినంత సొమ్ము చిక్కించుకుని పెందరాళే మరో కొమ్మ పట్టుకోవాలి (పాడును) 'తెలియక మోసపోతినే, తెలియక' (పాడుతుండగా రామప్పంతులు ప్రవేశించును.)

రామ : యేవిటో ఆ మోసపోవడం? తరవాత ముక్కేవిటి, పాడూ.

మధు : తరవాత ముక్కకేవుంది. మిమ్మల్ని నమ్మి మోసపోయినాను.

రామ : అదేం అలాఅంటున్నావు? నిన్ను మోసపుచ్చలేదే? నిర్ణయప్రకారం రెండొందలూ పట్నంలో యిచ్చాను. నెల జీతం నెలకు ముందే యిచ్చాను. యిహ మోస వేవుంది?

మధు : యేంచిత్రంగా మాట్లాడతారు పంతులుగారూ, నాకు డబ్బే ప్రధానమైనట్టు మీ మనసుకి పొడగడుతూంది కాబోలు, నాకు డబ్బు గడ్డిపరక. మీ భూవులు రుణాక్రాంతమైనాయని అప్పట్లో నాకు తెలిశుంటే మీ దగ్గిర రెండొందలూ పుచ్చుకొందునా? మీరు ఖర్చు వెచ్చాలు తగ్గించుకుని సంసారం బాగుచేసుకోక పోతే నేను మాత్రం వొప్పేదాన్ని కాను. ఫలానా పంతులుగారు ఫలానా సాన్నుంచుకుని బాగుపడ్డారంటేనే నాకు ప్రతిష్ఠ. మా యింటి సాంప్రదాయం ఇది పంతులుగారూ; అంతే గాని లోకంలో సాన్లమచ్చని వూహించకండి.

రామ : భూవులు తణఖా అన్నమాట శుద్ధ అబద్ధం యెవరన్నారోగాని; నేను మహారాజులా వున్నాను.

మధు : నాకంటికి మహారాజులా కనపడబట్టే యిల్లూ వాకలీ వదిలి మానం ప్రాణం మీ పాలు చేసి నమ్మి మీ వెంట వచ్చాను. నన్ను మోసం మాత్రం చెయ్యకండి; మిమ్మల్ని పాపం చుట్టుకుంటుంది.

రామ : నేను మోసంచేసే మనిషినేనా?

మధు : ఆలాగయితే లుబ్ధావుధాన్లు గారికి పెళ్లెందుకు కుదిర్చారు? నాకు తెలియదను కున్నారా యేవిటి? ఆ ముసలాడికి పెళ్లెందుకు? మీ కోసవే యీ యెత్తంతాను.

రామ : ఆహా! హా! హా! యిదా అనుమానం! కొంచం గెడ్డం నెరుస్తూంది, నన్ను కూడా ముసలాణ్ణంటావా యేవిటి?

మధు : చట్టకి చావ నలుపు, మనిషికి చావ తెలుపూ. అనగా చీకట్లో నక్షత్రాల్లాగ, అక్కడక్కడ తెల్లవెంట్రుక తగిల్తేనే చమక్.

రామ : స్వారస్యం మాచమత్కారంగా తీశావ్! యేదీ ముద్దు. (రామప్పంతులు మధురవాణిని ముద్దుబెట్టుకో బోవును.)

మధు : (చేతులతో అడ్డి ముఖము ఓరజేసుకుని) వేళాపాళా లేదా? లుబ్ధావధాన్లు పెళ్లి తప్పించేస్తేగాని నేను ముద్దుబెట్టుకో నివ్వను.

రామ : అంతా సిద్ధమైం తరవాత, నా శక్యమా ఆపడానికి? (బలాత్కారంగా ముద్దు బెట్టుకొనును.)

మధు : సత్తువుందనా మోటతనం?

రామ : నా సత్తువిప్పుడేం జూశావ్, చిన్నతనంలో ధ్వజస్తంభం దండతో కొడితే గణగణమని గంటలన్నీ ఒక గడియ వాగేవి. నాడు జబ్బుచేసిం దగ్గిర్నుంచీ డీలా అయి యినాను.

మధు : యిదాడీలా? నా చెయి చు డండీ యలా కంది పోయిందో అన్నా, మోటతనం!

రామ : చాప చిరిగినా చదరంతని, నీ(స్త్రా)ణానికి యిప్పటి సత్తువే ఉడ్డోలంలా కన పడుతూంది.

మధు : యీపెళ్లి మాన్పించకపోతే నేను మీతో మాట్లాడను.

రామ : వెఱ్ఱి కుదిరింది, రోకలి తలకి చుట్టమన్నాట్ట! రెండేళ్లాయి ఆ ముసలిగాడిద కొడుకుమీఁగ నా లౌక్య ప్రజ్ఞంతా వినియోగపర్చి పెళ్లి సిద్ధంచేసి యిప్పుడెలా తప్పించడం?

మధు : యేం లౌక్యం చేశారు?

రామ : అలా అడుగు. నా బుద్ధి సత్తువకూడా నీకు తెలుస్తుంది. లుబ్ధావధాన్లు పరమలోభి. వాడి గుణం యిలావుండబోతుందని పోల్చారేమో అన్నట్టు చిన్నతనంలో వాడికి పేరు పెట్టారు. పెళ్లాడితే వల్లమాల్ని ధనం వస్తుందని ఆశపెట్టించాను.

మధు : యలాచేశారీ మహాచిత్రం? పెళ్లైతే ధనం ఖర్చౌతుంది గాని, రావడ వేలాగ.

రామ : లౌక్యమంటే మరేవిఁటనుకున్నావు? అసాధ్యాలు సాధ్యం, సాధ్యాలు అసాధ్యం చెయ్యడవేఁ కదూ? మన సిద్ధాఁ ని దువ్వేటప్పటికి వాడేంజేశాడను కున్నావు? లుబ్ధావధాన్లు జాతకం యగా దిగా చూసి, సీఘ్రంలో వివాహ యోగం వుందన్నాడు, ఆ వివాహంవల్ల ధనయోగ వుందన్నాడు, దాంతో ముసలాడికి డబ్బొస్తుందన్న ఆశ ముందుకీ, డబ్బు ఖర్చౌతుందన్న భయం వెనక్కీలాగడం ఆరంభించింది. యింతట్లో పండాగారిక్కడికొచ్చారు. ఆయన్ని కూడా తయారు చేశాను. లుబ్ధావధాన్లు అనుమానం తీర్చుకుందావని ఆయనకి జాతకం చూపించే సరికి పండాగారు యేమన్నారూ? "వివాహ ధనయోగాలు జవిఁలిగావున్నాయి, అయితే మీరు పెద్దవాళ్లు, యిప్పుడు మీకు పిల్ల నెవరిస్తారు, పెళ్లెలా అవుతుంది? యిలాంటి జరగడానికి వీల్లేని మహా యోగాలు జాతకాల్లో పట్టినప్పుడు, గొప్ప మేలుకు బదులుగా గొప్ప కీడు సంభవిస్తుంది. అనగా మీకు మారకవోఁ ధననష్టవోఁ, సంభవిస్తుంది. గ్రహశాంతి చేసి బ్రాహ్మణ భోజనం బాహుళ్యంగా చెయ్యండి, కొంత జబ్బో గిబ్బోచేసి అంతటితో అరిష్టం పోతుంది. మంచి రోజు చూసి సూర్య నమస్కారాలు ఆరంభించండి" అని చెప్పేసరికి అవుధాన్లు గుండె రెండు చెక్కలై వివాహప్రయత్నం ఆరంభించాడు. యిదీ కథ.

మధు : యేమి కల్పన!

రామ : యింకావుంది; యిహను కృష్ణ రాయపురంలో అగ్నిహోత్రావుధాన్లు కూతురు జాతక వేలావుందట? చెప్పడానికి అలవి లేదు. అది కాలు పెట్టిన యిల్లు పది యిళ్లౌతుందట. అది పట్టిందల్లా బంగార వౌతుందట!

మధు : నిజవేఁనా లేక అదీ మీ బనాయింపేనా?

రామ : అది మట్టుకు నా బనాయింపుకాదు. అగ్నిహోత్రావుఁధాన్లే జాతకం అలా బనాయించాడు, మా బ్రాహ్మల్లో యిది పరిపాటే, పెళ్లిళ్లలో పంపించేది ఒహ జాతక వ్రూఁ నిజంవుండదు.

మధు : యేవ్మోసం!

రామ : లౌక్యం, లౌక్యవఁను.

మధు : రెండింటికీ యేవిఁటో భేదం.

రామ : నమ్మించోట చేస్తే మోసం, నమ్మంచోట చేస్తే లౌక్యవ్వూను.

మధు : తాను చేస్తే లౌక్యం, మరోడు చేస్తే మోసం అనరాదా? అబద్ధానికి అర్థవేఁవిఁటి?

రామ : యావఁన్నావ్వూ? అబద్ధవఁనా? ఉద్యోగధర్మం లౌక్యవృత్తి అని, అదివకవృత్తి భగవంతుడు కల్పించాడు. ఆ లౌక్యవృత్తి యెటువంటిదీ? నిజాన్ని పోలిన అబద్ధ వాఁడి ద్రవ్యా కర్షణ చేసేది. యీ ధర్మ సూక్ష్మాలు నీకెలా తెలుస్తాయి.

మధు : నాకెలా తెలుస్తాయి నిజవేఁగాని, ద్రవ్యాకర్షణ యలాగ యీ పెళ్లివల్ల?

రామ : (తనలో) క్రాసెగ్జామినేషను చేస్తూందోయి దీంతస్సా గొయ్యా (పైకి) నీకు మేజువాణీ నిర్ణయించుకున్నాను. కానూ, నీకు పదిరూపాయలసొమ్ము దొరకడం ద్రవ్యాకర్షణ కాదా?

మధు : యెంచిత్రవైఁన మనుష్యులు పంతులు గారూ! (తమలపాకుచుట్టతో కొట్టి) నేను రాబోతానని రెండేళ్ల కిందట కలగని, యీ కాబోయే మేజువాణీ బుద్ధిలో వుంచుకుని యీ పెళ్లి కావడానికి విశ్వప్రయత్నం చేశారూ? ద్రవ్యాకర్షణ యలాగో నాకు బోధపడ్డది. పెళ్లికూతుర్ని యిలాకా చేసుకుని, దాంద్వారా ముసలాడి మూటా ముల్లా లాగేస్తారు. యంత సత్యకాల పదాన్నయినా ఆ మాత్రం ఊహించుకోగల్ను. లేకపోతే నేయంత బతిమాలుకున్నా యీ పెళ్లి తప్పించక పోవడవేఁవిఁ? మీ బుద్ధికి అసాధ్యం వుందంటేనే నమ్ముతానా?

రామ : ఆమాట్నిజవేఁగాని, అన్ని పనులూ ద్రవ్యాకర్షణ కొసవేఁ చాస్తాననుకున్నా వాయేవిఁటి, ఆ ముసల్దాణ్ణి కాపాడదావఁనే, యీ పెళ్లి తలపెట్టాను.

మధు : "చిత్రం చిత్రం మహాచిత్రం" అని కథుంది, అలా వున్నాయి మీ చర్యలు!

రామ : ఆ కథేదో చెబుదూ, నాక్కథలంటే మా సరదా.

మధు : పొగటిపూట కథలేవిఁటి. ముందు యీ చిత్ర కథేవిఁటో శలవియ్యండి.

రామ : అది చెప్పేది కాదు. చెప్పను.

మధు : చప్పకపోతె వొప్పను.

రామ : ఒప్పకేం జేస్తావు?

మధు : యేం జేస్తానా? యీ జడతో కొడతాను, శాస్త్రంలో కాముకులకు చెప్పిన ఆయుధవిఁది.

రామ : నేం దెబ్బలికి మనిషిని కాను. శాస్త్రం గీస్త్రం వక పక్క నుంచి మోట సరసం మాను. చెప్పమంటే చెబుతాను గాని అలాంటి కబుర్లు నువ్వు వినకూడదు. మరేం లేదు. లుబ్ధావుఁధాన్లు వెధవకూతురు, మీనాక్షి ప్రవర్తన మంచిది కాదు. నాల్రోజుల కొహమారు అదిపీకల మీదికి తెస్తూంటుంది. పోలీసువాళ్లు బెదిరించి పదిడబ్బులసొమ్ము లాగేస్తూంటారు. డబ్బు ఖర్చంటే ముసలాడికి, ప్రాణ పోకట, సంసారం కూడా మీనాక్షి ధూఁగచేస

దంటాడు. పెళ్లయితె దాని ఆటకడుతుంది.

మధు : మీనాక్షి ప్రవర్తన బాగుంది కాదంటూ మీరే చెప్పాలి? మీరు కంట పడ్డ తరవాత యే ఆడదాని ప్రవర్తన తిన్నగా వుంటుంది?

రామ : అదుగో చూశావా? అలా అంటావనే కదూ చప్పనన్నాను.

మీనా : యీ చిక్కులు నాకేం తెలియవు. పెళ్లి మానిపించెయ్యండి.

రామ : యీపెళ్లిలో మేజువాణీ పెట్టి పదిరాళ్లిప్పిస్తాను. మాటాడ కూరుకో.

మధు : (ముక్కుమీద వేలుంచుకొని) లుబ్ధావుధాన్లు యదట నేను మేజువాణీ ఆ!

రామ : పేరు వాడుగాని, సభలో పెద్దన్నేనే కదూ?

(హెడ్ కనిస్టేబ్ చుట్ట కాలుస్తూ ప్రవేశించి కుర్చీమీద కూర్చొనును.)

హెడ్ : రామప్పంతులూ! యినస్పెక్టరికే టోపి వేశావటే?

రామ : (హెడ్ కనిస్టేబు చెవిలో) గారూ గారూ అనవయ్యా.

హెడ్ : యెప్పుడూలేంది గారేవిఁటి, గీరేవిఁటి, చింత గారు?

రామ : ఆడవాళ్లున్న చోటికి తోసుకు రావడవేఁనా, అన్నా!

హెడ్ : ఆడవాళ్లంటున్నావు, నువ్వు కూడా అందులోనె జమాయేవిఁటి? అహ!హ!

రామ : హాస్యానికి వేళాపాళా వుండాలి.

హెడ్ : నేను హాస్యంకోసం రాలేదు; యినస్పెక్టరు పేరు చెప్పి రావిఁనాయడి దగ్గిర పాతిక రూపాయల్లాగావట, యిలా యందరి దగ్గిర లాగాడో రామప్పంతుల్ని నిల్చున్న పాట్లాన్ని పిలకట్టుకు యీడ్చుకురా అని నాతో ఖచితంగా చెప్పి యినస్పెక్టరు పాలెం వెళ్లిపోయినాడు.

రామ : చిన్నప్పుడు వొక్క బళ్లో చదువుకున్నాం యినస్పెక్టరూ నేనూను. అంచాత అతని పిలక నేనూ నా పిలక అతనూ లాగినా ఫర్వాలేదు. రావిఁనాయడి మాట మాత్రం శుద్ధాబద్ధం. మీరు ముందు పదండి, గుఱ్ఱం కట్టించుకుని స్టేషను దగ్గిర కలుస్తాను.

హెడ్ : నే నెలా వస్తాను నీతోటి; నాకు వల్ల మాల్పనుంది, ఒక కనిస్టీబుని నీతో పంపిస్తాను.

రామ : (హెడ్ చెవులో) నా యింట్లో మాత్రం నకార ప్రయోగం. చెయ్యకు, నీ పుణ్య వుంటుంది.

హెడ్ : అదా నీ ఘోష! అలాక్కానియి, (నిష్క్రమించును)

రామ : (తనలో) అదుగో మళ్లీ ఏకవచనవేఁ కూస్తాడు! (పైకి) యవఁడ్రా అక్కడ.

నౌఖరు : (ప్రవేశించి) సిత్తం బాబు.

రామ : గుఱ్ఱం కట్టమను.

నౌఖరు : సిత్తం బాబు, (నిష్క్రమించును.)

రామ : చూశావూ మధురవాణీ నేన్నిలబడ్డచోట రూపాయలు గలగ్రాల్తాయి, యీ యినస్పెక్టరు గాడికి యీ తాలూకాకి వచ్చింతరువాత అయిదారు వేలు యిప్పించాను. వీధి తలుపు వేసుకుని, సంగీత సాధకం చేసుకో, విద్యవంటి వస్తువు లేదు. (గుమ్మందాటి నాలుగడుగులు వెళ్లి తిరిగి వచ్చి) అప్పుడే వీణ తీశావు? యీ వూళ్లో మా దుర్మార్గులున్నారు; నా స్నేహితులవఁటీ, బంధువులవఁటీ పేరు పెట్టు కొస్తారు, రానీకుమా (తలుపుపైనించివేసి) గడియ వేసుకో.

(నిష్క్రమించును.)

2—వ స్థలము. రామప్పంతులు యింట్లో పడక గది

[మధురవాణి తివాసీ మీద కూచుని వీణ వాయించుచుండును
వాయిద్యం ముగించి.]

మధు : విద్యవంటి వస్తువలేదు, నిజమే–ఒక్కటితప్పు–అదేవిఁటి? విత్తం. డబ్బు తేని విద్య దారిద్ర్యహేతువ. యీ వూళ్లో నారదుడు వచ్చి పాడితే నాలుగు దమ్మిడీలివ్వరు. గనక యీ వీణ యిటుపెడదాం. హెడ్డు కనిష్టేబు సొజ్జ చేసి వెళ్లాడు. అతడు యిచ్చేది చచ్చేదీ లేదుగాని, జట్టీలైవైదావస్తే ఓ వొడ్డు కాస్తాడు.

(వీధి తలుపు తట్టబడును.)

వచ్చాడు కాబోలు. (తలుపు దగ్గిరకి వచ్చి)యవరు మీరు? బంధువులా?

(తలుపవతల కరటక శాస్తుల్లు, కన్యవేషంతో శిష్యుడున్నూ.)

కరట : ఆపద కడ్డం బడ్డవారే బంధువులు. మే మ్మీకు బంధువులం కావుగాని, మీరు మాకు బంధువులు కాగ్గలు.

మధు : నాస్తులా?

కరట : (తనలో) యీ కంఠం విన్నట్టుంది. (పైకి) నాస్తం కట్టడానికే వచ్చాం.

మధు : దేంతో కడతారు?

కరట : (తనలో) యీ వేశ్య మధురవాణి కాదుగద? కంఠాన్ని పోలిన కంఠం వుండ కూడదా? (పైకి) నాస్తం కట్టడానికల్లా వున్నది వక్కటే గదా టంకం?

మధు : యేవిఁటో ఆ టంకం?

కరట : బంగారం!

మధు : మాపంతులుగారికి మీరు నాస్తులూ, బంధువులూ కూడా కాకపోతే తలుపు తియ్యోచ్చును. (తలుపు తియ్యును.)

కరట : (తనలో) అరే! మధురవాణే!

మధు : (ముక్కుమీద వేలుంచుకొని) చిత్రం!

కరట : యేవిటి చిత్రం?

మధు : యీ వేషం?

కరట : ఉదరనిమిత్తం బహుకృతవేషం; యిది దేవుడిచ్చిన వేషవేఁను.

మధు : నా దగ్గిరేనా మర్మం? యీ పిల్లెవరో?

కరట : నా కుమార్తె.

మధు : నాటకవఁల్లా చెడి సొగటి వేషాల్లో దిగిందా? పెట్టి పుట్టారుగదా యేల యీ అవస్థ?

కరట : నీ దయవల్ల దేవుడిచ్చినస్థితికేం లోపం రాలేదు. నిన్ను చూదావని వచ్చాను.

మధు : యిన్నాళ్లకైనా యీ దీనురాలు మీకు జ్ఞాపకం రావడం అదెంత గాదు?

కరట : నీలాంటి మనిషి మళ్లీవుందా? నిన్ను చూడ్డం బ్రహ్మానందం కాదా? నీదగ్గిరకి రావడం, చేదనా యిన్నాళ్లూ రాలేదనుకున్నావు? డిప్టీ కలక్టరుగారి కుమారరత్నంగారు నిన్ను చేపట్టారని తండ్రికి తెలిసింతరువాత, నేనుగానీ నీ యింటికి వస్తే పీక ఉత్తరిం చేస్తాడేమో అనే భయంచాత కొంచం యడబెట్టి యితడికి యెప్పుడు బదిలీ అవుతుంది,

మా మధురవాణ్ణి యెప్పుడు చూస్తాను అని దేవుణ్ణి సదా ప్రార్థిస్తూ వుంటిని. నువ్విక్కడెన్నాళ్లాయి వున్నావు?

మధు : డిప్టీకలక్టరుగారి కుమారత్నంగార్ని, తండ్రి, చదువుపేరు పెట్టి చన్నపట్నం తగిలిన రెండు నెల్లదాకా అయన నాస్తుడు గిరీశంగారి ద్వారా డబ్బు పంపించాడు. ఆ తరువాత మొన్నటిదాకా గిరీశం గారు నన్ను వుంచారు గాని, డబ్బుకి యటాముటీగా వుండేది. నా యింటికి వచ్చిన వాడల్లా తన కొడుక్కి దోస్తీ అయివుంటాడని డిప్టీ కలక్టరు అనుమానిస్తాడేమో అని పేరుగలవాడెవడూ నాయింటికి రావడం మానేశాడు. సంజీవరావుగారి అల్లరి కొంచం మరుపొచ్చిందాకా పెనుమందావవని యీ వూరొచ్చాను.

కరట : (ముక్కుమీద వేలుంచుకొని) గిరీశం నిన్నుంచుకున్నాడా? మా మేనల్లుడికి చదువుచెప్పడాక్కుదురుకుని మావాళ్లింట్లో చేరాడు. వాడికి పెందరాళే ఉద్వాసన చప్పాలి.

మధు : (ముక్కుమీద వేలుంచుకొని) నాదగ్గిరకు వచ్చినవాడల్లా చెడిపోయినాడో? నా దగ్గిరకు మీరు రాకుండా అవరోధం కలిగిందని యిప్పుడే డిప్టీకలక్టరుగార్ని తిట్టారే. ఆయనకంటె మీన్యాయం యేం బాగావుంది? నా దగ్గిరకు వచ్చినందుకు, మి భార్యాగారు ముందు మిమ్మల్ని మెడబట్టుకొని యింట్లోంచి తరవ్వలిసింది. తనకి రొట్టా, ఒవాడికి ముక్కానా?

కరట : క్రియలలో అంతవరకూ జర్కపోయినా మాటల్లో ఆ మర్యాద ఆమేషా నాకు జరుగుతూనే వున్నది.

మధు : (చిరునవ్వుతో) యీ యిల్లాలు మాపంతులు కంటబడితే యీవిడ గుట్టు బట్ట బయలౌతుంది.

కరట : యిల్లాలనేస్తున్నావేం అప్పుడేను? కన్నెపిల్ల; దీన్ని పెండ్లిచేయడానికే, నీదగ్గిరికి తీసుకొచ్చాను.

మధు : మాపంతులుకేనా పెళ్లి?

కరట : "ఏకానారీ సుందరీనాదరీవా," అన్నాడు. త్రిలోకసుందరివి నువ్వు దొరికంతరవాత నీ పంతులుగారికి యింకా పెళ్లెందుకు?

మధు : ఐతే మరెవరికి పెళ్లి చెయ్యం? నాకా యేవిఁటి? అలాగైతే, సైయే! మొగ వేషం వేసుకొని, పెళ్లిపీటలమీద కూర్చుంటాను. యిలాంటి పెళ్లాం దొరకడవెలాగ? జగత్ప్రసిద్ధులైన కరటకశాస్త్రుల్లు గారి అల్లుణ్ణి కావడం యెలాగ? దివ్య సుందర విగ్రహవని పొగడగానే నా బుజాలు పొంగుతాయనుకున్నారు కాబోలు? యీ పిల్లదగ్గిర నాబోట్లు దివిటీ ముందర దీపాలు. ఆడది మెచ్చిందే అందం! మొగాడి కన్ను మనక. మీకేం తెలుసును? మరి నా పెళ్లాన్ని నాకిచ్చేసి మీతోవని మీరు వెళ్లండి. (శిష్యుడి చెయిపట్టిలాగును.)

శిష్యుడు : చూశావురా నాన్నా యలా పట్టుకుందో?

మధు : (ఆచుకోలేకుండా నవ్వుతూ) శాబాషు! యిదేనా పెద్దమనిషి తరహా! యిరుగు పొరుగమ్మ లేవంటారో మొగుడు పిలిస్తె వెళ్లకుంటేను?

శిష్యుడు : కొడుతుంది కాబోలా నాన్నా, యింటి కెళ్లిపోదాం, రా!

మధు : యేంనంగనాచివే? తరవాత పెళ్లిచేసుకుంటాను. అందాకా ముద్దియ్యి (ముద్దెట్టుకొనును.)

కరట : నేరని పిల్లని చడగొడుతున్నావు.

మధు : నాలాంటి వాళ్లకి నూరుమందికి నేర్పి చెడగొట్టగలడు. యెవరి శిష్యుడు? యీ కన్నెపిల్లి నోరు కొంచం చుట్టవాసన కొడుతూంది!

కరట : అంచాతే కాబోలు డబ్బీలో చుట్టలు తరుచు మాయ వౌతూంటాయి. మధురవాణీ! దేవుణ్ణాకు నిన్ను చూపించాడు, పంతుల్లేని సమయం కనిపెట్టివచ్చాను; మళ్లీ అతడొచ్చేలోగా నా మాటలు నాలుగూ విని మాకు వొచ్చిన చిక్కు తప్పించు.

మధు : మీ కొచ్చిన చిక్కేవిఁటి? నేం చెయ్యగలిగిన సహాయ వేఁవిటి?

కరట : చిక్కన్నా చిక్కు కాదు. విను, యీ వూళ్లో గిరీశం పెత్తల్లికొడుకు లుబ్ధావుధాన్లని ఓ ముసలాడున్నాడు; వాడికి మా మేన గోడల్నివ్వడానికి మా బావ నిశ్చయించాడు. యీ సంబంధం చేస్తే నా చెల్లెలు నూతులో పడతానని వొట్టేసుకుంది. యేం వుపాయం చాస్తావో, దాని ప్రాణం కాపాడాలి.

మధు : యీ పిల్లని అంతకి తక్కువ సొమ్ముకి అమ్మితే, లుబ్ధావధాన్లు చంకలు గుద్దుకుని చేసుకుంటాడు. అతనిదాకా యెందుకు నేనే కొనుక్కుంటాను.

కరట : చూపితే అందుకు పోయేదానికి నీకు మిక్కిలి చెప్పాలా యేవిఁటి?

మధు : యిదివరకే నిర్ణయమైన సమ్మంధం యేమిషపెట్టి తప్పించడం?

కరట : నీబుద్ధి కసాధ్యం వుందా? డబ్బుకసాధ్యం వుఁందా?

మధు : బుద్ధికి అంతా అసాధ్యవేఁగాని, డబ్బుకి యెక్కడా అసాధ్యంలేదు. యీ పెళ్లిలో మా పంతులుకో పదిరాళ్లు దొరుకుతా యనుకుంటున్నాడే?

కరట : నాసంబంధం చేసుకుంటే నేను యిరవై రాపాషాణాలు యిస్తాను.

మధు : సరే. గాని నాటకంలో యెంతహాస్యమైనా చెల్లుతుంది. నటనలోకి హాస్యం తెస్తే యేవిఁ మూడుతుందో ఆలోచించారా?

కరట : మధ్య నీకొచ్చిన పర్వాయేవిఁటి? నాకొచ్చిన పర్వాయేవిఁటి? యీ కత్తెర మీసం, కత్తెర గెడ్డం కడిగేసుకుని నా తోవని నే వెళతాను. యీ కోక నీ దగ్గిర పారేసి మా శిష్యుడు వెళతాడు. ఆ తరవాత యి దేవిఁటమ్మా యీ చిత్రవది మవ్వూ నలుగురమ్మలక్కలతో పాటు ఆశ్చర్యపడుదువు గాని. మీ పంతులుతో సిఫార్సుచేసి యీ మంత్రం యెలా సాగిస్తావో గట్టి ఆలోచనచెయ్యి.

మధు : మా పంతులు వక్కడివల్లా యీ పని కానేరదు.

కరట : మరియింకా యెవరి కాళ్లు పట్టుకోవాలో చెప్పు?

మధు : మా పంతులుతో మాట్లాడ్డం ఐన తరవాత అవుధాన్లు కూతురు మా నేస్తం మీనాక్షిని తండ్రికి తెలియకుండా చూసి, ఓ రెండు పెద్ద కాసులు యిస్తానని చెప్పండి. ఆపైని సిద్ధాంతిని చూసి అతనికీ అలాగే ఆశపెట్టండి. యీ పనికి సిద్ధాంతే కీలకం. నేను తెర వెనకనుంచి సమయోచితంగా హంగు చాస్తాను.

కరట : నీ మాట వేరే నే చెప్పాలా? నిన్ను సంతోషపెట్టడం నాకు విధి.

మధు : ఆ మాట మీరు శలవివ్వడం నాకు విచారంగా వుంది. వృత్తిచేత వేశ్యని గనక చెయ్యవలసిన చోట్ల ద్రవ్యాకర్షణ చేస్తాను గాని, మధురవాణికి దయా దాక్షిణ్యాలు సున్నఅని తలచారా? మీ తోడబుట్టుకి ప్రమాదం వచ్చినప్పుడు నేను డబ్బుకి ఆశిస్తానా? యెటుంచి యెటొచ్చినా కాపాడతాడు. పెద్దు కనిష్టేబుకు మాత్రం కొంత

నిజం చెప్పుదాం. అతగాడు యిప్పుడే వస్తాడు, మాట్లాడతాను. మీరు యిక్కడ కూచోండి.

కరట : స్వాధీనుడేనా? కొంప ముంచడుగద?

మధు : గులాం. (నిష్క్రమించును.)

కరట : కూచుందాం రా.

శిష్యుడు : నా పేరేవిఁటండోయి?

కరట : కొంప ముంచుతావు కాబోలు! సుబ్బి!సుబ్బి! మధురవాణ్ణి చూడగానే మతి పోయిందా యెవిఁటి?

శిష్యుడు : దాని నవ్వు పట్టుబడాలని నిదానిస్తున్నాను.

కరట : సబ్బు అన్నమాట జ్ఞాపకం వుంచుకుంటే సుబ్బి అనే పేరు జ్ఞాపకం వుంటుంది.

(రామప్పంతులు గుఱ్ఱం దూరాన్నదిగి నడిచివచ్చి)

రామ : (కరటకశాస్త్రితో మెల్లిగా) లోపలికెవరైనా వెళ్లారా?

కరట : (గట్టిగా) యెవరో యిద్దరు ముగ్గురొచ్చారుగాని మీ యిల్లాలు గారొచ్చి పైకి పొమ్మని గెంటేశారు.

రామ : మీరెవరు? యెందుకొచ్చారు?

కరట : మాది కృష్ణాతీరం. నాపేరు గుంటూరు శాస్తుల్లంటారు. తమదగ్గిర రాచకార్యవుఁండి వచ్చానండి.

వీధిలోనుంచి జవాను : "యినస్పెక్టరుగారు నే వచ్చిందాకా మఱ్ఱిచెట్టుకింద గుఱ్ఱాన్ని నిలబెట్టుంచుతావన్నారు. రూపాయలు వేగం యివ్వండి."

[మధురవాణి ప్రవేశించును.]

రామ : యవరు వొచ్చారట?

మధు : యవరొస్తారు? మీ నాస్తులట! తగిలాను.

జవాను : రూపాయలండోయి.

రామ : (మధురవాణితో) యేదీ మొన్న నీకిచ్చిన రూపాయలు? సాయింత్రం మళ్ళీ ఫిరాయిస్తాను. యీ సైతాను ప్రాణం తింటువున్నాడు.

మధు : మీరిచ్చిన రూపాయలు పట్నం తోలేశాను. నేను డబ్బిక్కడ ఉంచుకుంటే మాతల్లిక్కడ కాలక్షేపం చెయ్యడవేఁలాగ?

రామ : వొట్టబద్దాలు!

మధు : (తాళముల గుత్తి మొలలోనుంచి తీసి రామప్పంతులు మీద విసిరి) చూసుకోండి.

రామ : (బుజం తడువుకుంటూ) దురహంకారం కూడదు! విసిరికొడితే దెబ్బతగల్దను కున్నావా యేవిఁటి?

మధు : దుష్టమాటలనగా తగిల్తే తప్పా?

జవాను : యేవఁయ్యోయి. పోయి, రూపాయి లిచ్చావు కావని యినస్పెక్టరు గారితో చెబుదునా?

మధు : (మెడలోనానుతీసి) యిది తాకట్టువుంచి కావలసిన సొమ్ము తెచ్చుకోండి.

రామ : (తనలో) ఆహా! యేమి యోగ్యమైన మనిషి! లేనిపోని అనుమానాలు పడకూడదు!

కరట : పంతులుగారూ యెన్ని రూపాయలు కావాలండి?

రామ : పాతిక.

కరట : నే దాఖల్చేస్తాను (జవానుకు యిచ్చును)

రామ : ధనజాతకానికి డబ్బులా వస్తూవుంటుంది. యేవిఁటి మీ రాచకార్యం?

కరట : యిది నా పిల్లండి. దీనికి వివాహం చేయించి ఆ సుకృతం తమరు కట్టుకోవాలి.

రామ : వివాహం చేయించడానికి నేను వైదీకిని కాను, నాకు మంత్రాలు రావే? (చుట్ట, జేబులోంచి తీసి కొన కొరకి) యేవఁంటావు మధురవాణీ? అగ్గిపుల్ల.

మధు : (అగ్గిపుల్ల అందిస్తూ పంతులు నుంచి శిష్యుడి వేపూ, శిష్యుడినుంచి పంతులు వేపూ కోపముతో చూసును.)

కరట : మంత్రవఁన్నప్పుడు వైదీకపవాడిదేం మంత్రవఁండి? యీ రోజుల్లో వైదీకమ్మంత్రాల మహిమ పోయిందండి. మంత్రవంటే నియ్యోగప్రభువుదే మంత్రం! తమవంటి ప్రయోజకులకు మంత్రం మాటాడుతుందండి.

రామ : మధురం! యేవఁంటావు? యీ పిల్ల న్నే పెళ్లిచేసుకుందునా?

మధు : (రామప్పంతులు వేపూ, శిష్యుడివేపూ చురచుర చూసి నిష్క్రమించును.)

రామ : సొగసుకత్తెలకి అలకకూడా అదో శృంగారం సుమండీ, శాస్తుల్లు గారూ!

కరట : వైదీకపాళ్లం మాకా శృంగారాలు యలా అనుభవవౌఁతాయండి? మా యిల్లాళ్లక్కోపం వస్తె చీపురుగట్టలు యెగురుతాయండి. సరసవఁన్నది పుస్తకాల్లో చదవడవేఁగాని మాకు అనుభవవేద్యం కాదండి. శ్రీకృష్ణమూర్తి వారు రాధికతో శలవిస్తున్నారు, ఓ రాధికా నీ కోపం తీర్చుకోవాలన్నష్షాయనా "ఘటయభుజ బంధనం రచయరద ఖండనం, యేనవాభవతి సుఖజాలం" అనగా యేవఁంచున్నాడంటే కవీశ్వరుడు, చేతుల్తోటి ఉక్కిరి బిక్కిరి అయ్యేటట్టుగా కాగలించుకో, మరిన్నీ పెదివఁలు రక్తాలోచ్చేట్టు కొరికెయ్యి, అంచున్నాడు.

రామ : (మధురవాణి వెళ్లిన గుమ్మము వేపు చూపి) ఉప్పులేకనే ముప్పందుం. మధురవాణికి మాత్రం యీ వెఱ్ఱి మొఱ్ఱి కవిత్వాలు చెప్పకండి. నా లాంటి మృదువర్లు మోటసరసం వహించరు.

కరట : ఆమె మీ భార్యా కారండీ? సంసారికన్నా మర్యాదగా వుంది. యీ వేశ్య! మీది యేవఁదృష్టం.

రామ : యెంపిక. యెంపికలో వుందండి. మీ రాచకార్యం చెప్పారు కారు.

కరట : లుబ్ధావుధాన్లుగారికీ తమకీ చాలాస్నేహవఁని విన్నాను. ఆయన తమ మాట అడుగుదాటరట?

రామ : ఆ గాడిదకొడుక్కి ఒకరితో స్నేహం యేమిటండీ? వాడి ప్రాణానికీ డబ్బుకీ లంకె. డబ్బుకీ వాడికే స్నేహంగాని మరి యవరితోనూ స్నేహం లేదు. అయితే వాడికి వ్యవహారజ్ఞానం లేకపోవడంచాతా, కోర్టంటే భయంచాతా, నా సలహాలేక బతకలేడు. వాడే అన్నమాటేవిఁటి, యీ తాలూకాలో సివిలు మేజస్ట్రేటెల్లు యెక్కఁడొచ్చినా రామప్పంతులు పప్పులేని పులగం వుండదు.

కరట : ఆ మాటవినే తాము నియ్యోగ ప్రభువులు, మంత్రబలంచాత చక్రం అడ్డేస్తారని తమర్ని వెతుక్కొచ్చాను. మా పింతల్లికొడుకు బియ్యే బియ్యేల్ సొపయినాడండి. డిప్టీకలక్టరీ చేస్తున్నాడు. బంధువులకి అతనివల్ల గడ్డిపరకంత సాయం లేదుగదా? మీది మిక్కిలి కూరానారా యవళ్లయినా గృహస్థులు గృహస్థు మర్యాదకి పంపించి, తల్లయినా

పెళ్లాం అయినా అవి పుచ్చుకుంటే, తిరగ గొట్టిందాకా అభోజనం కూచుంటాడు! పెట్టడానికి పుచ్చుకోవడానికీ నియ్యోగ ప్రభువులు, తమకి చెల్లింది కాని, మా వాళ్ల ఉద్యోగాలు మంటిగడ్డ ఉద్యోగాలండి. "ఇయ్యా ఇప్పించంగల అయ్యలకే గాని మీస మన్యులకేలా రెయ్యకి లేవా బారెడు" అని కవీశ్వరుడన్నాడు.

రామ : యీ యింగిలీషు చదువులు లావైన కొద్దీ వైదీకులే అన్నమాటేవిఁటి అడ్డవైన జాతులవాళ్లకీ ఉద్యోగాలవుతున్నాయి గాని యంత చదువుకున్నా మీ వైదీకప్పంతుళ్లవారికి మా చాకచక్యాలబ్బుతాయండీ, మా లౌక్యం మాతో స్వతహాగా పుట్టినది. మీరు తెచ్చిపెట్టుకున్నది. యెరువు సరుకు యెరువు సరుకే. విన్నారా? మీ వాళ్లు లంచాలు పుచ్చుకోవడం చాతకాక, పతివ్రతలమని వేషం వేస్తారు.

కరట : అదే పతకవైతే అది అమ్మకు బతకనాఁఅన్నట్టు మా వాళ్లకే చాతయితే నాకు యీ అవస్థేవండి? మావాడు పదిమంది పార్టీలతో చెబితే పదిరాళ్ల సొమ్ము దొరుకును. యీ చిక్కులు లేక పోవును.

రామ : యేవిఁటా చిక్కులు?

కరట : రుణబాధ చాలా లావుగా వుందండి. రేపటి పున్నంలోగా ఒక దస్తావేజు తాలూకు రూపాయలు చెల్లకపోతే దావా పడిపోతుందండి. యీ పిల్లని నల్లబిల్లిలో వెంకటదీక్షతులుగారికి పదహారు వందలకి అమ్మ నిశ్చయించుకొని తీరా వచ్చేసరికి యిప్పట్లో రూపాయలివ్వలేం, పెళ్లయిన నెల రోజుల్లో యిస్తా వన్నారండి. అందుచేత అది వదులుకొని లుబ్ధావధాన్లువుగారు వివాహ ప్రయత్నంలో వున్నారని విని తమ దర్శనానికి వచ్చానండి. యిదిగాని తాము సమకూరుస్తే పది వరహాల సొమ్ము దాఖలు చేసుకుంటాను.

రామ : నేను నలభై యాభై రూపాయల వ్యవహారాల్లో జొరబడేవాణ్ణికాను.

కరట : తాముచేసే సదుపాయాన్ని బట్టి యెంతయినా దాఖలు చేసేవాణ్ణేనండి. నా రుణాలు పదహారు వందలుంటాయండి. ఆ పైని యేవొచ్చినా తాము దాఖలు చేసుకొండి.

రామ : "ఐతే, గియ్తే" బేరాలు మాకవసరం లేదు. అగ్నిహోత్రావధాన్లకి పద్దెనిమిది వందలిస్తున్నాడుగదా, అందుకు సగానికి సగం తగ్గితేనేగాని అవధాన్లు ఆ సంబంధం మాని మీ సంబంధం చేసుకోడు. అందులో మీ రుణాలు తీరే దేవిఁటి నాకిచ్చేదేవిఁటి? యేవైఁతేనేవిఁ? ఆ వ్యవహారం యలాగా మించి పోయింది. పది రోజులకిందటొస్తే ఫొక్తుపరుస్తును. ఆ సంబంధం భోగట్టా మొదట నేనే తెచ్చాను. నా చేతులోంచి ఆ వ్యవహారం పోలిశెట్టిలాగేశాడు. కృత్యాద్యవస్థ[illegible] వాణికి వాణ్ణొప్పించే సరికి నా తాతలు దిగొచ్చారు మరివక ఉపాయం చెబుతాను వినండి. మీకు మయినరు కొమాళ్లున్నారా?

కరట : చిన్నవాడికి మయినారిటీ దాటి మూడేళ్లయిందండి.

రామ : అయితే యిహలేందేవిఁటి? ఆ కుఱ్ఱవాడు మయినరని వాదిద్దాం.

కరట : సాక్ష్యం యలా వొస్తుందండి?

రామ : ఓహో హో! మీకు యేమీ తెలియదే! యిలాంటి వ్యవహారాలు నా తలమీద యెన్ని వెంట్రుకలున్నాయో అన్ని మోసేశాం, విన్నారా? ఉర్లాం బసవరాజుగారి సంభావన్లరేటే సాక్ష్యాలక్కూడా గేజటార్డర్ చేశాం. కుండనాలు వేసుకున్న వారికి ఓ రూపాయి జాస్తి.

కరట : జాతకం వుంది గదా యేం సాధనం?

రామ : కాకితవైతే అగ్గిపుల్లితో ఫైసల్! తాటాకైతే నీళ్లపాయ్యి! కొత్తజాతకం బనాయించడం అయిదు నిమిషాలు పని. మా సిద్ధాంతి మట్టుకు నాలుక్కాలాలు చల్లగా వుండాలి. నా దగ్గిర పాత తాటాకులు అలేఖాలు అటకనిండా వున్నాయి. ముప్ఫైయేళ్లనాటి కాకితాలున్నాయి. రకరకాలు సిరాలున్నాయి. ఒక నూఱ్ఱూపాయిలు నాకు ఫీజుకింద యిచ్చి ఖర్చులు పెట్టుకొండి. గ్రంథం నడిపిస్తాను.

కరట : దారి ఖర్చుకోసం తెచ్చిన రూపాయలు మీకు దాఖలుచేశాను. మరి బుర్ర గొరిగించుకుందావంటె దమ్మిడీ లేదు. కోర్టంట తిరగాడానికయినా చేతిలో ఒడబ్బు సొమ్ముండాలిగదా? యిదొహర్తె టొంపలా నాతోవుంటే యలాగండి కోర్టంట తిరగడం? తమ లౌక్యానికి అసాధ్యవన్నది వుంటుందంటే నే నమ్మ జాలను. యలాగయినా కుదిర్న సంబంధం తిప్పించి, మా సంబంధం కుదిర్చి నాకు యిచ్చే సొమ్ములో పదోవంతు తాము అంగీకరించి మిగిలింది నాకు దయ చెయ్యండి. దీన్ని మొగుడింట అప్ప జెప్పి ఆ పైన యీ గ్రంథం యేదో కొసచూసిందాకా తమర్ని అంటగాగి వుంటాను.

రామ : పదోవంతు పనికిరాదు. మా బేరం యెప్పుడూ సగానికి సగం.

కరట : సంగోరు మీకిస్తే మరి నేను ఋణాలేం తీర్చుకోను?

రామ : ఋణాల్తీర్చుకో అఖర్లేకుండా గ్రంథం జరిగిస్తాం కదూ? అప్పుడే మీ చేతులో రూపాయలు పడడానికి శిద్ధంగా వున్నట్లు మాట్లాడుతారేవిఁటి? నేను యంత శ్రమబడ్డ పైని పతకం తిరగాలి? అది ఆలోచించారా?

కరట : తాము అలా అంటే నేనేం మనివి చెయ్నండి? రక్తం మాంసం అమ్ముకుంటూన్నప్పుడు ఆ కానికూడయినా సంతుష్టిగా దొరకడం న్యాయంగదండి? వ్యవహారాల తొట్రుబాటుచాతనూ పిల్లి కట్టు దప్పివుండడం చాతనూ, తొందరబడుతున్నానుగానండి, కొంచం వ్యవధివుంటే రెండు వేలకి పైగా అమ్ముకుందునండి.

రామ : "అయితేగియితేలు" అనుకున్న లాభం లేదని చెప్పానుకానా? ఐదో వొంతుకు యేవఁంటారు?

కరట : యీపాపపు సొమ్ముకే తమరు ఆశించాలా అండి?

రామ : పాపపు సొమ్ము మాదగ్గిరకి రాగానే పవిత్రవైఁపోతుంది. ఒహళ్ల కివ్వడం కోసవేఁగాని నాక్కావాలా యేవిఁటి?

కరట : ఐతే కానియ్యండి.

రామ : యిక నా ప్రయోజకత్వం చూడండి. మధురం! మధురం! కాకితం, కలం, సిరాబుడ్డీ తీసుకురా. మామోలు సిరాబుడ్డీ కాక గూట్లోది పెద్ద సిరా బుడ్డితే.

మధు : (అవతలనుంచి) నాకంటె మధురం కంటబడ్డ తరవాత నేనెందుకు?

రామ : ఆడవాళ్లకి అనుమానం లావండి. వింటున్నారా? అదో ముచ్చట!

కరట : కేవలం వజ్రాన్ని సంపాదించారు!

రామ : వజ్రవేఁగానండి, పట్టవాసపు అలవాటుచాత పదిమందితో మాట్లాడితే గాని దానికి పూసుబోదు.

కరట : ఆ మాత్రం స్వేచ్ఛయివ్వడవేఁ మంచిదండి; ఆడదాన్నట్టే రొకాయించకూడదండి?

రామ : రొకాయిస్తే యెంజెస్తుం దేవిఁటండి?

కరట : యిలాంటి మానంగల మనిషైతే నూతులో గోతులో పడుతుందండి.

రామ : అలాగనా అండి?

కరట : అందుకు సందేహమేమిటండి? నాజూకైన మనస్సుగల స్త్రీని మల్లెపువ్వులాగ వాడుకోవాలండి.

రామ : ఆ నాజూకులూ గీజూకులూ మీకేం తెలుసునండి?

కరట : పుస్తకాల్లో చదువుకున్న ముక్కలు. నాయకుడు నిరాకరిస్తే నాయిక వచ్చిన్నీ యేవే, ఉద్యానాల్లో వుండుకున్నటువంటి లతలతో వురిపోసుకుంచుందండి. మహా కవుల నాటకాల్లో అష్లాగే జరిగినట్లు రాశారండి.

రామ : మరెవళ్లతో మాట్లాడినా తప్పులేదు గాని, హెడ్డుకనిష్టీబుతో మాత్రం మాట్లాడవద్దని బుద్ధిచప్పండి. మీరు తండ్రిలాంటి వారుగదా?

కరట : ప్చ! అంత అదృష్టవాఁఅండి! అట్లాంటి పిల్లే నాకువుంటే, మూడు నాలుగు వేల కమ్ముకుని రుణాలూపణాలూ లేకుండా కాలక్షేపం చేసివుందును. దీన్నయినా నాలుగు దిక్కులా అమ్మజూపితే రెండు మూడువేలు యిదివరకే చేతులో పడివుండునండి. మేనరికం చెయ్యాలని దీంతల్లి భీష్మించుక్కూచోబట్టి యీ దురవస్థ మాకొచ్చింది. అంచాతనే యింట్లో చప్పకుండా యీ పిల్లని వెంటతీసుకొచ్చి యీ దేశంలో పెళ్లికి చూపుతున్నాను.

రామ : నా సహాయ లోపం వుండబోదు.

కరట : ఐతే కార్యవఁయిందే!

రామ : యేదీ పిల్లా యిలారా, చెయి చూపించూ.

(శిష్యుడు భయం నటించి వెనక్కి తక్కును)

కరట : చూపించమ్మా, భయంలెచ్చూపించు(కరటకశాస్తుల్లు శిష్యుణ్ణి రామప్పంతులు దగ్గిరికి తోయును. రామప్పంతులు చెయ్యిపట్టుకుని అరిచెయ్యి చూచుచుండును. శిష్యుడు చెయ్యిలాగుకొంటూన్నట్టు నటించును. మధురవాణి సిరాబుడ్డీ, కలం, కాకితం పట్టుకుని రామప్పంతులు వెనక నిలుచుండును.)

రామ : ఆహా!యెం ధనరేఖా! సంతానయోగ్యత బాగావుంది.

మధు : మీరు చేపట్టింతరువాత, అందుకు లోపం వుంటుందా?

(సిరాబుడ్డీలోని సిరా రామప్పంతులు ముఖంమీద పోసి చఱ్ఱున వెళ్లిపోవును.)

3వ స్థలము. కృష్ణారాయపురం అగ్రహారంలో అగ్నిహోత్రావధాన్లుగారి యిల్లు.

వీధి-గుమ్మం యదట గిరీశం నిలిచి నన్నని గొంతుకతో పాడును.

"కాముని విరిశరముల బారికి నే,
నేమని సహింతునే, చెలి, యేమని సహింతునే?"

వీడి తస్సాగొయ్యా, వీడి బాణాలు పువ్వులటోయి? ఆ మాట యవడు నమ్ముతాడు, వెర్రికుట్టె యెవడైనా నమ్మాలిగాని? అనుభవ వేద్యమైన దీని నిజం యేవిఁటంటే, మంచి పదును బట్టిన లోహం మొనకి, డయిమండ్ పాయింట్ వేసి, పాయజన్లో ముంచి, కంటికి కనపడకుండా మంత్రించి విసురుతాడు. అంచేతనే, పైకి గాయం కనపడదు గాని పోలీసువాళ్ల దెబ్బల్లాగ లోపల తహతహ పుట్టిస్తాయి. యీ విడో బ్యూటీ చూస్తే యేమీ తోచకుండావున్నది. అయితే యిది చెప్పినట్టల్లా వశమయ్యే మనిషి కాదు. పాత రస్తాలేం పనికి రాకుండా వున్నాయి. నా యక్స్పీరియన్సూ, నా శృంగార చేష్టలూ గుడ్డి గవ్వంత పని చెయ్యకుండా వున్నాయి. యింత సింప్లిసిటీ యక్కడా కానలేదు. దీనికి లవ్ సిగ్నల్సు రామరామా! యేమీ తెలియవు. చమత్కారం మాటలు ఆడితే ఏమిన్నీ అర్థంచేసుకోలేక ఆ లేడి కళ్లతో తెల్లబోయి చూస్తుంది. అ యామ్ డెడ్లీ యిన్ లవ్ విత్ హర్. దీన్ని చూసిన దగ్గిర్నించీ టౌను లవ్సూ, డాన్సింగర్లుసూ, మీద పరమాసహ్యం పుట్టింది. పోజిటివ్ యబహారేన్స్. వాళ్ల పెంకె మాటలూ, పెడర్థాలు, దొంగవేషాలూ, డామిట్! అంతా యిన్సిన్సిరిటీయే గదా? యిన్నాళ్లు మధురవాణి వలల్లోపడి యెలాగు యాస్ని అయి పోయినానో నాకు నామట్టుకే ఆశ్చర్యంగా వుంది! మధురవాణికి యీ మనిషికీ కంపారిజన్ వున్నదా? అది రంగు వేసిన గాజు పూస. యిది ప్యూర్ డైమండ్! కాదని యవడైనా అభాజనుడు అంటే అమాంతంగా వాడి పీలకూడ దీస్తాను. దీనిని చెడగొట్టడానికి ప్రయత్నం చెయ్యకూడదు. చేసినా సాగేది కాదు. గనక కొత్త దారీ, కొంత న్యాయమైన దారీ తొక్కాలి. యేవిఁటయా అది? మాయోపాయం చేసి దీన్ని లేవతీసుకుపోయి విడో మారియేజి చేసుకుంటినట్టాయనా కీర్తీ, సుఖం కూడా దక్కుతాయి. "టూ బర్డ్స్ యట్ వన్ షాట్!" యిలాంటి అట్టర్లీ యిన్నోసెంట్ విడోని వొప్పించి తీసుకుపోయి పెళ్లాడితే మజా, ప్రయోజకత్వమూగాని, రెండేసి మూడేసి సంతానాలు కలిగి తురకాడితోనో, దూదేకులవాడితోనో లేచి పోవడానికి సిద్ధంగావున్న దండుముండల్ని విడో మారియేజి చేసుకుంటే హెల్! పూటకూళ్లమ్మలాంటి ముండని పెళ్లాడ్డం విడోమారియేజి అని పించుకోదు. అది దొంగముండా మారియేజి! యిదేవిఁటయా యిది యీ బుచ్చమ్మ? సాక్షాత్తూ పరమపవిత్రమైన విడో విత్ గిల్ట్ లెటర్స్! అయితే, గియితే, మ-రా-రా-శ్రీ, యన్-గిరీశంగారు విడో మారియేజి చేసుకోవడమేనా? "టు మారి యె విడో, ఆర్ నాట్ టు మారీ, దటీజ్ ది క్వశ్చన్!" షేక్స్పియర్ పడ్డ అవస్థలో పడ్డాం! "తొందరపడి హాజీ సాహేబు తురకల్లో కలిసిపోయినాడన్నట్లు" నావంటి బుద్ధిమంతుడు తొందరపడి యే పనీ చెయ్యకూడదు. దాని లాభనష్టాలు బేరీజువేసి, జమా ఖర్చు చేసుకుని మరీ డిసైడ్ చెయ్యాలి. లెటస్ సీ. Imprimis ఒకటో పద్దు డెబిట్

(నష్టం)-విడో మారియేజి చేసుకుంటే మా వాళ్లు అక్కరచెయ్యరు. అందుకు క్రెడిట్, (లాభం)-వాళ్లిప్పుడు చేస్తూన్న అక్కరేవుంది? గనక బాలెన్స్ (గాక బాకీ) నిల్ బండి సున్నా! రెండోపద్దు-డెబిట్(ఖర్చు)-లోకం నన్ను బహిష్కారం చేస్తారు. అందుకు క్రెడిట్, (జమ)-లోకంలోకల్లా విలవైన వస్తువను నేను అంకించుకుని, పనలేని ఆ లోకానికే నేను బహిష్కారం వేస్తాను. గనుక క్రెడిటు బాలెన్సు (నిలవ)-యేమిటయ్యా? నెగెటివ్ యడ్వాంటేజి, హేవింగ్ నథింగ్ టు డూ వితే పాపర్ వర్ల్డు-పొజిటివ్ యడ్వాంటేజి-పొజెసింగ్ ఆలిట్స్ వెల్త్! మూడోపద్దు-డెబిట్-నష్టం- "వీడిపెళ్లాం వెధవముండ" అంటారు. నూటాబీసీ-యీ పద్దు నిజంగా డెబిటేనా? ఆడిట్ డిపార్ట్‌మెంటు వార్నడిగి సంశయం తీర్చుకోవాలి. అందాకా మ-రా-రా-శ్రీ, గిరీశంగారి అభిప్రాయం యేమంటే-విడో అనేది యేమిటి? ఏ నేమ్! ఓ పేరు! ఆ పేరు మనిషి మొహమ్మీద రాసుందా? మనిషిని ముస్తాబు చేసి యదట నిలబెడితే, యిది పుని స్త్రీ, యిది విడో అని చప్పగలిగిన పెద్దమనిషి యవడు? ఒహడూ లేడు. గనక విడో అనే వస్తువ యెక్కడుందయా? వెక్కిరించే వెధవల నోళ్లలో వుంది. దీనికి క్రెడిట్ (లాభం)-యేమనగా-విడోపెళ్లాడిందంటె అశుభం వొగాయిత్యం అని ఆటేవడూ కన్నెయ్యడు. యిక డెబిట్లేని శుద్ధక్రెడిట్, నంబర్ ఫోర్, "చుక్కలవలె, కర్పూరపు ముక్కలవలె నీదు కీర్తి ముల్లోకములన్ కిక్కిరిసి పిక్కటిల్లెను," అన్నట్లు గిరీశంగారి కీర్తి మిన్ను ముట్టుతుంది. గిరీశంగారి విధవా వివాహ మహోత్సవం కథ న్యూసు పేపర్లలో పెద్దక్షరాల్తో పడుతుంది. క్రెడిట్ నెంబర్ ఫైవ్, విడో మారియేజి యసోసియేషన్‌వారు ఒక తృణం యిస్తారు. బుచ్చమ్మ్కక్కూడా కొంచం డబ్బుంది. డెబిట్-దావా తెస్తేగాని అప్పుధాన్ని మావగారు దాన్లో దమ్మిడీ యివ్వడు.

ప్రెజెండ్ కాన్సన్నీ విచారించగా, ఆవశ్యం విడోమారియేజి చేసుకుని తీరవలిసిందే. అయితే సాధనవేవిటి? యేదైనా యాసెస్ బ్రిడ్జి కట్టి వడ్డు చేరాలి (పైకి ముఖం యెత్తి ఆలోచించి) వెంకమ్మ, మొగుడితో దెబ్బలాడి నూతులో పడ్డప్పుడు నేను సాహసించి వురికి పైకి తీసిందగ్గిర్నుంచీ వూరంతా నేను సాక్షాత్తూ సత్య హరిశ్చంద్రుణ్ణిగా భావిస్తున్నారు. అడుగడుక్కీ బుద్ధి దాట్లేస్తూంటుంది గాని, నేనంత వాణ్ణికానా యేవిటి? స్నేహం పట్లపీకిచ్చేస్తారే గిరీశంగారు! సాధారణులా? గనుక బుచ్చమ్మని మనం లావుతనం చేసినా సుతిమించే వరకూ యవరూ తప్పు బట్టబోరు. రాత్రిళ్లు అరబ్బీనైట్లు, కాశీమజిలీలు, మదనకామరాజు కథలూ చెబుతూవుంటే యంతో సర్దాగా పక్కని కూచుని వింటుంది, లవ్ స్టోరీజ్ బుఱ్ఱకెక్కించాను. కొంత గ్రౌండ్ ప్రిపేరైంది గనక, యిహ విడో మారియేజి మంచిదని బోధపరుద్దాం. పాచిక పారినట్టాయనా, రామవరం చలో, విడో మారియేజి కరో! లెట్ మీ బిగిన్ ది కాంపైన్ ఏట్ వన్స్. (తలుపు కన్నములోనుంచి తొంగి చూచి) నడవలో కూర్చుని విస్తళ్లు కుడుతున్నది. మొట్టమొదట కొంచం మ్యూజిక్ విసురుదాము. (ఎటులోర్తునే చెలియా అను జావళీ కూను రాగముతో పాడి) బుచ్చమ్మ వదినగారూ తలుపు తీయండి (బుచ్చమ్మ తలుపు తీయును) వదినా...వెల్!... వెంకటేశం యేమిచేస్తున్నాడు?

బుచ్చమ్మ : పెరట్లో గొట్టికాయ లాడుతున్నాడు.

గిరీశ : ఈ వూరువస్తే మరిచదువు చెడిపోతుంది. పట్నంలో వున్నప్పుడు డస్కు దగ్గిరనుంచి కదలితే వప్పేవాడను కాను.... ఒక్క మాటు పి... పిలుస్తారా పాఠం చెప్తాను.

(బుచ్చమ్మ తమ్ముని తీసుకొని వచ్చుటకు వెళ్లును)

ఆహా! దీనితస్సా గొయ్యా, మొహం యెదటికి వచ్చేటప్పటికి కొంచం ట్రెంబ్లింగ్ పట్టుకుంటుంది. వకటి అనవలెనని మరివకటి అనేస్తూ యుంటాను. మరెవళ్లూ లేరు. వంటరిగా దొరికింది గదా, -యిలాంటప్పుడు నామనస్సులో మాట చెప్పేస్తె తీరిపోవునా! ఆ కోతి వెధవని తీసుకురమ్మని చెప్పాము. కాని, పాఠాలలో చిన్న లెక్చరు వేతాము. (వెంకటేశ్వరులు, బుచ్చమ్మ ప్రవేశింతురు.) యేమివాయి మై డియర్ బ్రదరిన్లా వెంకటేశం, పాఠాలు చదవడం శుభ్రంగా మానివేశావు? యిక్కడ మరి మాసం రోజులు వుంటే వచ్చింది కూడా మరచి పోతావు. యేదీ టెక్స్టు బుక్కు పట్టుకురా. (వెంకటేశం పుస్తకము పట్టుకొనివచ్చును.) గాడ్స్ వర్క్సు అనే పాఠం తియ్యి. రీడ్ ఆన్ మై గుడ్ బోయ్.

వెంకటేశ : (తడుముకుంటూ) దేర్ యిజ్ నాట్ ఏన్ ఆబ్జక్ట్ ఇన్ క్రియేషన్ వుచ్ డజ్ నాట్ సెర్వ్ సమ్ యూస్‌ఫుల్ పర్పజ్.

గిరీశ : అట్టె! అట్టె! అక్కడ నిలువు, క్రియేషన్ అనగా యేమిటి?

వెంకటేశ : క్రియేషన్ అనగా—అనగా—ఆవులు.

గిరీశ : నాన్సెన్స్, చదవేస్తె ఉన్న మతికూడా పోతున్నది. ఆవులు యెదటవున్నాయనా ఆవులంటున్నావు? మళ్లీ ఆలోచించి చెప్పు.

వెంకటేశ : యేమాటకి అర్థం అడిగిగారండి?

గిరీశ : క్రియేషన్.

వెంకటేశ : ఆదా! క్రియేషన్ అంటే ప్రపంచం. నేను, యెదట ఆవులు కనబడిత యీ ఆవు పెరుగు యీ నెలరోజులే కదా తినడవని ఆలోచిస్తూన్నాను.

గిరీశ : వన్ థింగ్ ఏట్ ఏ టైమ్. యిప్పుడు పాఠం మాట ఆలోచించు. క్రియేషన్ అనే వక్కమాటపైనే వక్క ఘంట లెక్చరు యివ్వవచ్చును. ప్రపంచం యేలా గున్నది? కపిద్థాకార భూగోళా అని మనుధర్మశాస్త్రంలో చెప్పినాడు. కపిద్థమంటే యేమిటి?

వెంకటేశ : నారింజపండు.

గిరీశ : వెరిగుడ్. అందుకు అమర నిఘంటులో పద్యం నీకు వచ్చునా?

వెంకటేశ : రాదు. చెప్పండి రాసుకుంటాను.

గిరీశ : యింతలు బదరీ ఫలములు యింతలు మారేడు బళ్లు యీడుకు జోడై బంతులు తామర మొగ్గలు దంతీకుచ కుంభములబోలు తరుణీ కుచములూ. యీ ప్రపంచములో యేమివస్తువులుంటవి?

వెంకటేశ : ఆవులు.

గిరీశ : డామ్ నాన్సెన్స్, యెంతసేపూ ఆవులేనా? యేవేంటి వుంటవో బాగా ఆలోచించి చెప్పు.

వెంకటేశ : గేదెలు.

గిరీశ : దట్ విల్ నాట్ డు, మళ్లీ ఆలోచించి చెప్పు

వెంకటేశ : అయితే నాకు తెలియదు.

గిరీశ : విడోస్-యింత చిన్న ప్రశ్నకు నీకు జవాబు తెలియదు! ప్రపంచమందుండే వస్తువులన్నిటిలోకీ ముఖ్యమయినవి విధవలు. దాని విషయమై పెద్ద లెక్చరు యివ్వవచ్చును. మన దేశములో ఒక దురాచారము వున్నది. మొగవాడికి పెళ్లాము

చచ్చిపోతే తిరిగీ పెళ్లాడుతాడు. ఆడదానికి మొగుడు చచ్చిపోతే యంత యవ్వనములోనున్నా, యెంత సొగసుగానున్నా, మరివకడిని పెళ్లాడవల్లలేదు, ఇది అన్యాయమంటావా, కాదంటావా?

వెంకటేశ : తప్పకుండా అన్యాయమే.

బుచ్చమ్మ : యేమండీ గిరీశంగారూ, వెధవలు పెళ్లాడడం పాపం కాదూ?

గిరీశ : ఆహా! మీ సత్యకాలం చూస్తే నాకు విచారంగానున్నది. వెధవలు పెండ్లాడ వలసినదని పరాశరస్మృతిలో స్పష్టంగానున్నది. వేదంలో కూడా నున్నది. రాజమహేంద్రవరములో యిదంతా పండితులు సిద్ధాంతం చేసినారు. పూర్వ కాలంలో వెధవలు పెండ్లాడేవారు, వెంకటేశం! నలచరిత్రలో దమయంతి రెండోపెండ్లి సాటించిన పద్యం చదువు.

వెంకటేశ : నాకు రాదు.

గిరీశ : ఇంత ముఖ్యమయినపద్యం మరచిపోవడం యంత తప్పూ! నోటుబుక్కు తీసిరాసుకో-"దమయంతి రెండో పెళ్లికి, ధరనుండే రాజులెల్ల దడదడ వచ్చిరి"- చూశావా! లోకంలోవుండే రాజులంతా వెధవని పెళ్లాడడానికి వచ్చారట, (బుచ్చమ్మవైపు జూచి) చూశారా? శాస్త్రాలన్నీ వప్పుకోవడమే కాకుండా మీది మిక్కిలి వెధవలు పెళ్లాడకుండా వుండిపోతే దోషమని కూడా చెప్పుతూ వున్నాయి. యిందు విషయమై శంకరాచార్యుల వారు పత్రికకూడా యిచ్చి యున్నారు.

బుచ్చమ్మ : అయితే మనవాళ్లంతా వెధవల్ని పెళ్లిచేసుకోకూడదంటారే?

గిరీశ : అదంతా యింట్లో చాకిరీ చేయించుకోవడము కోసరముగాని మరేమీ కాదు. ఝాముర్రాత్రి ఉండగా లేచి మరునాడు రెండు ఝాములర్రాత్రిదాకా యెద్దులాగు పనిచేయిస్తారుకదా? ఒక్క పూటకంటె యెక్కువ భోజనం చెయ్యనియ్యరు గదా? అప్సరస లాగున యెంతసొగసుగానున్నా మంచి గుడ్డ కట్టుకోనివ్వరు. సరుకు పెట్టుకోనివ్వరు. తుమ్మెద పంక్తుల్లావుండే జుత్తు కూడా తీసివేస్తారు గదా! ఫర్ ఏగ్జాంపిల్ మీ అక్కయ్యకు ఆ చంద్రబింబము వంటి ముఖముపైని ఒక కుంకుమ బొట్టుంటే త్రినేత్రుడికైనా చూడడానికి అలవి వుండునా? ఆహా యీ అవస్థచూస్తే నా హృదయం కరిగిపోతున్నది. ఆల్‌రైట్! ప్రపంచములో యింకా యేమి వస్తువులువున్నవి?

వెంకటేశ : చేగోడీలు.

గిరీశ : డామ్ నాన్సెన్స్-ఎంతసేపూ తిండి విషయమయ్యే ఆలోచిస్తావు. బాచిలర్స్, బ్రహ్మచారులు కూడా వున్నారు. వాండ్లు చెయ్యవలసిన పని యేమిటి?

వెంకటేశ : వేదం చదువుకోవడం, పెయ్యలకి గడ్డి తేవడం.

గిరీశ : నాన్సెన్స్-అది మీ తండ్రిదగ్గర చదువుకునే విద్యార్థుల మాట. బ్రహ్మచారి యొక్క రియల్ డ్యూటీ అంటే, విధింపబడిన పని యేమనగా, విధవలను పెండ్లాడడమే. ఇంకా క్రియేషనులో యేమున్నది?

వెంకటేశ : నాకు తెలియదు.

గిరీశ : రామవరములో వెధవవివాహము చేసుకున్న వాళ్లకల్లా నెల పక్కంటికి నూరు రూపాయలు యిచ్చి పోషించడమునకు విడో మారేజి సభ వకటి యున్నది. ఇది వరకు అయిదు వేలమంది విధవలకు వివాహములు అయి పునిస్త్రీలు అయిపోయినారు. ఆల్ రైట్! క్రియేషన్ అనే మాట అయినది. ఆ పెంటెన్సు అంతకూ అర్థము చెప్పు.

వెంకటేశ : మీరొకమాటు చెప్పిన తరవాత నే చెబుతాను.

గిరీశ : ఆల్‌రైట్! ప్రపంచములో దేవుడు ప్రతివస్తువునూ యేదో వొక వుపయోగము కొరకు చేసియున్నాడు. చేగోడీ యెందుకు చేసినాడూ?

వెంకటేశ : తినడముకు.

గిరీశ : దట్ ఈజ్ రైట్, ఆవుల నెందుకు చేశాడు?

వెంకటేశ : పాలు యివ్వడముకు?

గిరీశ : పెర్‌ఫ్‌క్ట్‌లి రైట్, ఆడవాళ్లనెందుకు చేశాడు?

వెంకటేశ : వంటచెయ్యడానికి.

గిరీశ : నాన్‌సెన్స్. పెండ్లాడడముకూ పిల్లలను కనడముకున్నూ, గనుక పెండ్లాడకుండా వున్న వెధవ పిల్లలు దేవుని అజ్ఞను అతిక్రమించిన పాపమును చేస్తున్నారు.

[అగ్నిహోత్రావధానులు ప్రవేశించును.]

అగ్నిహో : ఏమండీ గిరీశంగారూ మా కుర్రవాడికి చదువు చెప్పుతున్నారూ?

గిరీశ : ఘంటసేపాయి చెపుతున్నానండి.

అగ్నిహో : యేదీ నే కూడా వింఛాను కొద్దిగా చెప్పండీ.

గిరీశ : మై డియర్ బోయ్, గాడ్ మేడ్ క్రియేషన్. సృష్టి యెవడు చేసినాడూ,

వెంకటేశ : దేవుడు.

గిరీశ : ఫాదర్ ఈజ్ నెక్స్ట్ టు గాడ్. దేవుని తరువాత ముఖ్యం యెవరూ! సే ఫాదర్.

వెంకటేశ : తండ్రి

అగ్నిహో : మొత్తము మీద మీ ఇంగ్లీషు చదువు మంచిదిలాగే కనబడుచూన్నది. భాషభేదం గాని మన ముక్కలే వాళ్లవిన్నీ.

గిరీశ : వెంకటేశం! దేవుడు సృజించిన ప్రపంచములో యేమివస్తువులున్నవి? సే కోర్ట్స్.

వెంకటేశ : వెధవలు.

గిరీశ : సే కోర్ట్స్.

అగ్నిహో : యిదేమిటండోయి ప్రపంచంలో వెధవలున్నారంచున్నాడు, ఇంగ్లీషు పుస్తకాల్లో యిదేనా యేమిషి వున్నది?

గిరీశ : వెధ్వల్ అన్నది లాటిన్‌మాటండి–ఆ మాటకర్థం కచేరీలండి. కచేరీలు యెందుకున్నవి?

వెంకటేశ : దావాలు తేవడముకు.

గిరీశ : దట్ ఈజ్ రైట్–చూచారండీ మీవాడికి కచేరీల భోగట్టాలు కూడా నేర్పుతున్నాను.

అగ్నిహో : అయితే మన దావావిషయమై నేనిచ్చిన కాకితాలు సమగ్రంగా చూశారా?

గిరీశ : కేసు గెలవడముకు యేమీ అభ్యంతరము లేదు. మీకు తెలియడం కోసం గ్రంథం అంతా తెలుగు చేస్తున్నాను. మామగారూ మీ విషయమై యెంత శ్రమయినా పడి అమలాపురం వెళ్లి అక్కడ కోర్టులో కేసు గెలిపించకపోతే నన్ను పేరు పెట్టి పిలవవద్దు.

అగ్నిహో : యేదో అంతా మిమ్మలినే నమ్ముకునివున్నాము. యెంత డబ్బయినా కేసు గెలిస్తే చాలును. పెళ్లి పనుల మీ కుమ్మక్కువుంటేనే కాని తూగదు సుమండీ. నామీద కోపంచాత కరటక శాస్త్రుల్లూ వాళ్లూ వెళ్లిపోయినారు. వాళ్లువొచ్చేటట్టు కనపడదు.

గిరీశ : మీరు కూర్చున్న దగ్గిరినుంచి కాలు కదపకుండా ఎరేంజిమెంటు యావత్తూ నేను చేస్తాను కాదూ.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

4వ స్థలము. పెరటిలో జామిచెట్టు కొమ్మమీద వెంకటేశం కూచుని జామి పండు కొరుకుచుండును.

[చెట్టుకొమ్మలు ఆవరించివున్న నూతిలో నీరు బుచ్చమ్మ తోడుతుండును.]

బుచ్చమ్మ : తమ్ముడూ, గిరీశంగారు గొప్పవార్రా?

వెంకటేశ : గొప్పవారంటే అలా యిలాగా అనుకున్నావా యేవిఁటి? సురేంద్రనాద్ బానర్జీ అంతగొప్పవారు.

బుచ్చమ్మ : అతగాడెవరు?

వెంకటేశ : అందరికంటే మరీ గొప్పవాడు.

బుచ్చమ్మ : అయితే గిరీశంగారికి వుద్యోగం కాలేదేమి?

వెంకటేశ : నాన్సెన్స్! నువ్వు ఆడదానివి; నీకేం తెలియదు. ఉద్యోగవఁటే గొప్పను కుంటున్నావు. ఉద్యోగవంటే యేమిటో తెలిసిందా? సర్వెంట్ అన్నమాట.

బుచ్చమ్మ : అనగా యేమిటి?

వెంకటేశ : సర్వెంటనగానా? నౌఖర్ అన్నమాట. మన గేదెని కాసే అశిరిగాడు ఒక సర్వెంట్. మన యిల్లు తుడిచే అంకి ఒక సర్వెంట్. వీళ్లు మన నౌఖర్లు. పోలీసూ, మునసబూ, తెల్లవాడి నౌఖర్లు. జీతం లావు రాగానే గొప్పనుకున్నావా యేవిఁటి? సురేంద్రనాద్ బానర్జీ, గిరీశంగారూ లాంటి గొప్పవాళ్లు తెల్లవాడిదగ్గిర కాదు, దేవుఁడి దగ్గిరైనా నౌఖరీ చెయ్యమంటే చెయ్యరు. కలక్టరేవంటాడో తెలిసిందా? పోలీసు వెళితే "స్టాండ్!" నిలుచో అంటాడు. గిరీశంగారు వొచ్చారంటే షేక్‌హాండ్ చేసి కుర్చీమీద కూచోండి అంటాడు. ఆయనకి హైదరాబాదు నవాబు వెయ్యి రూపాయల పని యిస్తామంటే, నీ పనెవడిక్కావాలి పొమ్మన్నారు.

బుచ్చమ్మ : ఆయనకి పెళ్లైందిరా?

వెంకటేశ : లేదు.

బుచ్చమ్మ : తమ్ముడూ, వెధవలు పెళ్లాడ్డం మంచి దంటారు గదా, ఆయనెందుకు పెళ్లాడారు కార్రా?

వెంకటేశ : నీకు యంత చెప్పినా తెలియదు. (గట్టిగా) ఆయన ఉద్యోగం చెయ్యకపోవడం, పెళ్లి మానుకొవడం లోకం మరామత్తు చెయ్యడానికట; యిప్పుడు తెలిసిందా?

బుచ్చమ్మ : యలా మరమ్మత్తు చేస్తున్నార్రా?

వెంకటేశ : -నావంటి కుర్రాళ్లకి చదువుచెప్పడం. (నిమ్మళంగా) చుట్టనేర్పడం. (గట్టిగా) నాచ్చి కొశ్చన్ అనగా సానివాళ్ల నందర్ని దేశంలోంచి వెళ్లగొట్టడం ఒహటి. నేషనల్ కాంగ్రెస్-అనగా దివాన్గిరీ చలాయించడం ఒహటి. యిప్పుడు తెలిసిందా?

బుచ్చమ్మ : ఉద్యోగం చెయ్యరన్నావే? దివాన్గిరీ యే రాజా దగ్గిర్రా?

వెంకటేశ : యే రాజా దగ్గిరా? - ఆడదానివి నీ కెందుకూ యీ భోగట్టా అంతాను?

బుచ్చమ్మ : నువు కూడా లోకం మరమ్మత్తు చాస్తావుర్రా?

వెంక : ఓ !

బుచ్చమ్మ : ఐతే వెధవముండని కూడా పెళ్లాడతావుఠా?

వెంక : నాన్న తన్నకుండా వుంటే తప్పకుండా పెళ్లాడతాను; గాని బోడిగుండు చేస్తేమాత్రం నాకక్కర్లేదు.

(గిరీశం ప్రవేశించి)

గిరీశం : వదినా యీ చెట్టుకింద నిలబడితే మీరు వనలక్ష్మిలా వున్నారు. (బుచ్చమ్మ వైపు తేరి చూసును).

బుచ్చమ్మ : విన్నారా? తమ్ముడు వెధవని పెళ్లాడతాష్ట!

గిరీశం : నా ప్రియశిష్యుడూ, మీకు ప్రియసోదరుడూ అయిన వెంకటేశం విధవా వివాహవేఁ చేసుకుంటే, మేం యావన్మందివిన్నీ బ్రహ్మరథం పట్టవాఁ?

బుచ్చమ్మ : గురువులు గదా ముందు మీరెందుకు చేసుకోరు?

గిరీశం : అడగవలసిన మాట అడిగారు. చెబ్తాను వినండి. మీ రడిగినతరువాత చెప్పక పోవడం తప్పని చెబుతున్నాను గాని, యీ మాటలు చెప్పవలసినవి కావు. యేవఁంటారా? నా గొప్ప నే చెప్పుకోకూడదు గదా? అదొహటి. అంతకంటె ప్రమాదమైనమాట మరోటుంది. చూశారా వదినా!-మొదట్నించీ విధవావివాహం కూడదు కూడదు అని తప్పు అభిప్రాయంలో పడిపోయివున్న అత్తగారూ, మావఁగారూలాంటి పెద్దవాళ్లకి యెన్ని శాస్త్రాలూ సబబులూ మనం చెప్పినా, వాళ్లకి నెత్తికెక్కవు. యిలాంటి మాటలు వాళ్లతో మనం చెప్పినట్టాయానా కఱ్ఱుచ్చుకుంటారు. మావఁగారు వేదం మట్టుకే చదువుకున్నారు గాని నేను శాస్త్రాలు అన్నీ చదువుకున్నాను. అబ్బో, నేను మన శాస్త్రాల్లో వుడ్డోలుణ్ణి. శాస్త్రకారుడు యేవన్నాడూ? "బాలాదపి సుభాషితం" అన్నాడు. అనగా మంచి మాట చంటిపిల్లడు చెప్పినా విని ఆ ప్రకారం చెయ్యండయ్యా అన్నాడు. అయితే మన పెద్దవాళ్లు శాస్త్రంలో చెప్పిన ప్రకారం నడుస్తారూ? యంత మాత్రం నడవరు. మనం శాస్త్రమూ, సబబులూ చూపిస్తే యావఁటారు? యీ గుంట వెధవలు చెప్పడం మనం విండవూనా అని కఱ్ఱుచ్చుకుంటారు. నామాట కేవిఁచెప్పకండి, నాది యినుంలాంటి శరీరం-కొడితే కఱ్ఱ విరిగిపోవాలి గాని చెక్కుచదరదు. నా ప్రియశిష్యుడికైతేనేమో? మీ అందరివి మెత్తని మృదువైన శరీరాలు అవుటచాత యెవికలు విరిగిపోతాయి. గనక యీ మాటలు మన్లో మనం అనుకోవలిసినవే గాని మరోళ్లతో ప్రాణం పోయినా అనవలిసినవి కావు. యావఁటారు?

బుచ్చమ్మ : అవును.

గిరీశం : అవునంటే చాలదు. యవరితోనూ యీ మాటలు చెప్పనని మీరంటేనే గాని, నా మనసులో మాటలు నాలుగూ యెలా చప్పడం?

బుచ్చమ్మ : యవరితోనూ చప్పను.

గిరీశం : వొట్టేసుకోవాలి.

బుచ్చమ్మ : యావని వట్టేసుకునేది?

గిరీశం : యావఁనా? మీరు యవరితోనైనా చెబితే నా బుఱ్ఱ పగిలిపోవాలని వొట్టేసుకోండి.

బుచ్చమ్మ : అహఁ!అలా వొట్టేసుకోను! మీ బుఱ్ఱ చల్లగా వుండాలి. చెబితే నా బుఱ్ఱే పగిలిపోవాలని వొట్టేసుకున్నాను.

గిరీశం : అందుకు నే వప్పుతానా యేవిఁటి? నా బుఱ్ఱ పగిలింతరవాత మీ బుఱ్ఱ జోలికి యవడైనా రావాలిగాని, మీ ప్రాణానికి నా ప్రాణం అడ్డువెయ్యనా?

బుచ్చమ్మ : మా అమ్మని బతికించారు కారా? మీరు అలాంటివారే.

గిరీశం : ఆమాట మీరే అన్నారు గనక, వినండి-చెప్తాను. నేను పెళ్లాడి పెళ్లాం బిడ్డలూ నాకుంటే, వాళ్లని తల్చుకున్న తరవాత ప్రాణానికి తెగించి మీ అమ్మని తియ్యడానికి నూతులోకి గెంత గలిగివుందునా? యీ జన్మనంతా లోకోపకారం కింద వినియోగపర్చుకుందావని నిశ్చయించుకుని యిదివరదాకా ఏకాకిపై వుంటిని. సత్యమే. మీలాంటి నా మేలుకోరినవాళ్లు "పెళ్లిచేసుకో" అంటే ఆ మాట తోసేయడం కష్టమే; గాని ఒక మాటకి మాత్రం జవాబు న్యాయంగా చప్పండి. ఒక్కళ్లకి ఉపకారం చెయడం గొప్పా? అందరికీ ఉపకారం చెయడం గొప్పా?

బుచ్చమ్మ : అందరికి చెయ్యడవేఁ గొప్పనుకుంటాను.

గిరీశం : సరే! ఆ మాటమీద నిలవండి. పెళ్లాడి, ఆలూబిడ్డలికి, ముచ్చకాయ ముగ్గురికి ఉపకారం చెయడం కంటే లోకోపకారం కింద యీ ప్రాణం వినియోగ పర్చడం పుణ్యం కాదా? చచ్చేకాలానికి స్వర్గం యెదురుఁగుండా వస్తూందే?

బుచ్చమ్మ : లోకానికి యేం వుపకారం చాస్తారు?

గిరీశం : అలా అడగండి. సోషల్ రిఫారమ్, సోషల్ రిఫారమ్ అంటే సంఘ సంస్కారం. అసలు యింగిలీషు మాట యంత అర్థవౌఁతుందో, మీకు, దాని తర్జుమా కూడా అంతే అర్థం అవుతుంది. విప్పి చెప్పాలంటే ఒక సిమిలీ, అనగా ఉపమానం చెప్పి మీకు బోధపరుస్తాను. లోకం తప్పు తోవలో వెళ్లుతూంటే ఆ తోవలోంచి మళ్లించి మంచి తోవలో పెట్టడమనేది సోషల్ రిపారమ్.

బుచ్చమ్మ : యేమిటా తప్పు తోవ?

గిరీశం : జారూ బురదా గట్లూ గతకలూ వున్నతోవ యలావుంటుందో యిప్పుడు మన వాళ్ల ఆచారాలు అలావున్నాయి; ఆ తోవలోంచి బండీ తప్పించి మంచి దిమ్మిసా కొట్టిన హై రోడ్డులోకి మళ్లించాలి. ఆ బండికి రెండు చక్రాలు. ఒకటి విధవా వివాహం, రెండు నాచ్చి క్వొశ్చన్, అనగా సానివాళ్లని హతవాఁర్చడమున్నూ యీ రెండే రాజమార్గాలు.

బుచ్చమ్మ : మనవాళ్ల దురాచారా లేవిఁటో నాకు బోధపడలేదు.

గిరీశం : ఐతే చెబుతాను వినండి. ముసలాళ్లకి చిన్నపిల్లల్నిచ్చి పెళ్లిచెయ్యడం ఒకటి. డబ్బుకి పిల్లల్ని అమ్ముకోవడం ఒకటి. అవునంటారా కాదంటారా?

బుచ్చమ్మ : అవును.

గిరీశం : ఆ ముసలాళ్లు చస్తే కష్టం సుఖం యరగని పసిపిల్లలు వెధవలు అవుతారు. ఉప్పూ పులుసూ తినడంచాత యేమీ యరగని పసిపిల్లలు పూర్ణయవ్వనం వచ్చిన తరవాత మనసుపట్టలేకపోతే వాళ్లదా తప్పు? "వెధవ వివాహం కూడదూ, గిధవ వివాహం కూడదూ" అని ఓర్వలేని మాటలు చెబుతూ, డబ్బు కాసించి, ముసలి పెళ్లిళ్లుచేస్తే మూర్ఖుల్దా తప్పు? వూరుకుంటారేం?

బుచ్చమ్మ : నాకు తెలియదు.

గిరీశం : అవును మరి మీరేవఁనగ్గలు? తల్లినీ తండ్రినీ యేవఁనుకున్నా మనసులో అనుకుని జీర్ణించుకోవాలిగాని, మీ లాంటి మంచివాళ్లు పైకంటారా? నాలాంటి వాణ్ణి, యేవఁండీ మానలారూ, పిల్లల్ని రూపవంతుఁడూ, యవ్వ వంతుడూ, బుద్ధిమంతుడూ అయ్ని

కుఱ్ఱవాడికి యిమ్మని శాస్త్రంలో వుందిగదా, శాస్త్రానికి విరుద్ధంగా, యెందుచాత డబ్బుక్కకుర్తిపడి ముసలాళ్లకి కట్టబెడుతున్నారయ్యా? శాస్త్రంలో "వెధవలికి పెళ్ళి చెయ్యవలసినది, చెయ్యవలసినది" అని శాశించి చెప్పివుండగా యెందుకు చెయ్యరయ్యా అని అడిగితినట్టాయనా, అర్ధ చంద్రప్రయోగం చేసి అవతలికి గెంటుతారు. అంచాత "శాంతం బోషాణపెట్టె" అనుకుని నోరుమూసుకు వూరుకున్నాను. యిహ నాచ్చి క్వొశ్చన్ మాటవినండి. సానివాళ్లని హతవార్చండం మంచిదంటారా కారా?

బుచ్చమ్మ : వాళ్లని చంపేస్తారా యేవిఁటి?

గిరీశం : చంపక్కర్లేదు, "పాము నక్కర్లేదు, సాగబెడితే" చాలునన్నట్టు సానివాళ్లని పెళ్లిళ్లకి పిలవక పోవడం, వాళ్లిళ్లకి వెళ్లకపోవడం, వాళ్లని వుంచుకోకపోవడం, పైంచెప్పిన పనులు చేసేవాళ్లని కనపడ్డచోటల్లా తిట్టడం, యిలా నాలాంటి బుద్ధిమంతులంతా ఒహాట్టై కొంతకాలం చేసేసరికి, కలికంలోకైనా మరి సాంది వుండదు. లేకుంటే చూడండి. మన వెంకటేశం పెళ్లికి తప్పకుండా సానిమేళం తెస్తారు. నే యెరుగుదును. కూడదన్న పనల్లా మావగారు చాస్తారు, కూడిన పని మానేస్తారు. సానిమేళం తేవడమనేది డబ్బిచ్చి తద్దినం కొనుక్కోవడమన్నమాట కాదా? పెళ్లినాటికి నా ప్రియశిష్యుడికి కొంచం యీడొస్తుందిగదా. ఆ సానిముండలు యత్తుగా బుఱ్ఱగా వుండడం చూసి, పెళ్లాం మీద అసహ్యం పుట్టి "యీ పసిపిల్ల యెదిగేదెప్పుడు, కాపరానికి రావడమెప్పుడు, యీ సానివాళ్లు మహా మజాగా వున్నారని వాళ్లని వెంకటేశం వుంచుకుంటే కొంప మునిగిపోతుంది గాని తగాయిదా వుండిపోతుందా? యేమంటారు?

బుచ్చమ్మ : అన్నను నిజవేఁ.

గిరీశం : గనక లోకం బాగుపడేటందుకుగాను వెధవలికి పెళ్లిచెయ్యడానికి, సానివాళ్లని సాగనంపడానికి వీరకంకణం కట్టాను. మరేవచ్చి, మీ తమ్ముళ్లాంటివాళ్లకి అనేకులికి విద్యాబుద్ధులు చెప్పుతున్నాను. గజీతగాణ్ణి ఔటచేత నూతుల్లో గోతుల్లో పడ్డవాళ్లని పైకి తీస్తాను. యింకా నాషనల్ కాంగ్రెస్ ఒహటుంది గాని అందులో నే చేసే పని చాంతాడంత వ్యాఖ్యానం చేస్తేగాని మీకు బోధపడదు. పరిపరి విధాల లోకోపకారం చేస్తున్నాను.

బుచ్చమ్మ : యీ పనులన్నీ పెళ్లి చేసుకుంటే మాత్రం చెయ్యకూడదా?

గిరీశం : యలా జెయడం? లోకవఁంటే యేవిఁటి గంజి గుంట అనుకున్నారా? యేషియా, యూరోప్, ఆఫ్రికా, అమెరికా, ఆస్ట్రేలేషియా అని, ఐదు ఖండాలు. అందులో అమెరికాలో మనుష్యులు బుఱ్ఱ కిందికీ కాళ్లు పైకీ పెట్టి నడుస్తారు. యిక్కడ పగలు గదా యిప్పుడు? అక్కడ రాత్రి. నార్త్ పోల్ అని మరో దేశం వుంది. అక్కడ ఆర్నెల్లు పగలే; అప్పుడు మరి రాత్రుండదు. ఆర్నెల్లు రాత్రే; అప్పుడు మరి పగలుండదు. అక్కడేవిఁటనుకున్నారు. సముద్రం అంతా మంచు కెరడైపోతే లేళ్లని బళ్లకి కట్టి సవారీవి, వాయువేగ మనోవేగంగా వెళతారు. యిన్ని దేశాలకీ వెళ్లి అక్కడి వాళ్లకల్లా ఉపకారం చేస్తేగదా లోకోపకారం అవుతుంది. పెళ్లాం బిడ్డలూ వుంటే వాళ్లని వదిలి యలా పోవడం? అయితే పెళ్లాడమని మీరు చెప్పిన మాట కూడా సుతలామూ కొట్టి పారెయకూడదు. లోకానికోసం బతకడం ఉత్తమం. అయితే లోకం అంతా యంతవిలవో అంతకన్న యెక్కువ విలవైన రత్నంలాంటి ఆడమనిషి దొరికితే, తప్పకుండా పెళ్లాడవలసిందే. యీ వూరొచ్చేవరకూ నా కలాంటి దివ్యసుందర విగ్రహం కనపళ్లేదు. మొహవెఁదట చెప్పకూడదు. అలాంటి మనిషి యీవూళ్లో కనపడ్డది.

అందరాని పండుకు ఆశించడ మెందుకని మనసు మళ్లించుకోడానికి విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నానుగాని మనస్సు లొంగకుండావుంది. భగవంతుడేం జేస్తాడో! మనస్సుతో యేమంటున్నానంటే, "ఓ వెఱ్ఱిమనసా! నవ్వు వలచిన చిన్నది ఆణిముత్యమేగాని యిన్నాళ్లూ పెళ్లి మానేసి యిప్పుడు "పెళ్లాడదాం, పెళ్లాడదాం" అని యెందుకు సందడిపడతావు? "సంసార సాగరం దుఃఖం, తస్మాజ్జాగ్రత జాగ్రత" అన్నాడు. సంసారంలో పడిపోతే మళ్లీ నీకు లోకోపకారం చెయడానికి అవకాశం వుంటుందా?" అని మనస్సుకి బోధ పరుస్తున్నాను. పెళ్లాడితే లోకోపకారానికి అవకాశం యింతమాత్రం వుండదు. చూశారా వదినా! మాట వరసకి మనం పెళ్లాడతాం అనుకుందా. సంసారం గడుపుకోవడానికి డబ్బు సంపాదించుకోవాలా? యిదివరకల్లా అంటే బ్రహ్మచర్యం ఆచరిస్తున్నాను. గనక "సత్రా భోజనం, మఠా నిద్రా" సరిపోయింది. మాటవరసకి మిమ్మల్ని పెళ్లాడింతరవాత, అలా సరిపోదే! మనంగాని మావగారి మూర్ఖానికి లక్ష్యపెట్టక, యవరితోనూ చెప్పకుండా రామవరం వెళ్లిపోయి అక్కడ శాస్త్రోక్తంగా పెళ్లాడావంటే, ప్రస్తుతం మట్టుకు విడోమారియేజి సభ వారు మనకి నెలకి నూర్రూపాయలు యిస్తారు. ఓ నాలుగయిదు మాసాలు అలా కాలక్షేపం చేసి, హైదరాబాదులో గాని, బరోడాలోగాని ఓ వేయి రూపాయల వుద్యోగం సులభంగా సంపాదించుకుంటాను. హయిదరాబాదు నవాబు నెల రోజులకిందట పెద్ద ఉద్యోగ విస్తానన్నాడు. "నేను ఒకడిదగ్గిర నౌకరీ చేస్తానా?" అని విఱ్ఱవీగి తోసిపారేశాను. మీరు వివాహం చేసుకోమని సలహాయిస్తారని అప్పుడే యెరిగివుంటే ఆ ఉద్యోగం మించిపోనియ్యక పోదును.

బుచ్చమ్మ : మీరు ఉద్యోగం చెయ్యరన్నాడే, తమ్ముడు?

గిరీశం : అవును బ్రహ్మచారిగావుండ లోకోపకారం చేస్తూవున్నంత కాలం పెళ్లిచేసుకోనని శపథం పట్టాను. గాని యిప్పుడు నా అదృష్టం వల్ల లోకం అంతటికన్నా విలవైన వజ్రంలాంటి భార్యా దొరికితే పెళ్లాడక తీరుతుందా? లోకం యొక్క విలవ వెండి అనుకోండి. లోకం వెండైతే మీలాంటి సువర్ణచ్ఛాయగల కుందనపు బొమ్మ, పశ్చాండోవన్నె బంగారం అవునంటూరా కాదంటూరా? బంగారం విలవ యెక్కువా వెండి విలవ యెక్కువా? చెప్పండి.

బుచ్చమ్మ : బంగారవే యెక్కువ.

గిరీశం : సరే, మీలాంటి బంగారం బొమ్మే లభించినప్పుడు లోకం గీకం అవతలబెట్టి పెళ్లాడక తీరదు గదా. మాట వరసకి మనం పెళ్లాడతాం అనుకొండి. పెళ్లాడింతరవాత సంసారం సుఖంగా జరుపుకోవాలంటే లావుగా డబ్బుండాలి గదా? ఉద్యోగం చేస్తేగాని డబ్బు లావుగా రాదే?

బుచ్చమ్మ : అవును.

గిరీశం : అట్టే డబ్బెందుకని అడుగుతారు ఒక వేళ, చెబుతాను వినండి. సంసారానికి యిల్లన్నది ఒకటుండాలి గదా? యేమంటారు?

బుచ్చమ్మ : అవును.

గిరీశం : నాకు మేడలుంటేనే గాని కుదరదు. యిలాంటి చిన్న యిళ్లలో నాకు ఉక్కిరిబిక్కిరిగా వుంటుంది. ఆ మేడ చుట్టూ తోట వుండాలి. మావిడి చెట్లూ, అరటి చెట్లూ, జామిచెట్లూ, చెప్పన్ని వృక్షాలూ వేస్తాం. మన వెంకటేశం కోతిలాగ పళ్లు తింటూ యెప్పుడూ ఆ చెట్లమీదే వుంటాడు.

వెంకటేశం : ఆ చెట్లపళ్లన్నీ నేనే కోస్తాను.

గిరీశం : అంతవాడివి కావనా? మనం అలాగ యిల్లూ, వాకిలీ, తోటా, దొడ్డీ, యార్పరుచుకునేటప్పటికి మనకి చిన్నపిల్లలు పుడతారు. వాళ్లని సంరక్షణ చెయ్యాలా? వాళ్లు నేను కుర్చీమీద కూచుని రాసుకుంటూంటే వచ్చి చెయ్యిబట్టుకు లాగి నాన్నా యిది కావాలి అది కావాలంటారు. మీరు బీరపువ్వుల్లాగ వంటి నిండా సరకులు పెట్టుకుని, చక్కగా పసుపూ కుంకం పెట్టుకుని, మహాలక్ష్మిలాగ యింట్లో పెత్తనం చేస్తూవుంటే ఒక పిల్ల యిటివేపు వచ్చి మెడ కాగలించుకునీ, ఒక పిల్ల అటువేపు వచ్చి మెడ కాగలించుకుని "అమ్మా యిది కావాలి, అమ్మా అది కావాలని" అడుగుతారు. వాళ్లకి సరుకూ జప్పరా చేయించాలి, జరీ దుస్తులు కుట్టించాలి. గిరీశంగారి పిల్లల్ని తీసుకురా అని ఒకప్పుడు నవాబుగారి శలవౌతుంది. మన పిల్లల్ని వెంకటేశంలాగ కాయ గావంచా, తెల్ల చొక్కాయితో పంపించడానికి వల్లకాదు గదా? వాళ్లకి చిన్న బళ్లూ, గిళ్లూ కొనాలి. వాళ్లకి చదువూసంధ్యా చెప్పించి ప్రయోజకుల్ని చెయ్యాలి? యిదంతా సంసార తాపత్రయం కాదా? యిందులో పడిపోతే మరి లోకోపకారం చెయడానికి అవకాశ వుంటుందా? చెప్పడం మరిచిపోయినాను, అప్పుడు మన వెంకటేశం మన దగ్గిరే వుండి చదువుకుంటాడు.

బుచ్చమ్మ : అలా అయితే మరి నాన్నకి ఖర్చుండదు. నాన్నా అమ్మా వాడి చదువు కోసం దెబ్బలాడ్రు.

గిరీశం : నేవద్దన్నానా?

వెంకటేశం : నాకో చిన్న గుఱ్ఱబ్బండి కొనాలి.

గిరీశం : వేరే నీకు బండీ యెందుకు? మా పిల్లల బండీలో నువ్వుకూడా వెళ్లుదువు గాని, వాళ్లు అల్లర చెయకుండానూ, కిందపడిపోకుండాను చూస్తూవుందువు గాని.

వెంకటేశం : అక్కయ్యని పెళ్లాడేస్తారా యేవిటి?

గిరీశం : మాటవరసకి అని అంటూంటే, మతిపోయినట్లు మాట్లాడతావేవిటి?

బుచ్చమ్మ : అంతే కద?

గిరీశం : అంతేగదంటే, అంతకంటె అదృష్టం నాకు పట్టడం యలాగ? ఆ మాట మీరు అన్నా, నేను అన్నా, మీవాళ్లు నన్ను తన్ని తగిలేస్తారు. వెంకటేశంగానీ అన్నట్టాయనా, పెయ్యకట్టు తాడు వుణ్ణే వుంది.

వెంకటేశం : ఓయి నాయనో! (వీపు తడువుకొనును). గుప్ చప్! నే ఆ వూసెత్తను!

బుచ్చమ్మ : మానాస్తం, రాంభొట్లు గారి అచ్చమ్మ మీరు వప్పుకుంటే మిమ్మల్ని పెళ్లాడతానంది.

గిరీశం : పెళ్లాడడవేదస్తే, అచ్చమ్మనీ పిచ్చమ్మనీనా పెళ్లాడతాను? యప్పటికైనా "ఒకళ్లతో నాకు పనేవిఁటి? నా బతుకు సుఖవేఁదో నేను చూసుకుఁటాను." అని మీలాంటి దివ్యసుందరవిగ్రహమూ, గుణవంతురాలూ, నామీద కనికరించి "గిరీశంగారూ నన్ను పెళ్లాడండి" అంటే పెళ్లాడతాను గాని అచ్చమ్మల్నీ, పిచ్చమ్మల్నీ మెడకి కట్టుకుని ఉత్తమ బ్రహ్మచర్యం, లోకోపకారం మానుకుంటాననుకున్నారా యేవిఁటి?

వెంకటేశం : మంచి పండు పడిపోయింది అందుకోండి.

గిరీశం : (పండు తీసి) ఆహా యేమిచాయ! వదినా మీవంటి చాయని వుంది యీ పండు. యిందండి.

బుచ్చమ్మ : బిందెలో పడెయ్యండి. తమ్ముడూ దిగొచ్చి బిందె యెత్తు.

గిరీశం : వాడక్కర్లేదు. నేనెత్తుతాన్లెండి. (యెత్తి) ఆహా! యేమి వయ్యారం! (బుచ్చమ్మ నిష్క్రమించును.)

శిష్యా! రెండు పళ్లు రాల్చు.

వెంకటేశం : నాన్నొస్తున్నాడండోయి దిడ్డీ తోవ్వేపు. యేవిఁటి సాధనం?

గిరీశం : ఆకులు దట్టంగా వున్నవేపు దాగో. నేను యాతాం తోడ్డం ఆరంభిస్తాను.

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు ప్రవేశించి).

అగ్ని : గిరీశం గారూ, నీరు తోడుతున్నారండీ? అసిరిగాడు తోడుతాడే. యింగిలీషు చదువుకున్నవాళ్లు, మీ కెందుకా శ్రమ?

గిరీశం : పనివంటి వస్తువ లోకంలో లేదండి. ఊరికే కూచుంటే నాకు పొద్దుపోదు. మొక్కలికా మంచిది, నాకా కసరత్తూ. గవునరు, తోట్లో గొప్పులు తవ్వుతాడు సీమరాణీ వారు బీదలూ సాదలకీ యివ్వడానికి బట్టలు కుడతారు. యింగిలీషువాడు సోమరితనం వప్పడండి. వాళ్లలో పెద్ద కవీశ్వరుడు షేక్స్పియరు యేమన్నాడో విన్నారా, "డిగ్నిటీ ఆఫ్ లేబర్" అన్నాడు-అనగా కలక్టరు గొప్ప వాడు కాడు, జడ్జీ గొప్పవాడుకాడు; కాయక్లేశపడి కష్టపడే మనిషి గొప్పవాడన్నాడు. అంచాతనే యీ గొప్పవాళ్లంతా మెప్పు పొందాలంటే తోటపాటి పని చేస్తారు. చెట్లూ చావిళ్లూ యెక్కడం వహాటి వాళ్లలో గొప్ప విద్య. బాదంకేవి పని యేగి హారెవెల్యూగండే వాడుగారూ దొరగారు పూర్నింవి పూరికి వెళుతూండగా దావానెట్టుంది. చెట్లని పళ్లుంటాయి. నడుతోవలో చెట్టెక్కడం నేర్చుకోక పోతే దాహంతో చావవలసిందే గదా? యేజన్సీ కమాన్ చేస్తూవుంటే పెద్దపులి వస్తుందనుకోండి. దొరకి చెట్టెక్కడం చాతయితే చపాల్న చెట్టెక్కి ప్రాణం కాపాడుకుంటాడు. అంచేత చదువుతోపాటు చెట్లెక్కడం కూడా నేరుస్తారు.

అగ్ని : దొర్ల తరీపీదంతా అదో చిత్రం. వెంకడు గానుకుంచున్నాడా, చదువు కుంచున్నాడా అండీ?

గిరీశం : యింతసేపూ చదువుచెప్పి "చెట్లూ చావిళ్లూ యెక్కి ఆడుకో" అని తోలేశాను.

అగ్ని : మీకేం మతి పోయిందా యేవిఁటండి? కాలూ చెయ్యీ విరుచుకుంటే?

గిరీశం : రేపు మనవాడికి గుణుపురం తాసిల్దారీ అయి అడివిలో కమాను వెళ్లుతూవుండగా పెద్దపులొస్తే చెట్టెక్కలేక, కాళ్లువణికి చతికిల బడాలని మీ అభిప్రాయవాఁ యేవిఁటి?

అగ్ని : మనవాడికి తాసిల్దారీ అవుతుందండి?

గిరీశం : యెందుక్కాకూడదూ? గుఱ్ఱాలెక్కడం, చెట్లెక్కడం మనవాడు నేర్చుకోక పోతే, "నాయనా నువ్వు కమాన్లకి పనికి రావు. డసుకు దగ్గిరకూచుని గుమస్తా పని చేసుకో. తాసిల్దారీ గీసిల్దారీ తలి పెట్టకు" అని దొర్లంటారు.

అగ్ని : అలాగైతే చిన్న చెట్లెక్కించండిగాని పెద్దచెట్లప్పుడే యెక్కనియ్యకండి.

గిరీశం : అంచేతనే జామచెట్టు యెక్కమన్నాను. చూశారా?

అగ్ని : ఓరి! కోతివెధవా!

గిరీశం : అదుగో తిడుతున్నారూ? దొర్ల చదువు చదువుకుంటే, దొర్ల తరీపీదు యివ్వక

తప్పదు. మీరిలా తిడితే భయపడి కిందపడతాడు; యిలాంటి పనులు మీకిష్టం లేకపోతే, యింగిలీషు చదువు మానిపించి వేదం చెప్పండి.

అగ్ని : మరిచిపోయి తిట్టాను. యీ యింగిలీషు వాళ్లసంగతంతా అదో వెఱ్ఱిమొఱ్ఱి.

గిరీ : మీవంటి ప్రాజ్ఞులు అలా అండం నాకు ఆశ్చర్యంగా వుంది. వాళ్లు నడవడిక మంచిదవడంచాతనే దేవుడు యింత రాజ్యైశ్వర్యం వాళ్లకిచ్చాడు. మన శాస్త్రాల్లో మాటలు మనం మరిచిపోయినావు, ఆ మాటలే తెల్లవాళ్లు దొంగతనంగా పట్టుకుపోయి, శాస్త్రం చెప్పినట్టల్లా ఆచరించి మన రాజ్యం లాగుకున్నారు. మీరు యెరిగిన వారు గదా చెప్పండి, గురువులు దగ్గిర శిష్యులు యేంచేశేవారు? అడివికెళ్లి చెట్లెక్కి సమిధలు తెచ్చేవారు. రండికి మొండికి ఓర్చేవారు. యిప్పుడు యింత ప్రాజ్ఞులైన మీరేవంటున్నారూ? మావాడు యిల్లు కదిలి వెళ్లితే కందిపోతాడు, మావాడు జానచెట్టెక్కితే కాళ్లువిరుచుకుంటాడు అని భయపడతున్నారు. మీ శిష్యులు బ్రహ్మాండమైన మఱ్ఱిచెట్టు కొనకెక్కి ఆకులుకోసి తెస్తున్నారు కారా? మన పుస్తకాల్లో మర్మం కనుక్కొని దొర్లు బాగుపడుతున్నారు, మన పుస్తకాలు బూజెక్కించి మనం చెడుతున్నాం.

అగ్ని : మీకు చాలా తెలుసును. యీ తెల్లవాళ్లు చేసే విద్యలన్నీ మనగ్రంథాల్లోంచి యెత్తుకెళ్లినవే. యీ రెయిళ్లు టెలిగిరాపులు మనవేదంలో వున్నాయిట. మీది మహా పదునైన బుద్ధి. మన కేసు గెలవడానికి మీరు రాసిన నవబులు మా బాగా వున్నాయి.

గిరీ : యింకా బాగుండును. రికార్డు పూర్తిగాలేదు. కొన్ని కాగితాలు మీరే పారేశారో, మీ వకీలు వుంచేసుకున్నాడో నాకు బోధపడకుండా వుంది.

అగ్ని : నేను పారెయ్యలేదండీ. నాకు యింగిలీషు తెలియకపోవడం చాలా చిక్కొచ్చింది.

గిరీ : మీకే యింగ్లీషు వస్తే భాష్యం అయ్యంగార్లా అయిపోరా? యీ మడి తడిపేసి, వున్న కాగితాలు యావత్తుకూ జాబితా రాస్తాను, తమరు వెళ్లండి.

అగ్ని : మీరు సంసారం పనిపాట్లు యేం శ్రద్ధగా చేసుకుంటారు! మావాడికి మీలా ప్రయోజకత్వం అబ్బితే నాకొహడి అవసరం వుండదు. దిగేటప్పుడు నిమ్మళంగా సాయం చేసి మరీదింపండేం? కీడించి మేలెంచమన్నారు. (నిష్క్రమించును.)

వెంక : (నిమ్మళంగా) నాన్న యింట్లో కెళ్లిపోయినాడు.

గిరీ : నిమ్మళంగా దిగు.

వెంక : (వురికి) బతికించారు. (వెళ్లి పోబోవును)

గిరీ : అగు అగు ఆవొళ్లో పళ్లిలావట్రా.

వెంక : దొబ్బుతారా యేవిఁటి అన్నీని? అన్యాయం!

గిరీ : "అన్యాయం పాపనాశనం" అన్నాడు. ఒక్క అన్యాయంతో పాపాలన్నీ పోతాయి. అన్నిపళ్లూ నువు మాత్రం తింటావా యేమిటి? తింటే స్టమకేక్, కడుపు నెప్పొస్తుంది. కడుపునొప్పొస్తే మీ అమ్మ వోరు పగలేసి సోలడు ఆముదం పసగుండా గొంతుకలో పోస్తుంది.

వెంక : నేనావఁదం తాగను.

గిరీ : అలా అయితే పళ్లట్టే తినకు (యీాతాం వదిలి వెంకటేశం వళ్లోని కాయలు యెంచుచుండును.)

వెంక : (యేడుపు మొహంతో) పెద్దపళ్లన్నీ దొబ్బుతారా యేవిఁటి?

గిరీ : పెద్దవాళ్లకి పెద్దపళ్లూ, చిన్నవాళ్లకి చిన్నపళ్లూ. యింతసేపూ చెట్టెక్కి చిలకలా కొరికావు చాల్దా? (నాలుగు పెద్ద పళ్లతీసుకొని వెంకటేశం వీపుతట్టి) మైడియర్ బ్రదరిన్లా! యిహ నీయిష్టవచ్చినట్టు చెట్లూ చావళ్లూ యెక్కు. యింగిలీషువాడు నేచర్ స్టడీ చెయ్యమన్నాడు. జామ చెట్టెక్కినప్పుడు మాత్రం పండూ, పరుపు కాయా, పచ్చికాయా వీట్లభేదం బాగా స్టడిచేసి, పళ్లే కొయ్యి. అందులో నాలుగు గురుదక్షణకింద నాకియ్యి. లేకుంటే కడుపుబ్బుతుంది. నువ్వీహమాటు చెట్టెక్కిం తరవాత, వలేసి చూసినా మరి పరువుకాయ కనపడదు. "యేరకుమీ కసుకాయలు" అన్నాడు. రనవే!-(వెంకటేశం దాటువేసి పారిపోవును).

పొచిక పొరెటట్టే కనపడుతూంది. హా! యేమి సొగసు!

క।। నదమా పొక్కిలి, జాంబూ। నదమా మై చాయ, కోకనదమా పదమా।
పదమా జడ, నడుము వియత్। పదమా, నూగారు గూఢ పదమా చెలికిఁ॥

(నిష్క్రమించును.)

కన్యాశుల్కము

చతుర్థాంకము

1వ స్థలము. రామప్పంతులు యింటి సావిడి

[రామప్పంతులు కుర్చీ మీదకూర్చుని వుండగా మధురవాణి నిలబడి తమలపాకులు చుట్టి యిచ్చుచుండును.]

రామ : నేనే చిన్నతనంలో యింగిలీషు చదివివుంటే జడ్జీల యదట ఫెళఫెలలాడించుదును. నాకు వాక్స్థానమందు బృహస్పతి వున్నాడు. అందుచాతనే యింగిలీషు రాక పోయినా నా ప్రభ యిలా వెలుగుతూంది.

మధు : మాటలు నేర్చిన శునకాన్ని వేటకి పంపితే ఉసుకోమంటే ఉసుకోమందిట.

రామ : నేనా శునకాన్ని?

మధు : హాస్యానికన్న మాటల్లా నిజవనుకుంటారేవిఁ?

రామ : హాస్యానికా అన్నావు?

మధు : మరి మీతో హాస్యవాఁడకపోతే, వూరందరితోటి హాస్యవాఁడ మన్నారా యేవిఁటి?

రామ : అందరితో హాస్యవాడితే యరగవా?

మధు : అంచేతనే కుక్కన్నా, పందన్నా, మిమ్మల్నే అనాలిగాని, మరొకర్ని అనకూడదే? మిమ్మల్ని యేవనడానికైనా నాకు హక్కు వుంది. యిక మీ మాటకారితనం నాతో చెప్పేదేమిటి? మీ మాటలకు భ్రమసే కదా మీ మాయలలో పడ్డాను?

రామ : నాకు యింగిలీషే వస్తే దొరసాన్లు నా వెనకాతల పరిగెత్తరా?

మధు : మీ అందానికి మేము తెనుగువాళ్లము చాలమో? యింగిలీషంటే జ్ఞాపకవచ్చింది. గిరీశంగారు మాట్లాడితే దొరలు మాట్లాడినట్టు వుంటుందిట.

రామ : అటా, యిటా! నీకేం తెలుసును. వాడు వట్టి బొట్లేరు ముక్కలు పేల్తాడు. ఆ మాటలుగానీ కోర్టులో పేల్తే చెప్పుచ్చుకు కొడతారు.

మధు : అదేమో మీకే తెలియాలి! గాని, గిరీశంగారు లుబ్ధావధాన్లు గారి తమ్ములటా? చెప్పారు కారు!

రామ : నీ మనసు వాడి మీదికి వెళుతూందేం? ఐతే నీకెందుకు, కాకపోతే నీకెందుకు.

మధు : మతిలేని మాటా, సుతిలేని పాటా, అని

రామ : నాకా మతిలేదంటావు?

మధు : మీకు మతిలేక పోవడవేఁం, నాకే.

రామ : యెం చేత?

మధు : నుదుట్ను వ్రాయడం చేత

రామ : యేవని రాశుంది?

మధు : విచారం వ్రాసివుంది.

రామ : యెందుకు విచారం?

మధు : గిరీశంగారు లుబ్ధావధాన్లుగారి తమ్ముళ్లైతే, పెళ్లికి వస్తారు; పెళ్లికి వస్తే, యేదైనా చిలిపిజట్టీ పెట్టి, మీ మీద చెయిజేసుకుంటారేమో అని విచారం.

రామ : అవును, బాగా జ్ఞాపకం చేశావు. గాని డబ్బు ఖర్చైపోతుందని అవుఁధాన్లు బంధువుల నెవళ్లనీ పిలవడు.

మధు : గిరీశంగారు పిలవకపోయినా వస్తారు.

రామ : నువుగానీ రమ్మన్నావా యేమిటి?

మధు : మీకంటే నీతి లేదుగాని నాకు లేదా?

రామ : మరివాడొస్తాడని నీకేలా తెలిసింది?

మధు : పెళ్లికూతురు అన్నకి చదువు చెప్పడానికి కుదురుకుని, వాళ్లింట పెళ్లి వస్తె అంతా ఆయనే చేస్తున్నారట. అంచేత రాక తీరదని తలుస్తాను.

రామ : వాడొస్తే యేమి సాధనం?

మధు : నన్నా అడుగుతారు?

రామ : పెళ్లే తప్పిపోతే?

మధు : యలా తప్పుతుంది?

రామ : తప్పిపోడానికి ఒక తంత్రం పన్నాను.

మధు : అయితే, మధురం మాట చెల్లించారే?

రామ : చెల్లించక రావడ్ప యే చెరువు నీళ్లు తాగుతాడు?

మధు : యేదీ ముద్దు(ముద్దు పెట్టుకొనును.)

రామ : గాని మధురం, కీడించి మేలిద్దాం. ఒక వేళ దెబ్బ బేజోటు అయిపోయి వాడు రావడవేఁ తటస్థిస్తే యేవిఁటి సాధనం?

మధు : ఆడదాన్ని, నన్నా అడుగుతారు?

రామ : ఆడదాని బుద్ధిసూక్ష్మం. కోర్టు వ్యవహారం అంటే చెప్పు. యెత్తుకి యెత్తు యింద్రజాలంలా యెత్తుతానూ? చెయిముట్టు సరసవఁంటే మాత్రం నాకు కరచరణాలు ఆడవు.

మధు : పెళ్లి నాలుగు రోజులూ, తలుపేసుకుని యింట్లో కూచోండి.

రామ : ఆడదానిబుద్ధి సూక్ష్మవది చెప్పాను కానూ? ఖూ మంచి ఆలోచన చెప్పావు.

మధు : గాని, నాకొక భయం కలుగుతూంది. నిశిరాత్రివేళ పైగొళ్లెం బిగించి, కొంపకి అగ్గిపెడతాడేమో?

రామ : చచ్చావేఁ! వాడు కొంపలు ముట్టించే కొరివి ఔను. మరి యేవిఁ గతి?

మధు : గతి చూపిస్తే యేమిటి మెప్పు?

రామ : "నువ్వు సాక్షాత్తూ నన్ను కాపాడిన పరదేవతవి" అంటాను.

మధు : (ముక్కుమీద వేలుంచి) అలాంటి మాట అనకూడదు. తప్పు!

రామ : మంచిసలహా అంటూ చెప్పావంటే, నాలుగు కాసులిస్తాను.

మధు : డబ్బడగలేదే? మెప్పడిగాను. నేను నా ప్రాణంతో సమానులైన మిమ్మల్ని కాపాడుకోవడం, యెవరికో ఉపకారం?

రామ : మెచ్చియిస్తానన్నా తప్పేనా?

మధు : తప్పుకాదో? వేశ్యకాగానే దయాదాక్షిణ్యాలు వుండవో ?

రామ : తప్పొచ్చింది. లెంపలు వాయించుకుంటాను, చెప్పు.

మధు : పెళ్లివంటలకి పూటకూళ్లమ్మని కుదర్చండి.

రామ : చబాష్! యేమి విలవైన సలహా చెప్పావు! యేదీ చిన్నముద్దు (ముద్దు పెట్టుకో బోయి, ఆగి) గాని గిరీశంగాడు నన్నూ దాన్నీ కూడా కలియగట్టి తంతాడేమో?

మధు : అ భయం మీకక్కరలేదు. పూటకూళ్లమ్మ కనపడ్డదంటే, గిరీశంగారు పుంజ్యాలు తెంపుకు పరిగెత్తుతారు, ఆమె నోరు మహాచెడ్డది.

రామ : అవును. నోరే కాదు, చెయ్యికూడా చెడ్డదే. దాం దెబ్బనీకేం తెలుసును. గాని, మా దొడ్డ సలహా చెప్పావు. యేదీ ముద్దు. (ముద్దుపెట్టుకొనును.)

(ముద్దుబెట్టుకుంటుండగా, లుబ్ధావధాన్లు ఒక వుత్తరము చేతబట్టుకుని ప్రవేశించును.)

లుబ్ధా : యేమిటీ అభావచేష్టలూ!

రామ : (గతుక్కుమని తిరిగి చూసి) మావాఁ పడుచువాళ్లం గదా? అయినా, నా మధురవాణిని నేను నడివీధిలో ముద్దెట్టుకుంటే, నన్ను అనేవాడెవడు?

మధు : నడి కుప్పమీదయెక్కి ముద్దుపెట్టుకోలేరో? పెంకితనానికి హద్దుండాలి. బావగారికి దండాలు, దయచెయ్యండి. (కుర్చీ తెచ్చి వేయును.)

రామ : నాకు మావఁగారైతే, నీకు బావగారెలా గేవిఁటి?

మధు : మాకులానికి అంతా బావలే. తమకు యలా మావఁలైనారో? (లుబ్ధావధాన్లుతో) కూచోరేం? యేమి హేతువోగాని బావగారు కోపంగా కనపడుతున్నారు. రేపు పెళ్లైన తరవాత అక్కగారిని, వీధి తలుపు గడియవేసి మరీ ముద్దెట్టుగుంటారేమో చూస్తాను గదా? అయినా మీ అల్లుడు గారికి చిన్నతనం యింకా వదిలింది కాదు.

రామ : పైలా పచ్చీసిలో, చిన్నతనంకాక పెద్దతనం యలా వస్తుంది? యేం, మావాఁ! కోపవాఁ?

లుబ్ధా : నాకు పెళ్లీ వద్దు పెడాకులూ వద్దు.

రామ : (మధురవాణి చెవిలో) చూశావా మధురం, నాయంత్రం అప్పుడే పారింది. (పైకి లుబ్ధావధాన్లుతో) అదేం, అలా అంటున్నారు? నిశ్చయం అయిన తరవాత గునిసి యేం లాభం?

లుబ్ధా : నీ సొమ్మేం పోయింది? గునియడం గినియడం కాదు. నాకీ పెళ్లి అక్కర్లేదు.

మధు : (రామప్పంతులు చెవిలో) యేమిటా వుత్తరం?

రామ : (మధురవాణి చెవిలో) అగ్నిహోత్రావుధాన్లు పేరుపెట్టి నేనే బనాయించాను.

మధు : (రామప్పంతులు చెవిలో) యేవఁని?

రామ : (మధురవాణి చెవిలో) నువ్వు ముసలవాడివి గనక నీ సంబంధం మాకు వద్దని.

మధు : చిత్రం! చెప్పేస్తాను.

రామ : (మధురవాణి చెవిలో) నీకు మతిపోయిందా యేమిటి? పెళ్లి తప్పించమని నువ్వే నా ప్రాణాలు కొరికితే, యీ యెత్తు యెత్తాను. నోరుమూసుకో

మధు : (లుబ్ధావధాన్లు చెవిలో) యీ సంబంధం మీకు కట్టిపెట్టాలని పంతులు చూస్తున్నారు. వప్పుకోకండి.

రామ : (మధురవాణితో) యేమీ బేహద్బీ! (లుబ్ధావధాన్లుతో) స్త్రీ బుద్ధిః ప్రళయాంతకః

అన్నాడు. దాని మాటలు నమ్మకండి. కల్పనకి యింత మనిషి లేదు.

లుబ్ధా : (చేతిలోని వుత్తరమును ఆడిస్తూ) యీ కుట్రంతా నీదే.

రామ : (తీక్షణంగా మధురవాణి వైపుచూసి, లుబ్ధావధాన్లుతో) కోపం కోపంలా వుండాలి గాని, యేకవచన ప్రయోగం కూడదు.

లుబ్ధా : యిదంతా మీ కల్పనే. నా కొంప ముంచడానికి తలపెట్టారు. చదవండి.

రామ : (వుత్తరం అందుకోక కుర్చీ వెనక్కి తీసుకుని) ఆ వుత్తరం సంగతి నాకేం తెలుసును?

లుబ్ధా : చేసిన వాడివి, నీకు తెలియకపోతే, యెవరికి తెలుస్తుంది?

రామ : అదుగో మళ్లీ యేకవచన ప్రయోగం! మెత్తగా మాట్లాడుతున్నానని కాబోలు ఆనాడీ చేస్తున్నారు? వుత్తరం గిత్తరం నేను కల్పించానని, మళ్లీ అన్నారంటే కథ చాలా దూరం వెళుతుంది. ఆ సంగతి మట్టుకు కాని వుండండి. రామప్పంతులు తడాఖా అంటే యేవనుకున్నారో?

లుబ్ధా : నువ్వు–

రామ : అదుగో మళ్లీ.

లుబ్ధా : మీ కల్పనైతేనేం, మరొహరి కల్పనైతేనేం, బుద్ధి పొరపాటు నాది. మధ్య వెధవలతో నాకేంపని వెంటనే బయల్దేరిపోయి, ఆ అగ్నిహోత్రావధాన్లనే అడుగుతాను.

రామ : మాటలు మా జోరుగా వస్తున్నాయి. జాగ్రత్త (లుబ్ధావధాన్లు వెళ్లును) నన్నే వా వెధవలు అంటున్నాడు?

మధు : నన్ను కూడా కలుపుకోవాలని వుందా యేవిటండి?

రామ : నన్నుమట్టుకు వెధవని కింద కట్టావూ?

మధు : నేవుండగా వెధవలు మీరెలా అవుతారు?

రామ : నన్ను సప్త వెధవని చేశావు. మరి యింకా తరవాయి యేం వుంచావు?

మధు : అదేవిటి ఆ మాటలు?

రామ : ఆ వుత్తరం నేను బనాయించానని, ఆ వెధవతో యెందుకు చెప్పావు?

మధు : మీ తోడు, నేను చెప్పలేదే?

రామ : మరి నేను బనాయించానని, వాడికెలా తెలిసింది?

మధు : యెందుకీ ఆందోళన?

రామ : మరి, ఆ వెధవ ఆ వుత్తరం తీసికెళ్లి అగ్నిహోత్రావుధాన్లుకి చూపిస్తే, నామీద వాడు వెంటనే ఫోర్జరీ కేసు బనాయిస్తాడే? పీక తెగిపోతుంది? యేవిటి సాధనం?

మధు : యంత్రం యెదురు దిరిగిందో? ఐతే చక్రం అడ్డువేస్తాను. (మధురవాణి తొందరగా వీధిలోకి వెళ్లును.)

రామ : యిదెక్కడికి పారిపోతూంది? యిదే చెప్పేశింది. దొంగ పని చేసినప్పుడు రెండోవారితో చెప్పకూడదు. వెధవని చెవులు నులుపు కుంటాను. పరిగెత్తి వెళ్లిచేతులో కాగితం నులుపుకొత్తునా? –గాడిదకొడుకు కరిస్తే? పోయి మీనాక్షి కాళ్లుపట్టుకుంటాను.

(మధురవాణి వక చేతితో వుత్తరము, వకచేతితో లుబ్ధావధాన్లు చెయ్యిపట్టుకుని ప్రవేశించును.)

మధు : (రామప్పంతులుతో) చాలు, చాలు, మీ ప్రయోజకత్వం. బావగారికి అన్నా, తమ్ముడా, కొడుకా, కొమ్మా? మిమ్మలిని ఆప్తులని నమ్ముకుని, సలహాకి వస్తే,

ఆలోచనా పాలోచనా చెప్పక, ఏకవచనం, బహువచనం, అని కాష్టవాదం పెట్టారు. బావా! కుర్చీమీదకూచోండి. (కుర్చీమీదకూచోబెట్టి) (రామప్పంతులుతో) యీ వుత్తరం యేవిఁటో నింపాదిగా చదివి చూసుకోండి (వుత్తరం రామప్పంతులు చేతికి యిచ్చును.)

రామ : (వుత్తరం అందుకుని తనలో) బతికాఁనా దేవుఁడా. (చూచుకుని) అరే నా వుత్తరవేఁ కాదే యిది. నా నీడచూసి నేనే బెదిరాను (పైకి) మావాఁ! వొస్తూనే తిట్లతో ఆరంభిస్తే యెంతటి వాడికైనా కొంచం కోపం వస్తుంది. నెమ్మదిగానూ, మర్యాదగానూ, నన్నొచ్చియేం సహాయం చెయమంటే అది చెయనూ?

లుబ్ధా : మరైతే యీ పటాటోపం వద్దని రాయండి. అతగాడికి పటాటోపం కావలిస్తే ఆ ఖర్చంతా అతగాడే పెట్టుకోవాలి.

మధు : (లుబ్ధావధాన్లు, జుత్తు ముడి విప్పి దులిపి) యేం ధూళి! సంరక్షణ చేసేవాళ్లు లేకపోబట్టి గదా? (గూటిలోనుంచి వాసననూనె దువ్వెనా తెచ్చి తలదువ్వుచుండును.)

రామ : (ఉత్తరం తిప్పి కొసచూసి చదువును.) "శేవకుడు తమ్ములు గిరీశం"-వీడా!

మధు : పైకి చదవండి.

రామ : నీ గిరీశం, అనగానే పైకి చదవాలేం?

మధు : అయితే, మీరే చదువుకు ఆనందించండి.

లుబ్ధా : "నీ గిరీశం" అన్నారేం?

రామ : అది వేరే కథ.

లుబ్ధా : పైకి చదవండి.

రామ : (చదువును)

"శేవకుడు, తమ అత్యంత ప్రియసోదరులు గిరీశం అన్కే నమస్కారములు చేసి చాయంగల విన్నపములు, తా యీ నాటికి వృద్ధాప్యంలోనయినా మీరు తిరిగీ వివాహం చేసుకుని ఒక యింటివారు కావడమునకు నిశ్చయించితిరన్నమాట. వినియమందానంద కందళిత హృదయారవిందుడ నైతిని."

లుబ్ధా : వెధవ, వృద్ధాప్యవఁంటాడూ? మొన్న గాక మొన్ననే గదా యాభైదాటాయి.

మధు : (దువ్వెన మొలను పెట్టి. లుబ్ధావధాన్లు జుత్తు ముడివేసి) సంరక్షణలేక యిలా వున్నారుగాని, యవరు మిమ్మల్ని ముసలివాళ్లనేవారు?

రామ : (చదువును) "మీకు కాబోవు భార్య, నా ప్రియ శిష్యుండగు వెంకటేశ్వర్లు చెలియలగుటంజేసి నాకు బ్రహ్మానందమైనది. నేను అగ్నిహోత్రావధానులు వారి యింటనే వుండి పెళ్లిపనులు చేయించుచున్నాడను. వారు నన్ను పుత్రప్రాయముగా నాదరించుచున్నారు. బహు దొడ్డవారేగాని చంద్రునకు కళంకమున్నటుల వారికి కించిత్తు ద్రవ్యాశా, కించిత్తు ప్రథమ కోపమూ గలవు

గుంటడూ! వ్యాకరణం వెలిగిస్తున్నాడయ్యా గుంటడూ!

"ష"-ఆ కోపం వచ్చినప్పుడు మాత్రం యెదట పడకుండా దాగుంటే యెముకలు విరగవు. ప్రాణం బచాయిస్తుంది. మరేమీ ఫర్వావుండదు-ద్రవ్యాశ అనగా, అది వారికి గాని మీకు గాని ఉపచరించేది కాదు. మీ వూరివారెవరోగాని ఒక తుంటరి, మీరు విశేషధనవంతులనియు, పెళ్లిదేవదుందభులు మ్రోయునటుల చేతురనియు, వర్తమానము చేయుటను, యేబది బండ్లమీద యీ వూరివారి నందరిని తర్లించుకు రానై యున్నారు. ఇంతియకాక,

దివాంజీ సాహేబు వారనడిగి, ఒక కుంజరంబునూ, మూడు లొట్టియలనూ, యేను గుఱ్ఱంబులంగూడ తేనై యున్నారు. బంగారపుటడ్డల పల్లకీ గూడ దెచ్చెదరు.

"షరా- దాని మీద సవారీ ఐ, ఆలండొ లత్తులతో వూరేగి, మీరు పెళ్లిచేసుకోవడం నాకు కన్నులపండువే గాని, యిదంతా వృథా ప్రయంగదా. అని నాబోటి ఆప్తులు విచారిస్తున్నారు. యెద్దుపుండు కాకికి రుచి. రామప్పంతులు సొమ్మేంబోయింది.?"

వెధవ! నావూసెందుకోయి వీడికి?

"యిందులో ఒక పరమరహస్యం. అది యెద్దియనిన, యీ రామప్పంతులు చిక్కులకు జాకాల్; తెలివికి, బిగ్ యాస్."

యిదేవిఁటోయి, యీ బొఫ్లేరు యింగిలీషు!

"అనగా"

వ్యాఖ్యానం కూడా వెలిగిస్తున్నాడయా!

"జాకాల్, అనేది, గుంటనక్క"

పింజారీ వెధవ!

"బిగ్‌యాస్, అనగా, పెద్ద-"

వీడి సిగా దరగా! యేం వీడిపోయీ కాలం! వీడిమీద తక్షణం డామేజి దావా పడేస్తాను.

(మధురవాణికి నవ్వొచ్చి, ఆపుకోజాలక, విరగబడి నవ్వును.)

యెందుకలా నవ్వుతావు? నీ మొగుడు నన్ను తిడుతున్నాడనా ఆనందం?

మధు : (నవ్వు చేత మాట తెమలక, కొంతసేపటికి) కాదు-కాదు-మీతోడు-లొటి-

రామ : నాతోడేవిఁటి! నేను చస్తే నీకు ఆనందవేఁ!

మధు : (ముక్కుమీద వేలువుంచి, రామప్పంతులు దగ్గరకు వెళ్లి, శిరస్సు కౌగలించుకొని, ముద్దెట్టుకొనును) యేమి దుష్ట మాటా!

రామ : మరెందుకు నవ్వుతావ్?

మధు : లొటి-లొటి-లొటి-

రామ : యేవిఁటా "లొటి"?

మధు : లొటి-పిట-

రామ : అవును, లొటిపిట, అయితే,

మధు : (సమాళించుకుని) యెందుకో?

రామ : యెందుకో నాకేం తెలుసును?

లుబ్ధా : ఉత్తరం వల్ల మీరే తెమ్మనట్టు అగుపడుతూందే?

రామ : నేనా? నేనా? నాకెందుకూ లొటిపిట?

మధు : (ఉప్పెనగా తిరిగీ నవ్వుతూ) యెక్కడానికి.

రామ : నేనా యెక్కడం?

మధు : యెందుకు కూడదూ? మీరొక లొటి-పిట-బావగారొక లొటిపిట-పో-పో-పోలిశెట్టి-పెళ్లి సప్లయిదారుడు గనక, అతడో లొటిపిట-యెక్కి- పాలాలంట-వూరేగండి- వెన్నెకుప్పెక్కి-ఆ వైభవం-కళ్లారా-చూస్తాం-(మిక్కిలిగా నవ్వును నవ్వు సమాళించుకుని)బావగారూ, క్షమించండి- ఆ దుష్ట వ్రాతకి నవ్వాను-మరేంగాదు.

రామ : దుష్టంటే దుష్టా ! గాడిద!

లుబ్ధా : మీరౌహ, పెద్దగాడిదని కూడా తెమ్మన్నారని కాబోలు, రాశాడండీ.
రామ : లేదు, లేదు, గాడిదె మాట వుత్తరంలో యక్కడా లేదు.
లుబ్ధా : వుంది. నేను చదివానండీ. గాడిదనెందుకు తెమ్మన్నావయ్యా నా నెత్తి మీదికీ?
రామ : నీకు మతిపోతుందా యేమిటి? గాడిదె మాట లేదంటూంటేనే? (మధుర వాణి తిరిగీ నవ్వుచుండును) నీక్కూడా మతిపోయిందీ? యెందుకా నవ్వు? నన్ను చూశా? ఆవుధాన్లును చూశా?
మధు : యెందుకు-ఆ-అనుమానం? - సామెత-వుంది.
రామ : యేమిటూ సామిత గీమితాను?
మధు : గాడిద అందిట-పాటకి నేను - అందానికి-మా అప్పా-అందిట-
రామ : అంటే?
మధు : పెళ్లికి గాడిద-లొటిపిటా మాట-యిన్నాళ్లకి-మళ్లీ విన్నాను గదా అని.
రామ : వింటే?
మధు : నవ్వొచ్చింది. మీరు కూడా నవ్వరాదూ? యెందుకీ దెబ్బలాట?
రామ : వీడిమీద డామేజి దావా వెంటనే పడేస్తాను.
మధు : (లుబ్ధావధాన్లుతో) బావా, యెందుకు మా పంతులు గారి మీద అన్యాయంగా అనుమానం పడతారు? ఆయన నిజంగా మిమ్మల్ని అన్నగార్లా భావించుకుంటున్నారు. గిరీశంగారు పంతులు మీద వ్రాయడానికి కారణాంతరం వున్నది. మీతో చెప్పవలిసిన సంగతి కాదు గాని, మీ ఉభయులకూ స్నేహం చేడడానికి సిద్ధంగా వున్నప్పుడు చెప్పక తీరదు. మీ గిరీశంగారు నాకు కొన్నాళ్లు యింగ్లీషు చెప్పేవారు. కొద్ది రోజులు నన్ను వుంచుకున్నారు. మా పంతులు గారు ఆయన దగ్గిర నుంచి నన్ను తీసుకు వెళ్లిపోయి వచ్చినారనే దుఃఖంచేత లేనిపోని మాటలు కల్పించి "నక్కాగిక్కా" అని వ్రాశారు గాని. ఆ బొల్లి మాటలు నమ్మకండి.
రామ : "నక్కాగిక్కా" వట్టినే పోతుందనుకున్నావా యేమిటి? డామేజీ దావా పడ్డతరవాత దాని సంగతి తెలుస్తుంది.
మధు : బావా, మరొక మాట ఆలోచించండి. పంతులకేం లాభం యేనుగులూ, లొటిపిటలూ, గాడిదలూ.(నవ్వును.)
రామ : మనిషివి కావా యేమిటి? గాడిదె మాట లేదంటూంటేనే?
మధు : పోనియ్యండి-మీకెందుకు కోపం! గాడిదలు లేకపోతే కడంవ్వే ఆయెను. యివన్నీ మీ యింటిమీదపడి తింటే మా పంతులుగారికి యేం లాభం? చెప్పండీ. ఒక వేళ రాతబు -బేరం జరుగుతుంది గనక పోలిశెట్టికి లాభించవచ్చును.
లుబ్ధా : బాగా చెప్పావు-పోలిశెట్టి చేసిన పనే!
రామ : చవగ్గా చేస్తాడని ఖర్చువెచ్చం కోవఁటాడిమీద పెట్టావు. అనుభవించు.
మధు : యిప్పుడు మించిపోయినదేమి? పెళ్లికూతుర్ని పంపిస్తే పదిరూపాయలు ఖర్చుతో యిక్కడ ముడిపెట్టేస్తాం. మీరెవరూ రావద్దని, మీ మావఁగారి పేర వుత్తరం వ్రాయండి.
లుబ్ధా : మా ప్రశస్తమైన ఆలోచన చెప్పావు. మావఁగారూ, మధురం మా బుద్ధి మంతురాలు.
రామ : అదుగో! "మధురం గిధురం" అని మీరు అనకూడదు "మధురవాణి" అనాలి.
లుబ్ధా : పొరపాటు-గాని తీరామోసి వాళ్లు పెళ్లికూతుర్ని ఒక్కర్తెనీ పంపించేస్తే?

మధు : మరేం? మీ తీపు దిగదీసింది? పెళ్లి చేసుకొండి.

లుబ్ధా : నా ప్రాణంపోతే యీ సంబంధం చేసుకోను. ఆ వుత్తరం కొసాకూ చదివితే అభావచేష్టలు మీకే బోధపడతాయి.

మధు : చదవడం మానేసి యేమిటి ఆలోచిస్తున్నారు?

రామ : గిరీశం గాడిమీద పరువునష్టానికి డామేజీ దావా తేక మాన్ను-వాడి మొహం లాగే వుంది వుత్తరం. చదివేదేవిఁటి.

లుబ్ధా : మా వెధవ నా పరువుమాత్రం యేమైనా వుంచాడనా? అయినా తరవాయి చదవండి.

రామ : (చదువును) తాజా కలం. చిన్నది బహులక్షణంగా వుంటుంది. గాని కొంచం పెయ్యనాకుడు మాత్రం కద్దు. అద్దానిని మనవారు వైధవ్యహేతువ అంద్రు. యిది వట్టి సూప-సూపర్‌స్టి-షన్-అనగా, తెలివితక్కువ నమ్మకం. మనవంటి ప్రాజ్ఞులు లెక్కించవలసినది కాదు. షరా-దీనికి వక చిన్న బైరాగీ చిటికీ వున్నది. చిమ్మటతో పెయ్యనాకుడు వెంద్రుకలూడబీకి, ఒక పొడరు-అనగా, గుండ కద్దు; ఆ గుండ ప్రామినచో మరల పెయ్యనాకుడు పుట్ట నేరదు. ఈ లోగా దైవాత్తూ వైధవ్యంబె సంప్రాప్తించినచో, పదేపదే క్షౌరం బౌనుగావున పెయ్యనాకుడు బాధించనేరదు. రెండవ నెంబరు షరా-ఒక వేళ వైధవ్యం తటస్థించినా, మా వదెనగారు జుత్తు పెంచుకునేయెడల, మీరేం జెయ్యగలరు; నేనేం జెయ్యగలను?"

మధు : చాల్చాలు; యీ పాటి చాలించండి. గిరీశం గారు యేం తుంటరి?

రామ : యిప్పుడైనా వాడి నైజం నీకు బోధపడ్డదా? (చదువును) మూడవ షరా-యీ రోజుల్లో స్త్రీ పునర్వివాహం గడబిడ లావుగానున్నది. తమకు విశదమే. మీరు స్వర్గంబునకుంబోయి ఇంద్రభోగం బనుభవించుచుండ నామెకు పునర్వివాహము చేసికొన బుద్ధి పొడమ వచ్చును. అదిమాత్రం నేను ఆపజాలనని స్పష్టముగా తెలియునది. ఏల ననిన? వద్దని మందలించుటకు ఎదట పడితిమో, "మీయన్న స్వర్గంబున రంభతో పరమానందంబునొందుచు నున్నారుకదా; నా గతేమి" యని యడిగినచో నేమి యుత్తర మీయువాడ?

మధు : మరి చాలించండి.

రామ : నీయిష్టం వచ్చినప్పుడు చదివి, నీయిష్టం వచ్చినప్పుడు మానేస్తా ననుకున్నావా? (చదువును.)

నాల్గవ షరా : కొదువ అన్ని హంశములూ బహు బాగావున్నవి. తప్పకుండా యీ సంబంధం మీరు చేసుకోవలిసిందే. మీ అత్తగారు సాక్షాత్తూ ఆరుంధతివంటి వారు. మనలో మన మాట, ఆమెకు యీ సంబంధం యెంతమాత్రమూ యిష్టము లేదు. పుస్తెకట్టేసమయమందు, మీ యింటి నూతులోపడి ప్రాణత్యాగం చేసుకుంటానని, యిరుగు పొరుగమ్మలతో అంటున్నారు, గాని ఫర్వాలేదు. ఆ నాలుగు గడియలూ, కాళ్లూ చేతులూ కట్టేదాం. మూడు ముళ్లూ పడ్డతరవాత నూతులోపడితే పడనియ్యండి. మనసొమ్మేం బోయింది? పోలీసువాళ్ల చిక్కు లేకుండా మాత్రం, వాళ్లకేమైనా పారేసి వాళ్లని కట్టుకోవలసివస్తుంది. యీ సంగతులు యావత్తూ మీ మేలుకోరి వ్రాసితిని. యిక్కడ వారికి తెలియరాదు. మరిచి పోయినాను, పిల్లి జాతకం అత్యుత్కృష్టంగా వుందట. ఆ బనాయింపుకూడా రామ-"

మధు : రామ?

రామ : అది ఆడవాళ్లు వినవలసిన మాట కాదు.

లుబ్ధా : అది కూడా మీరే బనాయించారంటూ దేవిఁటండీ?

రామ : వాడి నోటికి సుద్దీ, బద్దం వుందీ? డామేజీ పడితే గాని కట్టదు.

లుబ్ధా : కొంచం అయినా నిజం వుండకపోతుందా, అని నా భయం. అత్తగారికి యిష్టంలేదని పోలిశెట్టి కూడా చెప్పాడు. యీ సంబంధానికి వెయివేల దణ్ణాలు; నా కొద్దుబాబూ.

మధు : బాగా అన్నారు మీ సంబంధం మాకు యెంత మాత్రం వద్దని, మీ మావఁగారి పేర వ్రాయండి. కాకితం కలంతేనా?

లుబ్ధా : మావాఁ! మరి ముందూ వెనకా ఆలోచించక వెంటనే వుత్తరం రాసి పెట్టండి. (నిలబడి మధురవాణి చెవిలో రహస్యము మాట్లాడును; మధురవాణి లుబ్ధావధాన్లు చెవిలో మాట్లాడును.)

రామ : మొహంమీద మొహంపెట్టి, యేవిఁటూ గుసగుసలు?

పైనుంచి పోస్టు జవాను-"లుబ్ధావుధాన్లుగారున్నారండీ. వుత్తరం వచ్చింది"

(మధురవాణి పైకి వెళ్లి వుత్తరము తెచ్చి లుబ్ధావధాన్లు చేతికి యిచ్చును.
లుబ్ధావధాన్లు రామప్పంతులు చేతికి యిచ్చును.)

లుబ్ధా : సులోచనాలు తేలేదు. మీరే చదవండి.

రామ : (తనలో చదువుతూ) మరేవీఁ! చిక్కే వదిలిపోయింది. మీ మావఁగారి దగ్గిర్నించి.

లుబ్ధా : యేవని? యేనుగులూ, లొటిపిటలూ తానంటాడా యేవిఁటండీ?

రామ : మీ సంబంధవేఁ అక్కర్లేదట.

లుబ్ధా : యేవిఁటీ? యెంచేతనూ? వాడికా అక్కర్లేదు? నాకా అక్కర్లేదు? తన పరువుకి నేం తగాను కానూ?

మధు : నిమిషంకిందట పెళ్లి వద్దన్నారే? యిప్పుడు పెళ్లి తప్పిపోయిందని కోపవాఁ?

లుబ్ధా : యింకా యేం కూస్తాడో చెప్పండీ.

రామ : మీరు పీసిరి గొట్లని యెవరో చెప్పారట.

లుబ్ధా : నేనా పీసిరి గొట్టుని? వక్కపాటున పద్దెనిమిది వందలు యే పీసిరి గొట్టు పోస్తాడు? యింత సొమ్ము యెన్నడైనా, ఒక్కసారి, అగ్నిహోత్రావుధాన్లు కళ్లతో చూశాడూ? సంసారం పొక్కుగా చేసుకుంటే పీసిరి గొట్టా? వాడి సొమ్ము వాడి నెత్తిని కొట్టిన తరవాత, నేనెలాంటివాణ్ణి అయితే వాడికేం కావాలి?

మధు : యెలాంటివాళ్లేం? బంగారంలా వున్నారు?

రామ : మీరు ముసలివాళ్లనీ, మీకు క్షయరోగం వుందనీ కూడా, యెవరో చెప్పారట.

లుబ్ధా : నేను ముసలివాణ్ణా వీడి సిగ తరగా! యాభైయేళ్లకే ముసలిటండీ? కొంచం దగ్గు వుండడవేఁ కాగట్టండి (దగ్గును) నిలివెడు ధనంపోసి పిల్లని కొనుక్కున్న తరవాత, మరిదాని ఘోషా, నా ఘోషా వాడి కెందుకయ్యా? డబ్బుచ్చుకున్న తరవాత చచ్చిన శవానికైనా కట్టకతీరదు. మాటాడ్డేం?

రామ : అవును; నిజవేఁ మీరు ముసలివాళ్లైతే మాత్రం?

లుబ్ధా : అదుగో. 'ఐతే మాత్రం' అంటారేవిఁటి? నువ్వేపెట్టావు కాబోలు యీ పెంటంతాను.

రామ : అన్ని పెంటలు పెట్టడానికీ, మీ తమ్ముడు గిరీశం అక్కడే వున్నాడు కదూ?

లుబ్ధా : వీడు, అక్కడెలా పోగయినాడయ్యా నాకు శనిలాగ?

మధు : ఏమి!యీ మగవారి చిత్రం! యింతసేపూ పెళ్లి వద్దని వగిస్తిరి; యిప్పుడు పెళ్లి

తెలిసోయిందని వగుస్తున్నారు. నిజంగా మీకు పెళ్లాడాలని వుందండీ?

లుబ్ధా : వుంటే వుంది, లేకపోతే లేదు. గాని యీ దుర్భాషలు నేను పడి వూరుకుంటానా?

మధు : మరేం జేస్తారు?

రామ : యేంజేస్తారా? డామేజికి దావా తెస్తారు.

లుబ్ధా : దావా వద్దు, నీ పుణ్యం వుంటుంది. వూరుకో బాబూ.

రామ : కాకపోతే, యింతకన్న చవకైనదీ, సాంప్రదాయమైనదీ, సంబంధం కుదిర్చి, చేసుకున్నావంటే, అగ్నిహోత్రావధాన్లుని చెప్పుచ్చుకు కొట్టినట్టు వుంటుంది.

లుబ్ధా : చవగ్గా కుదరడమెలాగ?

మధు : నా మాట విని పెళ్లిమానేసి వూరుకోండి.

లుబ్ధా : యేం? ముసలివాణ్ణని నీకూ తోచిందా? యేమిటి?

మధు : మీరా ముసలివాళ్లు? యవరా అన్నవారు?

లుబ్ధా : నీకున్న బుద్ధి ఆ అగ్నిహోత్రావుధాన్లకి వుంటే బాగుండును.

మధు : ఓ పన్ను కదిలిందా? కన్నుకు దృష్టి తగ్గిందా? చూడండి మీ దండలు కమ్మెచ్చులు తీసినట్టు యలా వున్నాయో?

రామ : (తన దండలు చూసుకొని) మావ పెరట్లో గొప్పు తవ్వడంనుంచి దండలు మోటుగా వున్నాయి; గాని నాదండలు సన్నవైనా ఉక్కు ఖడ్డీలు.

మధు : (తన చీర కొంగుతో లుబ్ధావధాన్లు ఛాతీ కొలిచి) యెంత ఛాతీ!

రామ : యేమిటీ వాళకం?

మధు : వుత్తరం, మీలో మీరు చదువుకుంటారేం? పైకి చదవండి.

రామ : నువ్వు నన్ను ఆజ్ఞాపించే పాటిదానివా? మేం చదువుకుంటాం. యివి ఆడవాళ్లు వినవలిసిన మాటలు కావు. నువ్వు అవతలికి వెళ్లు.

మధు : నేను కదలను.

రామ : అమాంతంగా యెత్తుకెళ్లి వెనకింట్లో కుదేస్తాను.

మధు : (కుర్చీ వెనకను నిలబడి లుబ్ధావధాన్లు దండలు చేతులతో గట్టిగా పట్టుకుని) మార్కండేయులు శివుణ్ణి చుట్టుకున్నట్లు, బావగార్ని చుట్టుకుంటాను. యెలా లాక్కు వెళతారో చూస్తాను.

లుబ్ధా : (తనలో) యేమి మృదువూ చేతులు! తల, తల దగ్గిర చేరిస్తే, యేమి ఘుమ ఘుమా!(పైకి) "బాలాదపి సుభాషితం" అన్నాడు మావంగారూ—మధురవాణ్ణి పుణ్ణియ్యండి. మంచి బుద్ధిమంతురాలు. నిజం కనిపెడుతుంది.

రామ : అయితే మరి విను (చదువును) "మీ కుమార్తె ప్రవర్తన బాగావుండక పోవడం చాత మిమ్మల్ని వెలేశారని లోకంలో వార్త గట్టిగా వున్నది".

లుబ్ధా : (కొంతతడవు వూరుకుని) నువ్వే నా కొంప తీశావు.

మధు : పంతులేనా?

లుబ్ధా : ఒహర్ననవలిసిన పనే వుంది?

మధు : (కొంత తడవు వూరుకొని) నేను మీ యింటికి వెళ్లిపో యొస్తాను. రండి, పెళ్లీగిళ్లీ మానెయ్యండి. మీకు పెళ్లాంకన్న యెక్కువగా సంరక్షణ చేస్తాను.

లుబ్ధా : (ఆనందం కనపరుస్తూ) బీదవాణ్ణి నేను డబ్బివ్వలేనే? నీలాంటి విలవైన వస్తువను పంతులుగారే భరించాలి.

మధు : నాకు డబ్బిక్కర్లేదు. తిండి పెడతారా?

లుబ్ధా : ఆహా! అందుకు లోపవాఁ!

మధు : ఐతే పదండి. మరి యీ పంతులుగారి మాయ మాటలు వినక పెళ్లి మానేసి, సుఖంగా యింట్లో కూచుందురు గాని.

రామ : (మధురవాణివైపు తీక్షణముగా చూసి) నువ్వు భోజనం చెయ్యలేదన్న మాట జ్ఞాపకం వుందా? వెళ్లు.

మధు : మీ చర్య చూస్తేనే కడుపునిండుతుంది.(ఛఱ్ఱుమని యింటిలోనికి పోవును.)

లుబ్ధా : యీ మధురవాణి. విన్నారా! మావాఁ! వేశ్య అయినా! చాలా తెలిసిన మనిషి. మన సంసార్లకి దానికి వున్న బుద్ధివుంటే బతికిపోదుం.

రామ : అవును. బుద్ధిమంతురాలే; గాని వళ్లెరగని కోపం. యేవైనా వెఱ్ఱి అనుమానం పుట్టితే, తనూపై కానదు. చూశారా మావాఁ, మీలాంటి శిష్టులు సానివాళ్ల శరీరం తాకకూడదు. అది చిన్నతనం చేత మొఖంమీద మొఖం పెడితే. "పిల్లా, యెడంగా నిలబడి మాట్లాడు" అని చప్పాలి. ఒక్కటే వచ్చింది దీనికి దుర్గుణం. పరాయివాళ్లతో మాట్లాడితేగాని దానికితోచదు. పట్టవాసంలో వుండడంనించి ఆ దురలవాటు అబ్బింది.

లుబ్ధా : చిన్నతనం గదా! మధురవాణి నాపిల్లలాంటిది. ముట్టుగుంటే అదో తప్పుగా భావించకండి.

రామ : నీ సొమ్మేంబోయింది! అది కాదు, చూశారా మావాఁ వుంచుకున్న ముండాకొడుకు యదట, మరో మొగాణ్ణి పట్టుకుని "వీడి దండలు కమ్మెచ్చులు తీసినట్టున్నాయి. వీడిఛాతీ భారీగావుంది"-అని చెవిలో నోరుపెట్టి గుసగుసలాడుతూంటే అగ్గెత్తుకొస్తుందా రాదా?

లుబ్ధా : పొరపాటు. లెంపలు వాయించుకుంటాను. క్షమించండి.

రామ : మీ లెంపలు వాయించుకుంటే కార్యం లేదు. దాని లెంపలు వాయించాలి. మీ మీద దానికి కొంచం యిష్టం వున్నట్టుంది. గట్టిగా బుద్ధిచెప్పండి.

లుబ్ధా : నామీద యిష్టవేఁవిఁటి మావాఁ! యెక్కడైనా కద్దా?

రామ : మీ యింటికి వెళ్లిపోయొస్తానంటూందే? మరి తీసికెళ్లు.

(పై మాటలాడుచుండగా మధురవాణి పట్టుచీరకట్టుకుని ప్రవేశించి.)

మధు : అలాగే తీసికెళ్తారు. మీకు భారవైతేను. ఆ మహానుభావుడికి చాకిరీ చేస్తే పరంఐనా వుంటుంది.

లుబ్ధా : మామగారు హాస్యానికంటున్నారు గాని, నిన్నొదుల్తారా? నేతగను, తగను.

రామ : అలా గడ్డిపెట్టండి!

మధు : ఆయన హాస్యానికి అంటున్నా, నేను నిజానికే అంటున్నాను. గడ్డి గాడిదలు తింటాయి; మనుష్యులు తినరు.

రామ : అదుగో మళ్లీ గాడిదలంటుంది ! (మధురవాణి నవ్వు దాచుటకు ముఖం తిప్పికొని, లోగుమ్మము దాటి, విరగబడి నవ్వును.)

లుబ్ధా : మధురవాణికి మీ దగ్గిర భయం భక్తి కూడా కద్దు.

రామ : వుంది. కోపవొఁస్తే గడ్డి పరకంత ఖాతరీ చెయ్యదు. పరాయి మనిషి వున్నాడని అయినా కానదు.

లుబ్ధా : పెళ్లి ప్రయత్నం యిక మానకోవడవే ఉత్తమం అని తోస్తుంది. యేవిఁటి తమ తలపు ?

రామ : నా తలవేం యేడిసింది ! పెళ్లి చేసుకో వొద్దని మధురవాణి తలవైంది. దాని బుద్ధికి ఆనందించి అలా నడుచుకుంటున్నారు. స్త్రీ బుద్ధిః ప్రళయాంతకః అని చెప్పనే చెప్పాను.

లుబ్ధా : మీరు అప్పులనే గదా మీ సలహాకి వొచ్చాను. మధురవాణి చెప్పిందనా పెళ్లివద్దంటున్నాను. తప్పిన పెళ్లి తప్పిపోయింది. ఖర్చులు కూడొచ్చాయి గదా అని సంతోషిస్తున్నాను.

రామ : రెడ్డొచ్చాడు మొదలాడన్నాడట. సాధక బాధకాలు యెన్ని పర్యాయములు చెప్పినా అవి అన్ని పూర్వ పక్షం ఐ, ముక్తాయింపు మళ్ళీ డబ్బు ఖర్చు మీదికి వొస్తూ వుంటుంది. పెళ్లిచేసుకుని కడుపు ఫలిస్తే మీ యిల్లు పది యిళ్లౌతుంది. పెళ్లిసుకోక గుటుక్కుమంటే, యీ కష్టపడి ఆర్జించిన డబ్బంతా యవడి పాలు కాను ?

లుబ్ధా : అదుగో యేమో యెక్కువ ధనం వున్నట్టు తలవిస్తారు. నాకే వుంది ?

రామ : వున్నంత వుంది. పరానికి యిన్ని నీళ్ల చుక్కలు వొదిలేవాడుండాలా ?

లుబ్ధా : అలా అయితే, తమ రెందుకు పెళ్లి చేసుకున్నారు కారూ ?

రామ : నేను పిత్రార్జితం అంతా కరరావుఁడు చుట్టేశాను. యిక పరానికా ? నేను శాక్తేయుణ్ణి; యోగసాధనం చేస్తాను. నాకు మరి కర్మతో పనిలేదు. లోకం కోసం తద్దినాలు పెడుతున్నాను. అయితే సానిదాన్ని యెందుకు వుంచుకున్నావయ్యా ! అని అడగగలరు.

"కామిగాక మోక్షకామి కాడు" అన్నాడు. యిక మీ సంగతో ? మీరు నిద్దర పోతుండగా చూసి యెప్పుడో ఒకనాడు మీనాక్షి ఆ పాతు యెక్కదీసి రంకు మొగుణ్ణి తీసుకు పారిపోతుంది. ఆపైని దరిద్ర దేవత మిమ్మల్ని పెళ్లాడుతుంది.

లుబ్ధా : అయితే యేం జేయమంటారు ?

రామ : మీరు పునః ప్రయత్నం చేసి పెళ్లాడండి. పెళ్లాం భయం చేత మీనాక్షి ఆట కట్టడుతుంది. మీనాక్షి భయం చేత మీ పెళ్లాం కట్టుగా వుంటుంది. అవునంటారా ? కాదంటారా ?

లుబ్ధా : నిజమైన మాటే.

రామ : నిజమైతేనేం ? మీకు బహుపరాకు. సాధకబాధకాలు అడుగడుక్కీ జ్ఞాపకం చేస్తూండాలి. మీకు జాతకరీత్యా, వివాహం జరక్కపోతే, మార్కం వుందన్న మాట పరాకుపడ్డారా ?

లుబ్ధా : పరాకు లేదు. గాని యిన్నాళ్లాయి కొట్టుకుంటూంటే, యీ నాటికి పద్దెనిమిది వొందలకి, వక సంబంధం కుదిరి, తీరా క్రియకాలానికి తేలిపోయింది గదా ? యిప్పుడు చవగ్గా మనకి సంబంధం కుదురుతుందా ? కుదరదు. కుదరదు.

రామ : నిన్న వొచ్చాడయ్యా, గుంటూరు నించి వక బ్రాహ్మడూ, వున్నాడో వెళ్లిపోయినాడో?

లుబ్ధా : సంబంధానికా ?

రామ : అవును. యంత బుద్ధి తక్కువ పని చేశానూ ! నాఎరికని యెక్కడైనా సంబంధం వుందా అని అతగాడు అడిగితే, లేదని చెప్పాను. యీ సంబంధం మీకు తప్పిపోతుందని నేనేం కలగన్నానా యేవిఁటి ? అతడు జటాంత స్వాధ్యాయిన్నీ మంచి సాంప్రదాయమైన కుటుంబీకుడున్నూ. ఆ సంబంధం చేస్తే అగ్నిహోత్రావాధాన్లునిచెప్పుచ్చుకు కొట్టినట్టౌను.

లుబ్ధా : బేరం యేం చెప్పాడు ?

రామ : బేరం మహోచవకయ్యా. అదే విచారిస్తున్నాను. అతగాడు గుంటూరు నుంచి వస్తున్నాడు. అక్కడి వాళ్లకి, మన దేశపు కొంపలమ్ముకునే బేరాల తాపీ యింకా తెలియలేదు. అందుచేత నందిపిల్లిలో పన్నెండు వందలకి సంబంధం కుదుర్చుకున్నాడు. వ్యవధిగా గాని పెళ్లికొడుకు వారు రూపాయిలు యివ్వలేమన్నారట. ఆ బ్రాహ్మడికి రుణాలున్నాయి. వాయిదా నాటికి రూపాయలు చెల్లకపోతే దావా పడిపోతుందని యెక్కడయినా పిల్లని అంటగట్టడానికి వ్యాపకం చేస్తున్నాడు. ఒకటి రెండు స్థలాల్లో వెయ్యేసి రూపాయలకి బేరం వొచ్చిందట. పన్నెండు వందలకిగాని యివ్వనని చెప్పాడు.

లుబ్ధా : మరొక్క వంద వేదాం మనం ?

రామ : అతగాడు వుంటేనా, నూరు వెయడానికీ యాభై వెయడానికీని ?

లుబ్ధా : కనుక్కుందురూ మీ పుణ్యం వుంటుంది. యెక్కడ బసో ?

రామ : దాని సిగగోసిన డబ్బు, డబ్బు మాట అలా వుణ్ణండి గాని, ఆ పిల్ల యేమి యేపు ! యేమి ఐశ్వర్యలక్షణాలు ! ధనరేఖ జెఱ్ఱిపోతులా వుంది. సంతాన రేఖలు స్ఫుటంగా వున్నాయి. పిల్ల దివ్యసుందర విగ్రహం.

(మధురవాణి ప్రవేశించును.)

మధు : గ్రహవేఁవిఁటి ?

రామ : గ్రహవేఁవిఁటా ? అవుధాన్లు గారి గ్రహస్థితి చూస్తున్నాం. జాతక రీత్యా యీ సంవత్సరంలో వివాహం కాక తప్పదు.

మధు : మీ మాట నేను నమ్మను. (అవుధాన్లు దగ్గిరకు వెళ్లి ముఖం యెదట ముఖం వుంచి) ఆ మాట నిజమా ?

లుబ్ధా : అంతా నిజం అంటున్నారు.

మధు : సిద్ధాంతి గారేవఁన్నారు ?

లుబ్ధా : జాతకం చూసిన సిద్ధాంతల్లా ఆ మాటే అంటున్నాడు. యిదివరకల్లా నా జాతకం మా గట్టి దాఖలా యిస్తూంది. ఒక్కటీ తప్పిపోలేదు.

మధు : అయితే మీ ప్రారబ్ధం. ఆ పెయ్యినాకుడు పిల్లని మాత్రం యీ పంతులు మాయ మాటలు విని చేసుకోకండి.

రామ : భోంచేస్తూ వొచ్చావు, యేం పుట్టి మునిగిపోయిందని ?

మధు : వెండి గిన్నె కోసం వొచ్చాను.

రామ : తీసుకెళ్లు. (మధురవాణి నిష్క్రమింతురు.)

లుబ్ధా : పెళ్లి చేసుకో వొద్దంటుందేవఁండీ ?

రామ : నిమ్మళంగా మాట్లాడండి. సానిది యెక్కడైనా పెళ్లి చేసుకోమంటుందయ్యా ? నీమీద కన్నేసింది.

లుబ్ధా : నామీద కన్నెయ్యడవేఁవిఁటి మావఁ గారూ ! యెవరు విన్నా నవ్వుతారు.

రామ : మీరు గానీ పెళ్లి చేసుకోవడం మానేస్తే,మీ యింట్లో వొచ్చి బయితా యిస్తుంది. అది ఘంటాపథంగా చెబుతూవుంటే చెవుల్లేవా యేవిఁటి మీకు? దానితో మీరేవఁయినా వెఱ్ఱి వెఱ్ఱి చాష్టలు చేశారంటే మీకూ నాకూ పడుతుంది గట్టి రంథి. జాగ్రతెరిగి మసులుకొండి.

లుబ్ధా : నేనా ? నేనా ? యేవిఁటి అలా శలవిస్తున్నారు. మావాఁ? నా పిల్ల ఒకటీ అది వొకటేనా? ఆ గుంటూరు శాస్త్రుల్లు వున్నాడో వెళ్లాడో, ఒక్క మాటు కనుక్కోలేరో ?

రామ : యదటింట్లోనే బసచేశాడు కనక్కుంఁటాను గాని, మధురవాణి భోజనం యేపాటి అయిందో చూసి మరీ వెళతాను (లోపలికి వెళ్లి వచ్చి పైకి వెళ్లును.)

లుబ్ధా : మధురవాణ్ణి తీసుకుపోతా ననుకుంటున్నాడు యీ పంతులు అహ! హ! (పొడుము పీల్చి) మనిషికీ మనిషికీ తారతమ్యం సొందే కనిపెట్టాలి. పంతుల్లాగ మీసం వుంచుకుని, రంగు వేసుకుంటే, తిరిగీ యౌవ్వనం వొస్తుంది. యీ చవక సంబంధం కుదిరినట్టాయనా యేమి అదృష్టవంతుణ్ణి !

(రామప్పంతులు స్త్రీ వేషముతోనున్న శిష్యుణ్ణి రెక్కపటుకు తీసుకు వచ్చును. అరచెయ్యి చూపించి)

రామ : మావాఁ! యేం ఖోదా కొట్టుకొచ్చిందోయి నీకు ! యిదిగో ధనరేఖ. చెయ్యి కొన ముట్టి రెండో పక్కకి యెగబాకిరి నట్టుందోయి. యివిగో సంతాన రేఖలు. కంఠం దగ్గిర చూశావా హార రేఖలు ?

లుబ్ధా : అట్టే పరిశీలన అక్కర్లేదు. చాల్లెండి.

(పై ప్రసంగము జరుగుచుండగా మధురవాణి వెనక పాటున వచ్చి పంతులు నెత్తిమీద చెంబుతో నీళ్లు దిమ్మరించును)

రామ : యేమిటి బేహద్బీ !

మధు : మంగళాస్నానాలు (శిష్యుడి గెడ్డం చేత నొక్కి)నీకు సిగ్గులేదే లంజా ?

(మధురవాణి నిష్క్రమించును.)

రామ : కోపవొస్తే మరి వొళ్లెరగదు. యిక కొరకంచో చీపురుగట్టో పట్టుకు వెంట దరువుతుంది. యీ పిల్లని తీసుకు పారిపోదాం రండి.

(శిష్యుడు చెయ్యి పట్టుకొని పైకి నడుచును.)

లుబ్ధా : నడుస్తుంది రెక్క వొదిలెయ్యండి.

రామ : (రెక్క వదిలి) ఓహో ! కాబోయే యిల్లాలినా ?

(ముగ్గురూ నిష్క్రమించి, వీధిలో ప్రవేశింతురు.)

లుబ్ధా : యీ పిల్లని చేసుకోమని మీ అభిప్రాయవేనా ?

రామ : నా అభిప్రాయంతో యేం కార్యం ? మీ మనస్సమాధానం చూసుకోండి. పిల్ల యేపుగా వుందా ? రూపు రేఖావిలాసాలు బాగున్నాయా ? అది చూసుకోండి.

లుబ్ధా : సంసార్లకి సౌందర్యంతో యేం పని ?

(సిద్ధాంతి తొందరగా యెదురుగుండా వస్తూ ప్రవేశించి.)

సిద్ధా : (లుబ్ధావధాన్లతో) యెవరు మావాఁ యీ పిల్ల ? (లుబ్ధావధాన్లు జవాబు చెప్పక, రామప్పంతులు వైపు బుర్ర తిప్పి సొజ్ఞ చేయును.)

రామ : మా వాళ్లే.

సిద్ధా : (నిదానించి) భాగ్య లక్షణాలేం బట్టాయీ యీ పిల్లకి !

రామ : యేవిఁటండీ.

సిద్ధా : విశాలమైన నేత్రాలూ, ఆ కర్ణాలు, ఆ వుంగరాల జుత్తూ, విన్నారా ? యేదమ్మా చెయ్యి (చెయ్యి చూసి) యే అదృష్టవంతుడు యీ పిల్లని పెళ్లాడాడో గాని -

రామ : యింకా పెళ్లి కాలేదండి.

సిద్ధా : మీరు పెళ్లి చేసుకోవాలని వుంటే, యింతకన్న అయిదోతనం, అయిశ్వర్యం, సిరి, సంపదా గలపిల్ల దొరకదు. యిది సౌభాగ్యరేఖ, యిది ధనరేఖ, పంతులూ బోషాణప్పెట్టలు వెంటనే పురమాయించండి. యేదీ తల్లీ చెయి తిప్పూ. సంతానం వకటి, రెండు, మూడు, (చెయ్యి వొదిలి లుబ్ధావధాన్లతో) యెదీ మావాఁ పాడి పిసరు. (పాడుం పీల్చి) పొలిశెట్టి కూతురు ప్రసవం అవుతూంది. జాతకం రాయాలి. మళ్లీ దర్శనం చాస్తాను.

రామ : వక్క మాట. (సిద్ధాంతితో రహస్యంగా మాట్లాడును. సిద్ధాంతి చంకలో పంచాంగం తీసి, చూచును. మరి నాలుగు మాటలాడి పంచాంగం చంకని పెట్టుకుని తొందరగా వెళ్లిపోవును.)

లుబ్ధా : యేవఁంటాడు ?

రామ : నేనే ఈ పిల్లని పెళ్లి చేసుకుంటానను కుంటున్నాడు. రేపటి త్రయోదసి నాడు పెళ్లికి మంచిది అన్నాడు.

లుబ్ధా : ఆ రోజు వివాహ ముహూర్తం లేదే ?

రామ : శుభస్య శీఘ్రం అన్నాడు. ద్వితీయానికి అంత ముహూర్తం చూడవలసిన అవసరం లేదు. తిథీ నక్షత్రం బాగుంటే చాలును. యిదుగో మీమావఁగారు వొస్తున్నారు.

లుబ్ధా : బేరవాఁడి చూడండి.

(కరటక శాస్త్రుల్లు ప్రవేశించును.)

కరట : గంగాజలం సిరస్సున పోసుకున్నారా యేవిఁటి పంతులు గారూ ? మా పిల్లని యెక్కడికి తీసికెళ్తున్నారు ?

రామ : (కరటక శాస్త్రితో) మాట.

(ఇద్దరూ రహస్యంగా మాటలాడుదురు.)

రామ : (లుబ్ధావధాన్లును యెడంగా తీసికెళ్లి) పధ్నాలుగు వొందలు తెమ్మంటున్నాడు. యెవళ్లో పదమూడు యిస్తావఁన్నారట.

లుబ్ధా : యిదా మీరు నాకు చేసిన సాయం ? పోనియ్యండి, ఆ పజ్జ్యండుకైనా తగలెట్టండి.

రామ : ఉపకారానికి పోతే నాదా నిష్టూరం ? కోరి అడిగితే కొమ్మెక్కుతారు. యేం జెయను. (కరటకశాస్త్రితో రహస్యంగా మాట్లాడి, తిరిగీ వచ్చి లుబ్ధావధాన్లుతో) మావాఁకృత్యాద్యవస్థ మీద వొప్పించాను. పిల్లదానికి సరుకు పెడితే గాని వల్ల లేదని భీష్మించుకు కూచున్నాడు. యేవఁంటావు ?

లుబ్ధా : అది నా వల్ల కాదు.

రామ : వూరుకోవయ్యా. అలాగే అందూ, మధురవాణి తాలూకు కంటె తెచ్చి ఆ వేళకి పెట్టి, తరువాత తీసుకుపోతాను.

లుబ్ధా : అదేదో మీరే చూసుకోండి.

రామ : నేనే చూసుకుంటాను. ఖర్చు వెచ్చాలేవోఁ మనవేఁ చేసుకుని, కొంచంలో డబడబలాడించేదాం. పోలిసెట్టిని సప్లైకి పెట్టకండి. పెద్దిపాలెం వెళ్లి లౌక్యుల్ని యెవరు పిలవడం ?

లుబ్ధా : మరి నా కెవరున్నారు. మీరే పిలవాలి.

రామ : లౌక్యుల్ని పిలవడానికి వెళ్లినప్పుడు దుస్తు డాబుగా వుండాలి. దగలా, గిగలా తీయించి యెండ వేయిస్తాను.

(నిష్క్రమింతురు.)

2వ స్థలము, లుబ్ధావధాన్లు యిల్లు.

లుబ్ధా : అవును. మీరు చెప్పిన మాట బాగుంది. దివ్యస్థలాల్లో ఏక రాత్రి వివాహాచారం వుంది.

కరట : పెద్ద పెద్ద వుద్యోగస్థులు కూడా, యిప్పటి రోజులలో, వివాహాలు అలాగే చేస్తున్నారు. కోదండ రామస్వామి వారు స్వయంవ్యక్తవూ, హనుమత్ప్రతిష్ఠా, అయినప్పుడు, దివ్యస్థలం కాదని యెవడనగలడు ?

లుబ్ధా : ఆ మాట సత్యవేఁ గాని, దివ్యస్థలంగా ఆలోచించి ఇదివరకు యెవళ్లూ యిక్కడ, ఏకరాత్ర వివాహం చేసివుండలేదు మావఁగారూ. మనం చేస్తే ఏవఁంటారో ?

కరట : దివ్యస్థలం అయిన తరువాత యెవడేవఁంటే మనకేం పోయింది ?

లుబ్ధా : అయితే పంతులుతో చెబుదాం.

కరట : యేవిఁటి మీ సత్య కాలం మావఁగారూ ! యీ పెళ్లిలో యేదో వొక వొంటు బెట్టి, నాలుగు డబ్బులు ఆర్జించుకుందావని చూస్తూ వున్న పంతులూ, పోలిశెట్టీ, ఏకరాత్ర వివాహానికి ఆమోదిస్తారా ? పుస్తె కట్టిందాకా ఆ మాట వాళ్లతో చెప్పకండి.

లుబ్ధా : పంతులుతో చెప్పకపోతే యేం జట్టీ పెడతాడో ?

కరట : యేవిఁటి మీ భయం ! అతగాడు మీకు యజమానా ? జట్టీ, గిట్టీ పెడితే, పెణతూడ గొడతాను.

లుబ్ధా : మీరు కాదు గాని, సిద్ధాంతి గారి చేతిలో రెండు రూపాయలు పడేస్తే, ఆ పూచీ అంత ఆయన నెత్తి మీద వేసుకుంటాడు. ఆయన యెదట పంతులు నోరు యెగియదు.

కరట : పావఁంటి దానికి విరుగుడుంది. పంతులికుండదా ?

(నిష్క్రమింతురు.)

3వ స్థలము, లుబ్ధావధాన్లు యింటి పెరడు.

(కరటక శాస్త్రుల్లు, మీనాక్షీ ప్రవేశింతురు)

మీనాక్షి : మీ పిల్లని నా కడుపులో పెట్టుకోనా తాతయ్యా ?

కరట : కడుపు గదా అమ్మా ? అంచేత పదే పదే చెబుతున్నాను. దానికి తల్లివైనా నువ్వే, తండ్రివైనా నువ్వే, (దుఃఖమును అభినయించును.)

మీనాక్షి : విచారించకండి, తాతయ్యా, దానికి యే లోపం రానియ్యను.

కరట : అమ్మా, నీకిమ్మని మా అమ్మి చేతికి ఓ పులి మొహురు యిచ్చాను, పుచ్చుకో.

మీనాక్షి : యిస్తుంది. తొందరేవిఁటి, తాతయ్యా ? దాందగ్గిర వుంటేనేం ? నాదగ్గిర వుంటేనేం?

(సిద్ధాంతి ప్రవేశించును.)

సిద్ధాంతి : యెంతసేపూ కూరలు తరగడం, భోజనాల సరంజాం జాగ్రత్త చెయ్యడం సందడే గాని, లగ్నానికి కావలసిన సరంజాం జాగ్రత చెయ్యడపు తొందరేవీఁ కానరాదు. నా శిష్యుడు ముంగి పోతులాగ పడుకున్నాడు.

మీనాక్షి : నాలుగ్గడియల పొద్దుకి లగ్నమైతే, యిప్పట్నించి సరంజాం తొందరేవిఁటి అచ్చన్న మావా ?

సిద్ధాంతి : చదవేస్తే వున్న మతీ పోయిందన్నాట్ట, నాలుగ్గడియల రాత్రుందనగా శుభమూర్తం.
మీనా : మా నాన్న యెప్పుడూ యిదే మచ్చు. యే మాటా నిజం యింట్లో ముండలతో చెప్పకపోతే యెలా యేడుస్తారు ? నాన్నా ? నాన్నా !

(లుబ్ధావధాన్లు ప్రవేశించును.)

లుబ్ధా : యెందుకా గావు కేకలు ?
మీనా : నాలుగ్గడియల రాత్రుందనగానట. మూర్తం అచ్చన్న మావఁ అంటున్నారు.
లుబ్ధా :యిదేమిటండోయి, నాల్గడియల పొద్దు కనుకున్నానే ముహూర్తం ?
సిద్ధాంతి : ముప్పై మూడు ఘడియల పొద్దు కనుకున్నారు కారో ? మీ వెర్రులు చాలించి చప్పున కానియ్యండి మంగళాస్నానాలు. ఊళ్లో బ్రాహ్మలినందర్నీ పిలిచేశాను.
లుబ్ధా : చంపారే ! చలి ! అయితే రావప్పంతులు కూడా నాలుగ్గడియల పొద్దుకి అనుకున్నాడే ముహూర్తం ? ఆయనే వొచ్చి, పెద్దిపాలెంలో లౌక్యుల్ని నాలుగ్గడియల పొద్దుకి రమ్మని పిలుస్తారేమో ?
సిద్ధాంతి : శతాంథా : కూపం ప్రవిశంతి, అమ్మీ, పిల్లకి స్నానం చేయుంచూ.
మీనా : యిదుగో, నిమిషంలో చేయిస్తాను.
సిద్ధాంతి :ఆడవాళ్లు నయం. పెళ్లి పందిట్లో సరంజాం చూసుకుంటారు.
లుబ్ధా : పంతులు లేకుండా లగ్నం అయితే -
సిద్ధాంతి : పంతులుకా, మీకా పెళ్లి ? జంకవోడక స్నానం కానీండి.

(నిష్క్రమింతురు.)

4వ స్థలము.లుబ్ధావధాన్లు యింటి అరుగు మీద పసుపు బట్టలు కట్టుకుని లుబ్ధావధాన్లు, స్త్రీ వేషముతో శిష్యుడు, కొందరు బ్రాహ్మలు కూర్చుని వుందురు.

(రామప్పంతులు, తాషామర్పా, కావళ్లూ, చాకర్లతో, ప్రవేశించి, అరుగు మీద చతికలబడి.)

రామ : అబ్బ ! యెంత శ్రమ పడ్డానండి (నౌఖర్లతో) తాషామర్పా వూరుకొమును. బోయీలోహళ్లూ, బాజావాళ్లోహళ్లూ, వూరు చేరేటప్పటికి కోలాహలం లావు చేస్తారు. కాల్లు పీక్కు వచ్చాయయ్యా, వెధవ పెద్దపాలెం యంత దూరవుఁంది! (తిరిగి చూసి) యిదేవిఁటీ పసుబ్బట్టలూ, పెళ్లి కూతురుతో కలిసి కూచోడవూఁను ? పెళ్లి కొడుకుం చేయుంచుకున్నావటయ్యా ? ముదిమికి ముచ్చట్లు లావు.
లుబ్ధా : లగ్నానికి మీరు లేకపోయినారు గదా అని మహా విచారపడుతున్నాను.
రామ : (ఉలికిపడి) యేవిఁటీ ! లగ్గవేఁవిటి ?
పూజారి గవరయ్య : లగ్నం వేళకి తమరు లేకపోయినారు గదా అని, మేం యావన్మందినీఁ విచారించాం. తమరు యేదో వ్యవహారాటంకం చేత వేళకి రాజాలినారు కారనుకున్నాం. తాము లేకపోవడం చేత సభ సాగుసే పోయింది "నియ్యోగి లేని సావిడి అయ్యయ్యో వట్టి రోత, ఇది యెట్లన్నన్! వయ్యారి"-

రామ : అట్టే పేలకు, ముహూర్తానికి ముందే పుస్తె యెలా ముడెట్టావయ్యా ?

పూజారి : సిద్ధాంతాలు చూసి ఘడియలు గట్టి సరిగ్గా ముహూర్తం వేళకే పుస్తె కట్టించారండి.

రామ : నాల్గుగ్గడియల పొద్దు కాలేదే ?

పూజారి : నాలుగు ఘడియల రాత్రుందనగా కదండీ, శుభ ముహూర్తం ?

రామ : సిద్ధాంతి, ముహూర్తం తెల్లవారి నాలుగు ఘడియలకని చెప్పాడే ?

పూజారి : పంచాంగం మార్చడానికి యవడి శక్యం బాబూ ? తెల్లవారగట్ల నాలుగు ఘడియలకని సిద్ధాంతి గారు మనవిజేసి వుంటారు. తాము పరాగ్గా వినివుందురు.

రామ : పంచాంగానికేం యీ వెధవ పల్లిటూర్లో ? సిద్ధాంతి ఆడింది ఆటా, పాడింది పాటా, యంత ద్రోహం చేశాడయ్యా సిద్ధాంతి !

పూజారి : సిద్ధాంతి యంతో వొచ్చుకున్నాడు, తమరు రాలేదని బాబూ, యేమి ఆటంకంచాత వుండిపోయినారో ? అని అవుధాన్లు గారు తల్లడిల్లారు. తాషామార్బా విన్న తరువాత గదా, ఆయన మనస్సు స్వస్థపడ్డది.

లుబ్ధా : నిజం మావగారు.

పూజారి : యిక మధురవాణో ? అంటే, ఆ పందిట్లో నిశ్చేష్టురాలై పుత్తడి బొమ్మలాగా నిలుచుంది గాని బ్రాహ్మణ్యం యావన్మందీ గెడ్డం పట్టుకు యెంత బతిమాలుకున్నా, పాడింది కాదు.

కొండిభొట్లు : అంతసేపూ పెద్ద కనిష్టీబు గారితో మాట్లాడుతూ నిల్చుంది గాని, యేం ? యింత మందిం ప్రార్థించినప్పుడు, ఓ కూనురాగం తియ్యకూడదో ?

మరి వక బ్రాహ్మడు : ఓరి కుంకాయా, పంతులు గారు సభలో లేందీ యలా పాడుతుందిరా?

పూజారి : పెద్ద గారితో యేవిఁటి మాట్లాతూందనుకున్నావు ? పంతులుగారు సరుకూ జప్పరా, పెట్టుకు వెళ్లారు, యేం ప్రమాదం వొచ్చిందో ! ముహూర్తం వేళకి రాలేదు. జవాన్లని పంపి వెతికించండి అని బతిమాలు కుంటూందిరా.

కొండిభొట్లు : యీ గవరయ్య గారు గోతాలు కోస్తాడ్రా, పెద్దా, అదీ, ఒహరి మీదొహరు విరగబడి నవ్వుతూంటే, పంతులు కోసం బెంగెట్టుకుందని కవిత్వం పన్నుతాడు.

రామ : వైదికం ! వైదికం ! మీ యేడుపు మీరు ఏడవక లోకంలో భోగట్టా అంతా మీకెందుకు?

పూజారి : వూరుకోరా కొండి భట్లు. పెద్దా పిన్నా అక్కర్లేదూ ?

రామ : నీ పెద్దరికం యెక్కడ యేడిసింది ? నివ్వే ముందు రేపెట్టావు.

పూజారి : వె, స, బు, పె, అని యందుకన్నాడు బాబూ ?

రామ : అతడేడీ, అతడు ? అతడి పేరేవిఁటి ?

పూజారి : యెవరండి ?

రామ : ఆ గుంటూరి శాస్తుర్లేడయ్యా ?

పూజారి : యే గుంటూరి శాస్తుల్లండి ?

లుబ్ధా : ఆయనా, - మరే వొచ్చి, ఆయనా - వూరికెళ్లారు.

రామ : యేవిఁటీ తెలివితక్కువ మాట ! కూతురికి పెళ్లౌతూంటే, వూరికెలా వెళ్లాడు ?

లుబ్ధా : పెళ్లయిపోయింది గదా ?

రామ : తెలివిహీనం ! లగ్నవఁంటే నేను లేకుండా వెలిగించావు గాని, పెళ్లి ఐదు రోజులు తగలబడుతుంది గదూ ?-

పూజారి : ఏకరాత్ర వివాహం కదండీ ? అంచేత ప్రధాన హోమం, శేష హోమంతో సమాప్తి అయిపోయింది.

రామ : (నిశ్చేష్టుడై లుబ్ధావధాన్లుతో) ఓరి, సామిద్రోహప వెధవా !

పూజారి : (నోరు మూసి) బాబ్బాబూ, శాంతించండి ! శాంతించండి ! (లుబ్ధావధాన్లుతో) పంతులు గారి కాళ్లమీద పడవయ్యా, (పంతులుతో) తమరు చేయించిన శుభం, అశుభం మాటలు శలవియ్యకండి. సిద్ధాంతి గారూ, వారి మావఁగారు శాస్త్ర చర్చ చేసి లగ్నం పదినిమిషాలు వున్నదనగా ఏక రాత్ర వివాహం స్థిరపర్చారు.

రామ : యేం కుట్ర! వాడికి రూపాయలివ్వలేదు గద?

లుబ్ధా : యెల్లుండి యేవాళకైన రూపాయలు చెల్లించకపోతే దావా పడుతుందని,తొందరపడి పట్టుకు వెళ్ళిపోయినారు. మళ్లీ వారం నాటికి వొస్తావఁన్నారు.

రామ : నన్ను మధ్యవర్తిని చేసి, నేను లేనిదీ, యీ వ్యవహారం యలా పైసలు చేశావు ? నేను యంత యద్వాన్ను వాడికి యిచ్చానో నీకు తెలుసునూ ? అప్పుడే మావఁగారితో కలిసిపోయి నాకు టోపీ అల్లావూ ?

లుబ్ధా : మీరు చేసిన నిర్ణయ ప్రకారవేఁ, రూపాయలు చేతులో పడితేనే గాని, పుస్తె కట్ట నివ్వనన్నాడు. యేం జెయ్యను ?

రామ : పుస్తె కట్టపోతే నీ పుట్టె ములిగింది గాబోలు ! నే వచ్చేలోగా యేం వుప్పిన వొచ్చింది? వీడేదో పెద్ద దగా చేసి, నే వొస్తే, పట్టుగుంటానని రూపాయలు చేతులో పడేసుకుని వుడాయించాడు. వాడి పేరేవిఁటి ?

పూజారి : ఆయన పేరు - మరే వచ్చి - అవుధాన్లు గారు శలవిస్తారు.

లుబ్ధా : నాకు తెలియదు.

రామ : అయ్యో అభాజనుడా ! యిహ, వాడు, పంచాళీ మనిషి అనడానికి సందేహ వేఁవిటి?

లుబ్ధా : అతగాణ్ణి మీరే తీసుకొచ్చి దొడ్డవాడని చెప్పారు ? అంచేతనే అతణ్ణి నేను నమ్మాను.

రామ : నువ్వు నమ్మితే యెవడికి కావాలి ? నమ్మకపోతే యెవడికి కావాలి ? అతనికి నేను పెళ్లి ఖర్చులకోసం బదులిచ్చిన నూరు రూపాయిలూ, అక్కడ పెట్టు.

లుబ్ధా : యెవరి కిచ్చారో అతణ్ణే అడగండి. నాతో చెప్పకండి.

రామ : సరే, నీతో చెప్పను - నీతో యిక మాటే ఆణ్ణు - మరే నీ యింట్లో వక్క నిమిషం వుండను. (లేచి నిలుచుని) అంతా వినండయ్యా ! యీ గుంటూరు శాస్తుల్లు పచ్చి దొంగ, లేకుంటే ఈ తెలివిహీనుడు యిచ్చిన రూపాయిలు సంధించుకుని, పైరైనా చెప్పకుండా పరారీ అవుతాడా ? నా తాలూకు సొమ్ము కూడా పట్టుకు చపాయించాడు. వీడి వైఖరీ చూడగా, రెండో పెళ్లి పిల్లనో, శూద్రప్పిల్లనో, యీ తెలివిహీనుడికి అమ్మి, యెగేసినట్టు కనబడుతుంది. గనక, ఒరే, ! బారికీ ఒరే ! మంగలీ, హెడ్డుగారి దగ్గిరకెళ్లి, యిద్దరు జవాన్లను తీసుకురా. వాడి వెంట దౌడాయింపిస్తాను.

(పై మాటలు అంటూ వుండగా, సిద్ధాంతి ప్రవేశించి, రామప్పంతులు మాటలు ముగించి వెళ్లిపోబోతూ వుండగా లెక్కబట్టి నిలబెట్టును.)

సిద్ధాంతి : యెక్కడికి వెళతారు ? కొంచం నిలబడండి.

రామ : యేమిటి నీ నిర్బంధం ?

సిద్ధాంతి : గుంటూరి శాస్తుల్లు గారి పేరేవిఁటో మీక్కావాలా ?

రామ : యేమిటూ పేరు ?

సిద్ధాంతి : పేరి రామశాస్త్రుల్లు గారు. ఆయన పేరుతో మీకేం పనుంది ?
రామ : వాడు నాకు బాకీ.
సిద్ధాంతి : మీకు ఒక దమ్మిడీ బాకీ లేదు. ఆ నిజం నాకు తెలుసును.
రామ : చెయ్యి నొక్కేస్తున్నావేవిఁటి !
సిద్ధాంతి : వైదీక పాళ్ల చెయ్యి మృదువుగా యలా వుంటుంది ? అవధాన్ల గారు యిచ్చిన సొమ్ము తాలూకు నిలవ యెంతుందో చెప్పండి.
రామ : నువ్వెరివి అడగడానికి ? అన్న ! చెయ్యి నొక్కుతున్నావు ! తంతావా యేవిఁటి ?
సిద్ధాంతి : శుభమల్లె, పెళ్లికూతుర్ని ముండా ముతకా, అంటే యెవరయినా వూరుకుంటారా?
రామ : ముండ కాదు, పునిస్త్రీయే అంటాను ; చెయ్యి వొదిలెయ్యి.

(లుబ్ధావధాన్లు శిష్యుడికి కొంత యడంగా జరుగును.)

సిద్ధాంతి : కోపం వొచ్చినప్పుడు, లౌక్యం మరిచిపోకూడదు. మీరు ప్రభువులూ; మేం ఆశ్రితులం, తమకి లాభించే మాట చెబుతాను, యిలా దయచెయ్యండి.
రామ : మర్యాదగా మాట్లాడితే, నా అంత మంచివాడు లేడు.
సిద్ధాంతి : అవధాన్లు గారూ మీరు కూడా యిలా రండి.
(అవధాన్లు, సిద్ధాంతి, రామప్పంతులూ రహస్యముగా మాట్లాడుదురు.)
రామ : (ఉత్సాహముతో) సిద్ధాంతీ యేదీ పాడి పిసరు, నియ్యోగపొడన్న వాడు, పనబుకి కట్టుబడతాడు. యవరయా వంట బ్రాహ్మలు ! మా యింటికి ఫలహారాలు వెళ్లాయా? యేవోఁయి, కొండిభొట్లూ ! మాట, యిలారా.

(కొండి భొట్లు వచ్చును.)

కొండు : యేం శలవు ?
రామ : మా యింటి దాకా నాతో రా.
కొండు : చిత్తం.
రామ : మా తోట్లో మంచి పనసకాయలున్నాయి. రెండు కాయలకి బరాతవిస్తాను. తెచ్చుకో, మీ అయ్యకి పనసకాయ కూరంటే, మా యిష్టం.
కొండు : చిత్తం.
రామ : పెళ్లిలో యేవిఁటోయి గమ్మత్తు.
కొండు : యేవీఁ గమ్మత్తు లేదండి.
రామ : మధురవాణి పాడింది కాదేం ?
కొండు : పాడింది.
రామ : ఆఁ !
కొండు : కాదండి.
రామ : అలా చెప్పు, అంతసేపూ హెడ్డు కానిస్టీబుతో మాట్లాడుతూంది కాబోలు?
కొండు : లేదండి, ఒక్క మాటాళ్లేదు.
రామ : మరెందుకన్నావూ, మాట్లాడిందని యిందాకానూ ? విరగబడి నవ్విందన్నావే ?
కొండు : మరీ - మరీ - మరే వొచ్చి - లింగన్నగారి కాంభొట్లు అలా అనమన్నాడు.
రామ : వాడి పని పట్టిస్తాను, నాతో వెకాస్యాలా ! నువ్వు మాత్రం వాడి జట్టుకూడకు, చిన్నపట్నుంచీ నిన్ను యెరుగుదును. నువ్వు నిజాయితీ మనిషివి.

కొండు : అవునండి. యెప్పుడూ నేను నిజవేఁ చెబుతాను.

రామ : అవును గాని, హెడ్డు కనిష్టీబు మాట మట్టుకు నిజం చెప్పావు కావు, పట్టాభిరామస్వామిఁ మీద ప్రమాణం చేసి, చెప్పూ ! మధురవాణి యెవరెవరితో మాట్లాడింది ?

కొండు : మరే వచ్చి - నిజం చెప్పమన్నారూ ?

రామ : నిజాయితీ మనిషి వనే గదా నిన్ను అడుగుతున్నానూ ?

కొండు : అయితే, - అందరితోటీ మాట్లాడింది.

రామ : అందరితోటి అంటే యవరెవరితోటి ?

కొండు : యవరెవరా అండి ? పెళ్లి వొదిలేసి, అంతా మధురవాణి చుట్టూ మూగాం. భుక్తగారితో మాటాడింది. మరే వొచ్చి

రామ : మరింకా యవరితోటి మాటాడింది ?

కొండు : సిద్ధాంతి మంత్రం చెప్పడం మానేసి మధురవాణి చెవులో యేకాంతం మాట్లాడేడు.

కొండు : మరే వచ్చి - హెడ్డు కనిష్టీబు తోటి.

రామ : ఓరి చండాలుడా ! హెడ్డుతో మాట్లాడ లేదన్నావే ?

కొండు : అవును మాట్లాళ్లేదు.

రామ : ఫుండాఖోర్ ! మాట్లాడిందా మాట్లాళ్లేదా ?

కొండు : సచ్చాన్రా దేవుఁడా !

రామ : అసత్యం అంటే, నాకు వెఱ్ఱి కోపం. ప్రమాణ పూర్తిగా, నిజం చెప్పు. అబద్దవాఁడితే, తల పేలిపోతుంది. మాట్లాడిందా లేదా ?

కొండు : లేదు.

రామ : ప్రమాణ పూర్తిగా ?

కొండు : ప్రమాణ పూర్తిగానే.

రామ : యిప్పుడు నిజం చెప్పావు. విన్నావా ? నీకు చిన్నతనం ; ఆడవాళ్ల మీద, ఒహరు అనమన్నా, అన్యాయం మాటలు ఆడకూడదు. తెలిసిందా ?

కొండు : మధురవాణి మా దొడ్డమనిషి.

రామ : వూళ్లో అలా అనుకుంటారేం ?

కొండు : అంతా అనుకుంటారు.

(రామప్పంతులు యింటి యెదట.)

రామ : నేను తలుపు కొడతాను. నువ్వో చిన్న గమ్మత్తు చెయ్యి.

కొండు : చిత్తం.

రామ : యీ విచ్చు బేడ మొలని పెట్టుకో. మా పెరటి గోడ అవతల, ఒక అరఘడియ నిలబడు. దిడ్డీ తోవంట కనిష్టేబు గాని, మరెవరు గాని, పైకి వొచ్చినట్టాయెనా, రెక్కపట్టుకుని, కేకెయ్యి. నేవొస్తాను. లేకుంటే వుడాయించెయి. (కొండు భొట్లు నిష్క్రమించును.) తలుపు తలుపు. (తనలో) ఒకంతట తలుపు తియ్యదు. అనుమానానిక్కారణం. వీడు నిజం చెప్పాడా ? అబద్దం చెప్పాడా ? నేను పాలెంనించి వొచ్చి కబురు పంపించిన తరవాత రాక, యిది తుర్రుమని యలా పరిగెత్తి వెళ్లిందీ పెళ్లిలోకి ? తలుపు తలుపు ! యిప్పటికీ రాదేం !

(మధురవాణి తలుపు తీయును) యేం జేస్తున్నావు యింత సేపు ?

మధు : ఉదయంనుంచి రాత్రి వరకూ చేసే పనులన్నీ, రేపటి నుంచి వ్రాసి వుంచుతాను రండి.

(ఉభయులూ నిష్క్రమింతురు.)

(కొండు భొట్లు ప్రవేశించి.)

కొండు : పంతులు గారూ, పంతులు గారూ.

(రామప్పంతులు, మధురవాణీ ప్రవేశింతురు.)

రామ : (మధురవాణితో) నువ్వు లోపలకి వెళ్లు (కొండిభొట్లుతో) యేవిఁటి ?

కొండు : మరే వచ్చి, - పట్టుకోలేదు.

రామ : (తీక్షణంగా) యెందుకు పట్టుకున్నావు కావు ?

కొండు : చెప్పరాని దాన్ని యలా పట్టుకోవడం ?

మధు : చెప్పరాని దాన్ని యెందుకు పట్టుకోవడం !

కొండు : దిడ్డీ తోవంట యవరొచ్చినా పట్టుకొని, కాకెయమని పంతులు చెప్పారు.

మధు : యేవిఁ చిత్రం ! యేం అప్రతిష్ఠా ! బ్రాహ్మడికి వెర్రెత్తుతూంది కాబోలు !

రామ : (మధురవాణి వెనక నిలచి చేతితో వెళ్లి పొమ్మని కొండుభట్లుకు సొజ్ఞ చేసి) పేలుడుగాయ వైదీకప గుంటడి వెకాశ్యాలు నిజం అనుకుంటావేవిఁటి ?

(లోపలికి వెళ్లును)

రామప్పంతులు యింటి లోనికి వెళ్లగానే మధురవాణి సావిడి వెనక తలుపు వెనుంచి వేసి, కొండిభొట్లును లోపలికి రమ్మని సొజ్ఞ చేసి, ముద్దెట్టుకొనును.)

మధు : (నిమ్మళంగా) బాగా, కాపాడావు.!

కొండు : మధురవాణీ, యిదిగో పంతులిచ్చిన బేడ. యిదిగో హెడ్డుగారిచ్చిన పావలా. యింద వెండి తొడి పొడికాయ. (యిచ్చును.)

మధు : (పుచ్చుకొని) నువ్వు మంచివాడివి. యీవేళ నుంచి, నీకూ నాకూ నేస్తం. తెలిసిందా? (మరివంకసారి ముద్దుపెట్టుకొని) యిక వెళ్లు.

(కొండిభట్లు చెంగున వీధిలోకి యెగిరి వీధి నడుమ గెంతులు వేయును.)

(కాంభొట్లు ప్రవేశించి)

కాంభొ : యెందుకురా యీ గెంతులు ?

కొండు : ముద్దెట్టుకుందిరా !

కాంభొ : వెర్రి వెర్రి వేషాలు వెయ్కు. యీ కోతి మొహాన్నే ?

కొండు : పోస్సి, వెర్రికుట్టా ! మేం జట్టు కట్టాం !

(నిష్క్రమింతురు.)

వెంక : అయితే రేపట్నించి నేను రోజా చమక పారాయణ చేస్తాను.

గిరీ : మనస్సులో చెయ్యి. పైకి పారాయణ చేశావంటే, నీ తండ్రి ఎడ్యుకేషన్ లేకపోవడం చేతా, రీజన్ తెలియకా, యిదేవిఁటి చమకం పాడుచేస్తున్నాడని పెణ తెక్కగొట్టి, తొమ్మిదో అష్టం ఘనంపారాయణ చేస్తాడు.

వెంక : మొన్న బుగతగారి యింట్లోంచి మీరు పొగాక్కట్ట యెత్తుకొచ్చారు గదా, పాపం చేశారని దేవుఁడు కోప్పడ్డా ?

గిరీ : చిన్నతనంలో మా పింతండ్రి (నీ తండ్రిలాగే అగ్గిరావుఁడోయి) చెవి నులిపి నా చేత ఉపనిషత్తులు చదివించాడు. దాం తస్సా గొయ్యా, పేరు మరిచిపోయినాను గాని, ఒక వుపనిషత్తులోను, శిష్యుడు ప్రశ్న అడుగుతూవుంటే, గురువు సమాధానం చెబుతూంటాడు. ఆ వుపనిషత్తులో చెప్పిన శిష్యుళ్లాంటి శిష్యుడివి నువ్వు ; అలాంటి గురువుని నేను. మన ప్రశ్నోత్తరాలు యవడైనా తాటాకు మీద రాసి పారేశాడంటే, ఒక రెండు వొందలేళ్లు అయిన తరవాత, 'టొబాకోపనిషత్తు' అవుతుంది. పొగాకు కట్టకి పాపవేఁవిటోయి, కాల్చి పారేసే దానికి ? అందులో పాడుం చేసే బుద్ధిహీనుల దగ్గిర పొగాకు యెత్తుకు రావడం లోకోపకారవఁని నమ్ము.

వెంక : యలాగండి లోకోపకారం ?

గిరీ : యలాగా, యిదుగో, యిలా చుట్టకాలిస్తే, స్టీము యింజన్‌లాగ, భగ్, భగ్‌మని పొగ ఆకాశానికి పరిగెత్తి మేఘవైఁ వర్షం కురిపిస్తుంది. పాడుం గాని పీలుస్తే ఆ ఘాటుకి, ఆకాశం ఆర్చుకుపోతుంది. ముక్కంట మాత్రం చిరివర్షం కురిసి యిల్లా వొళ్లూ కూడా డర్టీ అవుతుంది. గనక పాడుంచేసే మూర్ఖుల యింట్లో వుండే పొగాకంతా దొంగిలించి చుట్టలు గట్టి, తగలెట్టవలిసినదే, ఒకవేళ, గిరీశం గారూ, తమరు దొంగతనం చేశారు. కొద్ది రోజులు నరకానికి విజయం చెయ్యండి. అని దేవుఁడు గానీ అన్నట్టాయనా, ఒక చిన్న లెక్చరు కొట్టి, గభరాయింపజేస్తాను.

వెంక : యేవఁని లెక్చరు కొడతారు ?

గిరీ : యేవఁవా ? ఓ దేవుఁడా ! నా మనస్సు యిండిపెండెంటుగా సృజించావా? లేక డిపెండెంటుగా సృజించావా ? యిండిపెండెంటుగా అయితే, నా యిష్టవొఁచ్చిన పనల్లా నేను చేశాను. నువ్వెవరు, అడగడానికి ? యిలాంటి చిక్కులు పెట్టావంటే హెవెన్‌లో చిన్న నేషనల్ కాంగ్రెస్ వొకటి లేవదీస్తాను. లేక నన్ను డిపెండెంటుగా చేశావూ ? అష్లాగయితే నువ్వే నాచేత పాపం చేయించావు. గనక నీకే ఆ శిక్ష కావలసింది, దేర్‌ఫోర్ చలో, నరకానికి, చలో! అక్కణ్ణించి నువ్వు తిరిగీ వొచ్చేలోగా, ఆరు ఘడియలు స్వర్గంలో నీ అధికారం, నా కిస్తీవట్టాయవా, కొన్ని సృష్టిలో లోపాలు సవరణ చేస్తానంటాను.

వెంక : యేవిఁటండి లోపాలు ?

గిరీ : లోపాలన్న లోపాలా ! నీచేతే వొప్పిస్తాను. నెంబర్ వన్ – నీ మేష్టరులాంటి అభాజనుణ్ణి పుట్టించడం లోపం అంటావా అనవా ?

వెంక : లోపవేఁ

గిరీ : నీ సిస్టర్‌లాంటి బ్యూటిఫుల్ యంగ్ గర్లుని, విడోని చెయ్యడం తప్పంటావా, ఒప్పంటావా?

వెంక : తప్పే.

గిరీ : యిలాంటి లోపాలు కోటాను కోట్లు. యిక రద్దు సృష్టి యంతుందనుకున్నావు? ఫరిన్‌స్టైన్స్ యెన్ని సముద్రాలు వున్నాయి ?

వెంక : యేడు.

గిరీ : యేడూ, యేడిసినట్టే వున్నాయి. పాల సముద్రం వుంటూవుండగా మళ్లీ పెరుగు సముద్రం, నేతి సముద్రం యెందుకోయి ? యిది ప్లియోనిజమ్, పునరుక్తి - మరో తెలివితక్కువ చూశావా ? యెందుకూ పనికిమాలిన ఉప్పుసముద్రం మన నెత్తిని కొట్టి, పెరుగు, పాలు, నెయ్యి, చెరకు పానకం, యీ సముద్రాలన్నీ యవడికీ అందుకు రాకండా దూరంగా విసిరేశాడోయి. ఒక సంవత్సరం గాని నాకు దేవుఁడు దివాన్గిరీ యిస్తే, భీముని పట్నానికి పాల సముద్రం, విశాఖపట్నానికి, మంచినీళ్ల సముద్రం, కళింగ పట్నానికి, చెరుకు సముద్రం తెస్తాను. యీ యీస్టర్ను ఘాట్సు అంతా పొగాకు అరణ్యం చేస్తాను. యీ లెక్చరు నేను కొట్టేసరికి, దేవుఁడు యేవఁంటాడో తెలిసిందా ? వీడు అసాధ్యుడ్లా వున్నాడు. వెనకటికి "పాత యముడివా కొత్త యముడివా" అని అడిగిన పెద్దమనిషి కంటే ఒక ఆకు యెక్కువ చదువుకున్నట్టు కనపడతాడు. గనక వీడోకో జోడు గుర్రాల బండీ యిచ్చి, స్వర్గంలో వున్న యావత్తు మహలులు, బగీచాలు చూపించి, యేంకావాలంటే అది యివ్వండని దేవదూతలతో చెబుతాడు. నా శిష్యుడు, వెంకేటశాన్ని కూడా తీసుకొస్తే గాని, నాకేం తోచదని నే చెబుతాను. అప్పుడు నిన్ను విమానమ్మీద తీసుకొస్తారు. మన విద్దరం స్వర్గంలో మజా వుడాయిద్దాం. యీవేళకి మతం మీద యింతవరకు లెక్చరు చాలును. యిక వెళ్లి దేవాలయం తోటలో కోతిపిల్లిని క్ర ఆడుకో, సాయంత్రానికి నీ తండ్రి వచ్చేసరికి మాత్రం, దీపం యదట కూచుని పుస్తకం తిరగేస్తూ పులుసటుకులు ధ్యానం చెయ్యి. యింగువ వేసి బలే సొగసుగా తయారు చేస్తాను (వెంకటేశం వెళ్లును) రవెవే.

(బుచ్చమ్మ ప్రవేశించి)

బుచ్చమ్మ : యీ రుబ్బురోలు నిండా తాటాకు ముక్కలు పడుతున్నాయి. యివతలకి లాగేసి పెడతారూ.

గిరీ : అదెంత పని.

(గిరీశం రుబ్బురోలు, పందిరి అవతలకు లాగును, బుచ్చమ్మ రుబ్బురోలు కడిగి మినప్పప్పు రుబ్బును.)

గిరీ : (పాడును) "భజగోవిందం, భజగోవిందం, గోవిందం భజ మూఢమతే." యేం, వదినా, కంట నీరు పెడుతున్నారూ ?

బుచ్చమ్మ : యేవీఁ లేదు.

గిరీ : మీరు కంట నీరు పెడితే నా మనసు కరిగిపోతూంది.

బుచ్చమ్మ : మీకేం - మహరాజులు - మా కష్టాలు మమ్మల్నే బాధిస్తాయి.

గిరీ : యేమి కనికరం లేని మాట అన్నారూ ! మీరు అలా దుఃఖంలో మునిగివుంటే, యెందుకు నాకీ వెధవ బతుకు ? మీ కోసం యేం చెయ్యమంటే అది చాస్తానే ? ప్రాణవిఁచ్చెయ్యమంటే యిచ్చేస్తానే ? దాఖలా చూడండి యిదుగో కత్తి పీట !

బుచ్చమ్మ : (కత్తి పీట దగ్గిర తీసుకుని) చెల్లికి యీ సమ్మంధం తప్పించారు కారు గదా ?

గిరీ : అదొక్కటి మట్టుక నాకు సాధ్యవైఁంది కాదు.

బుచ్చమ్మ : అయితే మీతో నాకేం పనీ ? యింత పందడిగా పెళ్లి పనులు చేయిస్తున్నారు.

మా నాన్నకి తోచకపోతే, మీకైనా తోచకూడదా, యీ సమ్మంధం కూడదని ? మీకు కూడా దాని మీద యింత కనికరం లేక పోవాలా? లుబ్ధావుధాన్లు మీకు అన్నగారని కాబోలు మీకు సంతోషం.

గిరీ : నాకా సంతోషం ? యంత క్రూరమైన మాట అన్నారు ! యీ సంబంధం ఔతుందని, నా మనస్సులో యంత ఖేదిస్తున్నానో, ఆ భగవంతుడికి తెలుసును. యీ సంబంధం తప్పించాలని చెడ చీవాట్లు పెడుతూ మా అన్న పేర రెండు టావులు వుత్తరం రాశాను. చెవిని పెట్టాడు కాడు. నేను యేం చేతును ? వాడిని స్మరిస్తేనే పాపం వొస్తుంది. ఊరికే కూచుంటే, మీ తండ్రి యేవనుకుంటాడో అని, మీ యింట అరవ చాకిరీ చేస్తే నీకు యేనాటికైన కనికరం వొస్తుందేమో అని ఒక్క మనిషిని నూరు మంది చేసే పని చేస్తున్నాను. అంతే గాని, యీ నమ్మిన నౌఖరు మీద నీ మనసు భారంగా వుంటే, యవరికీ చెప్పకుండా యీ రాత్రి లేచి మా దేశానికి వెళ్లిపోతాను.

బుచ్చమ్మ : వెళ్లిపోకండి.

గిరీ : నేను మాత్రం పోయే సాధనం యలాగా ? యెవ్వో మాట్లు యేవనుకుంటాను? యీ పెళ్లి తప్పించ లేకపోయినాను గదా ? నా ప్రాణం కంటే యిష్టమైన యీ బంగారపు బొమ్మలాంటి బుచ్చమ్మని పునిస్త్రీని చెయ్యలేక పోయినాను గదా ? అని విరక్తి పుట్టి, పోదాం అని నిశ్చయించే సరికి - కాలు ముందుకు వేసినా, మనస్సు వెనక్కిలాగి యేమి తోచేదీ ? "పైకి పోతానని సందడి పడుతున్నాను. నా బుచ్చమ్మ కనపడకపోతే, పోయి బతకడం యలాగ ? దానికి యంత కనికరం లేక పోయినా, యిక్కడే వుండి, చూసైనా సంతోషిద్దాం" అని వుండిపోతూ వొచ్చాను.

బుచ్చమ్మ : మీరు చెబితే, లుబ్ధావుధాన్లు గారు పెళ్లి మానుకుంటాడని, తమ్ముడు చెప్పాడు?

గిరీ : నే చెప్పిన మాట, యీ భూప్రపంచంలో యవడూ కొట్టివెయ్యలేడు. అందుచేత, వెంకటేశం అలా అని వుంటాడుగాని, మీ తండ్రి ఒకడు మా అన్న వకడు లోకాతీతులు. వాళ్లు బ్రహ్మ చెబితే వినరు. ఈయనకి వెర్రి కోపం. అతగాడు శుద్ధ పీసిరిగొట్టు. మా అన్న సుఖపడడానికా యీ పెళ్లి తలపెట్టాడు ? నీ మొగుడు నిన్ను పెళ్లాడి ఎంత సుఖపెట్టాడో, మా అన్న నీ చెల్లెల్ని పెళ్లాడి, అంతే సుఖపెడతాడు. ఆఫ్రికా దేశంలో స్లేవరీ అని వుంది. అనగా మనుష్యుల్ని వట్టి పశువుల్లాగ బజార్లలో అమ్ముతారు. యవరు కొనుక్కుంటే వాళ్ల యింట్లో ఆయా మనిషి బతికినన్నాళ్లూ చాకిరీ చెయ్యాలి. అలాగ్గానే మా అన్న, మీ చెల్లెలిని పెళ్లి అనే మిష పెట్టి, కొంటున్నాడు. వాడింట యిది జీతంలేని బాపనక్కలాగ పనీపాటూ చేస్తుందని, వాడి ఆశ. నేను కూడదని యంత గడ్డిపెట్టినా విన్నాడు కాదు. యీ కష్టాలన్నీ యిలా వుండగా నాకు మరో భయం వేస్తూంది. చెబితే కోపం తెచ్చుకోవు గద ?

బుచ్చమ్మ : మీరేం చెప్పినా నాకు కోపం లేదు.

గిరీ : ఆ మాత్రం ధైర్యమిస్తే, నాక్కావలిసిందేవిఁటి ? రామచంద్రపురం అగ్రహారీకులు బహు దుర్మార్గులు - మా అన్న చచ్చిపోయిన తరువాత నీ చెల్లెల్ని తిన్నగా ఉండనియ్యరు. అది కూడా మా మీనాక్షి మోస్తరౌతుంది.

బుచ్చమ్మ : మీనాక్షి కేం లోపం వొచ్చింది ?

గిరీ : యేవఁని చెప్పను. కడుపు చించుకుంటే కాళ్ల మీద పడుతుంది. అయినా నీదగ్గిర నాకు

దాపరికం యేవిఁటి ? దాని మొగుడు పోయిన తరువాత యేటేటా కడుపు అవుతూండడం, అయినప్పుడల్లా వొళ్లిమాలిన అల్లరిన్నీ. ఒకప్పుడు అది ప్రాణ భయం కూడా చేస్తుంది. ఆ వూళ్లో రావప్పంతులని వొక పరమ దుర్మార్గుడు నియ్యోగప పంతులు వున్నాడు. వాడు ఒక సానిదాన్ని వుంచుకున్నాడు. యెందరినో సంసార్లని చెడగొట్టాడు. మా అన్న వ్యవహారాలన్నీ ఆ పంతులే చూస్తాడు. మా అన్న చచ్చిన ఉత్తరక్షణం, నీ చెల్లెలికి వొళ్లిమాలిన ధనం చేతిలోకి వస్తుంది. స్వాతంత్ర్యం కలుగుతుంది. "యేమి ఇది ?" అని అడిగే వాడుండడు. యిహ, చెడిపోవడానికి అభ్యంతరవేఁవిటి ? "నేను కట్టుగా వున్నాను కానా ?" అని నువ్వు అనగలవు. నీ మొగుడి తాలూకు ఆస్తి నీ చెయ్యి చిక్కలేదు. మొగుడి యింటికైనా నువ్వు వెళ్లలేదు.

బుచ్చెమ్మ : అవును.

గిరీ : తల్లిదండ్రుల చాటున ఖాయిదాగా వున్నావు. పరాయి వాడు యింట్లో అడుగు బెట్టలేడు. గాని యిలా యెంత కాలం వెళ్లుతుంది ? నిన్ను తల్లితండ్రులు కలకాలం కాపాడలేరు గదా? వాళ్లు పోయిన తరవాత నీకూ స్వాతంత్ర్యం వొస్తుంది. యే కాలానికి మనసు యలా వుండునో ? అప్పుడు కాలుజారిన తరవాత, నువ్వు యేవఁనుకుంటావు ? "అయ్యో నాడు గిరీశాన్ని శాస్త్రోక్తంగా పెళ్లాడి పునిస్త్రీ నయిపోతే, పిల్లాపేకా కలిగి, ఆష్టైశ్వరయంతో తులతూగుదును గదా ? యీ దురవస్థ నాకు రాకపోవును గదా ?" అని విచారిస్తావు. అప్పుడు నే యెక్కడ వుంటానూ ? స్వర్గంలో మీకోసం యెదురు చూస్తూ వుంటాను.యీ పెళ్లి అయిపోయిన తరవాత వెంకటేశమూ, నేనూ, పట్నానికి వెళ్లిపోతాం. నిన్ను తలుచుకుంటూ నిద్రాహారం మానేసి, కొన్ని రోజులు వుంటాను. యెంత కాలవఁని మనిషన్నవాడు, నిద్రాహారం మాని వుండగలడు ? నిన్ను తలుచుకుని తలుచుకుని నిద్దర పట్టక రెండు ఝాముల రాత్రప్పుడు నా గదిలో యీజీచెయిరు మీద కూచుని వుండగా – యదట బల్లమీద మెరుపు దీపం, గోడని నిలువుటద్దం వున్నాయి – ఆ అద్దంలో నా ముఖం చూసుకుని, యేమంటానూ ? " యీ సొగసైన ముఖం, యీ తామర రేకుల వంటి నేత్రాలు, యీ సోగ మీసాలు, యివన్నీ వృధా గదా ? యవరు చూసి ఆనందించనూ ? నా బుచ్చమ్మ, నన్ను పెళ్లాడక పోయిన తరువాత నా బతుకు యెందుకు" అని, నిస్పృహ కలిగి చర్రున టేబులు సొరుగు తీసి, అందులో వున్న జోడుగుళ్ల పిస్తోలు యెక్కుబెట్టి గుండె దూసి పోయేటట్టు కొట్టేసుకుంటాను.

బుచ్చమ్మ : కొట్టుకోకండి. మీరు అలా అంటే నాకు యేడుపొస్తుంది.

గిరీ : తక్షణం దేవతలు విమానం పంపించి నన్ను స్వర్గానికి తీసుకువెళతారు. స్వర్గానికి వెళ్లానని నాకు అక్కడ మాత్రం సుఖవుంటుందనుకున్నావా వొదినా? నానాభరణ భూషితురాలయి రంభ తక్కుతూ తారుతూ వొచ్చి, "హా ! ప్రియ గిరీశ ! నీలాటి సుందరుణ్ణి యెన్నడూ నేను చూడలేదు. రమ్ము, నన్ను చేకొమ్ము," అని రెక్కబట్టుకు లాగుతుంది. నేవంటానూ ? "ఛీ ! అవతలికి పో; నేను ఏంటీనాచ్చి ! సానిది తాకితే, పరమ అపవిత్రంగా తలుస్తాను. పియర్సు సబ్బు రాసి కడిగితే గాని యీ చేతికి కల్మశం పోదు. నువ్వా రంభవి ? మా బుచ్చమ్మ సొగసుకి నువ్వు వొడ్డీకి పనికి రావు. గొయెవే, డామ్, డర్టీ గూస్" అని అంటాను. అలాగే, మేనకా, ఊర్వసి, తిలోత్తమా మొదలైన యావన్మంది అప్సరస స్త్రీలని తన్ని తగిలేస్తాను. తగిలేసి, కాషాయ వస్త్రాలు ధరించి కల్పవృక్షచ్ఛాయని

"హా ! బుచ్చమ్మా, బుచ్చమ్మా" అని నీ పేరు జపం చేస్తూ అనేక సంవత్సరాలు పద్మాసనం మీద వుండిపోతాను. అంతట కొన్నాళ్ళకి నా తపస్సు ఫలించి, నువ్వు నందనవనంలోకి చంద్రోదయంలాగా బయలుదేరి వస్తావు. నేను "ప్రియురాలా ! యెన్నాళ్లకి వొచ్చావు !" అని, అమాంతంగా వెళ్లి నిన్ను కౌగలించుకుంటాను. అప్పుడు, నీ మొదటి మొగుడు ముసిలి వెధవ, గావంచా గుడ్డ కట్టుకుని, పొడుం ముక్కుతో, "బుచ్చమ్మ నా పెళ్లాం" అని అడ్డు రాబోతాడు. "వెధావాయా, నువ్వు బుచ్చమ్మకి తగవు. నీ రూపాయలు నువ్వు పట్టుకుపో" అని, వొక్కతాపు తన్ని తగిలేస్తాను. మనం యిద్దరం సుఖంగా స్వర్గంలో శాశ్వతంగా వుండిపోతాం.

బుచ్చమ్మ : యేడుస్తూన్న దాన్ని నవ్విస్తారు.

గిరీ : నువ్వు నన్ను పెళ్లాడితే, మనం బతికున్నంత కాలం నవ్వుకుంటూ, ఆనందిస్తూ కాలం వెళ్లబుచ్చుతాం. అప్పుడు నిన్ను యిలా పప్పు రుబ్బనిస్తానా? మనకి యెంత మంది నౌఖర్లు వుంటారు ! యెంతమంది చాకర్లు వుంటారు ! తోటలు, దొడ్లు, గుర్రాలు, బళ్లు! నిన్ను నడవనిస్తానా ? పుష్పంలాగ నెత్తిమీద పెట్టుకుంటాను. అప్పుడు నీకు కలిగే ఆనందం ఆలోచించుకో.

బుచ్చమ్మ : నా జన్మానికి మరి ఆనంద మెక్కడిది ?

గిరీ : నేను, నీకు దాసుడనై "యిదుగో నన్ను స్వీకరించు. నన్ను పెళ్లాడి, ఆజన్మం ఆనందం అనుభవించు. నన్ను ఆనందంలో ముంచు" అని బతిమాలు కుంటూంటే, నువ్వు అట్టి సులభ సాధ్యమైన సుఖమును కాలున తన్నుకు వెళ్లిపోయి, నా బతుకు కూడా బుగ్గిని కలిపితే, నేనేమి చెయ్యగలను ?

బుచ్చమ్మ : మీ బతుక్కి లోపవేవిఁ ? మీరు మహరాజులు.

గిరీ : నువ్వు నన్ను పెళ్లాడితే నేను మహరాజునే అవుతాను. నీ నోటంట వచ్చిన మాట అమోఘం - వొట్టినే పోకూడదు గనక నాతో వెళ్లిపోయిరా.

బుచ్చమ్మ : అమ్మ నాయనా ! నే మీతో రాను.

గిరీ : సరే. రాకపోతే నేనే గదా ప్రాణ త్యాగం చేస్తాను ? పీడా నాడా కూడా పాయె.

బుచ్చమ్మ : అలాంటి మాటలు అనకండి.

గిరీ : చేసే మాట, చెబితే తప్పేమిటి ? నేనేమైతేనేం గాని, నీ చెల్లెలి మీదైనా నీకు కనికరం కద్దా ?

బుచ్చమ్మ : అదేం, అలా అడుగుతున్నారు ?

గిరీ : నిజంగా కనికరం వుందా ?

బుచ్చమ్మ : వుండకుండా వుంటుందా ?

గిరీ : వుంటే, యీ పెళ్లి తప్పించే సాధనం నీ చేతులోనే వుంది.

బుచ్చమ్మ : నా చేతులోనా ?

గిరీ : అక్షరాలా.

బుచ్చమ్మ : యేమి చిత్రమైన మాటలు చెబుతారు !

గిరీ : యీ భూప్రపంచం మీద వుండుకున్న యావన్మంది స్త్రీలలోనూ, నిన్నొక్కర్తెనూ వలిచి, నేను నీకు సుతలామూ లొంగిపోబట్టి గదా, నా బతుకు హాస్యాల కింద ఐపోయింది?

బుచ్చమ్మ : మీ తోడు - ఆలా అనకండి.

గిరీ : పోనియి - ఆమాత్రం భరవసా యిచ్చావు. ఒక మాట నాకు ప్రమాణ పూర్తిగా చెప్పు. నీ చెల్లెలు పెళ్లి తప్పించడం, నీ చేత అయితే, చేస్తావా ?

బుచ్చమ్మ : చెయ్యనా ?

గిరీ : యేమో, చేస్తావో చెయ్యవో ! చేస్తానని ప్రమాణం చేస్తేనే, ఆ మాట నేను చెబుతాను.

బుచ్చమ్మ : యాదని ప్రమాణం చెయ్మన్నారు ?

గిరీ : నా మీద ప్రమాణం చెయ్యి.

బుచ్చమ్మ : మీ మీద ప్రమాణమే ; చెప్పండి.

గిరీ : అయితే విను. వొంటరిగా చూసి, యీ మాటే నీతో రహస్యంగా చెప్పుదావని కాచివుండగా, యీ వేళ, మీ తండ్రి వూరికి వెళ్లడం, మీ తల్లి వాకట వుండడంనుంచి, సమయం చిక్కింది. చెవి వొగ్గి విను. నీ చెల్లెలి పెళ్లి తప్పడానికి ఒక్కటే సాధనం వుంది. అది యేవింటంటే, నువ్వు ముందూ వెనకా ఆలోచించక, నాతో లేచి వచ్చి నన్ను పెళ్లి చేసుకోవడవేఁ - లేకుంటే నీ చెల్లెలి పెళ్లి తప్పదు.

బుచ్చమ్మ : (ముసిముసి నవ్వుతో) నేను మీతో లేచి వొస్తే మా చెల్లెలు పెళ్లి ఆగిపోతుందీ? యేవిఁ చిత్రాలు !

గిరీ : ఆ మాట నీ చేతనే వొప్పిస్తాను కదూ - విను - పెళ్లికి తల్లి వెళ్లుతూన్నప్పుడు, రెండో నాడు రాత్రి బండివాడి చేతులో నాలుగు రూపాయలు పెట్టి, నీ బండీ తోవ తప్పించి అనకాపిల్లి రోడ్డులో పెట్టిస్తాను. అక్కణ్ణుంచి రామవరందాకా మా స్నేహితులు అంచీ బళ్లు ఖణా యిస్తారు. ఆడుతూ పాడుతూ, మనం దౌడాయించి రామవరంలో పెళ్లాడేసుకుని సుఖంగా వుందాం. యిక మీవాళ్ల సంగతి యేవౌఁతుంది ? మనం ఉడాయించిన మన్నాడు తెల్లవారగట్ల, నీ బండీ కనబడక, కలవిలపడి, మీ వాళ్లు నెత్తీ నోరూ కొట్టుకుంటారు. నీ చెల్లెలు పెళ్లి ఆగిపోతుంది. మరి రెండు రోజులకి మనం పెళ్లాడావని తెలుస్తుంది. నిన్ను ముసలివాడికి కట్టబెట్టినందువల్ల కలిగిన చిక్కులు చూస్తూ, నీ తండ్రి నీ చెల్లెలికి మళ్లీ ముసలి సంబంధం చెయ్యడు. నీ తండ్రి ఒక వేళ మూర్ఖించి పెళ్లి చేస్తానన్నా, మన తమాషా విన్న తరవాత, నా అన్న నీ చెల్లెల్ని మరి పెళ్లిచేసుకోడు. యిది సిద్ధాంతం, అవునా కాదా ?

బుచ్చమ్మ : అవును కాబోలు.

గిరీ : అయితే మరి అందుకు సమ్మతేనా ?

బుచ్చమ్మ : యెందుకు ?

గిరీ : నాతో వెళ్లిపోయి రావడానికి.

బుచ్చమ్మ : అమ్మ నాయనా, నా ప్రాణంపోతే నేను మీతోరాను.

గిరీ : రాకపోతే, మీ చెల్లెలికి యీ పెళ్లీ తప్పదూ, నాకు చావూ తప్పదూ.

బుచ్చమ్మ : అలా అనకండి.

గిరీ : అనకపోతే మాత్రం, చావు తప్పేదుంది గనకనా ? నిన్ను వొదిలి వుండలేను, అది వక చావు. నువ్వు నా మీద వొట్టు వేసుకుని ఆ మాట తప్పిపోతే, నన్ను దేవుడే చంపేస్తాడు. అది రెండో చావు. మరి నాకు చావు యెలా తప్పుతుంది?

బుచ్చమ్మ : నా వంచి మీరు చచ్చిపోతే, నేనూ చచ్చిపోతాను. చచ్చిపోకండి.

గిరీ : నా వశవాఁ? అడుగో నీ తమ్ముఁడు వొస్తున్నాఁడు. మరి మనం యీ కష్టసుఖాలు మాట్లాడుకోడానికి వీలు చిక్కదు. ఒక్క మాట చెప్పు. బతకమన్నావా? చావమన్నావా?

బుచ్చమ్మ : వెయ్యేళ్లు బతకండి.

గిరీ : అలాగైతే, నాతో రావడం ఖాయవేఁనా ?

బుచ్చమ్మ : యేం జెయమంటే అది చేస్తాను.

(వెంకటేశం మిడతను పట్టుకు ప్రవేశించును.)

వెంక : యిదుగో నండోయి, గొల్లభాఁవని పట్టుకున్నాను.

గిరీ : చూశావూ, వొదినా ! నీ తమ్ముఁడు చిన్న గుంటడయీ, అప్పుడే గొల్ల భావఁల్ని పట్టుకుంటున్నాఁడు.

బుచ్చమ్మ : (ముసి ముసి నవ్వు నవ్వుచు) మిడత !

గిరీ : (బుచ్చమ్మతో) యిన్నాళ్లకి మిడతంభొట్లు చేతులో చిక్కాఁడు. (వెంకటేశంతో) యిలాతే - మిడతల్ని పట్టుకోవడం మంచి ఎడ్యుకేషన్. యిదే, నాచురల్ హిస్టరీ, ప్రకృతి శాస్త్రం అంటారు.

వెంక : అక్కయ్యా - కొంచం ఊరుబిండి !

బుచ్చమ్మ : అమ్మ చూస్తే తంతుంది.

వెంక : అమ్మ చూడదులే. (ఊరుబిండి చేతులో వేసుకుని నాలుకతో నాకి గెంతును.)

(తెర దించవలెను.)

కన్యాశుల్కము

పంచమాంకము

1వ స్థలము. లుబ్ధావధాన్లు పడక గది

(లుబ్ధావధాన్లు మంచము మీద పరుండి వుండును. నిద్రలో అరచి, కాళ్లూ చేతులూ కొట్టుకుని, లేచి కూచుని, వణక నారంభించును.)

లుబ్ధా: అసిరిగా! అసిరిగా! అమ్మో! చంపేశాడన్టోయి. రామనామతారకం! రామనామతారకం! రామనామతారకం! రామనామతారకం ॥ యిది రెండో పెళ్లి ముండే. దీని మొగుడు పిశాచమైనాడు-నా పీక పిసికి చంపేస్తాడు. యేవిఁటి సాధనం? రామనామతారకం! రామనామతారకం॥

(తలుపు అవతలనుంచి) ఆసిరిగాడు - యేటి బాబూ? యేటి బాబూ?

(తలుపు తట్టును)

మీనా: యేవిఁటి నాన్నా తలుపు తియ్యి.

లుబ్ధా: (తనలో) కాళ్లు ఆడవు. చేతులు వొణుకుతున్నాయి. (తలుపు తీయును. అసిరిగాడితో) వెధవా నువ్వు లోపలికి రాకు.

అసిరి: నాను పిలుస్తాస్సినాను (నిష్క్రమించును.)

(మీనాక్షి-శిష్యుడు ప్రవేశింతురు)

లుబ్ధా: (మీనాక్షితో) ఆ ముండని అవతలుండమను.

మీనా: నువ్వు మన గదిలోకి వెళ్లిపో అమ్మా (శిష్యుడు గది అవతలకి వెళ్లును) యేవిఁటి నాన్నా?

లుబ్ధా: యిహ, నే బతకను.

మీనా: యేవొచ్చింది నాన్నా, కడుపు నొప్పా కాలు నొప్పా?

లుబ్ధా: కడుపు నొప్పి కాదు, కాలు నొప్పి కాదు. వెధవ ముండని పెళ్లాడిన కుంక పీనుగ బతకడం యలాగ?

మీనా: యేవిఁటూ వోగాయిత్యం మాటలు, నాన్నా? మీకు యీ లేని పోని అనుమానం యవరు పెట్టారు?

లుబ్ధా: అనుమానవేఁవిటి? నిజం, నిజం, నిజం - వూరంతా అదే మాట.

మీనా: యీ రావప్పంతులే యిలాంటి అపవాదలన్నీ వేస్తూ వుంటాడు. కనపడ్డ వాడితో అల్లా వూసు పెడితే, వూరంతా అనుకోరూ? బంగారం లాంటి పిల్లని యిలాంటి మాటలని జెంబేరు పెట్టకండి. తండ్రి వెళ్లిపోయినాడని అది రాత్రీ పొగలూ యేడుస్తూంది.

లుబ్ధా: వెధవ తండ్రీ, బోడి తండ్రిని! గాడిద కొడుకు రెండో పెళ్లి ముండని నా పీకకి ముడేసి అమాంతంగా నా కొంప ముంచాడు. యిహ బతకను యిహ బతకను.

మీనా : "రెండో పెళ్లి ముండ, రెండో పెళ్లి ముండ", అని శుభమల్లే అనకండి. మీరే యిలా సాటుతూ వుంటే వూరంతా అనడం ఆశ్చర్యవాఁ? మాట్లాడక వూరుకోండి.

లుబ్ధా : వూరుకోవడ వెఁలాగే? మన వూరా, మన దేశవాఁ? రెండో పెళ్లి ముండ కాకపోతే ఆ తండ్రి వెధవ, పేరయినా చెప్పకుండా పారిపోవడవేఁవిఁ?

మీనా : సిద్ధాంతితో చెప్పాట్టే, పేరు?

లుబ్ధా : వాడి శ్రాద్ధం చెప్పాడు. సిద్ధాంతి గడియకో పేరు చెబుతున్నాడు.

మీనా : అతగాడికి మాత్రం కొత్తవాడి పేరు జ్ఞాపకం వుంటుందా యేవిఁటి? మన పిల్ల మన యింట్లో వున్న తరువాత, అతగాడి పేరుతో మీకేం పని?

లుబ్ధా : యీ పెళ్లాం ముండ నా యింట్లో వుంటే నేను చచ్చి పోతాను; మరి బతకను.

మీనా : వెఱ్ఱి కేకలెయ్యక నోరు మూసుకుని వూరుకోండి. యిరుగు పొరుగు వారు నవ్వగలరు. మీ మావఁగారు యంత పండితుడు, యంత దొడ్డమనిషి! లేని పోని అనుమానాలు పెట్టుగోకండి. పసిపిల్ల బెంగెట్టు కోగల్దు.

లుబ్ధా : ఓసి భ్రష్టా ! వాడు నీకేవఁయినా యిచ్చాడా యేవిఁటే, వాణ్ణి వెనకేసుకు మాట్లాడుతున్నావు? నీకు నేను చచ్చిపోవాలని వుంది కాబోలు.

మీనా : యేవిఁటూ మతిపోయిన మాటలు! అతగాడు రేపో నేడో వచ్చి, యిలాంటి మాట్లన్నందుకు మన నోట్లో గడ్డి పెడతాడు.

లుబ్ధా : అతగాడెవడు. వొల్లకాట్లో రావఁనాధాయ? మరెక్కడొస్తాడు వాడు! యిహ, నాకు చావు సిద్ధం.

మీనా : మీకు చావేం వొచ్చింది యిప్పుడు? ఒహవేళ రెండో పిల్ల అయితే మాత్రం, గుప్‌చుప్ అని వూరుకోవాలి గాని, అల్లరి చేసుకుంటారా? యీ రోజుల్లో యంతమంది రెండో పెళ్లి చేసుకుని సుఖంగా వున్నారు కారు? పిల్ల బుద్ధిమంతురాలు. మీ అదృష్టం వల్ల దొరికింది. మాట్లాడక వూరుకోండి.

లుబ్ధా : నా అదృష్టం తగలబడ్డట్టే వుంది. నీకేం పోయీ కాలం వొచ్చిందే? నువ్వు కూడా యీ కుట్రలో చేరి, నీ తండ్రికి కళ్లుగప్పి వెధవ పెళ్లి చేశావే? ఆ య్యో వెధవని పెళ్లి చేసుకున్న కుంక వెధవా నీ బుద్దెక్కడికి పోయిందిరా? నీ చద క్కడికిపోయిందిరా? నీ వేదం తగలబడనూ. యిహ బతకను!

(మీనాక్షి నవ్వును)

లుబ్ధా : నవ్వుతావేడే భ్రష్టాకారి ముండా? నువ్వూ, నీ సవిత్తల్లీ నన్ను చంపేసి రాజమహేంద్రం పారిపోయి, వెధవ పెళ్లి చేసుకుంటారు. నాకు తెలుసును. గిరీశం గాడు అన్నమాట నిజం. వెధవని చెవిపెట్టాను కాను, నా సొమ్మంతా ఘటశ్రాద్ధప వెధవల పాలవుతుంది. నువ్వు పో, నేను పడుకుంటాను.

(పక్కమీద పడుకుంటూ) మళ్లీ వొస్తాడు గాబోలా దేవుడా!

మీనా : యవరు నాన్నా?

లుబ్ధా : నువు పో, నీ కెందుకు: ఆ వెధవ నా పీక పిసికేస్తాడు. నీ కోరిక తీరుతుంది.

మీనా : మీరలా అంటే నాకు యేడుపొస్తుంది. నేనిక్కణ్ణించి కదలను. యవడా పీక పిసికే వాడు?

లుబ్ధా : అయితే యిక్కడ పక్కేసుకు పడుకో.

మీనా : పడుకుంటాను యవడు మీ పీక పిసుకుతాడు?

లుబ్ధా : ఆ ముండ మొదటి మొగుడే. యిందాకా నువు రాక ముందు, నా గుండెల మీ దెక్కి, పీక పిసికేటప్పటికి ప్రాణం పోయిందనుకున్నాను.

మీనా : నిజంగానూ! - కలగన్నారు కాబోలు - నాన్నా.

లుబ్ధా : కలెక్కడీ కలే ! పీక నులుచుకుపోతేనూ!

మీనా : మొదటి మొగుణ్ణి మీకేం తెలుసును ?

లుబ్ధా : వాడే, చెప్పాడే ! "వెధవా! నా పెళ్లాన్ని పెళ్లాడావు; నిన్ను చంపేస్తా" నన్నాడే.

మీనా : యలా వుంటాడు?

లుబ్ధా : గిరీశంగాడి మూడు మూర్తులూనే.

మీనా : కల గాబోలు నాన్నా. అదే తలుచుకు పడుకుంటే, చిన్న బాబు కల్లోకొచ్చాడు కాబోలు.

లుబ్ధా : నేను చస్తే యవరికి విచారం !

మీనా : ఆ పిల్లని వెళ్లి అడుగుదునా?

లుబ్ధా : వొద్దు, వొద్దు, తొందర పడకు.

మీనా : నన్ను తిట్టేస్తున్నారు, దాని చచ్చిన మొగుడు మిమ్మల్ని చంపేస్తాడని భయపడుతున్నారు. యెందుకీ తంబళ అనుమానం? ఓ మాటు దాన్నడిగేస్తే ఉన్న నిజం తెలిసిపోతుంది.

లుబ్ధా : నిజం నీతో చెబుతుందీ?

మీనా : నాతో నిజం చెబుతుంది. అది వొట్టి సత్యకాలప్పిల్ల. నాకు యంతో వుపచారం చేస్తుంది.

లుబ్ధా : దాన్ని పాడుచేస్తున్నావూ?

మీనా : యిలాంటి మాటలంటేనే నాకు అసయ్యం. మీరు యక్కడో దడుసుకున్నారు కాబోలు; అంచేత దుష్ట కల వొచ్చింది. అంతే గాని, రెండో పెళ్లి, మూడో పెళ్లి, అని, వెఱ్ఱులు వోడకండి. పూజారి గవరయ్యని పిలుస్తాను; అతగాడు యింత మంత్రించి వీపూది యిస్తాడు రాసుకు పడుకొండి.

లుబ్ధా : కొంప తీస్తావా యేవిఁటి? వాడొస్తె వాడితో యేవఁని చెప్పడం? దాన్నే నిజం అడుగుదూ.

మీనా : నే నడగను, నాన్నా, నన్ను అడ్డమైన మాటలూ అంటూంటే, నే నెందుకు అడుగుతానూ? నేం దాంతో యిగ మాట్లే ఆణ్ణు.

లుబ్ధా : నా తల్లివి కాదూ, అడుగమ్మా.

(మీనాక్షి పైకి వెళ్లును)

ఓ పన్నం యాకర బెట్టేదా? గాయత్రీ స్మరణ చేసేదా? వేదాలూ, మహామంత్రాలూ, యీ దెయ్యాలకి పేలపిండి వొడియాలు. శాపర మంత్రాలు ఉపదేశం అవుదావఁంటే, బెడిసి గొడతా యేమో అని భయం. యేవిఁ సాధనం? "రామనామతారకం" స్మరణ చేస్తాను. "రామనామతారకం : భక్తి ముక్తి దాయకం । జానకీ మనోహరం । సర్వలోక నాయకం । రామనామతారకం । రామనామతారకం". యీ ముండ యింట్లో వుంటే, నే బతకను. "రామనామతారకం । రామనామతారకం" । రుద్రాక్షతావళం యేదీ?

(మంచము అంచున కూచుని పరుపు కింద తడివిఁ, రుద్రాక్ష తావళం తీయుచుండగా మీనాక్షి - ప్రవేశించి)

మీనా : మీ మాట నిజవేఁ నాన్నా.

లుబ్ధా : నిజవేఁ !

(మంచము మీది నుంచి కింద కూలబడును.)

మీనా : (లేవదీసి) నాన్నా ! నాన్నా! పడిపోయినా వేఁవి?

లుబ్ధా : యేవీఁ లేదూ. నిజవేఁ నిజవేఁ!

మీనా : నిజవేఁను. – ఆ మొగుడు యిప్పుడే దానిక్కూడా కనపడి "ముండా మళ్లీ పెళ్లాడావే? నీ కొత్త మొగుణ్ణి పీక పిసికేస్తాను చూడు" అన్నాట్ట.

లుబ్ధా : అయ్యో! అయ్యో ! రామప్పంతులు యిల్లు వొల్లకాడు కానూ! యక్కడ కల్పించాడే యీ మాయ పెళ్లి నా కోసం! వీడి పిండం పిల్లులికి పెట్టా. అయ్యో! అయ్యో ఆ మొగుడు వెధవ యలా వున్నాడందే?

మీనా : వాడు రోజూ దానికి కనపడతాట్ట నాన్నా. వాడికి మీసాలూ, గిరజాలూ వున్నాయట, చావం చాయట.

లుబ్ధా : వాడేనే! వాడేనే! యేవిఁటే సాధనం? యిహ నేం దక్కను.

మీనా : పూజారి గవరయ్యకి కబురు పెడతాను.

లుబ్ధా : వొద్దు, వొద్దు, నా మాట విను. వాడొచ్చాడంటే, యిల్లు తినేస్తాడు.

మీనా : తింటే తింటాడు, ప్రాణం కంటెనా యేవిఁటి?

లుబ్ధా : నాకొద్దంటూంటే వినవు గదా. నువ్వు నా మంచం దగ్గిర పక్కేసుకు పడుకో; నువ్వు చదువుకునే భాగవతం పుస్తకం పట్రా; తలకింద పెట్టుకు పడుకుంటాను.

(మీనాక్షి వెళ్లును.)

యీ ముండ నా యింట్లోంచి విరగడైపోతేనే గాని, యీ పిశాచం వొదిలి పోడు. వేదం చదువుకున్న ముండా కొడుకుని, నా మీదే పడ్డ తరవాత, వీడు బ్రహ్మరాక్షసి గాని, వొట్టి దెయ్యం కాడు. పోనీ అతడికే ప్రార్థన చేస్తాను–"నా పెళ్లాం మొదటి మొగుడా!" ఆఁ! నా పెళ్లాం కాదు. లెంపలు వాయించుకుంటాను" యీ పిల్ల మొగుడా! నువ్వే నిజమైన మొగుడివి–నేను కాను. దాన్ని ముట్టను–తాకను–దాంచేత చాకిరీ అయినా చేయించను. నన్ను రక్షించి, పీక పిసికెయ్యకు; పీక పిసికెయ్యకు; యే పాపం చెయబట్టో దెయ్యానివైనావు. నన్ను చంపావంటె బ్రహ్మహత్య చుట్టుకుంటుంది. మరి జన్మం వుండదు. బాబూ ! నాయనా! తండ్రీ! నా జోలికి రాకు. నీ మావఁగారి పీక నులివేఁయ్యి! ఆ రావప్పంతులుగాడి పీక నులివేఁయ్యి! లేకపోతే, (కేకలు, యేడ్పు వినబడును) ఓరి దేవుడా, మళ్లీ వొచ్చాడు కాబోలు (శిష్యుడు యేడుస్తూ పరిగెత్తి వచ్చి లుబ్ధావధాన్లును గట్టిగా కౌగలించుకొనును. మీనాక్షి శిష్యుణ్ణి చీపురు గట్టతో కొట్టబోవును. శిష్యుడు తప్పించుకోగా, దెబ్బలు లుబ్ధావధాన్లకు తగులును.)

మీనా : ముండా ! నా మోహురు అక్కడ పడేస్తావా పడెయ్యవా? నా తాళం యేదే లంజా?

లుబ్ధా : నన్ను కొట్టేశావేవిఁటే? (శిష్యుడితో) వొదులు, వొదులు, నన్ను ముట్టుకోకే తల్లీ, (మీనాక్షితో) దీని అపవిత్రపు వొళ్లు తగిల్తే చచ్చిపోతాను. నన్ను వొదిలిపించెయ్యి. (మీనాక్షి శిష్యుడి రెక్కలు పట్టి లాగి, బుగ్గ గిల్లును. శిష్యుడు మీనాక్షి చెయ్య కరిచి పారిపోవును.)

మీనా : దానమ్మ కడుపు కాలా, చెయ్యి కరిచేసింది నాన్నా–రక్త బొటబొట కారుతూంది – దీన్ని హతవాఁరుస్తాను.

లుబ్ధా : యంత దారుణప్పని చేసిందీ, ముండ! యేదమ్మా చెయ్యి (గుడ్డ పీలికతో రక్తం తుడిచి) మొహురడిగావు గదా యక్కడిదేవిఁటి?

మీనా : ఆ తండ్రి వెధవ నా కిమ్మని యీ ముండ చేతికి యిచ్చాడు. దీని నక్క వినయాలు చూసి నా పెట్టా బాడా దానికే వప్పజెప్పి, ఆ మోహురు దాన్నే దాచమన్నాను. అనుమానవేఁసి యిప్పుడు నా మోరు తెమ్మంటే, "బట్టల పెట్లో పెట్టాను తాళం పోయింది" అంది. తాళం తేకపోతే రోకలితో బుఱ్ఱ చితకబొడుస్తాను.

లుబ్ధా : చెయి జేసుకోకు. నీది వెఱ్ఱి కోపం చావగొట్టగలవు జాగ్రత్త!

మీనా : చస్తే యీడిచి పారేస్తాను. ముండ యలా కరిచిందో చూడండీ. యింకా రక్తం కారుతూంది. మనిషి కాటుకి మందులేదన్నాడు.

లుబ్ధా : కుంకం పెట్టమ్మా.

మీనా : దాని బుఱ్ఱ చితకిబొడిచి మరీ పెడతాను (మీనాక్షి వెళ్లును.)

లుబ్ధా : గుండు గొమ్ముల అనుమానం తీరిపోయింది – పీక నులివిఁ, వాడైనా చంపేస్తాడు; కరిచి అదైనా చంపేస్తుంది. వీడి చేతో, దాని చేతో, చావు తప్పదు. యెంత డబ్బెట్టి కొనుక్కున్నాన్రా, యీ చావు పెళ్లి! అయ్యో! అయ్యో! దీన్ని పైకి తగిలేస్తే వాడు కూడా విరగడైపోతాడు. అదే సాధనం– యెక్కడికి తోలెయ్యను? బండీ మీద యెక్కించి పట్నం తోలేస్తాను– అక్కడ గానీ తండ్రి వెధవ కనపడకపోతే మళ్లీ దెయ్యాన్ని నెత్తిని పెట్టుకుని ప్రత్యక్షం అవుతుందే! బండి అద్దె యిచ్చుకోవడవేఁ మిగుల్తుంది–యేమి సాధనం?– యేమి సాధనం? – రావప్పంతుల్ని సలహా అడుగుదునా? ఆఁ! మంచి ఆలోచన తోచింది–రామప్పంతులు నాకు కట్టి పెట్టిన యీ ముండని, వాడి దగ్గిరికే పంపించేస్తాను. సాని దాంతో పాటు దీన్ని కూడా వుంచుకుంటాడు. – కావలిస్తే పది రూపాయలు దక్షణతో కూడా యిచ్చేస్తాను.

(మీనాక్షి ప్రవేశించి)

మీనా : యక్కడా కనపడదు నాన్నా గుంట.

లుబ్ధా : నూతులో పళ్లేదు గద?

మీనా : యేమో !

లుబ్ధా : పరిగెత్తెళ్లి గవరైని పిలవమను. దాన్ని నువ్వు చావగొట్టలేదు గద?

మీనా : కనపడితేనా?

లుబ్ధా : యేవిఁటి నాయనా, యీ కొత్త ఉపద్రవం!

(నిష్క్రమింతురు.)

2వ స్థలము. రామప్పంతులు యింట్లో కొట్టు గది

(భుక్త, పోలిశెట్టి, శిద్ధాంతి, మధురవాణి, పేకాడుచుందురు, పూజారి గవరయ్య ఆట చూచుచుండును.)

పోలిశెట్టి : యేం భష్టాకారి ముక్కలు యేశావయ్యా! యెప్పుడూ నువ్వింతేను.

భుక్త : చూసివేశానా యేవిఁటి? నీ దరిద్రదేవతని తిట్టు.

పోలి : గవరయ్యా, నీ ముణుకు నా దగ్గిర యిలా యెట్టకు. లేచిపో, నీ పుణ్యా వుంటుంది.

గవ : నేను మా మధురవాణి దగ్గిర కూచుంటాను.

భుక్త : చూడూ, ముక్క తప్పు పడ్డట్టుంది.

పోలి : ఆఁ! బాపనయ్య, పంచాలని తప్పి పంచుతున్నావు. తప్పు పంచితే బేస్తు మీద కుదేలెట్టిస్తాను.

భుక్త : ముక్కలు బాగా పడలేదన్నావే?

పోలి : రెండో యేత నాలుగాసులడకూడదా?

భుక్త : (పోలిశెట్టికి ముక్కలు వేస్తూ) యిదుగో నాలుగాసులేస్తున్నాను. జాజ్జు.

పోలి : నీ యిషప చేత్తో యేస్తే, పాల్లు ముక్కలే పడతాయి; మంచి ముక్కలడతాయా?

భుక్త : తథాస్తు !

పోలి : అలా అనకు. యెంత శెడ్డా బాపనాడి శాపనాకారం మాశెడ్డది. (చూచుకొని) శీ! భష్టాకారి ముక్కలు!

సిద్ధాంతి : ఒకటి, రెండు.

పోలి : అదుగో, అలా శెప్పితే నే వొప్పను, ఒక్కొకటి శెప్పాలి.

సిద్ధాం : అయితే వకటి.

పోలి : ఒక్కటి.

మధురవాణి : ఒకటి.

భుక్త : వకటి.

(సిద్ధాంతి ఆలోచించును.)

పోలి : యేటాలోసిస్తావు చేతరస ! యెత్తవయ్యా.

సిద్ధాంతి : నీదేం పోయింది ! రెండు.

పోలి : లాంతరేశావు. యేటెత్తను? రొండు.

మః ఉ : రెండు.

భుక్త : రొండు.

(సిద్ధాంతి ఆలోచించును)

పోలి : యేటాలోసిస్తావు? చేతరస : యెత్తి బేస్తు గెలుసుకో.

సిద్ధాంతి : నువ్వు చెప్పావు గనక యెత్తుతాను.

పోలి : ఆఁ! డబ్బిక్కడెట్టి మరీ యెత్తు. మూడో యెత్తడపు బేస్తు; గాపక వుందా? బేస్తు మీద కుదేలెట్టిఁ బాకీ లెట్టి, యగెయడానికా?

సిద్ధాంతి : (తన ముక్కలు యెత్తు ముక్కల మీద వేసి) కోమటాడి పిలక నిగుడుతూంది!

పోలి : తంతావా యేటి?

సిద్ధాంతి : తన్నడవంటే, ఒహలాగనా?

పోలి : నా ఆట శెడగొట్టేశినావు, బాపనయ్యా!

భుక్త : ముక్కలు పడలేదని యేడుస్తూ, మళ్లీ యేవిఁటి, ఆట చెడగొట్టాడని యేడుస్తావు?

పోలి : యీ ఆట బేస్తు చేయించకపోతే నా పేరు-

సిద్ధాంతి : కోమఁటాడా, నోరు మూసుకుంటావా మూసుకోవా?

పోలి : తెల్లాడి బాపుటా యెగురుతుండగా, నీ జులుమేఁటి? ముక్కల్తియ్యడం యింత స్పైపైతే మరాటేటి?

సిద్ధాం : నువ్వు గానీ మళ్లీ మాట్లాడావంటే, ముక్కలు కలిపెస్తాను.

(పోలిశెట్టి "నేను మాటాడను; నువ్వు ఆడు" అని సౌజ్ఞ చేయును.

(సిద్ధాంతి ఆడును)

పోలి : మూడే తురుపులు పడ్డాయి బాపనాడా: "తమాషా దేఖో, లంకకే రాజా!"

సిద్ధాం : ఆట పారెయనా?

పోలి : బుద్ధొచ్చింది; బుద్ధొచ్చించి. లెంపలోయించుకుంటాను. మరి మాటాడితొట్టు.

పూజారి : మా మధురవాణి మీద ఆశుకవిత్వం చెబుతాను.

రాణా, డైమను రాణీ?
రాణా, యిస్పేటు రాణి? రాణి కళావ।
ఙ్రాణా ఆఠీ(న్రాణీ?
రాణి యనన్మధురవాణె, రాజుల రాణీ॥

సిద్ధాం : గవరయ్యా ! యేంవిలవైన పద్యం చెప్పావోయి! నీ మీద నేను పద్యం చెబుతాను- విను.

"గవరయ్యా ! నీ సరి మరి।
యెవరయ్యా ? "

పూజారి : "యెవరు లేరు, యిచ్చోనయ్యా!

సిద్ధాం : యిదుగో రాజు

పోలి : యిదుగో పాల్తు.

(మధురవాణి తురుపు రాణీ వేయును)

పోలి : అదుగో, అదుగో, యీ బాపనాడు కపీశం శెప్పి, మధురవోణి దగ్గిర రాణీ వుందని శెప్పేశాడు. గోరం, గోరం. గవరయ గాని మాటాడితే నే ఆటాణ్ణు.

పూజారి : పోలిశెట్టి మీద కవిత్వం చెప్పి చాలా రోజులైంది. (పాడుం పీల్చి) "పోలిశెట్టి ముఖము - పోలిరొట్టెను బోలు ! పోలి శెట్టి ముక్కు పాడుము డొక్కు ॥

పోలి : వొద్దు ! వొద్దు ! వొద్దు ! నామాటిను. పాసం పెట్టి సంపేస్తావా యేటి? ఊరుకుంటి వొట్టాయినా, యిన్నావా? యీ ఆట సిద్ధాంతి బేస్తైట్టి నేను గెలిస్తే, నీక్కాండబ్బిస్తాను; మరూరుకో.

సిద్ధాం : నీ సొద తగలడా-తురుపు మిగిలిపోయింది; బేస్తు (ముక్కలు చూపించి పారవేయును.)

పోలి : ఆఁ! మూడో యెత్తడబ్బేస్తు. గాపకాలుంచుకోండయ్యా, చేతి వొరస, మంచి ముక్కలెయి, బాపనాడా అంతసేపు కలపడవాఁ? గోరం, గోరం.

సిద్ధాం : బులబులాగా కలిపి, బేస్తు నీకిస్తాననుకున్నావా?

పోలి : తోలుసేత్తో, ముక్కలేసినావు! "నరిసింవ్వ, నీ దివ్వె నామమంత రముశాత! నరిసింవ్వ నీ దివ్వె-"

సిద్ధాం : దివ్వే లేదు, దీపం లేదు ముక్కలిియ్యి.

పోలి : గవరయ్య ముక్కల మీద కన్నేసి సిల్లంగొట్టేస్తున్నాడు. నరిశింవ్వ నీ దివ్వె -(ముక్కలు యెత్తిచూసి) సీ ! భష్టాకారి ముక్కలేశావు!

సిద్ధాం : (పంపకం ముగించి తన ముక్కలు తీసి చూచుకొని) మృత్తికాచమే?

పూజారి : పోలిశెట్టికి అంత అలికైతే, నేనింటికి పోయి పరుంటాను.

(గవరయ్య నిష్క్రమించును. మధురవాణి వెంట వెళ్లి తిరిగి వచ్చును.)

పోలి : శని విరగడై పోయిందిరా, దేవుఁడా! భష్టాకారి ముక్కలు, ఒహటి.

మధు : ఒకటి.

భుక్త : ఒహటి.

సిద్ధాం : ఒహటి.

పోలి : రెండు

మధు : రెండు

భుక్త : రెండు

(సిద్ధాంతి ఆలోచించును.)

పోలి : యెందుకా యెఖ్ఖాలోశన? నా మాటిను. మూడో బేస్తైట్టకు.

(వీధి తలుపు తట్టబడును.)

మధు : పంతులు !

పోలి : యీవాళ రాడని సెప్పితివే?

మధు : రారనుకున్నాను. వొచ్చారు. యేం చేదాం?

సిద్ధాం : ఆట తీసెయ్యండి. (ముక్కలు పడవేయును)

పోలి : బేస్తైగెయడానికా, నే వొప్పను. మధురోణీ, ఆటాడి మరీ తలుపు తియ్యి.

మధు : (ముక్కలు, కిందబెట్టి, లేచి, సన్నని గొంతుకతో) గోడ గెంతి పారిపోండి.

భుక్త : దిడ్డితోవంట వెళ్లిపోతాం. . .

పోలి : నేను పట్టనే? యేటి సాధనం?

భుక్త : మేం దిడ్డితోవంట పోతాం. నువ్వు అటకెక్కు.

పోలి : నన్నెక్కించి మరీ యెళ్లండి. కాలు జారితే యేటి సాధనం?

సిద్ధాం : నీ కొడుకుది, అదృష్టం.

(పెరటిలోకి వెళ్ళును.)

పోలి : గోరం ! గోరం! గోరం ! యవడి ముక్కలు ఆడి దగ్గిరే! ఆట కలపకండి.

(తలుపు తిరిగి తట్టబడును.)

పోలి : నరిశింవ్వ, నీదెవ్వె -

(మధురవాణి ఊరుకొమ్మని కోపరసంగా సౌజ్ఞ చేయును.)

(సిద్ధాంతి ప్రవేశించును.)

సిద్ధాం : దిడ్డీ తలుపు కప్పతాళం వేశుంది. మన్ని పట్టుగుందా వఁనే, పంతులు దిడ్డీ తలుపు తాళవేఁ శాడు.

పోలి : నరిశింవ్వ, నీ దివ్వె -

మధు : (పోలిశెట్టిని ఉద్దేశించి) చప్ ! (సన్నని గొంతుకతో) ఉలక్కుండా, పలక్కుండా యీ గదిలో కూచోండి; ఆయన పరున్న తరవాత వచ్చి తలుపు తీసి వొదిలేస్తాను.

(మధురవాణి దీపములు ఆర్పి, పైకివెళ్లి, గదితలుపు వేసి గొళ్లెము బిగించును)

(తలుపు తిరిగీ తట్టబడును.)

మధు : యేమీ గవరయ్య చాదస్తం ! అదే తట్టడవాఁ (వీధి తలుపు దగ్గిరకు వెళ్లి,) యెవరు!

తలుపవతల మనిషి : యింతసేపేం?

మధు : నిద్దరబోతున్నాను.

మనిషి : పేక! పేక! పేక! నిన్నొదిలేస్తాను. నీ సంగతి నాకు తెలిసింది.

మధు : మరి మీనాన్న మీరు పోయి, నిశి రాత్రివేళ వొక్కర్తెనీ నన్ను వొదిలేస్తే యీ అడివి వూళ్లో నాకు భయం కాదా? అంచేత పబ్లిగ్గా నలుగుర్నీ పిలిచి పేకాడుతున్నాను. తప్పేవుఁందీ? మంచు పడుతూంది లోపలికి రండి (తలుపు గడియ తీసి) రండి. నా ఆట మీరాడండి, నేను పరుంటాను.

మనిషి : పొందాని యవడు నమ్మమన్నాడు? నీకిద్దావని సంతోషంతో వక సరుకు తెచ్చాను. నీ చర్య చూసేటప్పటికి నామనస్సు చివుక్కుమని పోయింది.

మధు : యెంత న్యాయంగా సంచరించినా, మీ హృదయంలో కాసింత కనికరం లేదు గదా? యీనాటి నుంచి మీరు యెక్కడికి కమాను వెళుతూ వుంటే, అక్కడ కల్లా నేను కూడా మీతో వొస్తూవుంటాను.

మనిషి : మెడ పైకి వుంచు (మధురవాణి అటుల చేయును ఆ మనిషి మధురవాణి మెడలో కంటె వుంచును.)

మధు : ఔరా! యింద్రజాలి! పంతులు గొంతుక యెలా పట్టావు? నన్నే మోస పుచ్చితివే? (రెక్కపట్టుకొని) గదులోకి రా. (గది లోనికి తీసుకువెళ్లును) యీచిల్లంగి కళ్లు నీకే దేవుడిచ్చాడు? (ముద్దెట్టు కొనును) వాళ్లింట యేవేవిఁ చిత్రాలు చేశావో చెప్పు.

శిష్యు : ముద్దెట్టుకోనంటే, చెబుతాను?

మధు : నీకు తగనో?

శిష్యు : మొద్దెట్టుకుంటే యెంగిలౌతుంది.

మధు : నిజం, నీకున్న బుద్ధి నీ పెద్దలికి లేదు. నన్ను నిష్కారణంగా భయపెట్టావు. అందుకు నీకేవిఁటి సిక్ష? బుగ్గ కొరికేతునా?

శిష్యు : పాలూ పంచదారా వుంటే ఇయ్యి.

మధు : తరవాత మేపుతాను. ముందు నీకు దాసరి వేషం వేస్తాను. కొత్త అగ్రహారం పోయి నీ గురువును చేరుకుందు గాని.

(తెరదించవలెను.)

(చీకటి గదిలో పోలిశెట్టి, భుక్త, సిద్ధాంతి వుందురు-తెర అవతల నుంచి రామప్పంతులు గొంతుకతో, శిష్యుడు "యీ గదులో యవణ్ణొదాచావు")

మధు : రామ! రామ! యవ్వడూ లేడు.

(పోలిశెట్టి నిచ్చెన యెక్కును. భుక్త కూడా యెక్కబోవును. నాలుగు మెట్లెక్కి యిద్దరూ కిందబడుదురు.)

పోలి : సంపేశినావు బాపనాడా!

భుక్త : నా మీద నువ్వు పడి, నేను వుక్కిరి బిక్కిరి ఔతుంటే, నువ్వు సచ్చానంటావేవిఁటి? లేస్తావా కరిచేదా?

శిష్యు : (రామప్పంతులు గొంతుకతో) అదుగో లోపల యెవళ్లో మాట్లాడు తున్నారు లంజా! అది కోవఁటాడి గొంతుకలా వుంది. కప్పతాళం వేసి వూరందరినీ లేవదీసుకొస్తాను.

మధు : కప్ప తాళవెందుకు? లోపల యెవళ్లూ లేరు, దెయ్యాల కొంప - దెయ్యాలు దెబ్బలాడుతున్నాయి.

(మధురవాణి తలుపు తీసి గదిలో ప్రవేశించి అగ్గిపుల్ల వెలిగించును. శిష్యుడు పక్కకి తొలగిపోవును.)

మధు : పోలిసెట్టి యేమి, పడుకుని లేవడు-మేలుకొలుపులు పాడనా?

భుక్త : రామప్పంతులేడి?

మధు : రామప్పంతులూ లేరు, గీమప్పంతులూ లేరు యింట్లో పనిచేసే వాడు తలుపుకొట్టాడు. బెంగెట్టుకోకండి.

భుక్త : అతగాడి మాటలు వింటేనే?

మధు : నేను ఆయన గొంతుకు పెట్టి మాట్లాడాను. యేమి ధైర్యం! యేమి మగతనం!

పోలి : "నరిశింవ్వ, నీ దివ్వె" (లేచి) "నామమంతరము సేత" -యవడి ముక్కలాడి దగ్గిరున్నాయా?

(అంతా మళ్ళీ ఆటకు కూచుందురు)

సిద్ధాం : ఆట కలిపేశాను.

పోలి : గోరం ! గోరం ! నాకు యిసిపేటు ఆసు దాడదచ్చింది గదా బేస్తులు గెలుసుకుపోదునే! గోరం! గోరం! మధురోణి, ఒట్టినే బెంబేరు పెట్టేశింది. ఆటక మీంచి పడి నడుం విరిగి పోయిందిరా దేవుడా.

భుక్త : నీ కిందపడి నేను నలిగి పోయినాను. నీకేం తీపు దిగదీసింది?

పోలి : కలిపెయ్యి - ముక్కలు.

సిద్ధాం : నేను కలపను - నా వొంతు అయిపోయింది - నువు కలుపు.

పోలి : యేఁటై పోయింది?

(రామప్పంతులు వీధి తలుపు తట్టును)

రామ : లక్ష్మి, లక్ష్మి తలుపు.

మధు : యీ మాటు పంతులే.

పోలి : యేటి సాధనం?

మధు : గోడ గెంతి వెళ్లిపోండి.

పోలి : నేను గెంతలేనే?

మధు : నిన్ను యీ గదిలో పెట్టి తాళం వేస్తాను.

పోలి : దీపం ఆరిపెయ్యి. నాకు బయవేస్తుంది.

సిద్ధాం : గాజు పెంకులు గుచ్చుకుంటాయి; గోడ దాటడం యెలాగ?

భుక్త : నాకు కాళ్లు మేహవాతం నొప్పులు. నేను గెంతలేనే?

మధురవాణి (దీపవార్చి) - యిలాగే వుండండి.

పోలి : నరశింవ్వ,-

మధు : చప్ !

పోలి : సచ్చాను.

మధు : (గది గొళ్లెం వేసి, వీధి తలుపు గడియతీసి తలుపు ఓరగా వుంచి) మాయగుంటని యెక్కడ దాచారు?

రామ : మాయ గుంటేఁవిటి ?

మధు : యేం నంగనాచే? లుబ్ధావధాన్లు మాయ పెళ్లాన్ని వాళ్ల యింట్లోంచి లేవదీసుకుపోయి యెక్కడ పెట్టారు? యిదే కదూ, రాత్రల్లా మీరు చేస్తూవున్న లౌక్య వ్యవహారం?

రామ : నీ మాట నాకేమీఁ అర్థం కాకుండా వుంది. లేవదీసుకుపోవడ మేఁవిఁటి? నేను దాచడఁవేవిఁటి?

మధు : దాస్తే దాచారు. దాచకపోతే మానారు, నాకంటే యేదీ?

రామ : నీ కంటా? మరిచిపోయినాను సుమా.

మధు : యేమి చిత్రం ! నన్ను మరిచారు - నావస్తువని, మరిచారు. మరిచి, ఆ గుంట కిచ్చారు. దాని లేవదీసుకుపోయి యెక్కడో దాచి, నిశి రాత్రివేళ పెద్దమనిషిలా, యింటికి వొచ్చారు!

రామ : ఆ గుంట కనపడదా యేవిఁటి?

మధు : యేవిఁనాటకం ! మీకు కనబడకేం ? మీరు పెట్టినచోటే వుంది.

రామ : మీనాక్షి తన్ని తగిలేసిందా యేవిఁటి? కంటెతో తగిలేస్తే చచ్చానే?

మధు : యేమి నాటకం ! చావండి; బతకండి; ఆ కంటే తాందీ, గడపలో కాలుపెట్టనివ్వను.

(తలుపు వేయును).

రామ : నాలుగు కోసులు గుఱ్ఱప సవారీ అయి, యీదురోమని యిల్లు చేరుకుని, గుమ్మంలో అడుగు పెట్టేసరికి, మబ్బులేని పిడుగు పడ్డది. మీనాక్షి ఆ గుంటని మన్ననిస్తుందని, నేను యెన్నడయినా అనుకున్నానా యేవిఁటి? ఆ గుంట పోతేపోయింది, వుంటే వుంది. నా కంటె పోకుండా వుంటే అదృష్ట వంతుణ్ణి. కంటె అడగడానికి వెళితే, "నువ్వే యీ పెళ్లి కుదిర్చావు" అని కఱ్ఱుచ్చు కుంటాడేమో!

(నిష్క్రమించును.)

3వ స్థలము. లుబ్ధావధాన్లు యింటి వాకలి

(లుబ్ధావధాన్లు పచారు చేస్తూ.)

కనబడకపోతే యేవైఁనట్టు? నూతులోగానీ పడిందా? పోలీసువాళ్లు యిల్లు దోచేస్తారు. నూతులో పడలేదా? పడకపోతే యేవైఁనట్టు?-రావప్పంతులు యింటికి పోయుంటుంది. అంతే కావాలి- యంత అందవైన పిల్లా ! నాది గాక దురదృష్టం! యంతట్లో వెన్నెల చీకటైందే! రేపో యెల్లుండో యెదిగొచ్చే పిల్ల గదా అని సంబరపడ్డాను - ఒహవేళ - అప్పుడే పెద్ద మనిషైందేమో? - అందుకు సందేహవేఁలా? లాకుంటే యింత యేపైన పిల్ల పెద్ద పడుచు కాకుండా వుంటుందా? యిలాంటివి యెన్ని పెళ్లిళ్లు చేసుకుని యందరు మొగుళ్లని కడితేర్చిందో! ఓరి కుంక పీనుగా, నీ కళ్లు యేవైఁపోయినాయిరా? రజస్వలా ముండని చూస్తూ, చూస్తూ, యలా పెళ్లాడావురా? మరి నీకు గతులు లేవు. రాజమహేంద్ర వరంలో వెధవ ముండల్ని పెళ్లాడిన వాళ్ల సామాజికంలో చేరావురా? అయ్యో ! అయ్యో! దీనికి మరి ప్రాయశ్చిత్తం యక్కడిది? ఒహవేళ చేయుంచుకుందా వఁంటే, శంకరాచార్యులు పాద కట్టం పెట్టమ్మంటాడు. బ్రాహ్మలు యిల్లు తినేస్తారు. అంతకంటె పోలీసువాళ్లు నయం. అల్లరి కాకుండా హెడ్డు చేతులో పాతిక రూపాయలు పెట్టి, రేపు రాత్రి బయల్దేరి కాశీపోయి, గంగలో మునిగానంటే అన్ని పాపాలూ పోతాయి. కాశీ వాసవేఁచేసుకుంటాను. భగవంతుడు బుద్ధొచ్చేటట్టు చేశాడు. లేకుంటే ముసలి వెధవకి పెళ్లి చేసుకోవడపు పోయీ కాలవేఁవిఁ? అన్నివిధాలా యీ రామప్పంతులు నా కొంప తీశాడు.

(రామప్పంతులు ప్రవేశించును.)

రామ : యేవిఁటి మావాఁ రావద్పంతులంటున్నారూ?

లుబ్ధా : యేవీఁలేదూ.

రామ : యింత రాత్రివేళ పచారు చేస్తున్నారేవిఁ?

లుబ్ధా : యేమీ లేదు - నిద్దర పట్టక.

రామ : మావఁగారూ, ఆ కంటె యిప్పుడు తెమ్మని మధురవాణి భీష్మించుకు కూచుంది. శ్రమ అని ఆలోచించక యిప్పించాలి.

లుబ్ధా : కంటేవిఁటి?

రామ : మీ భార్యాకి పెట్టిన కంటండీ.

లుబ్ధా : నా భార్యాకి నేను పెట్టలేదు.

రామ : మీరు పెట్టమంటే, నేను యెరువు తెచ్చాను కానా?

లుబ్ధా : నేను పెట్టమన్లేదు.

రామ : అయితే దొబ్బేస్తావా యేవిఁటి? మీ భార్యా మెళ్లో యిప్పుడా కంటె లేదూ?

లుబ్ధా : నా భార్యా యెవరు? నా భార్యా నాడే చచ్చింది.

రామ : మొన్న మీరు పెళ్లి చేసుకున్న పిల్ల మీ భార్యా కాదటయ్యా?

లుబ్ధా : రెండో పెళ్లి ముండ నాకు భార్యా యేవిఁటి?

రామ : రెండో పెళ్లి ముండేవిఁటి?

లుబ్ధా : రెండో పెళ్లి ముండ అని నువ్వే అన్నావు?

రామ : మాట మీద మాటొచ్చి, వొట్టినే అంటే, అదో దెప్పా?

లుబ్ధా : వొట్టినే అనలేదు. గట్టే అన్నావు. యిదంతా, ఆ గుంటూరు శాస్తుల్లూ నువ్వూ చేసిన కుట్ర; నాకు నిజం తెలిసి పోయింది. ఆ ముండ నీ యింటికే వెళ్లింది. మధురవాణిని వుంచుకున్నట్టు దాన్ని కూడా నువ్వే వుంచుకో, నా జోలికి రాకు. నీకు పదివేల నమస్కారాలు.

రామ : నా కంటె నాకియ్యమంటే, యీ వెఱ్ఱి వెఱ్ఱి మాటలేవిటయ్యా?

లుబ్ధా : నీ మాయగుంటా, నీ కంటే, నీ యింట్లోనే వున్నాయి.

రామ : యీ వేషాలు నాకు పనికి రావు. నిలబెట్టి నా కంటె పుచ్చుకుంటాను.

(తడిసిన భాగవత పుస్తకం పట్టుకుని మీనాక్షి చేతిలో కఱ్ఱా, నెత్తి మీద, పసుపు రాసిన కుండా, అందుమీద అఖండంతో అసిరిగాడూ, చేతిలో సీసా పట్టుకుని తడి బట్టలతో పూజారి గవరయ్యా ప్రవేశింతురు)

పూజారి : హ్రీం ! హ్రీం ! హ్రూం ! ఓంకార భైరవీ!

(రామప్పంతులు భయమును కనపర్చును.)

మీనాక్షి : యక్కడా కనపళ్లేదు నాన్నా, యీ పుస్తకం నూతులో పడేశింది.

(లుబ్ధావధాన్లు భయమును కనపర్చును.)

రామ : కనపడకపోవడం యవరు?

మీనా : నా సవిత్తల్లి-గవరయ్య బాబు నూతులో దిగి అంతటా గాలించాడు. నూతులో మరేవీఁ కనపడలేదు.

(లుబ్ధావధాన్లు భయం తగ్గును)

బ్రహ్మరాక్షసిని గవరయ్య బాబు యీ సీసాలో బిగించాడు నాన్నా.

(రామప్పంతులు సీసాకి యెడంగా నిలబడును.)

రామ : బ్రహ్మరాక్షసి యేవిటి?

లుబ్ధా : వేరే-ఓ బ్రహ్మరాక్షసి వొచ్చి-మా అమ్మిని భయపెట్టింది.

మీనా : నన్ను కాదు - మా నాన్న పీకే పిసికింది.

రామ : గవరయగారూ, పిల్ల యేవైనట్టు?

గవర : దాని మొగుడు యెగరేసుకు పోయినాడు.

మీనా : యెక్కడికి యెగరేసుకు పోయినాడు? వాడు యీ సీసాలోనే వున్నాడన్నారే?

గవర : (కొంచెం ఆలోచించి-చిరునవ్వు నవ్వి) అదీ యీ సీసాలోనే వుంది.

మీనా : మనిషి సీసాలోకి యెలా వొచ్చింది?

గవర : అయ్యో సత్యకాలవాఁ! అది మనిషా అనుకున్నావు? అది కామినీ పిశాచం. అంచేతనే నేను మీ యింటి కొచ్చినప్పుడల్లా దూరంగా వెళ్లి పోయేది, యేమి చెప్మా, అనుకునేవాణ్ణి.

మీనా : యిద్దర్నీ ఓ సీసాలో పెడితే దెయ్యప్పిలల్ని పెడతారేమో?

గవర : పంతులు గారూ చిత్తగించండి. రెండు మనుషుల బలువుందో లేదో చూడండి

రామ : మొఱ్ఱో ! నా దగ్గిరకి తేకయ్యా.

గవర : అసిరిగా నువ్వు పట్టుకో.

అసిరి : నాకు బయవేఁటి? పైడితల్లి చల్లగుండోలి - (సీసా పట్టుకుని) ఓలమ్మ ! యెంత బలువుందోస్సి!

గవర : సీసా, ఆఖండం, తులసి కోట దగ్గిర దించు.

లుబ్ధా : బాబ్బాబు : సీసా నా యింటో పెట్టకు మీ యింట్లో పెట్టించండి.

గవర : మా పిల్లలు తేనె సీసా అని బిరడా తీసినట్టాయనా. రెండు దెయ్యాలూ వొచ్చి మళ్లీ మీ యింట్లోనే వుంటాయి.

లుబ్ధా : అయితే, సీసా భూస్థాపితం చెయ్యండి.

గవర : భూస్థాపనం మజాకాలనుకున్నారా యేమిటి? భూ స్థాపితం చెయ్యడానికి యెంత తంతుంది! పునశ్చరణ చెయ్యాలి, హోమం చెయ్యాలి, సంతర్పణ చెయ్యాలి.

లుబ్ధా : నా యిల్లు గుల్ల చెయ్యాలి!

గవర : మీకలా తోస్తే నాకేం పోయింది? యీ మూత తీసేసి, నామానాన్న నేను వెళ్లిపోతాను.

లుబ్ధా : మూతెందుకు తీసెయ్యడం. నాకు కలిగినది తృణవోఁ పణవో యిస్తాను. ఆ మూత తియ్యకుండా ఆ సీసా అలా వుంచి వెళ్లండి.

పూజారి : యేవీఁఅవధాన్లు గారి గడుస్తనం! నే పోగానే పాతిపెట్టడానికా యెత్తు? ఆ సీసా తగిన శాంతి చెయ్యందీ భూస్థాపితం చేశారంటే, నేను రౌరవాది నరకాలకి పోనా? యిప్పుడే బిరడా తీసేస్తాను.

లుబ్ధా : తియ్యకు, తియ్యకు. రేపు ఆ శాంతేదో తగలేతు గాని.

గవర : అష్లాగైతే, యీ రాత్రల్లా ఈ సీసా దగ్గిర పెట్టుకు పెరట్లో పడుకుంటాను. మీరు వెళ్లి నిర్భయంగా పడుకుని నిద్రపోండి.

(నిష్క్రమించును.)

రామ : మావాఁ! ఓ మాట.

(రామప్పంతులు లుబ్ధావధాన్లు పక్కకు వెళ్లి మాట్లాడుదురు.)

రామ : నా కంటె మాటేవిఁటి, మావాఁ?

లుబ్ధా : మీకంటె మీ యింట్లోనే వుంది.

రామ : మీ పెళ్లాం మా యింటికి వెళ్లిందని మీరంటున్నారు గాని, అక్కడికి ఆ పిల్ల రాలేదు. కంటా తాలేదు.

లుబ్ధా : అయితే యేవైఁందో! నాకేం తెలుసును?

రామ : వొద్దు సుమండీ-నా కంటె నాకిచ్చెయ్యండి. - నేను మాకాని వాణ్ణి.

లుబ్ధా : కంటె, గింటె, నాకు తెలియదు.

రామ : నీకు తెలియకపోతే మరెవరికి తెలుసును? గవరయ్య, నీ పెళ్లాం దెయ్యవైఁదన్నాడు గదా? నువ్వూ నీ కూతురూ కలిసి దాన్ని చంపేశారు కాబోలు.

లుబ్ధా : ఓరి! గాడిదకొడుగా (కఱ్ఱతో కొట్ట బోవును.)

రామ : నా కంటె అపహరించావు గదా? నీ పని పట్టిస్తాను వుండు. (నిష్క్రమించును.)

లుబ్ధా : (తనలో) కంటె యావైనట్టు చెప్మా? (పైకి) అమ్మీ!

మీనా : యేం నాన్నా?

రామ : కంటె ఏంజేసిందే ?

మీనా : యేం జేసిందో? పెట్లో దాచిందేవోఁ? దాని వొంటినే వుంది గాబోలు నాన్నా?

లుబ్ధా : వొంటినుంటే-దెయ్యానికి కంటెందుకూ?

మీనా : యేం? తీపు దిగదీసిందా యేవిఁటి? పెట్టుగుంటుంది.

లుబ్ధా : నూతులో దిగి గవరయ్య నుయ్యంతా గాలించాడూ?

మీనా : గడియసేపు గాలించాడు.

లుబ్ధా : నువు చూశావూ?

మీనా : చూశాను.

లుబ్ధా : అది రావప్పంతులు యింటికే వెళ్లిందేమోనే?

మీనా : గవరయ బాబు, సీసాలో బిగించాడు గదా యలా వెళుతుంది?

లుబ్ధా : యేమో నాకేం పాలు పోకుండా వుంది. రా పరుందాం - మన ప్రారబ్ధం యిలా వుంది. (నిష్క్రమింతురు.)

4వ స్థలము. రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో సారా దుకాణం వెనక తోట

(ఆ తోటలో కాళీ మందిరం యెదుటి మండపం. మండపంలో కాళీ విగ్రహానికి యెదురుగుండా ఒక పెద్ద పీట మీద మూడు సీసాలతో సారాయి; చుట్టూ గళాసులు, పీట నిండా పువ్వుల దండలు. మంటపంలో వకవైపు పులి చర్మం మీద యోగదండమును అనుకుని సమాధిలో వున్న వొక బైరాగి; యోగిని యొకతె సారాయి అందరికీ అందిచ్చును. గ్రామ మునసబు సోమినాయుడు చిలుం పీల్చు చుండును. సాతాని మనవాళ్లయ్య, జంగం వీరేశం, దుకాణదారు రామదాసు చెదరి కూర్చుందురు.)

మునసబు : ఆకాశం ముందు పుట్టిందా? బూవిఁ ముందు పుట్టిందా?

మనవాళ్లయ్య : సుత్తి ముందా కారు ముందా?

మునస : పంగనావాఁలు ముందా పట్టెవొర్ధనాలు ముందా? నామాలోడా నా సవాలేటి? నీ జవాబేటి? ఆకాశానికి మట్టా బూవిఁ? బూవిడి కప్పా ఆకాశం? సదువుకొవ్వో డెవడో సెప్పండొస్సి-

మనవాళ్లయ్య : ఆకాశంబు సూన్యంబు అనగా యేమీ లేదన్నమాట.

మునస : యేటీ లేదా? గుడ్డోళ్లకి యేటీ లేదు. తెల్లోడు యెఱ్ఱోడా? పట్టంలో, గొట్టావెట్టి అదే సూస్తాడే ఆకాశం కాసి?

మనవాళ్లయ్య : శాస్త్రంబులలోని రహస్యంబులు మ్లేచ్ఛులకెట్లు తెలియును?

మునస : అల్లాండం బెల్లాండం, శక్కర పొంగలి తినడవఁనుకున్నావా, నామాలోడా? తెల్లోడి మహిమ నీకేటి తెలుసును! తెల్లోడి సారాయికి, తెలుగోడి సారాయికి యెంత బేధం వుందో. తెల్లోడికి నీకూ అంత బేధం వుంది.

మనవాళ్లయ్య : గణితశాస్త్రంబునం దాకాశంబన సున్న - సున్న యన సూన్యంబు యేమీ లేదన్న మాట.

వీరేశ : చాత్రంలో మన్ను, మిన్ను, అని అన్నాడు కాడా? మన్నులేదా? మన్నుంటే మిన్నుండదా?

మునస : యీరేచ మామేలయిన పలుకు పలికినాడు.

మునస : "ఆకాశం బొక్కడ్డది!" అంటారు గదా, ఆకాశం లేకుంటే బొక్కడ్డ వెఁలాగ?

మునస : శబాసు యీరేచ! నామాలోడు పలకడేం? నోరు కట్టడ్డది.

(వీరేశ - శంఖం పూరించును.)

హెడ్డు : (దుకాణదారునితో) యేవిఁటీ అల్లరి భాయి?

మునస : యీరేచం గెల్చుకున్నాడు గదా, చంకం వోగించడా?

దుకాణదారు : గురోజీగారి సమాదికి బంగం వొస్తే శపించిపోతారే?

బైరాగి : (కళ్ళు తెరిచి) శివబ్రహ్మం! శివబ్రహ్మం ! శివోహం!

వీరేశ : చూచావు నేస్తం, చివ బ్రెమ్మం అన్నారు.

బైరాగి : రామబ్రహ్మం ! రామబ్రహ్మం ! రామోహం!

మునస : మొదటి మాటను రెండవ మాట రద్దు చేయును. రామానుజ! రామానుజ !

వీరేశ : చివ చివా! చివ చివా!

దుకాణదారు : యెందుకు కొట్లాడతారు. నీ శివుడూ నిజవేఁ. అడుగో ఆ శీసాలో యెలుగుతున్నాడు. నీ రాముడూ నిజవేఁ. అడుగో ఆ శీసాలో యెలుగుతున్నాడు. విన లేదా తత్తం?

గాజుకుప్పెలోను గడగుచు దీపంబు ।
యెట్టులుండు గ్యాన మట్టులుండు ।
తెలిశినట్టివారి దేహంబులందును ।
యిశ్వదాభిరామ యినర వేమా ।

బైరాగి : సత్యం, సత్యం.

దుకాణదారు : గురోజీ ! తమకి అంతా యిశదవేఁ ! దేహం గాజు కుప్పె. దేహంలో వుండేది

పరవాత్మ! గాజు కుప్పెలో వుండేది అన్నసారం. యీ అన్నసారం దేహంలో పడితే గాని పరవాత్మ పెజ్జిలించదు. యేం శలవు ?

బైరాగి : యీ పరమరహప్యం నీకు యెలా తెలిశింది తమ్ముడా ?

దుకాణదారు : తమవంటివారి దయవల్ల గురూ ! (నలుగురివైపూ చూసి) చూశారా బాయీ నేనూ యెప్పుడూ యీ మాటే గదా చెపుతూ వుంటాను ? అఖాడాకి వొస్తేగాని పరబ్రెమ్మం పట్టుబడ్డ యేలాగు ?

బైరాగి : అమృతమనేది యేమిటి ? సారాయే ! నాడు యిదేగదా తాగడానికి దేవాసురులు తన్నుకు చచ్చారు ?

వీరేశ : చివ చివా ! చివ చివా !

మనవాళ్ల : రామానుజ - రామానుజ !

మునస : కాట్లాటమాని ఘానం యినఁడొస్సి, యెఱ్ఱి గొల్లోళ్లు.

హెడ్డు : గురూ, మరి వొక రసలింగం చేయించి, శిష్యుడికి దయచెయ్యాలి.

బైరాగి : అలాగే.

మునస : గురూ ! బంగారం సేస్తారు గదా, అదెట్టి, హరిద్వారంలో మటం కట్టించక మాలాటోళ్లని డబ్బెందుకడుగుతారు ?

బైరాగి : మేం చేశే స్వర్ణంమేవేఁ వాడుక చేస్తేతల పగిలిపోతుంది.

హెడ్డు : అవి వేరే రహస్యాలు వూరుకొండి మావాఁ ! గురోజీ ! హరిద్వారంలో చలి లావు గాబోలు?

బైరాగి : నరులక్కడ్డు - మాబోటి సిద్ధులకు, చలీ, వేడీ, సుఖం, దుఃఖం, యెక్కడివి -

హెడ్డు : ఆహా ! అదృష్టవంఁటె సిద్ధుల్దే అదృష్టం.

మునస : గురు, హరిద్వోరంనించి యెప్పుడు బైలెల్లారు ?

బైరాగి : రెండు రోజులయింది. మొన్న ఉదయం ప్రయాగ, నిన్న వుదయం జగన్నాధం శేవించాం. ఖేచరీగమనమ్మీద ఆకాశ మార్గాన్న పోతూ వుండగా మీ వూరి అమ్మవారు వనం దగ్గిర గమనం నిలిచిపోయింది. యేమి చెప్మా ? అని యోగదృష్టిని చూచేసిరికి అమ్మవారి విగ్రహము కింద ఆరు నిలువుల లోతున, మహాయంత్రం వొకటి స్థాపితమై కనపడ్డది. అంతట భూమికి దిగి, అమ్మవారిని శేవించుకొని, ప్రచ్ఛన్నంగా పోదావంఁటూంఁటే, యీ భక్తుడు మమ్మల్ని పోల్చి నిలిపేశాడు.

దుకా : చూడగానే, నేను సిద్ధుల్ని పోలుస్తా గురూ -

మునస : సుక్కేసే వోళ్లని మాబాగా పోలుస్తావు. మావూరమ్మోరు జగజ్జనని ! మా చల్లని తల్లి.

బైరాగి : బ్రహ్మోహం ! బ్రహ్మోహం !

హెడ్డు : ఆహా ! యోగమహత్యం ! స్తానాల్చేసి, ముక్కుబిగించే బ్రాహ్మలకి లేవు గదా యీ సిద్ధులూ ?

బైరాగి : వేషానికీ - జ్ఞానానికి దూరంకాదా తమ్ముడా ? మా తాత గారు చెప్పలేదా ? "ఆత్మ శుద్ధిలేని యాచారమదియేల" అని ?

హెడ్డు : వేమన్న - తమ తాతా, గురూ ?

బైరాగి : అవును - వారు పరంపదించి ఆరు వొందల సంవత్సరాలు కావొచ్చింది.

హెడ్డు : తమ వయస్సెంత గురూ ?

బైరాగి : ఆది అంతూ లేనిదానికి లెఖ్ఖేవిఁటి తమ్ముడా ? పరమాత్మ కెన్నేళ్లో అన్నేళ్లు.

మునస : యేం యిలవైన మాటలింటున్నాం !

(వీరేశ శంఖం పూరించును.)

హెడ్డు : (శంఖం లాక్కొని పక్కను వుంచి) అట్టె పట్టెయ్యకండి భాయి.

దుకా : అట్టే యక్కడ భాయీ ? పరవశమైందాకా తాక్కుంటే తాగడవేఁటి ? వేమన్న చెప్పలేదా?

"తాగి, తాగి, తాగి, ధరణిపై బడుదాక ।
తాగనేవి తన్ను, తాను తెలియు ॥
తాగలేని వాడె, తాగుబోతరయంగ ।
యిశ్వదాభిరామ యినర వేమ ॥ –

బైరాగి : కాశీలో రెండు వందల యాభై సంవత్సరముల క్రిందట అలంగీర్ పాదుషావారి హయాంలో, ఒక శేటు మా బోటి సిద్ధులనందరిని కూటానికి పిలిచాడు. గంగ నడివిని పడవ మీద పీపాలలో సారాయి భరాయించి, బంగారపు గిన్నెలతో అందిచ్చాడు. రెండు ఝాముల రాత్రి అయేసరికి పీపాలు కాలీ అయిపోయినాయి. అంతా పడిపోయినారు.

హెడ్డు : యేమి ఆశ్చర్యం !

బైరాగి : మేమూ ఒక్క నేపాళపు బ్రాహ్మడూ మిగిలాం. "తే ! తే !" అన్నాడు ఆ బ్రాహ్మడు. "తెస్తావా శపించేదా" అన్నాడు. శెట్టి యెక్కడ తెస్తాడూ ? వాడు మా కాళ్లు పట్టుకునేటప్పటికి పర్వాలేదు నిలవమని చెప్పి, మేము ఒక పుణిక మంత్రించి, గంగ భరాయించిన కొద్దీ ఆ గంగ సారా అయిపోయింది. ఆ బ్రాహ్మడు సహస్ర పుణికలు తాగి జిఝ్ఝున తేన్చాడు. బ్రాహ్మల్లో కూడా మహాత్ములుంటారు. కనుక్కోలిగిన జ్ఞానికి గంగానది అంతా సారాయి కాదా ?

మునస : రామందాసాహడు, గంగ బరాయించడానికి గురువు ; ఒక దరావుకి పద్దరావులు సేరుస్తాడు.

(హవల్దారు అచ్చన్న ప్రవేశించును.)

దుకా : గురూ వీరు హవల్దార్ అచ్చన్నగారు, మంచిగ్యాని, మునసబుగారికి మేనల్లుడు.

హవల్దారు : రామ్ ! రామ్ !

భైరాగి : రామ్ ! రామ్ !

హవ : (యోగినితో) పిల్లా ముక్క లావ్. (హెడ్‌తో) భాయీ గుంటూరు శాస్తుల్లుగారి పతాయేమైనా తెలిశిందా ?

హెడ్డు : లేదు భాయి.

దుకా : రామప్పంతులంటాడు – పెళ్ళికూతురు రెండో పెళ్లి పిల్ల – దాన్ని అమ్మి డబ్బు చెయ్యిచిక్కించుకుని –

హెడ్డు : ఆ మాటలు మనకెందుకు భాయి ?

మునస : పోలీసోళ్లకీ అక్కర్లేక, బాపనోళ్లకీ అక్కర్లేక యదవ ముండని బాపనాడు పెళ్లిచేసుకుంటే లోకం అంతా వూరుకోవడవేఁనా ?

హెడ్డు : డబ్బు యిచ్చినవాడికీ, పెళ్ళిఆడినవాడికీ లేనిచింత మనకేల మావా ? కాక, యీ రోజుల్లో బ్రాహ్మణ్యం యెక్కడుంది ? యెక్కడ చూశినా పిల్లల్ని ముసలాళ్లకి అమ్ముకోడాలు రండా గర్భాలే కదా ?

హవ : కలికాలం గదా భాయీ ? యెంత చెడ్డా బ్రాహ్మలు మనకి పూజ్యులు.

హెడ్డు : అన్నా, యెవరంతవారు. జ్ఞానం, నీతీ ప్రధానంగాని, జాతిలో యేవుంది ? వేమన్న యేవన్నాడు ?

మునస : యెవన్నాడా ? నీతికి పోలీసోణ్ణి, ఘూనానికి సాతానోణ్ణి అడగమన్నాడు.

హెడ్డు : మావాఁ ! వెక్కిరించకండి గాని, నేను యెన్ని తాలూకాల్లో నౌఖరీ చేశానో అన్ని తాలూకాల్లోనూ రండాగర్భాలు యెన్నని చెప్పను ? నన్నడిగితే వెధవలు పెళ్లిచేసుకోవడవేఁ ఉత్తమం అంటాను. మా సూపరెంటు పిల్లలతో వున్న రెండో పెళ్లి దొరసాన్ని పెళ్లాడి సుఖంగా వుండలేదా ?

మునస : మావఁగారి అబిప్పరాయం, పెయ్యతోటొచ్చిన ఆవు మేలుకాదా అని ? అందకనే, ముసలి బాపనోడు యెధవ గుంటని పెళ్లాడితే, మీనేస్తం కరణపోణ్ణి, ఆ ముసలాడి వెధవ కూతుర్ని పెళ్లాడమని బోదపెయ్యరాదా ?

హవ : మనకేల మావాఁ ? గవునర్‌మెంటూ, దేవుళ్లూ, బ్రాహ్మలు – వారి నేరాలు వారివి - వాటితో మనకి పనిలేదు. మన భక్తి మనకుండాలి, (హెడ్‌తో) భాయీ, తెల్లా నల్లా వొకటా ?- తెల్లవాడికి క్రీస్తు వొక పద్ధతి పెట్టాడు. ముసల్‌మాన్‌కి పైగంబరు వొక పద్ధతి పెట్టాడు, నల్లవాడికి రాముడు వొక పద్ధతి పెట్టాడు. భగవంతుడు తెల్లవాడితో యేవఁన్నాడూ? వెధవని పెళ్లాడు అన్నాడు. రాముడు తెనుగువాడితో యేవఁన్నాడూ ? వెధవని పెళ్లాడొద్దన్నాడు. చెప్పన్న దేశాలూ చూశాను భాయి. పరి పరి విధాలు ఆచారాలూ, వ్యవహారాలూ వున్నాయి గాని నీతి వకటే, భగవంతుడొకడూ, అంతటా వక్కటే.

మునస : రాముడు యెధవ ముండల్ని కాని పనులు సెయమన్నాడూ ? మన్లో మారు మనువులుండేవికావా ?

హవ : పిల్లా , చిలుం భరాయించి తే.

మునస : నామాలోడు మూలకి తీసికెళ్లి పిల్లని ముద్దెట్టుకుంటున్నాడు.

యోగినీ : (చెయ్యి విడిపించుకొని సిగ్గుతో) ఏకాంత ఉపదేశం చేస్తున్నారు.

మునస : యేటో ఆ వుప్పదేశం ? తనెంట వాయు వేగంగా రమ్మనా.

దుకా : యేవిఁటి బాయీ, అనరాని మాట్లు అంటున్నారు. మన యోగిని పరమభక్తురాలు.

మునస : లెంప లోయించుకుంటాను. పిల్లా ! ఆ నామోలోడు సెప్పిన ఉప్పదేశవేఁటో, నాసెవులో కొంచం సెప్పరాదా? (యోగిని సారా గళాను హవల్దార్ యెదట వుంచును.)

మునస : నామాలోడి వుప్పదేశంతో పిల్లకి మతోయింది.

బైరాగి : హవల్దారుగారు అమృతం సేవించరా ?

హవ : (చిరునవ్వునవ్వి) తాక్క సోజరువాడు చెడ్డాడు. తాగి సిపాయి వాడు చెడ్డాడు, జ్ఞానికి జ్ఞానపత్రి, తాగుబోతుకు సారాయి.

మునస : పించను పుచ్చుకుంటుని గదా, యింకా సిపాయీనా సెయ్యాల్నుందా అల్లుడోడా?

హవ : కుంపిణీ నమ్మక్ తిన్న తరువాత, ప్రాణం వున్నంత కాలం కుంపిణీ బావుటాకి కొలువు చెయ్యాలి. రేపు రుషియాతో యుద్ధం వొస్తే పించను ఫిరకా యావత్తూ బుజాన్ని తుపాకీ వెయ్యమాఁ ?

మునస : రుస్సోవోడి వోడ నీట్లో ములిగి నడస్తాది గదా, నువ్వు తుపాకుతో యవణ్ణి కొడతావు?

హవ : మొన్నగాక మొన్న యింగిరీజ్ రుషియా దేశానికి దండెత్తిపోయి, రుషియాని తన్ని తగంలేదా? అప్పుడేవైఁదో, యిప్పుడూ అదే అవుతుంది. మా రాణీ చల్లగా వుండాలి.
దుకా : సీవఁరాణీ ఆ కాళీమాయి అవుతారం కాదా ?
హవ : కాళీ, గీళీ, జాంతేనై - ఆ రాముడి అవతారం.
దుకా : గురూ -హవల్దారు గారు తత్తకీర్తనలు మాయింపుగా పాడతారు. (యోగినితో) తల్లీ, నా తంబూరా తెచ్చి భాయిగారికి ఇయ్యి.
మునస : యీతూరి, యీరేచ వుప్పదేశం చేస్తున్నాడు.
దుకా : గొప్పవారున్నప్పుడు ఆస్యాలేటి భాయీ ?
మునస : వున్నమాటాడితే ఆస్సాలా ? నాకెవడూ సెయడేం వుప్పదేశం ? యీరేచ వుప్పదేశం గట్టిగా బిగిసింది ; మరి సెయ్యొద్దల్లు -
(యోగిని కష్టం మీద చెయ్యి వొదిలించుకొని తంబురా తెచ్చి యిచ్చును.)
దుకా : అవన్నీ గ్యానరహశ్శాలు. బ్రెమ్మానందవఁంటె యేటి ? కడుపునిండా సారా ; ముక్కునిండా పొగ ; పక్కని పడుచు పిల్లా కదా ?
మునస : ఘానం యినండొస్సి, -
హవ : పామరం ! పామరం ! రాముడు పతం కాళీ నెత్తిమీద పెట్టక పోత కుంపిణీ సిపాయన్న వాడు యిక్కడికి వొచ్చునా ?
హెడ్డు : భాయి ! ఓ కీర్తన శలవియ్యండి.

(హవల్దారు పాడును.)

పింజర్మెరహకర్ ఛుప్నైరహ్నా
క్యారేబుల్బుల్ కహు ముల్కోమునా ! క్యారె !.
యెక్కడికి వెళతావు ? యేమి చెప్పవు, బోలో పింజర్మె !

(వీరేశ శంఖం మనవాళ్లయ్య తీసి వూరించును.)

హవ : (పాట మాని, తంబూరా క్రిందబెట్టి) గద్ధా !
హెడ్డు : (శంఖం లాక్కొని) శంఖం అగ్గిలో పడేస్తాను. యెందుకు తేనిస్తావు భాయి.
దుకా : వొద్దంటే వినడు.
హెడ్డు : వినకపోతే దుకాణానికి రానియ్యకండి. అల్లరైతే మాకు మాట కదా ?
దుకా : పది శంకాలు దాచేశాను ; మళ్లీ మళ్లీ తెస్తాడు. యేంజెయ్యను. బేరం గదా భాయీ?
మునస : దిట్టంగా పట్టెయి. తత్తఘ్యానం తల కెక్కాలి!
దుకా : (తంబురా తీసి పాడును.)

నాగా దిగురా ! నా తండ్రి దిగురా !
దిగుదిగు నాగన్న ! దివ్యసుందర నాగ !
ముదముతో రెపల్లె ! ముద్దుల నాగ !
ఊరికి ఉత్తరాన ! ఊడల మర్రికింద !
కోమపుట్టలోని ! కోడి నాగన్నా !

(పాడుచుండగా రామప్పంతులు ప్రవేశించి యెడంగా నిలిచి యోగినికి సొజ్ఞ చేయును. యోగిని రామప్పంతులులతో మాటలాడి వచ్చి హేడ్ చెవిలో రహస్యం చెప్పును.
మునస : పిల్ల హెడ్డు గారికి వుప్పదేశం సేస్తూంది. ముసలోడ్లొనా -
యోగిని : (మునసబు చెవిదగ్గర నోరు పెట్టి చెవి గిల్లును).

మునస : పిల్లా ! సాలోజుగ్రౌలెంది మునిసిబు నాయుడికి యీపాటి వుపప్పుదేశం తగిలి -

(హెడ్డుకనిష్టీబు రామప్పంతులు దగ్గిరకు వెళ్లి యెడంగా యిద్దరూ మాటలాడుదురు.)

హెడ్డు : కొత్తవారు యెవరూ లేదే ? బావాజీ గారు వుంటే మీకు భయవేఁవిటి ?

రామ : కొత్తా, పాతా, ఆలోచించుకోలేదు కొంప మునిగింది. మీ సాయం కావాలి. -

హెడ్డు : డబ్బేవైనా పేలుతుందా ?

రామ : మీ చాతైతే, పేలుతుంది.

హెడ్డు : యేమిటొచ్చిందో చెప్పు.

రామ : లుబ్ధావుధాన్లు పెళ్లాడిన గుంట మధురవాణి తాలూకు కంటె తీసుకుని యెక్కడికో పారిపోయింది.

హెడ్డు : యెందుకు పారిపోయిందో ?

రామ : మీనాక్షి చానగొడితే పారిపోయింది. యెక్కడ వెతికినా కనపడలేదు. ముందు మీ జవాన్లని దౌడాయించండి.

హెడ్డు : యీ రాత్రి వేళ మా జవాన్లు మాత్రం పట్టుకోగలరా ? పోలీసు జవానంటే పది కళ్లు పది కాళ్లు వుంటాయనుకున్నావా యేవిఁటి ?

రామ : దాని సిగ్గోసిరి ! దాన్ని పట్టుకోవడం నాకెందుకు, నాకంటె నాకిప్పించెయ్యండి ?

హెడ్డు : యేవిటి నీ మాటలూ ! ఆ కంటె పట్టుకు ఆ పిల్ల పరారీ అయిందని చెపితివి. నేను కంటె యెలా యిప్పిస్తాను ?

రామ : ముసలాణ్ణి అడిగితే, అది పట్టుకుపోయిందంటాడు ; గాని నిజంగా వాడు పెట్టెలో దాచేశి యివ్వకుండా వున్నాడు.

హెడ్డు : నన్నేం చెయ్యమంటావు ?

రామ : కూనీ కేసని ముసలాణ్ణి బెదిరిస్తే, నా కంటె నాకిచ్చేస్తాడు ; మీ చెయ్యి కూడా తడౌతుంది.

హెడ్డు : అలాగనా - గాని నువ్వన్నట్టు ఆ పిల్లిగానీ, కంటె పట్టుకు పరారి అయిపోయివుంటే -

రామ : పోనీండి - దాని ఖరీదు యిప్పించెయ్యండి.

హెడ్డు : వాడిస్తాడా ?

రామ : మరి మీ సాయం యెందుకు కోరాను ?

హెడ్డు : యిస్తాడని నాకు నమ్మకం లేదు. ఐనా చూస్తాను, కేసని యెత్తు యెత్తడానికి యిద్దరు ముగ్గురు సాక్షులుండాలి ?

రామ : మందిరంలో వున్నవాళ్లో ?

హెడ్డు : వీరేశం, మనవాళ్లయ్యా, మూడో కాలంలో వున్నారు. హవల్దారు అబద్ధం ఆడమంటే తంతాడు. మునసబు నాయుడు యింత రాత్రి వేళ అంత దూరం నడిచి రాలేడు. యిహ ఆడనూ పాడనూ రామదాసు వొక్కడే గదా ?

రామ : ఆ బైరాగాడు సాక్ష్యం పలకడేం ?

హెడ్డు : వేషం వేసుకు ముష్టెత్తుకునే భైరాగాడనుకున్నావా యేవిఁటి ? ఆయన గొప్ప సిద్ధుడు, నిలువెత్తు ధనం పోస్తే అబద్ధవాడ్డు.

రామ : సాక్ష్యం, పలకా వొద్దు, యేవీఁ వొద్దు, దగ్గిర నిలబడితే చాలును. పిల్చుకురండి ?

(కనిష్టీబు వెళ్లి దుకాణదారునూ బైరాగినీ తీసుకు వచ్చును.)

బైరాగి : సాక్ష్యం అంటే మావంటివాళ్లే చెప్పాలి, యోగదృష్టివల్ల చూశావంటే యెక్కడ జరిగినదీ యెప్పుడు జరిగినదీ కళ్లకి కట్టినట్లు అప్పుడు కనపడుతుంది. గనక మేం కూడా వస్తాం, యేమైనా దొరికితే హరిద్వారంలో మఠానికి పనికొస్తుంది.

రామ : జరిగినదాని ముండా మోశిరి, కొంచం కల్పనుంటే గాని కథ నడవదు. అంచేత హెడ్డుగారు ముసలాడితో చెప్పే మాటలు నిజం అని మీరు శలవివ్వాలి.

బైరాగి : వెఱ్ఱి ! వెఱ్ఱి ! నిజవేఁవిటి, అబద్ధవేఁవిటి ! మేం సిద్ధులం అబద్ధం నిజం చేస్తాం, నిజం అబద్ధం చేస్తాం - లోకవేఁ పెద్ద అబద్ధం, పదండి - (నిష్క్రమింతురు.)

5వ స్థలము. దేవాలయం గుమ్మం దగ్గిర

(హెడ్డు కనిస్టీబు, రామప్పంతులూ మాట్లాడుతుందురు. మరివక కనిస్టీబు, బైరాగి, దుకాణదారు కొంత యడముగా నిలుచుందురు.)

హెడ్డు : నా నౌఖరీ పోగొట్టుకుంటానా భాయీ ?

రామ : కొంచం బెదిరిస్తే - నౌఖరీ పోతుందా అన్నా ? పోలీసు డ్యూటీ అంటే బెదిరింపే గదా? మీరు అలా తప్పించుకుంటే నేనేం అనుకోను

హెడ్డు : (చేతిలో నులుపుతున్న కాకితపు ముక్కలు విసిరేసి) భాయీ, లుబ్ధావుధాన్లు చంటిపిల్లడా ? దుక్కిముచ్చా ? బెదిరించడానికి - కూనీ కేసని నాకేమైనా ఆశవుంటే, పోలీసువాణ్ణి, నేను వూరుకుంటానా ? పట్టుకుంటే నాకు యెంతకారక్టు కాదు ? యీ జనాన్ని యీ చీకటి రాత్రిలో నూతిలో దింపాను కానా ? కూనీ గీనీ అంటే యవరైనా నవ్వుతారు. మీనాక్షి చేతికి వెరచి, ఆ పిల్ల యిరుగింట్లోనో పొరుగింట్లోనో పడుంది. మీ యింట్లోనే వుందేమో ముసలాడు అన్నట్టు ?

రామ : దేవుఁడు తోడు మా యింటికి రాలేదు. యిరుగింటో, పొరుగింటో అని మీరు వూరుకుంటే యలాగ ? మీ ధైర్యవేఁవిటో నాకు బోధపడదు. వెతికించవయ్యా అంటే వెతికించారూ కారు. ఆ యిరిగింటివాళ్లూ పొరిగింటివాళ్లూ, పిల్ల నిద్దరపోతూండగా కంటె చెపాయిస్తే నా గతేవిటి ? కంటె యింటికి పట్టుకు వెళ్లకపోతే మధురవాణి గుమ్మంలోనుంచి గెంటుతుంది - అనగా, గెంటుతుందని కాదు - యేడుస్తుంది, ప్రాణం తినేస్తుంది. విన్నారా ?

హెడ్డు : అయితే నా సలహా విన్నారా ?

రామ : యేదో చెప్పండి మరి.

హెడ్డు : ఆ కంటె యిచ్చిందాకా, కదలకుండా, లుబ్ధావుధాన్లు యింటి మీద కూర్చోండి.

రామ : యిదా సలహా ? పీకమీద కూచున్నదాకా నాకేం పట్టింది ? యింటి కెళ్లి సుఖంగా పడుకుంటాను.

హెడ్డు : మధురవాణి బాధ పెడుతుందని కదూ ?

రామ : అని మీకు కనికారం కాబోలు ? రేపుగానీ వాడు కంటె యివ్వక పోతే, అవుధాన్లు మీద సివిల్ దావా పడేస్తాను. మీ దగ్గిర, కంటె మాట వొప్పుకున్నాడు గదా, మిమ్మల్ని సాక్ష్యం వేస్తాను.

హెడ్డు : ఓహో యిదా వేషం ? పోలీసు ఆఫీసర్ని నేను, సాక్ష్యాలకి సంపన్నాలకి తిరిగితే నా

నౌఖరీ నిలుస్తుందా ? కావలిస్తే లుబ్ధావధాన్లు కంటె హరించాడని నా దగ్గిర ఫిరియాద్ చెయ్యండి. కేసు చేసి నా తమాషా చూపిస్తాను.

రామ : కంటె మాట మీ దగ్గిర అతడు వొప్పుకున్న తరవాత, మీరు బోనెక్కి యలా అబద్ధం ఆడగల్రో చూస్తాను గదా.

హెడ్డు : పంతులూ, అక్కరమాలిన లౌక్యాలు చెయ్యకు. వాడు కంటె మాట తనకేవీ తెలియదన్నాడు. కావలిస్తే ఆ మాట సాక్ష్యం పలుకుతాను.

రామ : యిదా మీరు చేసిన సాయం ?

హెడ్డు : యెందుకు అక్కరమాలిన ఆందోళన పడతావయ్యా - రేపు నీ కంటె నీ యింట్లో వుండకపోతే నన్ను అను.

రామ : మధురవాణితో యిప్పుడు యేం జెప్పను ?

హెడ్డు : అయితే నన్నేం జేయమంటారు ?

రామ : మళ్లీ లుబ్ధావధాన్లు యింటికి రండి. యీమాటు మనవిద్దరం వెళ్లి పీడిద్దాం.

హెడ్డు : రెడ్డొచ్చాడు, మొదలాడు అన్నాట్ట - నిరర్థకంగా రాత్రల్లా నిద్దర్లేకుండా చంపావు - మరి నేను రాజాలను. నువ్వెళ్లి వాడి యింటిమీద కూచోవయ్యా, అని చెప్పాను కానా ? నా మాట విని అలా చెయ్యండి. అదే సలహా, పీసిరిగొట్టు ముండాకొడుకు మా నలుగురికీ నాలుగు మూళ్లు పజ్యేండు రాళ్లు పారేశాడు. యివి పెగిలేటప్పటికి నా తల ప్రాణం తోకకి వొచ్చింది. నా వొంతు మూడూ మీకిచ్చేస్తాను.

రామ : కంటె పోయి యేడుస్తూవుంటే, యీ వెధవ మూడు రూపాయలూ నాకెందుకూ?

హెడ్డు : మీకు అక్కర్లేకపోతే పోనియ్యండి, గురోజీ గారికి యిద్దాం.

రామ : కొంచం చిల్లర ఖర్చుంది. యేం జెయ్యను ? యిలా పారెయ్యండి. (పుచ్చుకొనును.)

హెడ్డు : గురోజీ తమకో తులసిదళం.

బైరాగి : తృణం, కణం యేవొచ్చినా మఠానికే అర్పణం.

హెడ్డు : (దుకాణదారుతోనూ, కనిష్టీబుతోనూ) మీకో మూడు, నీకోమూడూ - (చేతులు దులిపి) సాఫ్‌ఝూడా - నాకు తిప్పలే మిగిలింది.

దుకాణదారు : (బైరాగిని పక్కకి పిలిచి) యీవేళే చెన్నాపట్టం ని ఫస్టు రకం బ్రాందీ వొచ్చింది. చిత్తగించి మరీ కాశీ వెళుదురుగాని.

హెడ్డు : గురోజీ రాం ! రాం ! పంతులూ, ముసలాణ్ణి వెళ్లిపట్టుక్ ండి. భాయీ, స్టేషనుకు పోవాలి. (జవానుతో) రావోయి కావయ్యా. (హెడ్డూ, జవానూ, ఒకవైపున్నూ, దుకాణదారూ, బైరాగీ మరి వకవైపున్నూ వెళ్ళుదురు)

రామ : కంటె పోయిందంటే మూడు రూపాయలా చేతులో బెడతాడు ! (విరసంగా నవ్వును) వీడి తాళం పడతాను. (హెడ్ పారేసిన కాకితపు ముక్కలు యేరి) యినస్పెకటరుకి వొకటి, తాసిల్దారుకి వొకటి, ఆకాశరామన్న అర్జీలు పంపుతాను. వెధవ, మధురవాణి దగ్గిరికి వెళతాడేమో ? నేను యింటికి పోతే అరుగు మీద పడుకోవాలి గాని ఆ తిక్కలంజ తలుపు తియ్యదు. లుబ్ధావధాన్లు యింటికి వెళ్లితే వాడు కఱ్ఱుచ్చుకుంటాడు. యీ దేవాలయంలో పరుందునా ? - పురుగూ బుట్రా కరిస్తే - కరిస్తే - ఛీ ! యీ సాని ముండని వొదిలేస్తాను - ఆ గుంట యేవైనట్టు ? నా అదృష్టంవల్ల యవళ్లింట్లోనైనా దాగి రేపుగాని కళ్లబడితే, కంటె పోకూడదు - ఒక వేళ చస్తే - చచ్చుండదు - నూతులో పడలేదు. గవరయ్యా, కావయ్యా కూడా గాలించారు - ఒకవేళ అది రెండో పెళ్లి పిల్ల

అయి, దాని ఆ తండ్రి కానీకీగా వొచ్చి బండీ యెక్కించుకు దౌడాయించాడేమో ? అలా ఐతే కంటె కూడా వుడాయించడా ?- మీనాక్షిని పట్టుకుంటే కొంత ఆచోకీ తెలుస్తుంది- అది కనపడ్డ వెలాగ ? - తలుపు తట్టితే ముసలాడే వొస్తాడేమో ?- (రోడ్డు దాటి లుబ్ధావధాన్లు యింటి గుమ్మం యెదట నిలుచుని) ఆకలి దహించేస్తూంది - మీనాక్షి దొరికితే యేమైనా ఫలహారం యిచ్చును- యెవడు చెప్మా ! రావి చెట్టు కింద చుట్ట కాలుస్తున్నాడూ ? (నాలుగు అడుగులు ముందుకు వెళ్లి) అసిరీ, నువ్వా ?

అసిరిగాడు : నాను బాబు (చుట్ట పారవైచును).

రామ : నిమ్మళంగా వున్నావురా ?

అసిరి : యేటి నిమ్మళం బాబూ సొనమ్మొచ్చింది - ఈ యమ్మ కాసి సూడ్డం మానేసినారు. డబ్బిచ్చే దాతేడిబాబూ ?

రామ : అసిరి, అడక్కపోతే అమ్మైనా పెడుతుందిరా ?

అసిరి : ఆ సొనమ్మ మా సెడ్డ మనిషి బాబూ.

రామ : యేవిఁటి ? యేవిఁటి ? చెప్పావే, చాలా రోజులైంది నీకు డబ్బిచ్చి - యిందయీ రూపాయి పుచ్చుకో.

అసిరి : నూరు దండాలు బాబూ !

రామ : మధురవాణి మాటయేవిట్రా చెప్పబోయినావు ?

అసిరి : మా సెడ్డ మనిషి బాబూ ?

రామ : యెవడెళ్తాడ్రా దాందగ్గిరికి ? అసిరి - యెవడెళ్తాడ్రా ?

అసిరి : యెవడెళ్నా, యీపు పెట్లగొడతాది బాబూ.

రామ : చెడ్డ మనిషన్నావు ?

అసిరి : కాదా ? మొన్న హెడ్డుగారెళ్తే, యేసికూన్ని ఊసు గలిపింది కాదా ?

రామ : నిజం చెప్పావు. నీ మీద యెప్పుడైనా కోప్పడ్డదిట్రా ?

అసిరి : మాలాటోల్ల మీద యెందకోప్పడతాదీ ? బాపనాళ్లొస్తే తిడతాది

రామ : నువ్వు యెప్పుడూ నిజవేఁ చెబుతావురా అసిరిగా.

అసిరి : సీ ! అబద్ద వాడితే బగమంతుడు ఒల్లకుంటాడా బాబూ ?

రామ : మీ బుగత యేం జేస్తున్నాడ్రా ?

అసిరి : తొంగున్నాడు బాబూ.

రామ : నీకు మరో రూపాయి యిస్తాను - మీనాక్షిని సావిట్లోకి పిలుస్తావురా ?

అసిరి : నాశక్కవాఁ, బాబూ ? ఆయమ్మ అయ్య గదులో పక్కేసుకు తొంగున్నారు.

రామ : నువ్వు చిటికేస్తే, యెక్కడున్నా లేచొస్తుంది. నేనెగరనట్రా.

అసిరి : తెండి బాబూ. సూస్తాను. (రామప్పంతులు రూపాయి యిచ్చును ఉభయులూ యింట్లో ప్రవేశింతురు.)

6వ స్థలము, లుబ్ధావధాన్లు నడవ

(తలుపు జారవేసి వుండును.)

(మీనాక్షి ప్రమిదతో దీపం తెచ్చి గూటిలో వుంచును.

రామప్పంతులు వొత్తి తగ్గించి, మీనాక్షిని ముద్దుబెట్టుకొనును.)

మీనాక్షి : తోవ తప్పొచ్చారో ?
రామ : బుద్ధి తక్కువచేత, గడ్డి తిని యిన్నాళ్లూ తోవ మరచాను.
మీనా :మధురవాణి యలా రానిచ్చింది ?
రామ : మధురవాణి శీగ్గోసిరి, దాన్ని వొదిలేస్తాను. ఆకలి దమించుకుపోతూంది. ఫలారం యేవైనా వుందీ ?
మీనా : యేవుందీ ! - వొడ పప్పూ, కొబ్బిరి ముక్కా కావాలా ?
రామ : యేదో ఒహటి తెస్తూ

(మీనాక్షి మూకుడుతో వడపప్పూ కొబ్బిరిముక్కలూ తెచ్చును రామప్పంతులు తినుచుండును.)

మీనా : మధురవాణిని వొదిలేస్తారో ?
రామ : వొదిలేయడం నిశ్చయమైపోయింది.
మీనా : కనిష్టీబు మాట తెలిసిందో ?
రామ : తెలిసింది.
మీనా : యవరు చెప్పారు ?
రామ : అసిరిగాడు.
మీనా : మా అసిరిగాడా ?
రామ : మీ అసిరిగాడే.

(అసిరిగాడు వీధి తలుపు కొంచం తీసి తొంగి చూసి.)

అసిరి : దెయ్యాని కెట్టింది తింతున్నావయ్యా ?
రామ : దెయ్యానికా పెట్టారు ?
మీనా : (అసిరిగాడితో) వూరుకో వెధవా
రామ : నీకు న్యాయవేఁవా దిగదుడుపు కూడు పెట్టడం ?
(వీధులోకి వెళ్లి వమనము చేసికొనుటకు ప్రయత్నము చేసి తిరిగీ ప్రవేశించి)
వమనవైంది కాదు. యేం సాధనం ?
మీనా : దిగదుడుపు కాదంటే నమ్మరు కదా ?
రామ : మూకుళ్లో తగలేశావు ?
మీనా : దెయ్యం తిని నచ్చిందా, యేవిఁటి ?
రామ : ఆడవాళ్లు దారుణం మనుషులు !
మీనా : అసిరిగాడేం చెప్పాడు **మధురవాణి** మాట ?
అసిరి : (తిరిగీ తొంగి చూచి) ఆ పారేసిందట్టుకు పోదునా బాబు ?
రామ : పట్టుకుపో.

(అసిరిగాడు పట్టుకుపోవును.)

మీనా : వాడికి మీకంటె ధైర్యం వుంది.
రామ : అపవిత్రం ముండా కొడుకు యేవైనా తింటాడు. బ్రాహ్మలం పవిత్రవైన వాళ్లం గదా?
మీనా : పవిత్రం అంటే, మీదీ, నాదే !
రామ : అదేం అలా అంటున్నావు ?
మీనా : నేను వెధవముండనీ, మీరు సరసులున్నూ. మన కంటె మరి పవిత్రం అయిన వారు యవరుంటారు ?

రామ : ఆ కళంకం తీసెయ్యడానికే యీవేళొచ్చాను.
మీనా : యలా తీసేస్తారు ?
రామ : మన యిద్దరం పెళ్లాడితే మరి అపవిత్రత యెక్కడుంటుంది ?
మీనా : యేవిటి !
రామ : మనం పెళ్లాడదాం ?
మీనా : నిజంగాను ?
రామ : యేం వొట్టు వేసుకొమ్మన్నావు ?
మీనా : ఆ దీపం ఆర్పెయ్యండి.
రామ : యీ కాగితం ముక్కలు చదివి మరీ ఆర్పేస్తాను. (కాగితం ముక్కలు జేబులోంచి తీసి చదివి) గాడిద కొడుకు తన బాకీ తాలూకు నోటులాగి, నన్ను దగా చేశాడు ; వీడి తాళం పడతాను.
మీనా : యవడు ?
రామ : అది వేరే కథ.
మీనా : అసిరిగాడు కనిష్టీబు మాట యేం జెప్పాడు ?
రామ : మధురవాణి పెడ్డు మీద కుక్కని వుసిగలిపిందని చెప్పాడు.
మీనా : యెందుకూ ?
రామ : నేను లేనప్పుడు వాడు యింట్లో చొరబడబోతేను.
మీనా : అయ్యో తెలివా ! అసిరిగా !
అసిరిగాడు : (ప్రవేశించి) యేటమ్మా ?
మీనా : వెధవా, నిజం చెప్పూ. పంతులు యింట్లో లేనప్పుడల్లా కనిష్టీబు మధురవాణితో వుంటాడని, నువ్వు నాతో చెప్పలేదూ ?
అసిరి : (బుర్ర గోకుకుంటూ) సెప్పినాను.
రామ : దొంగ వెదవా ! కుక్కని వుసిగలిపిందన్నావు ?
అసిరి : బాబు – నౌకరోడు నోరు మూసుకోవొద్దా బాబు ? సానమ్మడిగితే, మీ మాట సెప్పుతాన బాబు ?
మీనా : నవు చెబితే నాకు భయవనుకున్నావా యేవిఁటి ?
రామ : ఓరి అబద్దపు వెధవా ! యెవరితోనూ మామాట మాత్రం చెప్పకు. రూపాయి యిచ్చాను కానూ ?
మీనా : యందుకిచ్చారూ, రూపాయి ?
అసిరి : పిల్లల్లోణ్ణిగందా ? (పైకి వెళ్లును.)
రామ : దొంగముండ ద్రోహం చేస్తూందేం ?
మీనా : తెలుసునన్నారు ?
రామ : యింతని యెరగను.
మీనా : ఆడది నీతి తప్పిన తరవాత అంతేవిటి ? యింతేవిటి ? తెగించిన దానికి సగుడు మొకాలుబంటి – అందులో సాంది ఖాయిదాగా వుండాలనుకోవడం మీదీ బుద్ధి తక్కువ.
రామ : బుద్ధి తక్కువంటే బుద్ధితక్కువా ! ముండని బుఱ్ఱ చితకపొడిచెయ్యాలని వుంది. దీని కింద యంత సొమ్ము తగలెట్టానూ !
మీనా : యెప్పుడు తోలేస్తారు ?

రామ : యెప్పుడోనా ? రేపే. లంజ యంత పతివ్రత వేషం వేసిందీ !
మీనా : మనవెప్పుడు వెళ్లిపోవడం ?
రామ : యక్కడికి ?
మీనా : మతిపోతూందా యేవిఁటి ? రాజమేంద్రం ?
రామ : అవును. రేపు దాన్ని తోలేస్తానా ? యెల్లుండి మనం వుడాయిద్దాం, గాని నీ సరుకులు తెచ్చుకుంటానా, ముసలాడికి వొదిలేస్తావా ?
మీనా : నాకున్నదల్లా నా సరుకులే ; యెలా వొదిలేస్తాను ? నా సరకుల పెట్టె తాళం మా నాన్న దగ్గిరుంది గదా యేవిఁ గతి ?
రామ : నా ప్రయోజకత్వం నీకేం తెలుసును ? యిదుగో యీ రింగునవున్న యినప ములికితో నీ చిత్తవొచ్చిన పెట్టె తాళాం తీసేస్తాను, గాని నా కంటె యక్కడుంది ?
మీనా : గుంటకి పెట్టిందా ? రాత్రివేళ, నా బట్టల పెట్లో పెట్టేది.
రామ : నీ పుణ్యవుంటుంది ఆ బట్టల పెట్టె వోమాటు తీసి చూతూ. రేపు దాని కంటె మధురవాణికిచ్చి, ముండని తగిలేస్తాను.
మీనా : ఆ గుంట బట్టల పెట్టె తాళం పారేశింది.
రామ : ములికితో తీసేస్తాను.
మీనా : నా సరుకుల పెట్టె తాళం కూడా తీసేసి పెడతారూ ?
రామ : అద్దే !
మీనా : నన్ను పెళ్లాడతానని ప్రెమాణం చేశారు కారే ?
రామ : దీపం ఆర్పేస్తే పెట్టె తియ్యడం యలాగ ?
మీనా : అగ్గి పుల్ల వుంది.
రామ : ఐతే యిదిగో, నిన్ను తప్పకుండా పెళ్లాడతానని యీ దీపం ఆర్పేస్తున్నాను.

(రామప్పంతులు దీపం ఆర్పి మీనాక్షిని కాగలించుకొని యెత్తును.)

రామ : యిలా యెత్తుకు తీసుకుపోతాను రాజమహేంద్రవరం.

(లుబ్ధావధాన్లు చీకటిలో వచ్చి కఱ్ఱతో రామప్పంతులు కాళ్లమీద కొట్టును. మీనాక్షి కింద పడును.)

లుబ్ధా : బందిపోటు గాడిదె కొడకా !
రామ : సచ్చాన్రా (వీధిలోకి కుంటుకుంటూ పోవును.)
లుబ్ధా : పో, ముండా నువు కూడా నా యింట్లోంచి. (మీనాక్షిని పైకి తోసి తలుపు గడియవేయును.)
రామ : అసిరిగా, చంపేశాఁడ్రా – కాలెవిక విరిగిపోయిందిరా .
అసిరి : (నిమ్మళంగా) దెయ్యానికెట్టింది తింతే యేటొదతి బాబూ ? (గట్టిగా) కానేళ యిల్లు జొరబడితే, బుగత తన్నడా ?
రామ : (మీనాక్షితో) నువ్వు యింట్లోకి వెళ్లిపో.
మీనా : మరి యింట్లో అడుగు పెట్టను. నా సరుకులు లేకపోతే పాయను, రండి రాజమేంద్రం పోదాం.
రామ : తలిచినప్పుడేనా తాతకి పెళ్లి ?
మీనా : మీయిష్ట వొచ్చినప్పుడు పెళ్లాడుదురు గాని, యింట్లోంచి లేవదీసుకొచ్చారు గదా ? యిహ నేను మీతో వుండవలసిన దాన్నే ; పదండి.

రామ : వెఱ్ఱి కుదిరింది రోకలి తలకి చుట్టుకొమ్మన్నాట్ట ! బతిమాలుకుంటాను యిప్పటికి యింట్లోకి వెళ్లిపో.

మీనా : యీ జన్మంతో యీ యింట్లో అడుగుపెట్టను.

రామ : అసిరిగా, మీనాక్షి వొక్కర్తా వుంటుంది. కాపాడి, బుగత తలుపు తియ్యగానే లోపలికి తీసికెళ్లు – (పరిగెత్తును. మీనాక్షి వెంటబడును.)

(రామప్పంతులు యింటి యెదట.)

రామ : (తలుపు తట్టి) వేగిరం, వేగిరం తియ్యి.

మధురవాణి : (తలుపు అవతలనించి) యేవిఁటా తొందర ?

రామ : ఆకు చిట్టెడ వెంట తరుపుతూంది.

మధు : చిట్టెడ కనపడగానే తలుపు తీస్తాను.

రామ : తలుపేసుకు కూచుంటే నీక్కనపడ్డం యలాగ ? నువ్వు తలుపు తీసేలోగా నన్ను కాజేస్తుంది.

మధు : నా కంటేదీ ?

రామ : కంటె, కంటె, అని తపిస్తున్నావేవిఁటి ? నిలబడ్డ పాటున నూరు కంటెలు కురిపిస్తాను.

మధు : మీ నూరు కంటెలూ మీరు వుంచుకుని, నా వొక్క కంటె నాకిచ్చి, మరీ యింట్లో అడుగుబెట్టండి.

రామ : రేపు పొగలు గాని కంటె యివ్వనన్నాడు లుబ్ధావధాన్లు.

మధు : రేపే యింట్లో కొత్తురు గాని, మించిపోయిందేఁ లేదు.

రామ : యింతట్లో చిట్టెడ మీద పడితే.

మధు : సకేశా ? అకేశా ?

రామ : పిల్లికి చెలగాటం, యలక్కి ప్రాణ పోకటా !

(మీనాక్షి ప్రవేశించి రామప్పంతులు రెక్క పట్టుకొనును.)

మీనా : దీపం ఆర్పి ప్రమాణం చేశావు – తప్పితే తల పగిలిపోతుంది.

రామ : పో ముండా !

మీనా : మీ కాగల పెళ్లాన్ని గదా యెక్కడికి పోతాను ?

మధు : కాగల పెళ్లావేవిటి ?

మీనా : నిన్ను వొదిలేసి, నన్ను రాజమేంద్రం తీసుకుపోయి పెళ్లాడతానన్నాడు – దీపవార్పి ప్రమాణం చేశాడు – మరెలా తప్పుతాడు ?

మధు : యీవిడేనా ఆకు చిట్టెడ ?

రామ : ముండా, నా చెయ్యొదిలెయ్ – నిన్ను నే పెళ్లాడతానన్నానే ? కలగన్నావా యేవిఁటి? (మీనాక్షిని విడిపించుకొనగా మీనాక్షి కిందపడును).

మధు : ఆడదాని మీదా చెయి జేసుకుంటారు ? యేమి పౌరషం ! అబద్ధవాఁడక అన్నమాట నిలబెట్టుకోండి. యేం ? కులం తక్కువా ? రూపం తక్కువా ? ఆమె బతుకు భ్రష్టు చెయ్యనే చేశారు; పెళ్లాడి తప్పుదిద్దుకోండి–ఆవిణ్ణి పెళ్లాడి వొస్తేనే నేను తలుపు తీస్తాను.

మీనా : పంతులు నన్ను కాగలించుకుని యెత్తుకుంటే మా నాన్న చూసి, తన్ని, యిద్దర్నీ యింట్లోంచి తగిలేశాడు. నువ్వు పెద్ద కనిస్టీబుతో పోతున్నావు, నిన్నొదిలేసి నన్ను పెళ్లాడతానని వొట్టేసుకున్నాడు. నన్ను లేవదీసుకొచ్చి ,నన్ను పెళ్లాడక తప్పుతుందా యేమిటి ?

మధు : అవస్యం పెల్లాడవలసిందే – పెల్లాడకపోతే నువ్వు మాత్రం వూరుకుంటావూ ? దావా తెస్తావు – పంతులు గారికి దావాలంటే సరదావే.

రామ : మధురవాణీ – నీకు మతిపోతూంది – నా యింటికి నువ్వా యజమానివి ? తలుపు తియ్యి.

మధు : నిలబడండి. కర్పూరం వెలిగించి మంగళ హారతి పళ్లెం తెస్తాను. (తలుపు దగ్గిర నుంచి లోనికి వెళ్లును.)

రామ : (తలుపు సందులోనుంచి చూసి, తరవాత మీనాక్షిని ముద్దెట్టుకుని) యెంత పనిచేశావు! దాంతో చెప్పేశావు ! రహస్యంగా లేచిపోయి పెళ్లిచేసుకోవాలి గాని, అల్లరి చేసుకుంటే యలాగ ?

మీనా : యెప్పుడైనా అందరికీ తెలిసేదే గదా ?

రామ : నా మాట విని యిప్పుడు యింటికి వెళ్లిపో.

మీనా : యిహ మా యింటికి వెళ్లను. యిదే మా యిల్లు ; మధురవాణి తలుపు తీస్తుంది ; లోపలికి వెళదాం.

రామ : అయితే యిక్కడ వుండు యిప్పుడే వొస్తాను (కొన్ని అడుగులు వీధంట నడచి, నిలచి) నిజంగా మంగళహార్తి తెస్తుందికాబోలు పెంకె లంజ ? అది తలుపు తియ్యకపోయెనా, మీనాక్షి నన్ను వెతకడానికి బయల్దేరుతుంది.. తెల్లవారవచ్చింది – చెరువ్వైపుపోయి కాలకృత్యాలు తీర్చుకొని, ఆపైచర్య ఆలోచిద్దాం. రెండ్రోజులు పైకి వుడాయించానంటే, మళ్లీ వొచ్చేసరికి కొంత అల్లరి సద్దుకుంటుంది. తలుపు తీసినట్టు కానరాదు. యవడిల్లు? యవర్తె యిది నన్ను అడ్డడానికి ? ఆశ్చర్యం ! (కొంత దూరంగా వీధిలో నిలబడి, దాసరి వేషంతో శిష్యుడు చితారు మీటి పాడును.)

చరణం । "యిల్లు యిల్లనియేవు ! యిల్లు నాదనియేవు ।
నీ యిల్లు యెక్కడే చిలుకా ?"

రామ : యిది నా యిల్లు కాదా ?

శిష్యుడు : "ఊరికి ఉత్తరాన । సమాధి పురములో । కట్టె యిల్లున్నదే చిలుకా ।"

రామ : వొల్లకాట్లోనా ?

శిష్యుడు : పల్లవి । "యెన్నాళ్లు బ్రతికినా । యేమి సామ్రాజ్యమే ।
కొన్నాళ్లకో రామచిలుకా ?"

అనుపల్లవి । "మూన్నాళ్ల
బతుకునకు మురిసేవు త్రుళ్లేవు ।
ముందుగతికానవే చిలుకా" ।

రామ : యేవిఁటీ అపశగునం పాటా !

శిష్యుడు : "కట్టెలే చుట్టాలు । కట్టెలే బంధువులు ।
కన్న తల్లెవ్వరే చిలుకా ?"

రామ : చుట్టాలా ? వొక్క అప్పవుంది, అది యెప్పుడూ నా గుమ్మంలో అడుగు బెట్టలేదు. యిప్పుడు యింటికి యజమాని యెవరూ ? తలుపవతల సాని లంజా। తలుపివతల సంసారి వెధవ లంజానూ ; యిద్దరూ కలిసి యిల్లు చేరకుండా నన్ను తగుల్తున్నారు.

శిష్యుడు : "నిన్ను మోసేరు నలుగురు। వెంబడివి పదిమంది।"

రామ : వెఱ్ఱి ముండా పాటా। పోదాం. (గబగబ కొంత దూరము నడచి, నిలుచుని) యీ తోవనే వొస్తున్నాడు కాబోలు – అదుగో పాట వినపడుతూంది !

పాట । "నువ్వు కాలిపోయేదాక ।
కావలుందురు గావి ।
కడకు తొలగొత్తురు ।
వెంటవెవరూ రారు చిలుకా "

రామ : వెఱ్ఱి ముండా పాటా !

శిష్యుడు : పంతులు గారూ ! యక్కడున్నారు ?

రామ : పరుగుచ్చు కోకపోతే పట్టుగుంటుంది. (పరిగెత్తును.)

[illegible]

[illegible]

కన్యాశుల్కము

షష్ఠాంకము

1వ స్థలము, రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో

(చెఱువు గట్టునవున్న తోటలోనికి పెళ్లివారి బళ్లు వచ్చును. గట్టు మీద ఒక వైపు అగ్నిహోత్రావధాన్లు, రెండవవైపు పల్లు తోమికొనుచు రామప్పంతులును.)

అగ్ని : బళ్లు దింపండి, బళ్లు దింపండి, సాయేబూ యేనుక్కి కావలసినంత గొడ్డ. చెఱువు స్నానానికి బహు బాగా వుంది. యెవరయా చెఱువు గట్టు మీద ?

రామప్పంతులు : (తనలో) అరే ! మరిచితిని, యీవేళే కదా పెళ్లివారు రావలసిన రోజు ? (పైకి) నా పేరు రామప్పంతులంటారు.

అగ్ని : లుబ్ధావధాన్లు గారు మిమ్మల్ని పంపించారా యేమిషి ?

రామ : యెందుకండి ?

అగ్ని : మేవొస్తున్నావని యెదురుగా యవర్నీ పంపలేదా ? నా పేరు అగ్నిహోత్రావధాన్లు అంటారు.

రామ : మీరేనా అగ్నిహోత్రావదాన్లు గారు ? యేం వచ్చారేవిటి ?

అగ్ని : పెళ్లి మాట మీకు తెలియదా యేమిషి ?

రామ : పెళ్లెవరికండి ?

అగ్ని : మీదీ వూరు కాదా యేమిషండి ? మా పిల్లని లుబ్ధావధాన్లుగారి కిస్తావుఁ

రామ : లుబ్ధావధాన్లుగారికి పెళ్లైపోయిందే ?

అగ్ని : తమరు హాస్యాలాడుతున్నారు – హాస్యాలకేం గాని, ప్రయత్నాలు యలా జరుగుతున్నాయి యేమిషండి ?

రామ : మీరే హాస్యాలాడుతున్నట్లుంది. పెళ్లిఅయి పది రోజులైంది. లుబ్ధావధాన్లు గారి సంబంధం అక్కర్లేదని మీరు రాశారట. అందుపైని యవడో గుంటూరు నుంచి వొచ్చిన ఓ శాస్తుల్లు కొమార్తెని పన్నెండు వొందలిచ్చి పెళ్లాడాడు.

అగ్ని : అన్నగారూ – హాస్యం ఆడుతున్నారు. న్యాయం కాదు. మనకి బావగారి వరసా యేమిషండి ?

రామ : యేమిటి మీ మాటలూ ? నేను యెన్నడూ అబద్దవాడి యెరగను. నా మాట నమ్మకపోవడం ధర్మవేఁనా ?

అగ్ని : ప్రమాణం చెయ్యండి ?

రామ : గాయత్రీ సాక్షి.

అగ్ని : అయ్యో ! అయ్యో ! యేవీఁ దురంతం ! రండీ, వెళ్లి గాడిద కొడుకు యెవికలు విరగ్గొడతాను.

రామ : నేను రానండి. ఆ గుంటూరు సంబంధం చెయ్యవొద్దన్నానని నాతో మాట్లాడడం మానేశాడు. మీరు వెళ్లి రండి – మీరు తిరిగి వొచ్చిందాకా యిక్కడే కూచుంటాను.

అగ్ని : ఆ గాడిదె కొడుకు యింటికి నాకు తోవ తెలియదే ?

(శిష్యుడు చెరువు గట్టు యెక్కుతూ పాడును.)

"తానెవ్వరో, తన వారెవ్వరో ? । మాయ జీవికి తనువుకు తగులాయగాకా" ।

(రామప్పంతులు నిలబడి భయము కనపర్చును)

అగ్ని : యేమి అలా చూస్తున్నారు ?

రామ : శవాన్ని మోసుకుపోయే పాట !

శిష్యుడు : "దినమ్మూ, మరణమని తెలియూడీ"

రామ : (శిష్యునితో) వూరుకో (అగ్నిహోత్రావధాన్లుతో) అన్నా ఓ కానీ వుందా ?

శిష్యుడు : మిమ్మల్ని తీసుకురమ్మంది.

రామ : చచ్చానే – వొస్తూందా యేవిఁటి ?

శిష్యుడు : కంటె పోతే పోయింది, రమ్మంది.

రామ : బతికాను.

అగ్ని : చావడం యెందుకు, బతకడం యందుకు ?

రామ : అది వేరే కథ.

శిష్యుడు : చిట్టపులి పిల్లని తండ్రొచ్చి పండకి తీసుకుపోయినాడట.

అగ్ని : యీ వూళ్లోకి పుల్లొస్తాయా యేమిషి ?

రామ : విరగడైపోయింది (శిష్యునితో) యింద రూపాయి (శిష్యుడు తీసుకుని) దాసుణ్ణిబాబూ!

(పాడును) **"చిత్తా స్వాతి వాన, జోడించి కురియగ"**

అగ్ని : యేవిఁటీ వెధవ పాట ? వూరుకుంటావా వూరుకోవా ? నీకు రూపాయి చాలదురా గుంట కక్కగట్టా ?

శిష్యుడు : తమరు దయచెయ్యరా బాబూ ?

అగ్ని : నేనివ్వను – అన్నా, తోవ యవరు చూపిస్తారు.

రామ : (శిష్యుడితో) నీకు లుబ్ధావధాన్లు యిల్లు తెలుసునూ.

శిష్యుడు : తెలుసును – తండ్రీ.

రామ : అవుధాన్లు గారు ఓ కాని డబ్బిస్తారు. యిల్లు చూపించు.

శిష్యుడు : ముందిస్తే గాని చూపించను.

అగ్ని : యింద – యేడుపు.

(శిష్యుడు ముందూ, అగ్నిహోత్రావధాన్లు వెనకా కొన్ని అడుగులు వెళ్లిన తరవాత, శిష్యుడు పాడును)

శిష్యుడు : **"నీలాలకా యేల నీ యలుకా" ?**

అగ్ని : యలకేవిటి నీ శ్రాద్ధం ?

శిష్యుడు : యలక్కాదు, పిల్లి.

(పాడును) **"పిల్లన్న తెయి తక్కలాడంగనూ । యలక లేరూగట్టి దున్నంగనూ"**

అగ్ని : యేవిటీ ?

శిష్యుడు : "మేకపిల్లరెండు మేళాం గట్టుకుని మేరంగి తీథాన్వి కెళ్లంగనూ"।
అగ్ని : యేవిఁటి నీశ్రాద్ధంపాట !
శిష్యుడు : "తొండాయ నేస్తాడు, దొని గజ్జ బట్టుకుని తోట మల్లీ పువ్వు లేరంగను" !!
అగ్ని : పాడావంటే తంతాను.
శిష్యుడు : అయితే నీకు మరి యిల్లు చూపించను.
అగ్ని : పాడగట్టా – (కొట్టబోవును.)
శిష్యుడు : (తప్పించుకు పారిపోతూ) "గట్టుకిందానున్న। పందాయ నేస్తాడు – మరి గబుకూ మరి గుబుకూ "।

(నిష్క్రమించును.)

అగ్ని : వీడి శ్రాద్ధం చెట్టుకింద బెట్టా ; తోవ యిటా ? అటా ?

(తెర దించవలెను.)

2వ స్థలము. చెఱువు గట్టు తోట

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు, రామప్పంతులు, వెంకమ్మ, యితరులూ)

అగ్ని : గాడిదె కొడుకుని మాచెడ్డ దెబ్బలు కొట్టేశాను ; యేనుగులూ గుఱ్ఱాలూ తెచ్చాను వీడి శ్రాద్ధం మీదికి ! తోవ ఖర్చయినా వొక దమ్మిడీ ఇయ్యడష.
వెంకమ్మ : మన ప్రాలుబ్ధం – నేన్నోచిన నోఁవులు యిలా వుండగా, మరోలా యలా అవుతుంది? యీ సంమ్మంధం వొద్దని పోరితే విన్నారూ ? నేను భయపడుతూనే వున్నాను. బయల్దేరేటప్పుడు పిల్లి యెదురుగుండా వొచ్చింది.
అగ్ని : పింజారీ ! న్నూరుకో – ఆడముండలకేం తెలుసును ? అన్నగారూ, క్రిమినల్ కేసు తావడానికి అవకాశం వుంటుందా ? మా దగ్గిర అయ్యవారు ఒకాయన వున్నారు. ఆయనకి లా బోగట్టా మా బాగా తెలుసును. ఆయన్ని కూడా సలహా చేదాం.
రామ : కోర్టుఁవ్యవహారాల్లో ఆరితేరిన మీకు ఒహడు సలహా యివ్వాలండీ ? స్థలజ్ఞాణ్ణి గనక సాక్ష్యం గీక్ష్యం తేవడానికి నేను సాయం చేస్తానన్నాను గానీ, అయ్యవార్లూ గియ్యవార్లు మీకూ నాకూ సలహా చెప్పేపాటివాళ్లా ? గుంటకక్కగట్లు రెండు యింగిలీషు ముక్కలు చదువుకున్నారు గనక ముక్కస్య ముక్కార్ధ : అని తర్జుమాలు మట్టుకు చేస్తారు ; గాని యేదయినా యెత్తు యెత్తావఁంటే, తమలాంటి యోధులు యెత్తాలి. నాలాంటి నియ్యోగపాడు నడిపించాలి. క్రిమినలుకి అవకాశం వుందా అని అడుగుతారేవిఁటి ? మీకు తెలియదా యేవిఁటి – అటుపైని సులభసాధ్యంగా మూడు నాలుగు వేలు డామేజీ కూడా సివిల్లో లాగేస్తారు.
అగ్ని : అదే, నా ఆలోచన.
రామ : తీరిపోయె ; మల్లీ యిహ సలహాకేవుఁంది. వెంటనే వెళ్లి ముక్కతగిలించేదాం. ఖర్చులికి సొమ్ము పట్టుకుని బయలుదేరండి.
అగ్ని : నా దగ్గిర దమ్మిడీ లేదు ; యేమి సాధనం ? యీ గాడిదె కొడుకు రూపాయలిస్తాడని నమ్మి వేనేమీ తేలేదు.
రామ : యింటికి వెళ్లి లెఖ్కపట్టుకు వొచ్చేటప్పటికి పుణ్యాకాలం మించి పోతుంది "శుభస్యశీఘ్రం" అన్నాడు – మీ ఆలోచనేవిఁటి ?

అగ్ని : యిదేదో అయితే గాని యింటి మొహం చూసేది లేదు. మా అమ్మి సరుకేదయినా యీ వూళ్లో తాకట్టు పెడదాం.

రామ : అయితే పట్టుకు రండి ; పోలిశెట్టి దగ్గిర తాకట్టు పెడదాం ; పోలిశెట్టిని మనం కొంచం మంచి చేసుకోవడం అవస్యకం. మీరు లుబ్ధావధాన్లుని కొట్టినప్పుడు - పోలిశెట్టి వున్నాడు గనక, లుబ్ధావధాన్లు మీ మీద చార్జి చేసినప్పుడు, పోలిశెట్టిని తప్పకుండా సాక్ష్యం వేస్తాడు. శెట్టిని మనం విడతియ్యడం జరూరు - యేవంటారు ?

అగ్ని : మీ సలహా మా బాగా వుంది. నాకూ అదే భయవేస్తూంది.

రామ : చూశారా, ప్రతివాడికీ సలహా చెప్పడం చాతౌతుందండీ ? అందులో యీ యింగిలీషు చదువుకున్న అయ్యవార్లని సలహా అడిగితే, కేసులే తేవొద్దంటారు. దొంగ సాక్ష్యాలు తావొద్దంటారు. వాళ్ల సొమ్మేం పోయింది ? యే మాల కూడూ లేకపోతే కేసులు గెలవడం యలాగ ?

అగ్ని : మా అయ్యవారు మట్టుకు మంచి బుద్ధిమంతుడూ, తెలివైనవాడూనండి - కోర్టు వ్యవహారాలలో అతనికి తెలియని సంగతి లేదండి. అంత బుద్ధిమంతుణ్ణి నేను ఎక్కడా చూడలేదు. ఆయన్ని చూస్తే మీరూ అలాగే అంటారు.

రామ : యెంత బుద్ధిమంతుడైనా మీకొహడు సలహా చెప్పేవాడున్నాడండీ ? చెవులో మరో మాట - మీ అయ్యవారు గిరీశం గాడు కాదండీ ? వాడు లుబ్ధావధాన్లు పింతల్లి కొడుకు గదా ? మీకా వాడు, యీ కేసుల్లో స్సరైన సలహా చెబుతాడు ?

అగ్ని : అవునండోయి !

రామ : నియ్యోగపాణ్ణి - నా మాట కొంచం ఖాతరీ చెయ్యండి. గనక, ఆ అయ్యవార్ని తోడిచ్చి, పిల్లల్ని యింటికి పంపించెయ్యండి. యికా యికిని మనం తక్షణం వెళ్లిపోయి, లుబ్ధావధాన్లు కన్న ముందు ముక్క తగిలించెయ్యాలి. యేదో ఓ సరుకు వేగిరం పట్టుకు రండి.

అగ్ని : యేదీ, అమ్మిని యిలా పిలువు.

వెంకమ్మ : అమ్మేది చెప్మా ? బద్ధకించి బండిలో పడుకుంది కాబోలు, పిలువమ్మా.

అగ్ని : మనకి డామేజీ దిట్టంగా వొస్తుందా ?

రామ : వొస్తుందంటే, అలాగ యిలాగానా ?

ఒకడు : అమ్మన్న గారి బండీ యక్కడా కనపడదు ; బండీ వెనకపడి పోయింది కాబోలు.

వెంకమ్మ : అడుగో అబ్బి వున్నాడే ? వీడెలా వొచ్చాడు ? అబ్బీ నువ్వు అక్కయ్య బండిలో కూచోలేదురా ?

వెంకటేశం : లేదు. నేను యేనుగెక్కాను.

అగ్ని : దొంగ గాడిద కొడకా అయ్యవారేడ్రా ?

వెంకటేశం : యెక్కడా కనపడ్డు.

అగ్ని : గుఱ్ఱం వొచ్చిందా ? గుఱ్ఱపాడేడీ ?

వెంకటేశం : గుఱ్ఱపాడు చెప్పాడు. -

అగ్ని : ఏమిట్రా చెప్పాడూ ?

వెంకటేశం : మాష్టరూ - రాత్రి, -

అగ్ని : నోటంట మాట పెగల్దేం ?

వెంకటేశం : గుఱ్ఱం దిగి - బండీ యెక్కాట్ట.

వెంకమ్మ : అయ్యో దాన్ని లేవదీసుకుపోలేదు గద ?

దగ్గిరనున్న వారు : ఆఁ ! ఆఁ !

వెంకమ్మ : కొంప మునిగిపోయింది ; మరేవిఁటి !

(చతికిలబడును)

అగ్ని : (కోపముచేత వణుకుచు) అయ్యవారు పకీరు ముండని లేవతీసుకుపోయాడూ ? నగల పెట్టె ? నా కోర్టు కాగితాలో !

వెంకటేశం : అక్కయ్య పెట్లో నా పుస్తకాలు కూడా పెట్టాను.

అగ్ని : దొంగ గాడిదె కొడకా ! నువ్వే వాణ్ణి యింట్లో పెట్టావు. రవంత ఆచోకీ తెలిసింది కాదు, దొంగ వెధవని చంపేసిపోదును. గాడిదె కొడుకును అమాంతంగా పాతిపెట్టేదును.

రామ : (దగ్గిరకు వచ్చి) అయ్యవారు మహా దొడ్డవాడని చెప్పారే ? యేమి యెత్తుకుపోయినాడేమిటండి ?

అగ్ని : యేవిఁ యెత్తుకుపోయినాడా ? నీ శ్రాద్ధం యెత్తుకుపోయినాడు. పకీరు ముండని యెత్తుకుపోయినాడు. యీ గాడిదె కొడుకు యింగిలీసు చదువు కొంప ముంచింది. (వెంకటేశం జుత్తు పట్టుకుని కొట్టబోవుచుండగా తెర దించవలెను.)

3వ స్థలము. విశాఖపట్టణములో మధురవాణి బస యెదటి వీధి

(రామప్పంతులు, అగ్నిహోత్రావధాన్లు ప్రవేశింతురు)

అగ్నిహో : మనం పోలిశెట్టి దగ్గిర బదుల్తెచ్చిన రూపాయలన్నీ అయిపోయినాయి ; యిప్పటికీ ఖర్చులు ఖర్చులే అంచారు ; నా దగ్గిర వక దమ్మిడీ లేదు.

రామప్ప : ఖర్చు కానిదీ కార్యాలవుతాయిటయ్యా ? మీ కడియం యెక్కడైనా తాకట్టు పెట్టండి.

అగ్నిహో : యీ వూళ్లో మనం యెరిగినవాళ్ళెవరున్నారు ?

రామప్ప : రండి మధురవాణి దగ్గిర తాకట్టు పెడదాం.

అగ్నిహో : చేసేవి మాఘ స్నానాలూ, దూరేవి దొమ్మరి కొంపలూ అని జటాంత స్వాధ్యాయిని నన్ను ముండలిళ్లకి తీసికు వెళతావషయ్యా ?

రామప్ప : మరి యే కొంపలూ తిరక్కపోతే కేసులు గెలవడం యలాగ ? అది అందరు ముండల్లాంటిదీ అనుకున్నారా యేమిటి ? సంసారి వంటిది. ఐనా మీకు రావడం ఇష్టం లేకపోతే నా చేతికివ్వండి. నేనే తాకట్టు పెట్టి సొమ్ము తీసుకొస్తాను.

అగ్నిహో : అలాక్కాదు ; నేను కూడా వస్తాను.

రామప్ప : యేదీ కడియం ఇలాగివ్వండి.

అగ్నిహో : యిది మా తాతగార్నాటిది. యిది యివ్వడమంటే నాకేమీ యిష్టం లేకుండా వుంది. డబ్బు వూరికే ఖర్చు పెట్టించేస్తున్నారు ; మీరు కుదిర్చిన వకీలు తగినవాడు కాడష ; యింగ్లీషూ రాదు ఏమీ లేదూ.

రామప్ప : ఆయన్లాంటి చెయ్యి యీ జిల్లాలో లేదు. ఆయన్ని చూస్తే డిప్టీ కలక్టరు గారికి ప్రాణం. ఇంతకీ మీరేదో పట్టుదల మనుషులనుకున్నాను గాని, మొదటున్న ఉత్సాహమీ్మకు యిప్పుడు లేదు. మీకు డబ్బు ఖర్చు పెట్టడం యిష్టం లేకపోతే మానేపాయెను. "యావత్తైలం, తావద్వ్యాఖ్యానం" అన్నాడు. మరి నాకు శలవిప్పించెయ్యండి.

అగ్నిహో : (ఆలోచించి) అయితే తాకట్టు పెట్టండి. (అని నిమ్మళముగా కడియము తీసి యిచ్చును.)

రామప్ప : (తన చేత నెక్కించుచు) యీ కేసుల్లో యిలాగు శ్రమపడుతున్నాను కదా? నాకొక దమ్మిడీ అయినా యిచ్చారు కారు గదా ?

అగ్నిహో : అయితే నాకడియం వుడాయిస్తావా యేమిషి ?

రామప్ప : నేను మీకు యెలాంటి వకీల్ని కుదిర్చాను ! ఆయన మీ విషయమై ఎంత శ్రమపడుతున్నాడు ! ఇదుగో ఆయన వస్తున్నాడు.

(నాయడు ప్రవేశించును.)

రామప్ప : (తనలో) యేమటి చెప్మా వీడు మధురవాణి బస పెరటిదిడ్డీ వేపు నుంచి వస్తున్నాడు ? వీడు కూడా మధురవాణిని మరిగాడా యేమిటి ? వీణ్ణి యీ కేసులోనుంచి తప్పించెయ్యాలి.

నాయడు : యేమండీ రామప్పంతులన్నా, మిగతా ఫీజు యిప్పించారు కారు గదా ?

అగ్నిహో : మీరు రాసిన డిఫెన్సు బాగుంది కాదని భుక్తగారన్నారష.

నాయడు : ఎవడా అన్నవాడు ? గుడ్లు పీకించేస్తాను. రామప్పంతులన్న గారూ చూశారండీ – డిఫెన్సు యెంత జాగ్రత్తగా తయార్ చేశానో. నా దగ్గిర హైకోర్టుక్కూడా ప్లయింట్లు రాసుకు వెళ్లిపోతారు. యీ కుళ్లు కేసనగా యేపాటి ? నే చెప్పినట్టల్లా పార్టీ నడిస్తే నే పట్టిన కేసు పోవడమన్న మాట యెన్నడూ లేదు. యీ డిఫెన్సు చిత్తగించండి. (చంకలోని రుమాల్ కట్టతీసి విప్పి అందులో ఒక కాగితము తీసి చదువును) "ఫిర్యాదీ చెప్పిన సంగతులు యావత్తు అబద్ధం కాని యెంతమాత్రం నిజం కావు." చూశారూ ఆ వక్క మాటతోటే ఫిర్యాదీ వాదం అంతా పడిపోతుంది. "ఫిర్యాదీ నా మీద గిట్టక దురుద్దేశంతో కూహకం చేసి కేసు తెచ్చినాడు కాని యిందులో యెంతమాత్రం నిజం లేదు."

రామప్ప : డిఫెన్సు మాటకేమండీ గాని అవధాన్లు గారు పైసా లేదంటున్నారు.

న్యాయడు : పైసా లేకపోతే పనెలా జరుగుతుంది ?

రామప్ప : ఒక సంగతి మనవి చేస్తాను. యిలా రండి. (రామప్పంతు: ఎ, నాయడు, వేరుగా మాటలాడుదురు.)

రామప్ప : నాయడు గారూ మీ వకాల్తీ యీాయనకేమీ సమాధానం లేదు. నే యెంత చెప్పినా వినక భీమారావు పంతులుగారికి వకాల్తీ యిచ్చాడు. మీకు యింగ్లీష్ రాదనీ, లా రాదనీ, యెవడో దుర్బోధ చేశాడు.

నాయడు : స్మాలెట్ దొరగార్ని మెప్పించిన ముండా కొడుకుని నాకు లా రాకపోతే యీ గుంట వెధవలకుటోయ్ లావస్తుంది. పాస్ పీసని రెండు యింగ్లీషు ముక్కలు మాట్లాడడంతోటే సరా యేమిటి ? అందులో మన డిప్టీ కలక్టరు గారికి యింగ్లీషు వకీలంటే కోపం. అందులో బ్రాహ్మడంటే మరీని, ఆ మాట ఆలందరికి బోధపర్చండి.

రామప్ప : మరి కార్యం లేదండి. నే యెంతో దూరం చెప్పాను ; తిక్కముండా కొడుకు విన్నాడు కాడు.

నాయడు : అయితే నన్నిలాగు అమర్యాద చేస్తారూ ? యీ బ్రాహ్మడి యోగ్యత యిప్పుడే కలక్టరు గారి బసకు వెళ్లి మనవి చేస్తాను.

(తెర దించవలెను.)

4వ స్థలము. లుబ్ధావధాన్లు బస

లుబ్ధావధాన్లు : (ప్రవేశించి) ఏమి దురవస్థ వచ్చింది ! నా అంత దురదృష్టవంతుడు లోకంలో యవడూ లేడు. యేల్నాడి శని రాగానే కాశీకి బయల్దేరి పోవలిసింది. బుద్ధి తక్కువ పనిచేశాను. యిలా రాసి వుండగా యెలా తప్పుతుంది. సౌజన్యారావు పంతులు దేవుడు. ఆయనలాంటి వాళ్లు వుండబట్టే వర్షాలు కురుస్తున్నాయి. ఆయన శలవిచ్చినట్లు తప్పంతా నాయందు వుంచుకుని విధిని నిందించడవెఁందుకు ? ఇంత డబ్బుండీన్నీ, డబ్బుకి లోభపడి ఒక్కగా వొక్క కూతుర్ని ముసలివాడికి అమ్మాను. నా జీవానికి ఉసురుమంటూ అది కాని తిరుగులు తిరిగిందంటే దాని తప్పా ? బుద్ధి తక్కువ వెధవని, ముసలితనంలో నాకు పెళ్లేం ? దొంగ ముండా కొడుకని తెలిసిన్నీ ఆ రావప్పంతుల్ని నేన్నమ్మడవేఁవిఁ ? ఆ మాయ గుంట పారిపోవడవేఁవి ? కంటెకి, ఆ అల్లరేమి ? ఆ యినసిపికటరు కూనీ చేశావని మమ్మల్ని సలపెట్టడవేఁవిటి ? అంతా ఘోరకలి ; కలి నిండిపోతూంది. ఒక్క సౌజన్యారావు పంతులు సత్యసంధుడులా నాకు కనపడుతున్నాడు. కడవంతా వకీళ్లూ, పోలీసులూ, పచ్చిప దొంగలు – ఆయన చక్రం అడ్డువేసి మమ్మల్ని యీ ఆపదలోంచి తప్పించారంటే కాసీవాసం పోతాం – యేమిఁ చిత్రాలు ! వెధవలకి మఠం కట్టారట ! యన్నడూ వినలేదు. అమ్మిని వెళ్లి ఆ మఠం చూడమంటాను. దానికి యిష్టం కలిగిందా, దానికి కావలసిన డబ్బు యిస్తాను. ఆ మఠంలో వుంటుంది. లేకుంటే, నాతోపాటు కాసీవాసం.

(రామప్పంతులు ప్రవేశించును.)

లుబ్ధా : కంటె, గింటె అని నాతో మీరు ప్రశంసించి కార్యం లేదు.

రామ : ఆ కంటె మాట ప్రశంసించడానికి రాలేదు మావాఁ. ఆ కంటె మధురవాణిది, మీరెరగరా? అదీ, మీరూ యేం జేసుకుంటారో నాకేం కావాలి ? కంటె సిగ కోసిరి గాని, మీకు ఓ గొప్ప సాయం చెయ్యడానికి వొచ్చాను. మీ అవస్థ చూస్తే నా గుండె నీరై పోతూంది.

లుబ్ధా : మహాప్రభో ! నీకు పదివేల నమస్కారాలు. యిక, యీ పకీరు వెధవని వదిలెయ్యి.

"రామనామ తారకం ॥

భక్తిముక్తిదాయకం జానకీమ" –

రామ : రామ ! రామ ! యంత మాట అంటివయ్యా ! మీరు ఆపదలో వుండి విరక్తి చేత యేమి మాటలన్నా అవి పడి, పని చెయ్యడం నాకు విధి. చెప్పేమాట చెవిని బెట్టండి. ముందూ వెనకా చూడడానికి యిహ టైము లేదు. వ్యవహారం అంతా సూక్ష్మంగా పొక్కు పరుచుకు వచ్చాను. రెండు సంచులతో, కూనీ కేసంతా మంచు విడిపోయినట్టు విడిపోతుంది. ఒక్క యినస్పెక్టరుతో కుదరలేదు. డిస్ట్రీ కలక్టరికి కూడా చెయ్యి తడి చెయ్యాలి – మీ దగ్గిర యిప్పుడు సొమ్ము లేదంటిరా, ఒక చోట వ్యవహారం కూడా పొక్కు పర్చాను. ప్రాంసరీ నోటు మీద యెన్ని రూపాయలు, కావలిస్తే అన్ని రూపా [illegible]లిస్తారు.

లుబ్ధా : నేను వక దమ్మిడీ యివ్వను. "రామనామతారకం భక్తిముక్తిదాయకం ! జానకీ మనో హరం ! సర్వలోక నాయకం".

రామ : నామాట విను. యంతో ప్రయాసం మీద యీ ఘట్టం కుదిర్చాను. తాసీల్దారు మీ దగ్గిర లంచం పుచ్చుకుని కూనీ కేసు కామాపుచేశాడని, యినస్పెకటరు, డిస్ట్రీకలక్టరికి

గట్టిగా బోధపర్చాడు. కలక్టరు సలహా మీద యినస్పెక్టరు చాలా పట్టుదలగా పనిచేసి, సాక్ష్యం అంతా రడీ చేశాడు. కేసు రుజువైనట్టాయనా యేవౌతుందో ఆలోచించుకోండి.

లుబ్ధా : నీకెందుకు నా యేడుపు ?

రామ : డిప్టీ కలక్టరు బ్రహ్మద్వేషి – తాసిల్దారు తాడు ముందు తెగుతుంది. తరవాత మిమ్మల్నీ, మీనాక్షినీ కమ్మెంటు కట్టేస్తాడు – వురి సిద్ధం. నాకూ యినస్పెక్టరికీ వుండే స్నేహంచేత యీ ఘట్టానికి వొప్పించాను. గనక నా మాటకి చెవొగ్గి యీ ఆపద తప్పించుకోండి.

లుబ్ధా : నన్ను బాధపెట్టక నీ మానాన్న నువ్వు పోదూ. "రామనామ తారకం ! భక్తిముక్తి దాయకం !"

రామ : నీ అంత కర్కోటకుణ్ణి యక్కడా నేను చూడలేదు. నీ మాటకేం పెద్దవాడివి – పసిపిల్ల, కడుపున కన్న మీనాక్షికి వురి సిద్ధం అయితే, ముండా డబ్బుకి ముందూ వెనకా చూస్తావు! తలుచుకుంటే నా హృదయం కరిగిపోతూంది.

(సౌజన్యారావు పంతులు ప్రవేశించును.)

రామ : తమరు ధర్మస్వరూపులు. లుబ్ధావధాన్లుగారి యందు ఆకారణమైన దయచేత యీ కేసులో పనిచేస్తున్నారు. కేసంతా వట్టి అన్యాయమండి, ఒక్క పిసరైనా నిజం లేదు. శలవైతే గట్టి డిఫెన్సు సాక్ష్యం –

సౌజన్యారావు : నీ సంగతి నాకు తెలుసును. అవతలికి నడువు.

రామ : తమరు యోగ్యులూ, గొప్పవారూ అయినా, ఏకవచన ప్రయోగం –

సౌజ : నడువు !

(రామప్పంతులు నిష్క్రమించును.)

సౌజ : ఈ దౌర్భాజీని తిరిగీ యెందుకు రానిచ్చారూ ?

లుబ్ధా : పొమ్మంటే పోడు బాబూ.

సౌజ : యేవొచ్చాడు ?

లుబ్ధా : యినస్పికటరికీ డిప్టీకలకటరికీ లంచం యిమ్మంటాడు.

సౌజ : డిప్టీ కలక్టరు గారు లంచం పుచ్చుకోరు. ఆయన నాకు స్నేహితులు ; నాకు తెలుసును. లంచాలూ పంచాలూ మీరు యిచ్చినట్టయితే, మీ కేసులో నేను పనిచెయ్యను.

లుబ్ధా : తమ శలవు తప్పి నడుస్తే చెప్పుచ్చుకు కొట్టండి. నాకు భగవంతుడిలాగ తమరు దొరికారు – "పాలను ముంచినా మీరే. నీళ్లను ముంచినా మీరే" అని మిమ్మల్నే నమ్మి ఉన్నాను.

సౌజ : మీరు నేరం చెయ్యలేదని నాకు పూర్తి అయిన నమ్మకం వుంది. నిజం కనుక్కోడానికి చాలా ప్రయత్నం చేస్తున్నాను గాని ఆ గుంటూరి శాస్త్రుల్లు యవడో భేదించలేకుండా వున్నాను. మీరు జ్ఞాపకం మీద చెప్పిన చహరా గుంటూరు వ్రాసి పంపించాను. అక్కడ అలాటి మనిషి యవడూ లేడని జవాబు వొచ్చింది.

లుబ్ధా : అదేం మాయో బాబూ ! మీ సాయంవల్ల యీ గండం గడిచి, నా పిల్లా నేనూ యీ ఆపదలోంచి తేలితే, నా డబ్బంతా, మీపాదాల దగ్గిర దాఖలుచేసి కాసీ పోతాను.

సౌజ : మీ డబ్బు నాకక్కరలేదని మీతో మొదటే చెప్పాను. నే చెప్పిన మాటలు మీకు నచ్చి, ముసలివాళ్లు పెళ్లాడకూడదనీ, కన్యాశుల్కం తప్పనీ, యిప్పటికైనా మీకు నమ్మకం కలిగితే, యిలాంటి దురాచారాలు మాన్పడానికి రాజమహేంద్రవరంలో వక సభవుంది.

ఆ సభకి కొంచెవోఁ గొప్పో మీకు తోచిన డబ్బు యివ్వండి. వితంతువుల మతానికి మీ పిల్లని పంపడం నా సలహా.

లుబ్ధా : తమ చిత్తం, తమ శలవు. చేసిన తప్పులు, తప్పులని శల్యాల్ని పట్టిపోయింది. బుద్ధి వొచ్చింది బాబూ.

సౌజ : ఆ గుంటూరి శాస్తుల్లుకి పడవట దేశపు యాస వుండేదా ? బాగా జ్ఞాపకం చేసుకు చెప్పండి.

లుబ్ధా : (ఆలోచించి) లేదండి.

సౌజ : బాగా జ్ఞాపకం తెచ్చుకోండి.

లుబ్ధా : లేదండి.

(తెర దించవలెను.)

5వ స్థలము. విశాఖపట్టణంలో

(మధురవాణి యింటి యదటి వీధి కొసను కరటక శాస్త్రి, శిష్యుడూ ప్రవేశింతురు.)

కరటక : నువ్వు ఆ కంటె వాళ్ల నెత్తిని కొట్టకుండా లేచి రావడం నుంచి, యీ ముప్పంతా వొచ్చినట్టు కనపడుతుంది.

శిష్యుడు : మధురవాణి కంటె మధురవాణికి యివ్వడం తప్పా అండి ?

కరటక : తప్పు కాదా ? నువ్వు యిచ్చావని, మరి అది వొప్పుకుందా ? "తే, ధగిడీకే కంటె తెస్తావా, చస్తావా ?" అని రావప్పంతుల్ని పీకి పిండెట్టింది. దాని బాధపడలేక, ఆ రావప్పంతులు కూనీ కేసని యెత్తుయెత్తాడు. ఆ ముసలాడికి సిక్ష అయిపోయిందంటే, బ్రహ్మహత్య నా మెడకి చుట్టుకుంటుంది. నువ్వు అంటూ ఆ కంటే వాళ్ల యింట వొదిలేస్తే, నాకు యీ చిక్కులేకపోవును గదా ?

శిష్యుడు : వెధవముండ గూబ గదలేస్తూంటే కంటె గింటె యవడికి జ్ఞాపకం వొస్తుందండి? చెయి కరిచి, పెట్టె తీసి, మొహురు అంకించుకుని, చెంగున గోడ గెంతాను. పజ్యండు వొందలు మీరు పట్రాగా, నాకు పెళ్లిలో పెట్టిన కంటె నేను తెచ్చాననా, తప్పుపట్టుతున్నారు? ఆ కంటె అయినా దక్కిందా ? చూస్తూనే మధురవాణి లాక్కుంది.

కరటక : నేను హాస్యగాణ్ణే గాని, యీ కూనీ గడబిడతో నా హాస్యం అంతా అణిగిపోయింది. గనక యిక హాస్యం మాను – నేనే తీసుకున్న రూపాయలు, లుబ్ధావధాన్లుకి యప్పటికైనా పంపించడానికే తలచాను ! అంతేగాని అపహరిద్దామని అనుకోలేదు – మధురవాణి యల్లాగైనా లయలేసి, కంటె యరుపు పుచ్చుకుని, ఆ కంటూ, యీ రూపాయలూ, బంగీకట్టి అవుధాన్లుకి పంపంచేస్తే కూనీ నిజం కాదని పోల్చుకుంటారు. నాకు యీ బ్రహ్మహత్య తప్పిపోతుంది.

శిష్యుడు : మీ నాస్తులు సౌజన్యారావు పంతులు గారితో నిజం చెప్పెయ్యరాదా అండి ?

కరటక : వెట్టి కుదిరింది. రోకలి తలకి చుట్టమనన్నాట్ట ! వెనకటికి యవరో పోలీసు, తల్లి కూరగాయలు పుచ్చుకుంటే, జుల్మానా వేశాట్ట ; సౌజన్యారావు పంతులు అలాటి వాడు. ఆయనతో మనం వున్న మాట చెప్పావంటే, ఆయన నిజం కోర్టులో చెప్పేస్తాడు. ఆపైని లుబ్ధావధాన్లు పీక వురి, మన పీకకి తగులుకుంటుంది.

శిష్యుడు : "మన" అంటున్నారేవిఁటి ?

కరటక : మాట పొరపాటురా. రావప్పంతులు వూరికి వెళ్లిన మాట నిజవేఁనా ?

శిష్యుడు : నిజవేఁ.

కరటక : వాడి కంట పడ్డావంఁటే. -

శిష్యుడు : పడితే ?

కరటక : మరేం లేదు. మధురవాణి గాని కంటె మనకి యెరువు యివ్వడానికి వొప్పుకుంటే ఆంజనేయస్వామికి పది శేర్ల నెయ్యి దీపారాధన చేస్తాను.

శిష్యుడు : కడుపులోకి వెళ్లవలసిన నెయ్యి కాల్చెయ్యడం నాకేవీఁ యిష్టం లేదు. అమృత గుండీ మొక్కుకోండి.

కరటక : హాస్యం చాలించు బెడిసిగొడుతుంది.

(నిష్క్రమింతురు.)

6వ స్థలము. మధురవాణి బసలో గది

(మధురవాణి కుర్చీ మీద కూచొనియుండును ; కరటక శాస్తుల్లు, శిష్యుడూ ప్రవేశింతురు. మధురవాణి నిలబడును.)

మధు : గురువు గారికి పది వేల దండాలు ; శిష్యుడికొక చిన్న ముద్దు. (శిష్యుని ముద్దు బెట్టుకొనును.)

కరటక : నీ పుణ్యం వుంటుంది. నా అల్లుణ్ణి చెడగొట్టకు.

మధు : అల్లుడెవరు ?

కరటక : మా పిల్లని యితగాడికి యిచ్చి కన్యాదానం చేస్తాను.

మధు : జెయిలునుంచి వొచ్చిన తరవాత పెళ్లా ! లేక, పెళ్లిచేసుకుని, మరీ మఠ ప్రవేశవాఁ?

శిష్య : జయిలేవిఁటండోయి ?

కరటక : వొట్టినే హాస్యానికంటూంది.

మధు : పాపం ఆ పసిపిల్లవాడికి వున్న నిజస్థితి చెప్పండి. తన వాళ్లని వెళ్లి చూసైనా వస్తాడు.

శిష్య : (కరటక శాస్త్రితో) కొంప ముంచారో !

మధు : ముంచడం అంటే అలాగా యిలాగానా ?

కరటక : నీ పుణ్యం వుంటుంది హాస్యం చాలించు, లేకపోతే కుఱ్ఱవాళ్లకి పెద్దలయందు భక్తి చెడుతుంది.

శిష్య : నేనేం తప్పుచేశాను ? గురువు గారు చెప్పిన పని చేశాను. ఆ తప్పూ వొప్పూ ఆయందే.

మధు : యవరేమి చేసితిరో, నాకు తెలియదు గాని, మీ యిద్దరి కోసం హెడ్ కనిష్టీబు గాలిస్తున్నాడు. దొరకగానే మఠప్రవేశం చేయిస్తాడట. యీ మాట మట్టుకు నాకు రూఢీగా తెలుసు.

శిష్య : యిదేనా మీరు నాకు చేస్తానన్న పెళ్లి ?

కరటక : యేమైనా జట్టీ వస్తే, నీ ప్రాణానికి నా ప్రాణం అడ్డువెయ్యనట్రా ?

మధు : వొస్తే జట్టీ గురుశిష్యులకు యిద్దరికీ వొక్క మారేవస్తుంది గాని, ఒకరికి రావడం ఒకరు

అడ్డు పడడం అన్నమాట వుండబోదు. యెప్పుడైనా మీ యిద్దరి ప్రాణాలకి నేను కనికరించి అడ్డుపడాలి గాని, మరి యవడికీ సాధ్యం కాదనుకుంటాను.

శిష్యు : మా గురువుగారి మాటకేం ; ఆయన పెద్దవారు ; యేవొచ్చినా సద్దుకోగలరు. నేను పాపం పుణ్యం యెరగని పసిపిల్లవాణ్ణి, నాప్రాణానికి నీప్రాణం అడ్డువేశావంటే, కీర్తి వుండిపోతుంది.

మధు : నీ గురువుని వొదిలేసి నా దగ్గిర శిష్యరికం చేస్తావా ?

శిష్యు : యిదిగో - యీ నిమిషం వొదిలేస్తాను. (బుగ్గలు గాలితో పూరించి పిడికళ్లతో తట్టి గురువుతో) మీ నేస్తం యీవేళతో సరి. మరి ఆడవేషం యీ జన్మంలో వెయ్యను.

మధు : నాటకంలో కూడా వెయ్యవా ?

శిష్యు : మరి నాటకం గీటకం నాకొద్దు.

మధు : నా దగ్గిర శిష్యరికం అంటే యేవేం జెయ్యాలో తెలుసునా ?

శిష్యు : నీళ్లు తోడుతాను, వంట చేస్తాను. బట్టలు వుతుకుతాను, గాని బ్రాహ్మణ్ణి గదా, కాళ్ళు పట్టమనవు గద ?

మధు : (విరగబడి నవ్వి) యిదా నీ గురువు దగ్గిర చేసే శిష్యరికం ?

శిష్యు : మరిచిపోయినాను. చిడప్పొక్కులు కూడా గోకుతాను.

మధు : (నవ్వి) పెంకా ?

శిష్యు : యే నౌఖరీ చెయ్యమంటే ఆ నౌఖరీ చేస్తాను.

మధు : నన్ను ముద్దెట్టుకొమ్మన్నప్పుడల్లా ముద్దెట్టుకోవాలి.

శిష్యు : ముద్దెట్టుకొంటాను.

కరట : వాడు కుఱ్ఱవాడు - వాణ్ణెందుకు చెడగొడతావు ? ఆ శిష్యరికం యేదో వాడి తరపునా, నా తరపునా కూడా నేనే చేస్తాను. చాతనైతే చక్రం అడ్డెయి.

మధు : "గురువూ శిష్యుడాయె శిష్యుడూ గురువాయె".
మీరు శిష్యులు కావాలంటే యిస్కూలు జీతం యిచ్చుకోవాలి.

కరట : పిల్లికి చలగాటం ; యలక్కి ప్రాణ పోకటా !

మధు : మీరా యలక ?

కరట : అవును.

మధు : మీరు యలక కారు. పందికొక్కులు. మీ శిష్యుడు యలక.

కరట : పోనీ - వాణ్ణయినా కాపాడు.

మధు : అదే ఆలోచిస్తున్నాను.

కరట : బుద్ధి బుద్ధి కలిస్తే రాపాడుతుంది. నీ ఆలోచన యేదో కొంచం చెబితినట్టాయనా నా ఆలోచన కూడా చెబుతాను. కలబోసుకుందాం.

మధు : మీ ఆలోచన ముందు చెప్పండి.

కరట : మరేమీ లేదు నే పుచ్చుకున్న పజ్యండు వొందల రూపాయల నోట్లూ, ఆ కంటా, పోస్టు ద్వారా భీమా చేసి గుంటూరు శాస్తుల్లు పేరట లుబ్ధావధాన్లుకి పంపిస్తాను. దాంతోటి కూనీ కేసు నిజం కాదని సౌజన్యారావు పంతులు గారు పోల్చుకుంటారు. ఆపైని దైవాధీనం !

మధు : మీకు కంటె యలా వొస్తుంది ?

కరట : నువ్వు అనుగ్రహిస్తేను.

మధు : (ముక్కు మీద వేలు వుంచుకుని) చిత్రం ! బ్రాహ్మలు యంతకైనా తగుదురు.

కరట : యేవిఁ అలా అంటున్నావు ?

మధు : నా కంటె తిరిగీ నేను కళ్ల చూడడం యెలాగ ?

కరట : సౌజన్యారావు పంతులు గారు నీ వస్తువ నీకు యిచ్చేస్తారు. ఆయన బహు న్యాయమైన మనిషి.

మధు : అంత మంచివాడా ?

కరట : అందుకు సందేహవేఁమిటి ?

మధు : యెంత మంచివాడు ?

కరట : అంత మంచి మనిషి మరి లోకంలో లేడు.

మధు : ఆయన్ని నాకు చూడాలనుంది. తీసికెళ్తారా ?

కరట : నా ఆబోరుంటుందా ? ఆయన సానివాళ్లని చూడరు.

మధు : అంటే నాచ్చి కాబోలు ?

కరట : యింగిలీషు చదువుకున్న వాళ్లకి కొందరికి పట్టుకుంది యీ చాదస్తం ! అయినా అందులోనూ దేశ కాలాలనుబట్టి, రకరకాలు లేక పోవడం లేదు.

మధు : సౌజన్యారావు పంతులుగారిది యే రకం ? గిరీశంగారిది యే రకం ?

కరట : యేమి సాపత్యం తెచ్చావు ? కుక్కకి గంగి గోవుకూ యెంత వారో, వాడికీ ఆయనకు అంత వార. సౌజన్యారావు పంతులు గారు కర్మణా, మనసా, వాచా, యాంటీ నాచి. "వేశ్య" అనే మాట, యేమరి ఆయన యదట పలికితివట్టాయనా, "అసందర్భం!" అంటారు. ఆయనలాంటి అచ్చాణీలు అరుదు. మిగిలిన వారు యధాశక్తి యాంటీనాచులు. ఫౌజు ఫౌజంతా, మాటల్లో మహావీరులే. అందులో గిరీశం అగ్రగణ్యుడు. కొందరు బంట్లు పొగలు యాంటీనాచి, రాత్రి ప్రోనాచి ; కొందరు వున్న వూళ్లో యాంటీనాచి, పరాయి వూళ్లో ప్రోనాచి ; కొందరు శరీరదార్ఢ్యం వున్నంత కాలం ప్రోనాచి, శరీరం చెడ్డ తరవాత యాంటీనాచి ; కొందరు బతికివున్నంత కాలం ప్రోనాచి, చచ్చిపోయిన తరవాత యాంటీనాచి ; కొందరు అదృష్టవంతులు చచ్చిన తరవాత కూడా ప్రోనాచే. అనగా యజ్ఞం చేసి పరలోకంలో భోగాలికి టిక్కట్లు కొనుక్కుంటారు. నాబోటి అల్ప ప్రజ్ఞకలవాళ్లు, లభ్యం కానప్పుడల్లా యాంటీనాచె.

మధు : మీ యోగ్యత చెప్పేదేమిటి ! గాని, పెద్దగారి మాటలు చూస్తే సౌజన్యారావు పంతులు గారు లుబ్ధావధాన్లు గారిని కాపాడడానికి, విశ్వ ప్రయత్నం చేస్తూ వున్నట్టు కనబడుతుంది. యేమి కారణమో ?

కరట : చాపలు యీదడానికి, పిట్టలు యెగరడానికి, యేం కారణమో అదే కారణం.

మధు : పరోపకారం ఆయనకు సహజగుణమనా ?

కరట : కాకేవిఁ ?

మధు : మీరెందుకు, కొంచెం ఆ యీదడం, యెగరడం నేర్చుకోకూడదు ?

కరట : నీమాట అర్థం కాలేదు.

మదు : యీకేసులో నిజవేఁదో సౌజన్యారావు పంతులు గారితో చెప్పి మీరు కూడా – కొంచెం లోపకోపకారం చెయ్యరాదా ?

కరట : మా మంచి సలహా చెప్పావు ! తనకు మాలిన ధర్మమా ? "స్వయం తీర్ణః పరాంస్తారయతి" అన్నాడు. నిజం చెబితే పంతులు యేమంటాడో నీకు తెలుసునా ?

"శాస్తుల్లు గారూ మీరు నేరం చేశారు, నేనేమి చెయ్యగలను ? మిమ్మును గురించి నాకు చాలా విచారంగా వున్నది " అని వగుస్తూ, పోలీసువాళ్లతో చెప్పి, జెయిలులో వప్పచెప్తాడు. జెయిలు నుంచి తిరిగీ వచ్చిందాకా మాత్రం నెలకో పాతికో, పరకో కనికరించి నా భార్యకు యిస్తూవుంటాడు. అలాంటి ప్రమాదం లేకుండా కార్యసానుకూలం, కావడం కోసమే యీ యెత్తు యెత్తాను.

మధు : సరె సౌజన్యారావు పంతులుగారు మంచివారు గనక ఆయన దాకా వస్తే నా కంటె నాకు యిప్పించేస్తారు, గాని, లుబ్ధావధాన్లు ఆ రూపాయలూ, కంటా, పెట్లో పెట్టుకుని ముంగిలా మాట్లడకుండా వూరుకుంటేనో ?

కరట : దాని ఖరీదు నేనిచ్చుకుంటాను.

మధు : తమరు ఒకవేళ మఠంలో ప్రవేశిస్తే మరినాకు కంటె ఖరీదు యిచ్చేవారెవరు ? అందుచేత ఆ కంటె నాకు తిరిగీ వచ్చే వరకూ మీ శిష్యుణ్ణి నా దగ్గిర తాకట్టు వుంచండి.

కరట : అలాగనే.

శిష్యుడు : మీ సొమ్మేంబోయింది, నా పెళ్లో ?

కరట : నాలికా తాటిపట్టెరా ?

శిష్యుడు : మీరోవేళ - జయిల్లోకి వెళితే, -

మధు : గురువుకు తగిన శిష్యుడివౌదువు !

కరట : అంత ఉపద్రం వొస్తే, నీ పెళ్లి మాట నా పెళ్లాంతో యరేంజిమెంటు చేసి మరీ వెళతాను.

శిష్యుడు : యేమో ! ఘోరమైన ప్రమాణం చేశారు గదా ?

కరట : మధురవాణీ, కొంచం శ్రమచేసి కంటె తేవా ?

మధు : యేమొచ్చింది తొందర ?

కరట : హెడ్డుగాని, రావుడ్పంతులు గాని, వొచ్చాడంటే నా కొంప మునుగుతుంది.

మధు : మునిగితే తేలుస్తాను.

కరట : అంత చాకచక్యం నీకు లేదని కాదు.

(మధురవాణి లోనికి వెళ్లును.)

కరట : అది చెప్పిందల్లా చెయ్యక, కొంచం పై ఒచ్చేది కాని, మరీ నడుస్తూ వుండు ; యేమైనా వుంటే, నా చెవిని పడేస్తూండు.

శిష్యుడు : యవరి దగ్గిర వున్నప్పుడు వారు చెప్పిందల్లా చెయ్యడవే నా నిర్ణయం. మీరు యేం పై కాని, నాచేత ఆడవేషం వేయించి పెళ్లి చేశారో ?

కరట : ప్రమాదోధీమతామపి, ఎంతటివాడికైన ఒకప్పుడు కాలు జారుతుందిరా !

(మధురవాణి కంటె పట్టుకు ప్రవేశించి)

మధు : తాకట్టు వస్తువ తప్పించుకు పారిపోతేనో ? కుక్కా, నక్కా, కాదు గదా గొలుసులు వేసి కట్టడానికి ?

కరట : నీ వలలో పడ్డ ప్రాణి మరి తప్పించుకోవడం యలాగ ? వాటికి వున్న పటుత్వం యే వుక్కు గొలుసులకూ వుండదు.

మధు : వలలో ముత్యపు చిప్పలు పడితే లాభం గాని, నత్తగుల్లలు పడితే మోత చేటు.

కరట : యంతసేపూ డబ్బు, డబ్బేనా ? స్నేహం, వలపూ, అనేవి వుంటాయా ?

మధు : స్నేహం మీలాటివారి చోట ; అందుచేతనే, కష్టపడి ఆర్జించిన కంటె మీపాలు

చేస్తున్నాను. మా తల్లి చూస్తే భవిష్యం వుంచునా ? యిక వలపో ? బతుకనేది వుంటే, వలపు వన్నె తెస్తుంది. అంగడివాడికి మిఠాయి మీది ఆశా, సానిదానికీ వలపూ, మనస్సులోనే మణగాలి ; కొద్ది కాలం వుండే యవ్వనాన్ని జీవనాధారంగా చేసుకున్న మా కులానికి వలపు ఒక్కచోటే.

కరట : యెక్కడో ?

మధు : బంగారం మీద. శృంగారం వన్నె చెడిన దగ్గిర నుంచి, బంగారం గదా తేటు తేవాలి? ఆ బంగారం మీకు ధార పోస్తూవున్నప్పుడు నా స్నేహం యెన్నవేల ?

కరట : నీ స్నేహం చెప్పేదేవిఁటి ! గాని నీ యావ్వనం, నీ శృంగారం దేవతాస్త్రీలకు వలె శాశ్వతంగా వుంటాయి.

మధు : మా తల్లి ధర్మవాఁ అని, ఆమె నా చెవిలో గూడు కట్టుకుని బుద్ధులు చెప్పబట్టిగాని, లేకుంటే మీలాంటి విద్వాంసుల యిచ్చకాలకి మైమరచి, యీపాటికి వూళ్లో సానుల వలె చెడివుండనా ?

కరట : మీ తల్లి అనగా యెంత బుద్ధివంతురాలు ! దాని తరిఫీదు చేతనే నువ్వు విద్యాసౌందర్యాలు రెండూ దోహదం చేసి పెంచుతున్నావు ?

మధు : అంతకన్న కాపు మనిషినై పుట్టి, మొగుడి పొలంలో వంగ మొక్కలకూ మిరప మొక్కలకూ దోహదం చేస్తే, యావజ్జీవం కాపాడే తన వాళ్లన్న వారు వుందురేమో ?

కరట : యేమి చిన్న మాట అన్నావు ! మధురవాణి అంటూ ఒక వేశ్యాశిఖామణి యీ కళింగ రాజ్యములో వుండకపోతే, భగవంతుడి సృష్టికి యెంత లోపం వచ్చి వుండును ?

మధు : సృష్టికి లోపం వచ్చినా రాకపోయినా, యిప్పటి చిక్కులలో, మీకు మట్టుకు కించిత్ లోపం వచ్చివుండును.

కరట : మమ్మల్ని తేల్చడానికి నీ ఆలోచన యేదో కొంచం చెప్పావు కావు గదా ?

మధు : నన్ను సౌజన్యారావు పంతులుగారి దగ్గిరకు తీసుకువెళ్లడానికి వొప్పారు కారు గదా?

కరట : ఆయన నిన్నూ నన్నూ యింట్లోంచి కఱ్ఱ పుచ్చుకు తరుముతారు.

మధు : కోపిష్టా ?

కరట : ఆయనకి కోపవన్న మాటే లేదు.

మధు : ఐతే భయమేల ?

కరట : చెడ్డవారి వల్ల చెప్పు దెబ్బలు తినవచ్చును గాని, మంచివారి వల్ల మాట కాయడం కష్టం.

మధు : కొత్త సంగతి వకటి యీనాటికి నాకు తెలిసింది. సృష్టికల్లా వన్నె తెచ్చిన మధురవాణి అనే వేశ్యాశిఖామణి గిరీశం గారివంటి కుక్కల పొత్తుకే తగివున్నది గాని, సౌజన్యారావు పంతులు గారి వంటి సత్పురుషులను చూడడమునకైనా అర్హత కలిగివుండలేదు.- గిరీశం గారు దాని యింట అడుగు బెట్టగానే, మీ చెల్లెలు గారి యింట అడుగు పెట్టడానికి ఆయనకు యోగ్యత తప్పిందని మీ నిర్ణయం. తమలాంటి పండితోత్తములు మాత్రం కార్యావసరం కలిగినప్పుడు వూరూ వాడా వెతికి, మధురవాణి దగ్గిర లాచారీ పడవచ్చును. అయితే డిప్టీ కలక్టరూ కుక్కేనా ?

కరట : లంచం తినడు గాని ఆయనకు స్త్రీ వ్యసనం కద్దు. పెద్ద వుద్యోగస్థుడు గనక సీమ కుక్క అని అంటాం, ఆయన్ని గానీ వలలో వేశావా యేవిఁటి ?

మధు : వేస్తే ?

కరట : బతికానన్న మాట ! ఆయన సాయం వుంటే, కేసు మంచులా విడిపోతుంది. తెలిసిందీ. యిదా నువు చేసిన ఆలోచన ? యెంత గొప్పదానివి !

మధు : ఆయన నాయడు చేత రాయభారాలు పంపుతున్నారు.

కరట : వెళ్లు, వెళ్లు, వెళ్లు, వెళ్లు, యింకా ఆలోచిస్తావేవిఁటి ? నీ అదృష్టం నా అదృష్టం యేవని చెప్పను !

మధు : వెళ్ల తలచుకోలేదు.

కరట : చంపిపోతివే ! ఆయన ఒక్కడే మమ్మల్ని కాపాడగలిగిన వాడు.

మధు : యిటుపైని వూర కుక్కలనూ, సీమ కుక్కలనూ దూరంగా వుంచడానికి ఆలోచిస్తున్నాను.

కరట : ఆయనని హాస్యానికి సీమ కుక్క అని అన్నాను గాని, యెంత రసికుడనుకున్నావు ? చేతికి యెమిక లేదే ! హెడ్డు కనిష్టీబు పాటి చేశాడు కాదా ?

మధు : పట్టం వొదిలి పల్లెటూరు రాగానే, మీ దృష్టిలో, పలచనైతినేమో ? హెడ్డును నౌఖరులా తిప్పుకున్నాను గాని అధికం లేదే ? ఆ నాలుగు రోజులూ, సర్కారు కొలువు మాని అతడు నా కొలువు చేశాడు. అతడి సాయం లేకపోతే, మీరు ఆ వూరి పొలిమేర దాటుదురా ? యీ దాసరి దాటునా ? లోకం అంతా యేమి స్వప్రయోజకపరులూ !

కరట : అపరాధం ! అపరాధం ! కలక్టరుని చూడనంటే, మనస్సు చివుక్కుమని అలా అన్నాను. నువ్వు ఆ గ్రామం గ్రామం సమూలం రాణీలాగ యేలడం నేను యీ కళ్లతో చూడలేదా?

మధు : నేను కలక్టరును చూడనంటే, మీ మనస్సు చివుక్కు మనడం యెట్టిది ? యేమి చిత్రం! సౌజన్యారావు పంతులు గారు యీ మాట వింటే సంతోషిస్తారు కాబోలు ?

కరట : పీక వుత్తరిస్తారు.

మధు : అదేదో చూస్తాను.

కరట : బ్రహ్మహత్య కట్టుకుంటావా యేమిటి ?

మధు : ఆహా! యేమి బ్రాహ్మలూ ! - అయినా పోలిశెట్టి చెప్పినట్టు, యెంత చెడ్డా బ్రాహ్మలు గదా ? యిందండి ; (కంటె యిచ్చును) తిలోదకాలేనా ?

కరట : యెంత మాట ! పువ్వులలో పెట్టి మళ్లీ రాదా ? నీ యెదట అనవలసిన మాట కాదు. నీలాంటి మనిషి మరి లేదు. కించిత్ తిక్క లేకుంటేనా !

మధు : ఆ తిక్కే గదా యిప్పుడు మీకు వుపచరిస్తూంది ?

కరట : యేం వుపచరించడం ? చంపేశావు ! ఆ డిప్టీకలక్టర్ని ఒక్కమాటు చూసి యీ బీద ప్రాణిని కాపాడితే -

మధు : చాలించండి. యిక విజయం చెయ్యండి (వెళ్లిపొమ్మని చేతితో సౌజ్ఞ చేయును) (కరటక శాస్తుల్లు, శిష్యుడు నిష్క్రమించు చుండగా) శాస్తుల్లు గారూ !

(కరటక శాస్తుల్లు తిరిగీ ప్రవేశించును.)

మధు : మీ పిల్లని మహేశానికి యిస్తారా ?

కరట : యిస్తాను.

మధు : అయితె నాకో ఖరారు చేస్తారా ?

కరట : చేస్తాను.

మధు : యిక అతణ్ణి నాటకాలాడించి, ముండలిళ్ల తిప్పి చెడగొట్టకండి.

కరట : యిటుపైని చెడగొట్టను - నాకు మాత్రం అక్కర్లేదా ? (పొడుం పీల్చి) నీది గురూపదేశం, మధురవాణీ !

మధు : బ్రాహ్మలలో ఉపదేశం లావూ, ఆచరణ తక్కువా. ఖరారేనా ?
కరట : ఖరారే.
మధు : బ్రాహ్మలు కాగానే, దేవుడి కంట్లో బుగ్గి పొయ్యిలేరు అనుకుంటాను.
కరట : చివాట్లకి దిగావేవిటి ?
మధు : చిత్రగుప్తుడికి లంచం యివ్వగలరా ? అతడి దగ్గిరకి మధురవాణికి పంపి, చేసిన పాపాలు అన్నీ తుడుపు పెట్టించడానికి వీలు వుండదు కాబోలు ?
కరట : మధురవాణీ ! జరూరు పని వకటుంది. మరిచిపోయినాను – వెళ్లి, రేపు మళ్లీ వస్తాను.
మధు : (నవ్వుచేత కుర్చీమీద విరగబడి, తరవాత, నవ్వు సమాళించుకొని) ఒక్క నిమిషం ఆగండి. శిష్యుడా ! (శిష్యుడు ప్రవేశించును) యేదీ, నాడు నువ్వు రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో, రామప్పంతులు యింటి బైటనూ, నేనూ మీనాక్షమ్మా తలుపు యివతలా అవతలా ఖణాయించి వుండగా, తెల్లవారఝూవున నిశ్శబ్దంలో ఆకాశవాణిలా పాడిన చిలక పాట పాడి నీ మావగారికి బుద్ధి చెప్పు. తమ మూలంగా ఒక ముసలి బ్రాహ్మడికి ముప్పు వస్తూవుంటే తమ శరీరం దాచుకుంటున్నారు.
శిష్యుడు : (పాడును) యెట్టాని ముక్కు గలది రామచిలుక ! దాని –
మధు : (బెత్తముతో కొట్టబోయినట్టు నటించి), చెప్పిన పని చెయ్యకపోతే జయిలు సిద్ధం.
(శిష్యుడు : "యెన్నాళ్లు బ్రతికినా" అను పాట పాడును. రెండు చరణములు పాడిన తరువాత.)
కరట : అతి జరూరు పని వుంది మధురవాణీ మరొ మాటు వస్తాను (నిష్క్రమించుతూ) తల వాయగొట్టింది. తెల్ల వెంట్రుకలు లావయినాయి – మనసు కొంచం మళ్లించుకుందాం.

7వ స్థలము. సౌజాన్యారావు పంతులు గారి యింట్లో కచేరీ గది

(సౌజన్యారావు పంతులు గారు, అగ్నిహోత్రావధాన్లు ప్రవేశింతురు.)

సౌజన్యా : ఇక మిమ్మలను జయించిన వాడు లేడు. పిల్లల్ని అమ్ముకోవడం శిష్టాచారం అంటారండీ ?
అగ్ని : ఆహా. మా మేనత్తల్ని అందరినీ కూడా అమ్మారండి. వాళ్లంతా పునిస్త్రీ చావే చచ్చారు. మా తండ్రి మేనత్తల్ని కూడా అమ్మడవేఁ జరిగిందష. యిప్పుడు యీ వెధవ యింగిలీషు చదువునుంచి ఆ పకీరు వెధవ దాన్ని లేవదీసుకుపోయినాడు గాని, వైధవ్యం అనుభవించిన వాళ్లంతా పూర్వకాలంలో యెంత ప్రతిష్ఠగా బతికారు కారు ?
సౌజన్యా : పసిపిల్లల్ని కాలం గడిచిన వాళ్లకి పెళ్లి చేస్తే వైధవ్యం రాక తప్పుతుందా ? నింపాదిచేసి కొంచం యోచించండీ.
అగ్ని : ప్రాలబ్ధం చాలకపోతే ప్రతివాళ్లకీ వస్తుందండి – చిన్నవాళ్ల కిచ్చినా, పెద్ద వాళ్లకిచ్చినా, రాసిన రాత యెవడైనా తప్పించగలడా ?
సౌజన్యా : మీరు చదువుకున్నవారు గదా, ప్రారబ్ధమని పురుష ప్రయత్నం యే వ్యవహారంలో మానేశారు ? కేసు, "విధికృతం;యలా వుంటే అలా అవుతుందని" వకీల్ని పెట్టడం మానేశారా ? కన్యలని అమ్ముకోవడం శాస్త్ర దూష్యం కాదా ? డబ్బుకి లోభించి పిల్లల్ని ముసలవాళ్లకి కట్టబెట్టి విధికృతం అనడం న్యాయవేఁనా ? శలవియ్యండి.
అగ్ని : యిప్పుడు మీ లౌక్యుల్లో వెయ్యేసి, రెండేసి వేలు, వర కట్నాలు పుచ్చుకుంచున్నారు

కారండీ ? గిరీశం గారు చెప్పినట్టు – వాడి పిండం పిల్లులికి పెట్టా ! – మీలో ఆడపిల్లలికి యిన్ని తులాలు బంగారం పెట్టాలి. యిన్ని తులాలు వెండి బెట్టాలి అని నిర్ణయించుకోవడం లేదా ? అది మాత్రం కాదేం కన్యాశుల్కం ?

సౌజన్యా : అలా చెయ్యడం నేను మంచిదన్నానా యేమిటండి ? "గిరీశం గారు చెప్పినట్టు" అని అన్నారేవిఁటి ?

అగ్ని : ఆ వెధవ పేరు నా యదట చెప్పకండి.

సౌజన్యా : కానీండి గాని – మీ రెండో పిల్లకి తగిన వరుణ్ణి చూసి పెళ్లి చెయ్యండి. యేం సుఖపడుతుందని ముసిలివాళ్లకి యివ్వడం ? శలవియ్యండి.

అగ్ని : అదంతా మీకెందుకయ్యా ? ఓహో యిందుకా నన్ను పిలిపించారు ? మీ గృహకృత్యాల వూసుకి నే వొచ్చానా యేవిఁటి ? నా గృహకృత్యాల వూసు మీకెందుకూ?

సౌజన్యా : తొందర పడకండి అవుధాన్లు గారూ, దూరం ఆలోచించండి – మీ కడుపున బుట్టిన పిల్ల యొక్క సౌఖ్యం ఆలోచించి సలహా చెప్పాను గాని, నా స్వలాభం ఆలోచించి చెప్పలేదు గదా – పెద్ద పిల్లకి సంభవించిన అవస్థ మీ కళ్లతో చూడనే చూశారు. యికనైనా వృద్ధులకు పిల్లని కట్టబెట్టడపు ప్రయత్నము చాలించండి.

అగ్ని : నా పిల్ల భారం అంతా మీదైనట్టు మాట్లాడుతున్నారేమిటి ? ఆ సంత మీ కెందుకూ?

సౌజన్యా : నన్ను తమ స్నేహవర్గంలో చేర్చుకోండి – పరాయివాణ్ణిగా భావించకండి – దయచేసి నా సలహా వినండి – మర్యాదగల యింట పుట్టిన బుద్ధివంతుడగు కుఱ్ఱవాణ్ణి చూసి మీ చిన్నపిల్లని పెళ్లి చెయ్యండి. యిక పెద్ద పిల్ల మాట – ఆమెకు వితంతువుల మఠంలో, సంఘసంస్కార సభవారు విద్యాబుద్ధులు చెప్పించుతారు. మీ కడుపున పుట్టినందుకు యెక్కడనయినా ఆమె సుఖంగా వుండడం గాదా తండ్రైన వారు కోరవలసినది. ఆమె తాలూకు కొంత ఆస్తి తమ వద్ద వున్నది. మా స్నేహితులున్నూ, స్త్రీ పునర్వివాహ సభ కార్యాధ్యక్షులున్నూ అయిన రామయ్య పంతులు గారు నా పేర వ్రాసినారు, ఆ ఆస్తి, చిక్కులు పెట్టక, తాము ఆ పిల్లకి పంపించి వెయ్యడం మంచిది.

అగ్ని : యేవిఁటీ ముండా యేడుపు సంత ! వాడెవడు ? వీడెవడు ? మీరెవరు ? అదెవర్త ? నా పిల్లేవిఁటి పకీరు ముండ ! రేపు యింటికి వెళుతూనే ఘటాశ్రాద్ధం పెట్టేస్తాను.

సౌజన్యా : యిప్పటి ఆగ్రహం మీద మీరు అలా శలవిచ్చినా, నిడివి మీద మీకే కనికరం పుడుతుంది. యిప్పట్లోనే మీరు కనికరిస్తే కొంత మీకు ఉపకారం చేయగలను.

అగ్ని : కనికరం గాకేం. కడుపులో యేడుస్తున్నాను కానూ ? ఆస్తీ గీస్తీ యిమ్మంటే మాత్రం యిచ్చేవాణ్ణి కాను, ఆ వెధవని పెళ్లి చేసుకోకుండా యిల్లు జేరితే, యింట్లో బెట్టుకుంటాను. అంతే.

సౌజన్యా : అది మరి జరగదు.

అగ్ని : యిది అంతకన్న జరగదు.

సౌజన్యా : ఆమె ఆస్తి మీరు యిచ్చివెయ్యకపోతే దావా పడుతుంది. నిష్కారణం ఖర్చులు తగులుతవి.

అగ్ని : నేను అగ్రహారపు చెయ్యిని – దావా గీవా అని బెదిరించితే భయపడేవాణ్ణి కాను.

సౌజన్యా : నా మాట విని ఆస్తి యిచ్చివేసి, గిరీశం గారి మీద గ్రంధం చెయ్యడపు ప్రయత్నము మానుకుంటే, లుబ్ధావధాన్లు గారు మీ మీద తెచ్చిన కేసు తీయించి వేస్తాను – మీ పిల్ల మీద దయాదాక్షిణ్యాలు లేకపోతే, స్వలాభమైనా ఆలోచించుకోండి.

అగ్ని : వెధవ ముండని లేవదీసుకుపోయిన పకీరు వెధవ పక్షం మాట్లాడుతావు ; యేవిఁ పెద్దమనిషివయ్యా ? నేనా కేసు వొదలుకుంఛాను ? ఆ వెధవ గానీ కంటికి కనపడితే, కూనీ చేస్తాను. పెద్ద ప్లీడరు ప్రత్యుద్దానం చేసి పిలిచాడంటే, కేసుల్లో యేవిఁ సలహా చెబుతాడో అని భ్రమపడ్డాను. వెధవ ముండలకి పెళ్లి చెయ్యడపు పోయీ కాలం పట్టుకుందేవిః పెద్ద పెద్దవాళ్లకి కూడాను ?

సౌజన్యా : లుబ్దావధాన్లు గారి తరపున మీ మీద గ్రంథం నేను నడిపించవలసి వుంటుంది. మీకు వృథాగా డబ్బు తట్టుబడీ, సిక్ష, క్షూణతా కూడా సంభవిస్తాయి గదా అని యింత దూరం చెప్పాను. మంచికి మీరు మనుష్యులైనట్టు కనపడదు. గనక నా చాయ శక్తులా పనిచేసి మీకు గట్టి సిక్ష అయేటట్టు గ్రంథం నడిపిస్తాను. పిల్లదాని ఆస్తి విషయమయి దావా కూడా నేనే పడేస్తాను.

అగ్ని : నీ యింట కోడి కాల్చా !

సౌజన్యా : మీరు యేమన్నా, నాకు కోపం లేదు, యింటికి వెళ్లి ఆలోచించుకుని, నా సహాయం కావలసివుంటే తిరిగి రండి.

అగ్ని : (నిష్క్రమించుతూ తనలో) వీడికి వెఱ్ఱి గాబోలు !

(తెర దించవలెను.)

కన్యాశుల్కం

సప్తమాంకము

1-వ స్థలము. విశాఖపట్ణంలో వీధి

(బైరాగీ, వెనుక పదిమంది శూద్రులూ ప్రవేశింతురు.)

రామన్న : యెక్కణ్ణించి యిజయం సేస్తున్నారు గురూ ?

బైరాగి : కాశీ నుంచిరా.

రామ : యెన్నాళ్లైంది గురూ ?

బైరాగి : ప్రాతఃకాలం గంగ సేవించి బయల్దేరాముర.

రామ : యింత యేగిరం యెలాగొచ్చినారు, గురూ ?

బైరాగి : పవనం బంధించి వాయువేగం మీద వచ్చాముర.

బుచ్చన్న : యోగులికి సిద్దులుండవురా ? యీయనేంరా, ఉప్పాకలోనూ సింవాచలంలోనూ మొన్న సివరాత్రికి వొక్కమారే అగుపడ్డారు.

లక్ష్మన్న : తెల్లోడు తీగె టపా యేసినాడు కాదా ? నిమేటికి వుత్తరం దేశ దేశాలికి యెల్లదా?

బైరాగి : పామరులు ! పామరులు !

రామ : వూరుకోస్సి – నీ కేటెరిక – యెర్రి నా కొడక.

బైరాగి : యీ వూళ్లో తీర్థపు రాళ్లరేవున రెండు మైళ్ల లోసబురున ధర్మరాజువారు ప్రతిష్ఠ చేసిన శివాలయం, కంచు దేవాలయం ఒకటి వున్నది. రాత్రి ఆ దేవుణ్ణి శేవించుకుని, రేపు రామేశ్వరం వెళ్లిపోతాం. సదావృత్తి యక్కడ దొరుకుతుంది?

రామ : యీ ఊళ్లో మఠం లేదు గురూ. మేవఁంతుండగ తమకి లోపవేఁటి గురూ ? కాశీ కబుర్లేటి గురూ ?

బైరాగి : నాలుగు రోజులు కిందట విశ్వేశ్వరుడి కోవిలలో ఒక బంగారపు రేకు ఆకాశం మీంచి పడ్డది. దాని మీద వ్రాసిన లిపి బ్రాహ్మలికి యవరికి బోధ అయిందికాదు. మేం చిత్తగించాం. సిద్ధుల భాషని దాని మీద బంగారం చేసే యోగం వకటి, కలకాలం బతికే యోగం వకటి వ్రాసి వున్నాయి.

రామ : యేవాఁచ్చర్రెం ! గురూ భోజినం యేటారగిస్తారు ?

బైరాగి : పాలూ, పంచదారా, అరటి ఫలములు, యీ ప్రకారం ఒక పక్షం ఫలహారం చేస్తాము. మరి పదిహేను రోజులు వాయు భక్షణ చేస్తాము.

రామ : ఒక్క మిట్టకాయలో పలారం జాగర్త చేస్తాం గురూ. మా రాం మందిరానికి దయసెయ్యాలి.

బైరాగి : పద – యీ వూరి వింతలేమిటి ?

లక్ష్మన్న: యేటీ లేవ్ – రావశంద్రపురం అగ్ఘోరంలో ముసలబాపనోడు ఆల్ని

సంపేసినాట్ట. ఆడికీ దొంగసాచ్చికం పలికి నోళ్లకి తాసీలుగోరికి సిచ్చైపోతాదిట.

బైరాగి : యీ వూరు పాపంతో నిండి వున్నట్టు కనపడుతూంది. యీ వూళ్లో మేము నిలవము.

రామ : లిచ్చ్వుడు వెర్రోడు గురూ. ఆడి మాట నమ్మకండి. మీ రెళ్లిపోతే మాలాటోళ్ల తరించడం యల్లా గురూ ? ఆళ్లీ వూరోళ్లు కారు.

బుచ్చన్న : ఆ వూరి దుకాణదారు గారు అదుగో వొస్తున్నారు.

బైరాగి : యీ వూళ్లో తాగడం లావుగా వున్నట్టు కనపడుతుంది. మేము తాగుబోతులతో మాట్లాడం - ఆ దుకాణదారు వచ్చేలోగా యీ సందులోకి మళ్లిపోదాం ; రండి

(దుకాణదారు పరుగన వచ్చి కలిసి బైరాగి మొలలో చెయివేసి పట్టుకొనును.)

దుకా : రూపాయలు కక్కి మరీ కదలాలి!

బైరాగి : యేమిటీ వాళకం ! వీడు తప్పతాగి పేలుతున్నాడు - నేను మొదటే చెప్పలేదా యీ వూరి సంగతి ? అంతా పాపంతో నిండి వుంది ! వేమన్న యేమన్నాడు.

'తాగుబోతు తోడ ! తగదెందు నేస్తంబు '

రామ : (దుకాణదారుతో) భాయీ! మీకేటి, మతోయిందా ? గురువు గోరికి దణ్ణవెట్టి లెంపలోయించుకొండి.

దుకా : గురువూ లేదు, గుట్రా లేదు వూరుకోస్సి - యీడెక్కడ గురువు ? దుకాణంలో సారా అంతా చెడతాగి డబ్బియ్యకుండా యెగేసినాడు.

రామ : మీకు మతోయిందా భాయి ? ఆరేటి మీ దుకాణంలో తాగడవేటి. కాశీ నించి యిప్పుడే ఒచ్చినారు గదా ?

దుకా : ఆకాశం బొక్క చేసుకొని వొచ్చాడు కాడూ ? (బైరాగితో) డబ్బిచ్చి మరీ కదులు.

బైరాగి : మా వంటి సాధులతో నీకు వాదెందుకు అబ్బీ ?యవర్ని చూసి యేవను కున్నావో ! మమ్మల్ని పోలిన దాసరివాడొకడు, బైరాగి వేషం వే :సుకుని యీ దేశంలో తిరుగుతున్నాడు. కిందటి మాటు మేం దేశ సంచారం చేసినప్పుడు · ాసి చివాట్లు పెట్టాం. నీకు డబ్బుమీద అంత కాపీనం వుంటే తులం రాగి తెచ్చుకో ంగారం చేసి యిస్తాం. సంగోరు ధర్మఖర్చు చేసి సంగోరు తిను. లేకుంటే తల పగి ుపోతుంది.

రామ : యేం యెర్రిముండా పని చేసినారు భాయీ ! బంగారం చేసే సిద్దులికి డబ్బు లిచ్చంటోయి ? ఆరి కాళ్లమీద పడి అలక తీరుసుకొండి.

దుకా : వుండోస్సి - యేడిసినట్టే వుంది. నీ సొమ్మేం పోయింది.?

(హెడ్డు కనిష్టీబు ప్రవేశించును)

హెడ్ : యేమండోయి గురోజీ ! మీరు దొరకడం నాకు దేవుఁడు దొరికి నట్టుంది. ఇక బతికాను. మీతో కొన్ని జరూరు సంగతులు మాట్లాడాలి, రండి.

బైరాగి : భాయీ - మీరు వెనక్కుండండి. (దుకాణదారు తప్ప తక్కిన వారు దూరంగా వెళ్లుదురు.)

దుకా : నా డబ్బిచ్చి మరీ మాట్లాడండి.

బైరాగి : నలుగురిలోనూ మర్యాద తియ్యడం ధర్మవేఁనా తమ్ముడా ? యోగ రహస్యాలు

పామరుల దగ్గిరా వెల్లడి చెయ్యడం?

దుకా : డబ్బు యెగెయ్యడపు యోగం నా దగ్గిర పారదు. రహస్యవేఁటి ? ఆ విద్యకి అంతా గురువులే.

బైరాగి : వెర్రి నరుడా ! బైరాగి వాళ్లకి మాకు డబ్బు మీద తను వుంటుందటోయి ? ఒకళ్లకి యిచ్చేది కానం పుచ్చుకున్నదీ కానం --

హెడ్డు : భాయీ నీ రూపాయలు నేనిస్తాను. తెలివిమాలిన మాటలాడకు. గురువు గారికి కళ్లు మొయ్యా ఆగ్రహవొఁస్తె మనం మండిపోతాం. మీరటుండా వెళ్లండి (బైరాగితో) గురోజీ ! కూనీ కేసు పీకల మీది కొచ్చింది. కేసూ, యే బుగ్గీ లేనిదే, ఆ రాత్రి నాలుగు రాళ్లు తడువుతుందావఁని మనం ఆ ముసలాణ్ణి అల్లరి పెట్టావా ? ఆ తరవాత, తాసిల్దారొచ్చి 'హాత్ హూత్' అని బెదిరించి పది రాళ్లు లాగాడు. తన తాలూకు కంబె పెగిలింది కాదని రావప్పంతులు గాడు, యినస్పెక్టరికీ పోలీసు సూపరెంటుకీ అర్జీలు కొట్టాడు. నిజంగా కూనీ కేసు జరిగి వుండగా, మేవుఁ కామపు చేశావఁని తాసిల్దారు మీదా, నా మీదా యిప్పుడు పితూరీ చేస్తున్నారు.

బైరాగి : మేవుండగా మీకేం భయం, భాయి ?

హెడ్డు : అందుకే గదా నా పాలిటి దేవుళ్లా మీరు దొరికారన్నాను.

బైరాగి : మీ శత్రువులకు వాగ్బంధం చేస్తాను. వాళ్ల పేర్లు వ్రాసి యివ్వండి. యినస్పెక్టరుకి మీ మీద యిష్టవఁని చెప్పేవారే ?

హెడ్డు : యీ పెద్ద వుద్యోగస్థులకి దయలూ దాక్షిణ్యాలూ యేవిఁటి గురూ ? వాళ్లకి యెంత మేపినా, వాళ్లకి కారక్టు వొస్తుందని గాని, ప్రమోషను వొస్తుందని గాని, ఆశ పుట్టినప్పుడు, తెగని కత్తితో పీకలు తెగగోస్తారు. మా యినస్పెక్టరికి సూపరేంటు పని కావాలని ఆశుంది. తాసీల్దారికి వాడికి బలవద్విరోధం వుంది. ఆ విరోధం మధ్య నన్ను కొట్టేస్తూంది.

బైరాగి : చూస్తూ వుండండి రేపటి నుంచి పతకం తిరిగిపోతుంది.

హెడ్డు : మీ దయ, గురూ-సౌజన్యారావు పంతులు గారని ఓ గొప్ప వకీలుగారున్నారు. ఆయన నాకు చాలా సాయం చేస్తున్నారు. కేసు తేలిపోయే సాధనం ఆయన వొకటి చెప్పారు గాని అది కుదరక తల్లడిల్లుతున్నాం.

బైరాగి : యేమిటండి, ఆ సాధనం ?

హెడ్డు : పరారీ అయిపోయిన ఆ పిల్లదాని తండ్రి - గుంటూరు శాస్త్రుల్లని ఒకడు వున్నాడు. అతగాడు దొరికితే, కేసు పోతుంది. వాడు యెక్కడా కనపడ్డు.

బైరాగి : యిదెంత పని. రాత్రి అంజనం చేసి ఒక్క క్షణంలో కనుక్కుంటాను.

హెడ్డు : అలా రక్షించు గురూ ఆ కుర్రాడు - అనగా ఆ చిన్నది - యిప్పుడు యెక్కడుందో కనుక్కోఁగలరూ, గురూ ?

బైరాగి : అదీ అంజనంలోనే కనబడుతుంది.

హెడ్డు : అది మొగాడయినా, ఆడదయినా కూడా కనబడుతుందా గురూ ?

బైరాగి : ఆడది మొగాడెలా అవుతుంది భాయీ ?

హెడ్డు : (తనలో) చెబితే యేం ప్రమాదవో ! (పైకి) యీ చిక్కుల్నించి మతిపోతూంది

గురూ. దయచేయండి, యింటికెళదాం.

బైరాగి : యీ శిష్యులకి కొంచం జ్ఞానోపదేశం చేసి మరీ వస్తాను. మీరు ముందు నడవండి.

హెడ్డు : యీ కార్యం అయిందాకా మీ పాదాలు వొదలను – కార్యమైతే తమరు హరిద్వారంలో కట్టిస్తూన్న మఠానికి నూటపదహార్లు దాఖలు చేస్తాను.

(అందరూ నిష్క్రమింతురు.)

2 వ స్థలము. డిప్యూటీ కలక్టర్ కచేరీ

(డిప్టీ కలక్టరు, వకీళ్లు, బంట్రౌతులు మొదలైన వారు ప్రవేశింతురు)

భీమారావు : నాకు మునసబు కోర్టులో కేసున్నది, వొక అర్జీ దాఖలు చేసి శలవు పుచ్చుకుంటాను.

కలెక్టర్ : కోర్టు వారికి అవకాశం అయేవరకూ వుండలేని వకీళ్లు కేసు యెందుకు దాఖలు చేయవలె ? ఇది చెప్పినట్టల్లా వచ్చే కోర్టనా మీ యభిప్రాయం.

భీమా : చిత్తం, చిత్తం తమ ప్రిడిశెసర్లు అలాగు గడుపుతూ వచ్చేవారు.

కలె : ఆఫీస్ పని చూసుకుని పిల్చేవరకూ ఉండండి.

అగ్ని హో : (రామప్పంతులుతో) యేమండోయ్ మన కొత్త వకీల్ని కోప్పడుతున్నారే ?

రామప్ప : (అగ్ని హోత్రావధానులుతో) యీ అధికార్ల నైజం యేమిటంటే యెవళ్ల మీద దయ వుండి యెవళ్ల పక్షం కేస్ చెయ్యాలంటే వాళ్లని కరవ్వొచ్చినట్టు కనబడతారు. మీరు కోర్టట్లు సంగతంతా తెలుసునంటారే ? యిదేనా మీ అనుభవం ?

అగ్ని హో : (గట్టిగా) అవునవున్నాకు తెలుసును.

కలె : యెవరా మాట్లాడుతున్న మనిషి ?

నాయడు : (లేచి) తక్షీర్ మాఫ్ చేస్తే మనవి చేస్తాను. యీయన కృష్ణా రాయపురం అగ్రహారం కాపురస్తుడు. నులక అగ్ని హోత్రావధాన్లు గారు. మహా (ఆ) యోగ్యమైన బ్రాహ్మడు, జటాంతస్వాధ్యాయి, యీయనే లుబ్ధావధాన్లు గారికి తన కొమార్తెను పద్దెనిమిది వందల రూపాయలకు కన్యాదానం చేయడానికి బేర మాడుకుని, కాబోయే అల్లుడికి దేహశుద్ధి చేశారు. అందుకే యీ మధ్య లుబ్ధావధాన్లు గారు యేలిన వారి కోర్టులో ఛార్జీ దాఖలు చేశారు. అందులో ముద్దాయీ యీ మహానుభావుడే! మల్లివరంలో సహస్రమాసజీవైన వక బ్రాహ్మణశ్రేష్టుడుంటే, ఆయనకు తన పెద్ద కుమార్తెను కన్యాదానం చేసి, రెండు పిల్లికూనలు స్వీకరించేటప్పటికి పెళ్లిలోనే ఆ బ్రాహ్మడి పుణ్యం అంతా మూడి పరంపదం వేంచేశాడు. ఆ పిల్లదాని తరపున భూములు కొరకు దావా తెచ్చారు. వీరు తమవంటి గవర్నమెంట్ ఆఫీసర్లకి తరుచుగా పని గలుగచేసి ప్లీడర్లని పోషిస్తూ వుంటారు. వీరి యోగ్యత, లేమీ, వీరి దయాంతఃకరణ, లేమి,వీరి సరసత, లేమి, మరి యెన్నడమునకు శేషుడికైనా అలవి కాదు. వారి తరపున కేసు దాఖలు చెయ్యడం కోసమే భీమారావు పంతులు గారు కోర్టుకు దయచేశారు. (విరసముగా నవ్వి కూరుచొనును.)

కలె : బలే శాబాష్ (గుమాస్తాతో) ఏదీ భీమారావు పంతులు గార్ని ప్రియాదు అర్జీ దాఖలు

చేయమను. (గుమస్తా పుచ్చుకొని దాఖలు చేయును)

కలె : (కాగితమందుకొని) యేమిటయ్యా కేసు స్వభావం ?

భీమా : చిత్తం, యీాయన వెధవ కొమార్తెని, యీాయన కొమారుడికి చదువు చెప్పే గిరీశం అనే ఆయన అలంకారాలూ, ఆస్తీతో కూడా లేవ తీసుకు వెళ్లిపోయినాడు.

అగ్నిహో : దస్తావేజులూ కోర్టు కాయితాలూ కూడానండి.

కలె : యేమిటి! ఆ, హా, హా, హా, హా, (నవ్వుచు బూట్సు నేలపై తట్టును) బలే శాబాష్ (అర్జీ చూచుకొని) యిన్నాళ్లేమి చేస్తున్నారు ?

భీమా : తహస్సీల్దార్ గారి దగ్గిర నేరం జరిగిన మూడో రోజునే మున్సబు కోర్టు వకీలు వెంకట్రావు పంతులు గారు, ఛార్జీ దాఖలు చేస్తే ఆ తహస్సీల్ దారు కేస్ స్వభావం యేమిటని అడిగినారు. ఎబ్‌డక్షన్ అని వెంట్రావు పంతులు గారు చెప్పే సరికి యింగ్లీషు రాకపోవడం చాత, తహస్సీల్దారు గారు ఆ మాట యెప్పుడూ విన్లేదని చెప్పారు. తరవాత కేస్ స్వభావం తెలుగున చెప్తే యీాలాటి నేరం మా జూరిస్ డిక్షన్‌లో జరగదు. తోవలో రోడ్డు మీద యే తాలూకా సరిహద్దులో యెత్తుకు పోయినాడో అని అర్జీ దాఖలు చేసుకున్నారు కారు. లుబ్ధావధాన్లు గారి కూనీ కేసు కామాప్ చేసిన తహస్సీల్దారు గారే యీాయనండి.

నాయుడు : ఇంగ్లీష్ రాకపోతేనేమండి ? తహస్సీల్దారు గారు యెంత ప్రాజ్ఞులు, పూర్వపు యూరోపియన్ అధికార్లని యెంతమందిని మెప్పించారు! ఆయన లుబ్ధావధాన్లు గారి కేసు కామాప్ చేశారని భీమారావు పంతులు గారు అంటున్నారు. యింకా యిన్క్వైరీ అవుతూవున్న కేసులో అలా అన్నందుకు యీాయన పైని తహస్సీల్దారు గారు పరువు నష్టం ఛార్జీ తేవడమునకు వీలు వున్నది.

కలె : (భీమారావు వైపు జూచి) పిల్లకు పదహారు సంవత్సరములకు లోపు యీాడని రుజువున్నదా ?

భీమా : జాతకం వుందండి.

నాయుడు : కోర్టు వారు ఆ జాతకం దాఖలు చేసుకోవాలి.

భీమా : యీా కేసులో ఆయన మాట్లాడుతూ వుంటే నే ఎంతమాత్రం వొప్పేది లేదు.

నాయుడు : యీా కేసులో నాక్కూడా వకాల్తినామా వుందండి (అని దాఖలు చేయును).

భీమా : (అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారితో) ఏమయ్యా యీాయనిక్కూడా వకాల్తీ యిచ్చావయ్యా

అగ్నిహో : మొదటా, రామప్పంతులు యీాయన కిప్పించారు.

భీమా : (అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారితో) అయితే యేడువు.

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు తెల్లపోయి చూచును)

కలె : యేదీ జాతకం దాఖలు చెయ్యండి.

(భీమారావు పంతులు దాఖలు చేయును)

నాయుడు : కోర్టు వారితో వక సంగతి మనవి చేసుకుంటాను. యీా జాతకం విశ్వామిత్రుడంత యోగ్యుడైన బ్రాహ్మడిచేత తయారు చెయ్యబడ్డది. అదుగో ఆ మూల నిలబడ్డ రామప్పంతులు గారికి యీా జాతకంలో మంచి ప్రవేశం వుందండి.

భీమా : నేను పేస్‌డ్ వకీల్ని. కేసు హీరింగ్ నే నే చేయవలెను గాని, నాయుడు గారు చేస్తే

నేనెంత మాత్రం వొప్పేది లేదు.

నాయ : స్మాలెట్ దొరగారి దగ్గిర్నుంచీ యేజన్సీ కోర్టులో వకాల్తీ చేస్తున్నాను. డుబ్బుచ్చుకున్నందుకు నా పార్టీ తరఫున నాలుగు మాటలు చెప్పి తీరుతాను గాని యింగ్లీష్ చదువుకున్న కొందరు వకీళ్ల లాగ నోటంట మాత్రాకుండా కొయ్యలాగ నిలబడనండి.

కలె : (అగ్నిహోత్రావధానుల వైపు జూచి) మీ కొమార్తె, యే సంవత్సరమందు పుట్టిందయ్యా?

అగ్ని : ఆంగీరస.

కలె : జాతకంలో భావ వుందే ? బ్రాహ్మణ్యం పరువంతా తీసేస్తిరే. గడ్డి తిని పిల్లి నమ్ముకున్నావు సరే కాని, యీలాటి ఫోర్జరీలు కూడా చేయిస్తావా ? బ్రాహ్మల్లో వున్నంత ఖంగాళీ, మాల కూడూ మరెక్కడా లేదు. నీ దుర్మార్గత వల్ల నీ కుమార్తెను యీ అవస్థలోకి తెచ్చి మళ్లీ ఎబ్డక్షన్ కేసు కూడానా ? నీ పొట్ట కరిగించేస్తానుండు. (గుమాస్తాతో) కేసులో నోటీస్‌లు చెయ్యి.

గుమా : (ఛార్జీ కాగితము జూచి) యిందులో ముద్దాయి యింటి పేరూ సాకినూ లేదండి.

నాయ : (లేచి) యీ ఆర్జి వల్లకాట్లో రామనాధాయ వ్యవహారం లాగుంది. ఇంగ్లీషు వకీళ్లు దాఖలు చేసే కాకితాలు యీ రీతినే వుంటాయండి.

భీమా : (గుమస్తాతో రహస్యముగా) తరవాయీలు నింపించలేదుటయ్యా ? (పైకి) యీలా నాయుడు గారు నన్ను తూలనాడుతూంటే కోర్టు వారు ఊరుకోడం న్యాయం కాదు.

కలె : నాయుడు గారు మిమ్మునేమీ అన్లేదే ?

భీమా : (తనలో) యిక్కడికి నేనురావడం బుద్ధి పొరపాటు.

క్లార్క్ : (భీమారావు పంతులు గారితో) ఇంటి పేరూ, సాకినూ యేమిటండీ?

భీమా : (అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారితో) ఏమిటయ్యా ?

అగ్నిహో: ఆయన పేరు గిరీశం, మరంత కంట నాకు తెలియదు.

కలె : చాబాష్, బాగా వుంది ! అవధాన్లుగారి కొమార్తెని యెవడో తీసుకు పోయినాడు. కనక వాడి వూరూ పేరూ యెరిగిన వాళ్లు తెలియ చెయ్యవలసినదని, దండోరా కొట్టించి గేజట్లో వేయించండి. పోలీసు వారికి యెందుకు నోటీసివ్వలేదూ! సాకినూ మొదలైనవి లేనిదీ కేసు యడ్మిట్ చెయడానికి వీలు లేదు. టిఫిన్‌కి వేళయింది లేదాము (అని లేచి వెళ్లి పోవును)

అగ్నిహో : (భీమారావు పంతులు గారితో) ఏమండోయ్ కేసు అడ్డంగా తిరిగిందే? (భీమారావు పంతులు గారు మాట్లాడరు)

అగ్నిహో : యేమండోయి మీతోటి మాట్లాడుతున్నాను.

భీమా : ఇచ్చిన ఫీజుకు పనైపోయింది, మళ్లీ ఫీజీస్తేనే కాని మాట్లాడేది లేదు.

అగ్నిహో : యేం పనైంది అఘోరం పని ? కలక్టరు చివాట్లు పెడుతూంటే ముంగిలా మాట్లాడక వూరుకున్నావు!

భీమా : బంట్రోతు! యితన్ని నా దగ్గిరికి రాకుండా గెంటేయ్.

అగ్నిహో : ఓహో బాగుంది వ్యవహారం! రామప్పంతులేడీ?

నాయుడు : (మెల్లగా వెనుకనుండి వచ్చి) ఫోర్జరీ మాట రాగానే సన్న సన్నంగా జారారు. యీ

పాటికి వూరికి సగం తోవలో వుంటారు.

అగ్ని : అయ్యో కొంప తీశాడే!

నాయుడు : ఇంగ్లీషు వకీలు సరదా తీరిందా ? ఫోర్జరీకి తమక్కూడా మత ప్రవేశం అవుతుంది.

అగ్ని : అయ్యో నీ యింట కోడి కాల్చా.

నాయుడు : రోజూ కాలుస్తూనే వుంటారు.

(తెర దించవలెను)

3 వ స్థలము. సౌజన్యారావు పంతులుగారి కచేరీ గది

(సౌజన్యారావు పంతులు గారూ, పోలిశెట్టి ప్రవేశింతురు)

సౌజ : చూశారా శెట్టి గారూ, యిప్పటి రోజుల్లో దేవ బ్రాహ్మణ భక్తి కోమట్లలోనే వున్నది. లుబ్ధావధాన్లు గారు బ్రాహ్మలు, వృద్ధులున్నూ - ఆయనను కాపాడితే మీకు చాలా సుకృతం వుంటుంది.

పోలిశెట్టి : బాబు - తమ శలవు కబ్బెంతరవేఁటి ?

సౌజ : చూశారా, మీరు సాక్ష్యం చెప్పి ఆయన్ని యీ ఆపదలో నుంచి తప్పించక పోతే, నిజం దాచినందువల్ల ఆయనకి యేమి ప్రమాదం వచ్చినా, ఆ పాపం మిమ్మల్ని చుట్టుగుంటుంది.

పోలి : అబ్బెంతరవేఁటి బాబూ ! ?

సౌజ : నిజంగా కూనీ జరగలేదని మీ నమ్మకమే కదూ ?

పోలి : అభ్యంతరవేటి బాబూ ?

సౌజ : ఆ పిల్లగోడ దాటి పారిపోవడం మీరు చూశారు గదూ?

పోలి : అబ్బెంతరవేఁటి బాబూ ?

సౌజ : మీరు అప్పుడు గుడ్డె మీదికి బాహ్యానికి వెళ్లివున్నారు ?

పోలి : అబ్బెంతరవేఁటి బాబూ ?

సౌజ : మీరు బాహ్యానికి వెళ్లినప్పుడు, సహాయానికి మీ నౌఖరును కూడా తీసుకు వెళ్లారు ?

పోలి : అబ్బెంతరవేఁటి బాబూ ?

సౌజ : (కలం కాగితం తీసి) యీ సంగతులే వ్రాస్తాను చెప్పండి.

పోలి : యేటి బాబూ ?

సౌజ : మీరు చెప్పబోయే సాక్ష్యానికి స్టేటుమెంటు కట్టుగుంటాను. జరిగినది అంతా చెప్పండి - వ్రాస్తాను.

పోలి : మా యింట్లోళ్లకి ఉడ్డోలవైన జబ్బుగా వుందని కబురెట్టారు, బాబూ, నాకు సేతులు కాళ్లు ఆడకుండున్నాయి. బండీ కుదుర్చుకొచ్చాను - శలవిప్పించండి - యీ సాచ్చీకాల్లో తిరిగితే పిల్లా పేకా బతుకుతారా బాబూ ?

సౌజ : యింతసేపూ చెప్పారుకారేమీ ? రుగ్మత నిజమే ఐతే చాలా విచారమైన సంగతి - మీకు సాక్ష్యం యలాగా తప్పదు. చెప్పే మాటలు ముందు వ్రాసుకుంటే మంచిది. లేకుంటే బోనెక్కిన తరవాత తత్తరపడి పోతారు. పది నిమిషములు పట్టదు. చెప్పండి వ్రాస్తాను.

పోలి : సాచ్చీకం తప్పదు బాబూ ?

సౌజ : యలా తప్పుతుందీ ? నిజం తెలిసిన వారు సాక్ష్యం పలకకపోతే మరె యెవరు పలుకుతారు ?

పోలి : బాబూ - తమరు పెద్ద వాకీళ్లూ, కోవఁటోడి మాటని కొట్టెయక, యింటారా ?

సౌజ : వినకేమి ?

పోలి : నిజవేఁటి బాబూ ? అబద్ధవేఁటి బాబూ ? నేను చూసి నిజవాఁ చెప్పి నాను ? గుడ్డి మీది కేటి నిశిరాత్రేళ నేను బైటకెల్లివేఁటి ? జువ్వి చెట్టు మీద పిశాచం అమాంతంగా సంపేసిపోదా! బాబూ ? యేటి బాబూ సాచ్చీకానికి ముండ పోలిశెట్టె సెప్పాలా సాచ్చీకం బాబూ? తమంటి అధికార్లని చూస్తే పాణం యెగిరిపోతుంది గదా ? తమరు తలిస్తే సాచ్చీకానిక్కొదవా ? బాపనోళ్లు నచ్చాప నచ్చలు. కొంచం సెయితడిజేస్తే సాచ్చీకం చేప్పేసి పోతారు బాబూ -

సౌజ : యీ పాటి చాలించండి. దొంగ సాక్ష్యాలు నా దగ్గిర పనికి రావు. నిజం తెలిసిన సాక్షులే నాకు కావాలి.

పోలి : ఆపాటి మాట యెవరూ సెప్పినారు కారు బాబూ ; నిజం నాకేమీ తెల్దు, యే దేవుఁడు నెత్తి కొట్టమంటే ఆ దేవుఁడు నెత్తి కొడతాను బాబూ.

సౌజ : మరి యెరుగుదువని యెందుకు చెప్పారూ ?

పోలి : బాబూ, సెప్పనంటే కనిష్టీబోళ్లు వూరుకున్నారా ?

సౌజ : యిప్పుడు మాత్రం వూరుకుంటారా ?

పోలి : చెప్పితే యిన్నీసిపికటరు పీక పిసికెయ్డు బాబూ !

సౌజ : చెప్పకపోతే హెడ్డు కనిష్టీబు పీక పిసకడా ?

పోలి : అధికార్లేటి చెయ్యమంటే, మాలాటోళ్లు అదల్లా సెయ్యాలి గదా బాబూ లేకుంటే పీక్కురి గదా ? "పోలిశెట్టీ, సాచ్చీకం సెప్పాలి" అని హెడ్డు గారంటే, సిత్తం బాబూ అనాలి, "పోలిసెట్టీ, కబడదారు, సాచ్చీకం చెప్పితే సంపేస్తాను" అని యిన్నీసిపికటరు గారు అంటే, సిత్తం బాబూ అనాలి. 'హెడ్డు గారిని బదిలీ చేస్తాం, మరీ భయపడకు ', అంటే సిత్తం బాబూ అనాలి. ఆ రాత్రి నేనూళ్లో వున్నానా బాబూ? లింగోరం సంతకి పోలేదా?

సౌజ : మీ సాక్ష్యాన్ని నమ్ముకొని, లుబ్ధావధాన్లు గారికి నేను ధైర్యం చెప్పానే ?

పోలి : గొప్పధికార్లు ! తమరు తలిస్తే ఆరికి నోటేటి బాబూ ? కొవిఁటాడి మాట కొటెయ్యండి బాబూ, తమ వంటోరు తలిస్తే బాపన సాచ్చీకాలు నచ్చాప నచ్చలు.

సౌజ : మీ యోగ్యత తెలిసింది. చాలు, యీపాటి వెళ్లండి.

పోలి : (లేచి నిలబడి) కోపవాఁ బాబూ? మేం బతగ్గలవాఁ ? ఆవు నెయ్యి బాబూ గుమగుమలాడేది ప్రతోరం పంపించుకుందునా బాబూ ?

సౌజ : మీ యినస్పెక్టరికి పంపండి.

పోలి : (వెళ్లిపోతూ) ఆరంతోరు ఆరూ, తమంతోరు తమరు. మాకిద్దరొహటి గాదా ?

సౌజ : చాలును వెళ్లండి, వెళ్లండి.

పోలి : తమకోపవొస్తే బతగ్గలవాఁబాబు. (గుమ్మం దాటి) బతిగాన్రా దేవుడాఁ ! పెందరకాళె యింటికి పోయి యెంకటేశ్వర్లుకి, అరశటాకు నెయ్యి దివ్వెలిగిస్తాను.

(నిష్క్రమించును)

4 –వ స్థలము, వీధి.

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు, నాయడు ప్రవేశింతురు).

అగ్ని : అప్పైతే కేసు మానుకొమ్మంఛారా ?

నాయుడు : లేకపోతే మీకు చాల వుపద్రవం సంభవిస్తుంది. ఆ యింగిలీషు వకీలు అంతా పాడుచేశాడు.

అగ్ని : అయితే రావప్పంతులు వుడాయించేసినట్టేనా ?

నాయుడు : అందుకు సందేహవేఁవిటి ?

అగ్ని : నా కడియం పట్టుకుపోయి తాకట్టు పెట్టాడు ?

నాయుడు : దానికి నీళ్ళధారే.

అగ్ని : అయ్యో ! ఆ కడియం మా తాత నాటిది. మీరు మొన్న దిడ్డీ తోవంట వొచ్చారే. ఆ సొందాని యింట్లో తాకట్టు పెట్టాడు.

నాయ : రామ!రామ! ఆ సరుకు దాని దగ్గిర వుంచేలేదు. మీది మిక్కిలి దాని తాలూకు కంటె వకటి వాడే తసుకుపోయి యక్కడో తాకట్టు పెట్టాడు. ఆ తాగుబోతు మీకేలా దొరికాడు?

అగ్ని : రావప్పంతులు తాగుఛాడా ?

నాయ : మరి కడియం, కంటె కూడా తాగేశాడు కాడా ?

అగ్ని : వీడీ సిగ తరగా !

నాయ : అవును గాని, మీ మీద ఫోర్జరీ కేసు ఖణాయంచకుండా డిప్టీ కలక్టరు గారితో సిఫార్సు చేశాను గదా, నాకేమిస్తారు ?

అగ్ని : యేవిఁచ్చేది ? నాభి కొనుక్కోఁడానికి దమ్మిడీ అయినా నా దగ్గిర లేదు. వూరికి చేరితే గాని డబ్బు పెగల్దు.

నాయ : పోనియ్యండి, ఒక ప్రోమిసరీ నోటు రాయండి; రూపాయలు యిప్పిస్తాను.

అగ్ని : నా ప్రాణం పోతే నోటు రాయను. అప్పు పత్రం రాయనని మా తండ్రి చచ్చిపోయేటప్పుడు నా చేత ప్రమాణం చేయించాడు.

నాయ : అయితే మీతో కూడా మీ వూరు వస్తాను. వక బండెడు ధాన్యం యివ్వండి.

అగ్ని : డబ్బూ, దినుసూ కూడా వొకీళ్ల నెత్తిని కొడితే, యేటికేడాదీ బతకడం యలాగు ? రెండు పుట్లు మిరపకాయలిస్తాను.

నాయ : అదైనా యెంత కాదు. ఖరారేనా ?

అగ్ని : అగ్నిహోత్రావధాన్లు, అన్న మాట తప్పుఛాడా ? లుబ్ధావధాన్లు నన్ను పకీర్ని చేశాడు – వాడికి సిక్ష కాదేం.

నాయ : అవును గాని, సౌజన్యారావు పంతులు గారు అతడికి సాయం చేస్తున్నారు. అధికార్లంతా ఆ పంతులు మాట వింటారు.

అగ్ని : ఆ పంతులు అవుధాన్లు కూతుర్ని పెళ్లాడఛాడా యేమిషి ?

నాయ : ఆయన ప్రాలుబ్ధం, దాన్ని పెళ్లాడతాడా ?

అగ్ని : మరి యెందుకు, లుబ్ధావుధాన్లు మీద పడి యేడుస్తాడు ?

నాయ : సౌజన్యారావు పంతులు గారు మహాదొడ్డ వారు. కోట్లలో యెన్నవలిసిన మనుషులు. ఆపదలో వున్న యెవరికైనా ఆయ్న వుపకారం చెయ్యవలసిన వారే ?

అగ్ని : అషైతే, వెధవముండని పెళ్లాడిన చావాటు పీనుగును వెనకేసుకుని, నా పీక యెందుకు నొక్కుచున్నాడు ? - అడుగో ఆ గాడిద కొడుకు!

(గిరీశం తొందరగా ప్రవేశించును. అగ్నిహోత్రావధాన్లు పక్కనుంచి గిరీశం మీద పడును. గిరీశం తప్పించుకుని కిందికి జారి, అగ్నిహోత్రావధాన్లు కాళ్లుబట్టి లాగి "మావ (గారికి నమస్కారం" అని పరుగుచ్చుకొనును. అగ్నిహోత్రావధాన్లు కిందపడును)

నాయ : అల్లుడు గారా యేవిటండి ? (లేవదీసి వొళ్లు దులుపును)

అగ్ని : వీడి శ్రాద్ధం చెట్టు కింద బెట్టా ! యేడీ, వెధవని చంపేస్తాను ?

నాయ : అల్లుణ్ణి హతవారిస్తే, కూతుర్ము వెధవౌతుంది. శాంతించండి.

నాయ : నీ యింట కోడి గాల్చా !

నాయ : అమోఘాశీర్వచనము !పదండి.

5 -వ స్థలము. లుబ్ధావధాన్లు బస.

లుబ్ధా : రామనామ తారకం ! భక్తి ముక్తి దాయకం ॥

(గిరీశం ప్రవేశించి లుబ్ధావధాన్లును కాగలించుకొని 'అన్నయ్యా ' అని యేడ్చును)

లుబ్ధా : యిదేవిట్రా ?

గిరీశం : నీ మీద కూనీ కేసు వొచ్చిందని తెలిసి నిద్రాహారం లేకుండా యకాయకీని వొచ్చాను. మా అన్నయ్యకీ వాళ్లకీ కబురుహంపించావు కావేవిఁ ?

లుబ్ధా : యెవడేం జెయ్యాలి ? అన్నిటికీ సౌజన్యారావు పంతులు గారే వున్నారు. అయితే అబ్బీ, అగ్నిహోత్రావధాన్లు గాడి కూతిర్ని లేవదీసుకు పోయినావట్రా ? వాడికి తగిన శాస్తి చేశావు. దాన్ని గానీ పెళ్లి మాత్రం ఆడలేదు గద ?

గిరీశం : నేనంత తెలివి తక్కువ పని చేస్తాననుకున్నావా, అన్నయ్యా? నువ్వు నన్నేదో పెంచుకుంటావనీ, పెళ్లి చేస్తావనీ మావాళ్లు కొండంత ఆశ పెట్టుకున్నారు గదా ?

లుబ్ధా : యీ గండం గడిస్తే పెంపకం మాట ఆలోచించుకోవచ్చును.

గిరీశం : (గద్గద స్వరంతో) సౌజన్యారావు పంతులు గారు చెప్పిన మాటలు చూస్తే, యీ గండం గడుస్తుందని నాకు ధైర్యం తాళకుండా వుంది. నీకు కావలిసిన వాణ్ణే, చదువుకున్న వాణ్ణే, బుద్ధిమంతుణ్ణే గనక నీకు మంచి సలహా చెప్పమని సౌజన్యారావు పంతులు గారు నాతో మరీమరీ చెప్పారు.

లుబ్ధా : ఆయన్ని చూశావురా ?

గిరీశం : "చూశానా " అనా అడుగుతున్నావు ? ఆయన దగ్గిరికి పెద్ద సిఫార్సు తీసుకు

వొచ్చాను.ఆయనకి నామీద పుత్రప్రేమ. ఆయన కేమీ పాలుపోకనే, నన్ను మీతోటి, పెద్ద కనిష్టీబుతోటీ మాట్లాడి, మంచి సలహా యిమ్మని పంపించారు. గనక నా మాట విను. యెందుకైనా మంచిది, ఒక దత్తత పత్రిక రాయి - కన్న కొడుకు లేనందుకు, ఉత్తర గతి చూసుకోవాలా లేదా ?

లుబ్ధా : నాకు వున్న బంధువులంతా నా దగ్గిర డబ్బు లాగాలని చూసే వారే గాని, నా కష్ట సుఖాలకి పనికి వొచ్చేవాడు ఒక్కడయినా కనపడ్డు.

గిరీశం : ఒహణ్ణైత్తినైనా యెన్నడైనా, ఓ దమ్మిడీ కొట్టిన పాపాన్ని పోయి నావా ? నేనొక్కణ్ణేగద, నీ మీద అభిమానం పెట్టుకు దేవులాడుతున్నాను. మిగతా నీ బంధువులకి యెవరికైనా నీ మీద పిసిరంత అభిమానం వుందీ? చెప్పు.

లుబ్ధా : లేకపోతే పీడా నాడా కూడా పాయెను.

గిరీశం : నే మటుకు నీ దగ్గిర ఒక్క దమ్మిడీ యెన్నడూ ఆశించలేదు. నీ పరం కోసం దత్తత చేసుకోమన్నాను. నన్ను కాకపోతే మరొకణ్ణి చేసుకో.

లుబ్ధా : యిహం యింత బాగా వెలిగింది, పరం మాట బతికివుంటే ముందు చూసుకుందాం.

గిరీశం : సౌజన్యారావు పంతులు గారు నీకు మంచి సలహా యిమ్మని శలవిచ్చారు గనక నీతో యీ మాట చెప్పాను. అంతేగాని, అప్పులు చెప్పిన మాట నువ్వు వినవన్న మాట నాకు బాగా తెలుసును-పోనియ్యి-మరో మాట చెబుతాను. అది ఐనా, చెవిని బెట్టు-నీకొక వేళ, సిక్ష అయితే, నీ తరపున, నీ వ్యవహారాలూ సవహారాలూ, చూడటానికి యెవడైనా ఒకడు వుండాలా లేదా ? నీ బంధువుల్లో కల్లా యింగిలీషు వొచ్చిన వాణ్ణి వ్యవహార జ్ఞానం కలవాణ్ణి నేను వొక్కణ్ణే గద ? నాకో పవరాఫ్ టర్నామా గొలికి యిచ్చెయ్యి.

లుబ్ధా : నువ్వెందుకు నన్ను దుఃఖంలో వున్న వాణ్ణి, మరింత దుఃఖపెడతావు ? అన్నిటికీ నాకు సౌజన్యరావు పంతులు గారు వొక్కరే వున్నారు. ఆయన యేలా చెపితే అలా చేస్తాను.

గిరీశం : నేనన్న మాటా అదే కదూ ? ఆయన చెప్పినట్టు నువ్వేవిఁటి, నేనేవిఁటి, యెవరైనా వినవలసిందే. ఈ రెండు సంగతుల విషయము, ఆయన సలహా తప్పకుండా అడిగి, వారు యలా శలవిస్తే అలా చేదాం ? యేమంటావు ?

లుబ్ధా : యిప్పటి నా చిక్కుకు పని కొచ్చే మాట ఒక్కటి లేదు గద.

గిరీ : మరి యెందుకొచ్చా ననుకున్నావు యింత దూరం ? నేను నాడు వ్రాసిన వుత్తరపు సంగతులు నువ్వు ఆలోచనలోకి తెచ్చివుంటే, యీ చిక్కులు నీకు రాకపోను గదా ?

లుబ్ధా : అప్పుడు గడ్డి తిన్నాను.

(పెద్ద కనిష్టీబు, దుకాణదారు ప్రవేశించి)

పెద్ద : అవుధాన్లు - ఈయనెవరు ?

లుబ్ధా : నా తమ్ముడు.

పెద్ద : నాకేం తోచకుండా వుంది. బైరాగీ మాయమైపోయినాడు.

లుబ్ధా : అయ్యో! మరేవిఁటి సాధనం ?

పెద్ద : అదే ఆలోచిస్తున్నాను.

లుబ్ధా : యెక్కడికి వెళ్లాడో ?

హెడ్డు : శ్రీ జగన్నాథస్వామి వారి శలవౌతూంది అని యీ వుదయం నుంచి అంటూ వొచ్చాడు.

దుకా : సారా దుకాణాల్లో యెతికితే, దొరుకుతాడు.

హెడ్డు : అదేం మాట భాయీ, సిద్ధులు యేం జేసినా, వారికి తప్పులేదు. యే దుకాణంలోనూ కూడా కానరాలేదు.

దుకా : అల్లాగైతే అనకాపిల్లి రోడ్డు కాసి యెతకండి.

గిరీ : బైరాగి యెందుకయ్యా ?

హెడ్డు : ఆయన అంజనం వేసి గుంటూరు శాస్తుల్లునీ, వాడి కూతుర్నీ చూపించాడు.

గిరీ : డామ్ నాన్సెన్సు - గ్రోస్ సూపర్‌స్టిషన్ - యీ వెర్రి కబుర్లు యే దొర నమ్ముతాడు ?

హెడ్డు : దొర్లు నమ్మకపోతే పోయేరు, ఆ గుంట బతికి వుందనీ, ఫలానా చోట వుందనీ మనకి ఆచోకీ తెలిస్తే చాలదా ?

గిరీశం : ఇగ్నోరెన్స్! యేమి ఆచోకీ తెలిసింది ?

హెడ్డు : ఆ పిల్ల ఒక వూరి యింట్లో కుక్కి మంచం మీద కూచుని యేడుస్తూన్నట్లు కనపడ్డది.

గిరీశం : మీకే కనపడ్డదా ?

హెడ్డు : నాకెలా కనబడుతుంది ? పాపం పుణ్యం యెరగని చిన్న పిల్లవాళ్లకే కనపడుతుంది.

గిరీశం : లోకం అంతటా వూరి యిళ్లు కుక్కిమంచాలూ వున్నవి గదా, యే వూరని పోల్చడం?

హెడ్డు : యీ రాత్రి మళ్లీ అంజనం వేసి వూరు పేరు చెప్పిస్తానన్నారు.

గిరీశం. : యవిడెన్సు ఆక్టులో అంజనాలూ, పిశాచాలూ, సాక్ష్యానికి పనికొస్తాయిటయ్యా ?

హెడ్డు : ఆ బైరాగిని మీ రెరగరు, ఆయన గొప్ప సిద్ధుడు - యేంజెయ్యాలంటే అది చెయ్యగల్డు - అతడు పక్కని వుంటే నాకు కొండంత ధైర్యం వుండేది. జగన్నాథ స్వామిని సేవించుకుని సాయంత్రానికి ఆయన వొస్తే, నేను అదృష్టవంతుణ్ణి.

గిరీశం : పది రోజులు ప్రయాణం గదా, ఒక్క రోజుకి పోవడం రావడం యలాగ ?

హెడ్డు : ఆయనకి వాయు వేగం వుంది.

దుకా : అప్పులాళ్లు అగుపడితే, వాయువేగంగా యెగేస్తాడు - నా బాకీ వొసూలు చేసుకోనిచ్చినారు కారు గదా భాయీ !

హెడ్డు : వెధవ బాకీ - యీ గండం తప్పితే, నేను యిచ్చేస్తాను భాయీ.

దుకా : గండం తప్పేదేటి, నా సొమ్ము నా చేతులో పడేదేటి భాయీ ?

హెడ్డు : మీ అందరి సాయం వుంటే దాటకేం భాయి ?

దుకా : ప్రాణం పెడతాను భాయి, సాక్షెం మాట మాత్రం శలవియ్యకండి ?

హెడ్డు : సాక్ష్యం పలకరా యేవిటి ?

దుకా : దుకాణవేసుకు బతికే వాళ్లకి సాక్షికాలెందుకు భాయీ ? యీ తిరగడం నుంచి బేరం [illegible] యీ వేళ వూరికి పోకుంటే దుకాణం యెత్తి పెట్టాలి.

[illegible] - [illegible] స్నేహం, నేస్తం ?

[illegible] గితే, కొత్త హెడ్డు గారు -

హెడ్డు : కొత్త హెడ్డేవిటి భాయి ?

దుకా : యినసిపికటరు గారు, చెప్పినారు. నా సొమ్ము మాటేటి భాయి ?

హెడ్డు : యినస్పెక్టరు గాడు అన్నిందాలా నా కొంప తీశాడు !

దుకా : ఆ బైరాగాడు నా కొంప తీసినాడు. యిహ నా డబ్బు నా చేతులో పడేదేటి ?

(నిష్క్రమించును)

(అసిరిగాడు ప్రవేశించి)

అసిరి : (బుర్ర గోకుకుంటూ) బాబు, పూ ముసల్దోనికి సాలొచ్చిందట - కబురెట్టింది బాబూ.

హెడ్డు : వెధవా, సాక్ష్యం యివ్వందీ వెళ్లిపోతావా యేమిటి ?

అసిరి : సాచ్చికం అయిందాకా బతికుంతాదా బాబు ?

హెడ్డు : ఓరీ, వెధవా, దొంగమాటలాడుతున్నావు - గుండె పగలగొడతాను. నీకెవడ్రా కబురు తీసుకొచ్చాడు?

అసిరి : మన వూరు బండోళ్లొచ్చినారు బాబు.

హెడ్డు : గాడిద కొడకా, యిల్లు కదిలావంటే వీపు పెట్లగొడతాను.

అసిరి : యెళ్లితే మీరు తంతారు, యెళ్లకుంటే ఆరు తంతారు.

హెడ్డు : ఆరెవర్రా ?

అసిరి : యినిసిపిక్కటోరు.

హెడ్డు : యీ యినస్పెక్టరు మరి సాక్ష్యం రానివ్వడు !

గిరీశం : అసిరీ - నా దెబ్బ నీకు తెలుసును - యినస్పెక్టరూ గినస్పెక్టరూ జాంతైనై విన్నావా, తిన్నగా బోనెక్కి నిజవేఁదో సాక్ష్యం పలక్కపోతి వట్టాయనా, పీక నులివేసి నిన్ను నూతులో పారేస్తాను.

అసిరి : యేటి బాబూ ! మీరో తెన్నా, ఆరో తెన్నా, యీరో తెన్నా, నాకేటెరిక బాబు ? మీ నౌకరీకి దణ్ణం పోతాను, బాబూ. ఆయమ్మ గోడ గెంతడం నాను సూపు లేదు బాబూ. గవరయ్య గోరు దెయ్యాన్ని సీసాలో యెడితే, గోడ గెంతడం యేటి బాబు ? వొట్టి అబద్దం! నాను సూపు లేదు బాబు.

గిరీశం : వాడు చూడందీ సాక్ష్యం యలా పలుకుతాడు, అన్నయ్యా ?

లుబ్ధా : నా ప్రాలుబ్దం - యేవని జెప్పను ?

హెడ్డు : యవరీయనా ? కేసుల మొహం అంటే యీయనకేమై నా తెలుసునా ?

గిరీ : కేసుల మొహం నాకూ తెలియదు, నిజం మొహం పోలీసువాళ్లకీ తెలియదు. అబద్ధ సాక్ష్యాల వల్ల తప్పించుకోవడం కన్న, జెయిల్లో కూచోడవేఁ ఉత్తమం. ధన ప్రాణాలు రెండూ పోయినా మనిషి అన్నవాడు అసత్యం ఆడకూడదు - ఆడించకూడదు.

హెడ్డు : యేవిఁటండీ ఈయన శల్య సారధ్యం! యవరితడు ?

గిరీశం : నేను లుబ్ధావధాన్లు గారి తమ్ముణ్ణి - నా పేరు గిరీశం అంటారు. నేను పరీక్షలు పాసైన

వాణ్ణి, తెలిసిందా ?

హెడ్డు : వెధవముండని తుగులుకుపోయిన మహానుభావుడివి నువ్వేనా ?

గిరీశం : డిఫమేషన్ అంటే మీకేమో తెలుసునా ? నేను సౌజన్యారావు పంతులు గారి స్నేహితుణ్ణి - సాక్ష్యాలు యే రీతిగా వున్నాయో కనుక్కుని, అన్నయ్య గారికీ మీకూ సలహా చెప్పమని పంతులు గారు నన్ను పంపితే వచ్చాను.

హెడ్డు : అలా అయితే మాకు మీరు సాయం చెయ్యాల గాని, అబద్ధం లేకుండా సాక్ష్యం కావాలంటే యీ భూ ప్రపంచకమందు యెక్కడైనా సాక్ష్యం అన్నది వుంటుందా ? నా నెత్తి మీద యెన్ని వెంట్రుకలున్నాయో, అన్ని సాక్ష్యాలు చూశాను, పెద్ద పెద్ద వకీళ్లు తయారు చేసిన సాక్ష్యాలు కూడా చూశాను. మీరు అనుభవం లేక నీతులు చెబుతున్నారు గానీ, హైకోర్టు వకీళ్లు కూడా తిరగేసి కొట్టమంటారు. నీ పుణ్యం వుంటుంది బాబూ, నిజం అబద్ధం అని తేలగొట్టక, యేదో ఒక తడక అల్లి తయారు చేస్తే గాని ఆబోరు దక్కదు.

గిరీశం : అన్నయ్యకీ, మీకూ సహాయం చెయ్యడం కోసం కాకపోతే యింత దూరం నుంచి నేను యెందుకు వచ్చాను ? మీ యిష్టవొచ్చినట్టల్లా మీకు పనికి వొచ్చే అబద్ధాలు మీరు పలికించడముకు నా అభ్యంతరం యెంత మాత్రం లేదు. ఎబ్‌స్ట్రాక్టు ట్రూత్ అనగా సుద్ధ సత్యమనేది. సాక్షాత్తూ భగవంతుడితో సమానమైన వస్తువ అన్న మాట మాత్రం మరిచిపోకూడదని నా అభిప్రాయం. నేను మట్టుకు నిజం కోసం సమయం వొస్తే సంతోషముతో ప్రాణం యిచ్చేస్తాను. "లోకోభిన్నరుచిః" అన్నాడు. కొందరికి కందిపప్పు పచ్చడి రుచి, కొందరికి పెసరపప్పు పచ్చడి రుచి; కొదరు అదృష్టవంతులికి, రెండు పచ్చళ్లూ రుచి. అలాగనే, కొందరికి అబద్ధం రుచి, కొదరికి నిజం రుచి, చాలామందికి రెండింటి కలగలుపు రుచి. యిది లోక స్వభావం. గనక అవసరం కలిగినప్పుడు తణుకూ బెణుకూ లేకుండా, అబద్ధం ఆడవలసిందే - ప్రస్తుతాశంలో, అసిరి గాడి చేత అబద్ధం ఆడించడం నాదీ పూచీ. అసిరీ - నా తడాఖా జ్ఞాపకం వుందా, కబడదార్ - సాక్ష్యం యివ్వకపోతే చంపేస్తాను.

హెడ్డు : అలా తోవలోకి రండి భాయీ - చర్మం చెప్పులు కుట్టి యిస్తాను. (లుబ్ధావధాన్లుతో) ఆ ఛండాలుడు రామప్పంతులుని నమ్మక, యిలాంటి కావాలసిన వాళ్ల మాట వింటే, మీకు యీ గతి రాకపోవును గదా ?

గిరీశం : మా వాడు, కావలసిన వాళ్ల సలహా వింటాడండీ. దత్తత చేసుకుంటానని యెన్నాళ్లాయో అంటున్నాడు. దత్తత చేసుకుంటే కనిపెట్టి వుండనా ? "పోనీ, ఓ పవరాఫ్‌టర్నామా అయినా నా పేర వ్రాయి, నీ వ్యవహారాలు చూస్తాను" అంటే, చెవిపెట్టడు.

హెడ్డు : యేమండీ, అవుధాన్లు గారూ అలా చేయరాదటయ్యా ?

లుబ్ధా : వెనకనుంచి ఆలోచించుకుందాం.

గిరీశం : అధాత్తుగా జెయిలులోకి లాక్కుపోతే, ఆ పైని చేసే పనేవిటి ?

హెడ్డు : జయిలు సిద్ధపరిచారూ ?

గిరీశం : మాట వరసకన్నాను, కీడించి మేలెంచాలి - యినస్పెక్టరు కుట్ర బలంగా వుంది.

పోలిశెట్టి సాక్ష్యం పలకనని సౌజన్యారావు పంతులు గారితో చెప్పి వూరికి వెళ్లిపోయినాడు.

హెడ్డు : అయ్యో, మరేమిటి గతి ?

గిరీశం : అదే పంతులు గారూ నేనూ విచారిస్తున్నాం.

(పూజారి గవరయ్య ప్రవేశించును)

హెడ్డు : గవరయ్యగారూ, గురోజీ కనపడ్డారా ?

గవ : యిదుగో నాతో వొస్తూంటేనే! మీ పెరటి అరుగు మీదే యింతసేపూ సమాధిలో వున్నారు.

హెడ్డు : నాకు పెరటి అరుగు మీద కనపడలేదే ? పోనీండి ఆయన వొచ్చారంటే బతికాను అన్నమాట- యేరీ ?

గవరయ్య : యేమి అలా అడుగుతున్నారు ? యిరుగో మీ యెదటా, (కాళీ జాగా వేపు చూపును) మీకు కనపడలేదా యేమిటి ? (కాళీ జాగా వేపు చూసి) యేం గురొజీ తిరస్కరిణీ విద్య అవలంబించారేమి ? - ఓహో, మీ గురువుగారి ఆజ్ఞ ఐందనా ? - అయితే నా కెలా కనపడుతున్నారు ? - నాకు మంత్ర సిద్ధి కలదనా ? - అయితే యెన్నాళ్లు యిలా కనపడకుండా వుంటారు ? - ఒక్క పక్షవాం ? (హెడ్డుతో) అదీ వారు శలవిచ్చిన మాట.

హెడ్డు : యీ లోగా మా పీకకి వురి అయిపోతుందే ?

గవర : (కాళీ జాగా వైపు చూచి) యేమి శలవు, గురూ ? - (హెడ్డుతో మీకేమీ పర్వాలేదన్నారు.

హెడు : యీ రాత్రి అంజనం వేయిస్తావన్నారు గదా, యెలాగ ?

గవర : (కాళీ వైపు చూచి) యేం శలవు ? - (హెడ్డుతో) అన్ని పనులూ నా చేత చేయిస్తామన్నారు.

హెడ్డు : వారు కనపడితే బాగుండును.

అసిరి : అదేటి బాబు, ఆరు నాకగుపడుతున్నారు

గవర : సిద్దులూ, పిశాచాలూ, మాలాంటి మాంత్రికులికి కనపడతారు, వాడిలాంటి మూఢభక్తులకు కనపడతారు, పాపం పుణ్యం యరగని, పసిపిల్లలికి కనపడతారు. ఇతరులకు కనపడరు.

గిరీశం : డామ్, హంబగ్. (కఱ్ఱతో గవరయ్య పక్కని కాళీ జాగా కొట్టి యవడున్నాడిక్కడ? హెడ్డుగారూ, యిదంతా గ్రాండ్దచ్చీ ఆఫ్ బేడెన్)

గవర : నువ్వు రెండు యింగిలీషు ముక్కలు చదువుకుని నాస్తికుడివి కాగానే, మాహాత్మ్యాలు పోతాయనుకున్నావా యేవిటి ? నువ్వు సొట్ట కఱ్ఱ తిప్పితే సిద్ధులికి తగుల్తుందా ? నీలాగే పెద్ద కబుర్లు చెప్పిన రిజిస్ట్రరికి, స్మశానంలోకి తీసికెళ్లి దెయ్యాన్ని చూపిం[illegible]సరికి, ఆర్నెల్లు వుష్ణం పెట్టుకున్నాడు. సిద్ధుల్ని నిందిస్తే బుర్ర పగుల్తుంది

అసిరి : అదేటి బాబు, బైరాగోరు !

గిరీశం : (అసిరిగాడి పైని ఉరికి) వెధవా, యేడిరా ?

అసిరి : లేదు బాబూ, లేదు బాబూ. ఉల్లిసన్నాను.

గిరీశం : దొంగ గాడిద కొడకా ! (హెడ్డుతో) మీరు సాక్ష్యం కుదుర్చుకోవడం మానేసి, యీ గవరయ్య మాయల్లో పడితే మరి తేల్తారా?

హెడ్డు : అన్నా - అలా అనకండి. వీరి సాయం వల్లే మనం హెడ్డెక్కారి (చెవిలో) గవరయ్య గారు మనకు ముఖ్యమైన సాక్షి.

గవర : కిరస్తానప భ్రష్టులు చేరిన చోట మాంత్రికులూ, సిద్ధులూ, పుండజనదు - (కాళీ వైపు చూపి) రండి గురోజీ మన తోవని మనం పోదాం.

లుబ్ధా : గవరయ్యన్నా, యెక్కడికి వెళతారు ?

గవర : నాకు తోచిన చోటికి .

లుబ్ధా : మరి సాక్ష్యమో ?

గవర : అవధాన్లుగారు పెళ్లాడినది కామినీ పిశాచం. "అది మనిషి, గోడ గెంతి పారిపోయిందీ అని నేను అబద్దపు సాక్ష్యం చెప్పానంటే మరి మంత్రం అన్నది నాకు మళ్లీ పలుకుతుందా? నా వొంతు ఆ గిరీశాన్ని సాక్ష్యం పలకమను.

'నమ్మి చెడిన వారు, లేరు !

నమ్మక చెడపోతే, పోయేరు ॥

(గిరీశంతో) : యినస్పికటరు గారు నీకంటే యెక్కువ యింగిలీషు చదువుకున్నా ఆయనికి మన శాస్త్రాల్లో నమ్మకాలు పోలేదు.

హెడ్డు : ఆయన దగ్గిరికి వెళతారా యేవిటి ?

గవర : (వెళ్లుతూ) కబురంపించారు.

హెడ్డు : రండి, రండి, గవరయ్య గారూ చిన్న మాట.

గవర : (వెళ్లుతూ) ఆ చిన్న మాటేదో (గిరీశమును చూపి) ఆ మహానుభావుడుతో చెప్పండి.

(నిష్క్రమించును)

హెడ్డు : (గిరీశంతో) యీ సాక్ష్యం మీరు మాట దక్కించుకున్నారు - మరి సాక్ష్యమన్నది లేదు.

గిరీశం : ఆ మాట కొస్తే - నేనే సాక్ష్యానికి దిగి, కేసు నీళ్లు కారించేస్తాను. నా శక్తి చూతురు గాని - సౌజన్యారావు పంతులుతో మాత్రం ఆ మాట యింకా చెప్పకండి.

(తెర దించవలెను)

6 –వ స్థలము. సౌజన్యారావు పంతులు గారి యిల్లు

(మేడపైని పంతులుగారి పడక గది. ఒక బల్లపైని సన్నని గాజుదీపము కొంచము వెలుతురు కలుగజేయును. గది మధ్యను మెట్ల వైపు నున్న గుమ్మమునకు యెదురుగా దోమ తెర మంచము ఉండును. దాని పైని సౌజన్యారావు పంతులు మేలుకుని పరుండి యుండును. మంచము రెండవ ప్రక్కను, చిన్న రౌను బల్లపైని గిల్టు కవరూ అంచులూ గల భగవద్గీతా పుస్తకము. పక్క కుర్చీ మీద గిరీశము కూర్చుని యుండును)

గిరీశం : నా మనసు డైలెమ్మాలో పడి చాలా ఖేదిస్తూందండి. యే రీతీనైనా నా అన్నగారు యీ ఆపద దాటుదురా అని ఆతృత వొక పక్క, అసత్యమునా కార్య సాధనంగా చేసుకోవడం

అనే జేషూస ఒక సక్సా సెన్సు సిడిస్తూన్నవండి. "అబద్ధపు సాక్ష్యం వొద్దు. నిజమైన సాక్ష్యం జాగ్రత చెయ్యండి" అని హెడ్డు కనిస్టేబుతో నేను అనే సరికి నా పైని కొండంత కోబ్బడ్డాడండి. నిజమైన సాక్ష్యం ప్రయత్నిస్తే దొరకదా అండీ ?

సౌజ : నిజమైన సాక్ష్యం ! యేం సత్యకాలం! నిజవాఁడే వాడు సాక్ష్యానికి రాడు. సాక్ష్యాని కొచ్చిన వాడు నిజవాఁడ్లేడు.

గిరీ : యెంచేత ఆళ్లేడండి ?

సౌజ : వాదికి బాధించే నిజం వాది తరఫు వకీలికి అక్కర్లేదు, ప్రతివాదిని బాధించే నిజం ప్రతివాది వకీలుకీ అక్కర్లేదు. క్రాసెగ్జామినేషను ఆరంభం అయేసరికి యెంతటి సాక్షి కనిత్వం ఆరంభిస్తాడు. అంచేతనే పెద్ద మనుషులు బోనెక్కడానికి భయపడతారు.

గిరీ : వకీళ్లు అబద్ధాలాడిస్తే న్యాయం కనుక్కోడానికి జీతం పుచ్చుకునే జడ్జీ యేం జేస్తాడండి?

సౌజ : ఉభయ పార్టీల వకీళ్లు ఆడించే అబద్ధాలూ చేయి పీకేటట్టు రాసుకుంటాడు.

గిరీ : అయితే యెందుకండి యీ కోర్టు ?

సౌజ : నేను అదే చాలా కాలవాఁయి ఆలోచిస్తూ వుంటేని. పెద్ద పెద్ద వకీళ్ళు కూడా సిగ్గుమాలి బరిపెట్టి దొంగ సాక్ష్యాలు పాఠం చెబుతారు. కొందరు న్యూదవర్లు తిరగేసి కొట్టమంటారు. నా వంటి చాదస్తులం యింకొక కొందరం అట్టి పాపానికి వొడిగట్టుకోం గాని, మా పార్టీల తరఫు సాక్ష్యులు కూడా అబద్ధం చెబుతున్నారని యెరిగిన్నీ వూరుకుంటాం. యీ లాటి అసత్యానికి అంగీకరించవలసి వస్తుందనే, నేను ప్రాక్టీసు చాలా తగ్గించు కున్నాను. క్రమంగా యీ వృత్తే మానుకోవడపు సంకల్పం కూడా వుంది.

గిరీ : అందరూ తమ వంటి వకీళ్లే అయితే, అసత్యం అన్నది వుండనే వుండదండి. వకాల్తీలో యింత అక్రమం వుందన్న మాట నేనెరుగనండి. యేమైనా సహించ గలను గాని అసత్యం అన్నది సహించలేనండి.

సౌజ : ఒక్క అసత్యంతో కుదరలేదు. సాధారణంగా వకాల్తీలో దురాచారాలు చాలా వున్నాయి. ఆంటినాచ్ లాగనే, ఆంటీ వకీల్ అని వక మూవ్‌మెంటు మన దేశంలో స్టార్టు చెయ్యడపు ఆవశ్యకత కలిగేటట్టు కనబడుతుంది. హెడ్ కనిస్టేబుది తప్పు కాదు. దొంగ సాక్ష్యం కలిస్తేనే గాని కేసులు గెలియవు. మీరు సత్య మార్గంలో తరిఫీదైన మనుష్యులు ఔటచేత, మీకు కేసులు నడిపించే మార్గాలు ఏహ్యంగా వున్నాయి.

గిరీ : మరి మా అన్నగారి గతియేవిటండి ?

సౌజ : ఒక్కటే సాధనం వుంది. ఆ గుంటూరు శాస్తుల్లు యెవరో పోల్చి పట్టుగుంటే, యితర సాక్ష్యం అవసరం వుండదు.

గిరీ : పట్టుపడే మార్గం యేదో తమరు శలవిస్తే మూడు లోకాలూ గాలించి అయినా పట్టుగుంటానండి.

సౌజ : మీ యోగ్యతకు నాకు చాలా సంతోషంగా వుంది. మీలాంటి యెంగ్ మెన్ లావుగా వుంటే, మన దేశం బాగుపడును. మీ ప్రయత్నం సానుకూలంకాతగిన బందోబస్తు యానత్తూ నేను చేస్తాను. మీ స్వంత చిక్కులు కూడా వదిలినవి గనక మీరు వెంటనే బయలుదేరి వెతకడం ఆరంభించవచ్చును. యీ కారణం చేత మీ వివాహం పోస్ట్‌పోన్

కావలసివొస్తుంది గదా అని మాత్రం విచారిస్తున్నాను.

గిరీ : అట్టి విచారం తాము పడనక్కరలేదు. మా గురువు గారి ఉపదేశం డ్యూటీ ముందూ, ప్లెజర్ తరవాతానండి. అందులో నేను చిన్ననాటినుంచీ కొంచం కాన్సన్ ట్రేషనూ, ఇంద్రియ నిగ్రహమూ అభ్యాసం చెయ్యడం చాతనూ, వొళ్లు మరచి యెల్లప్పుడూ యేదో ఒక వ్యాపకంలో కొట్టుకుంటూ వుండడం చాతనూ స్త్రీ సుఖముల యెడల నాకు విముఖత లావండి. అందుచేతనే మా వాళ్లంతా నాకు నెపోలియన్ ఆఫ్ ఆంటినాచ్ అని పేరు పెట్టారు. యీ జీవిత కాలమంతా సోషల్ రిఫారమ్ కింద వినియోగ పరుద్దామనే నిర్ణయంతో వివాహం మాని మా గురువు గారి దగ్గర లెఫ్టినెంటుగా ప్రవేశించానండి. బుచ్చమ్మ యొక్క హృదయ నైర్మల్యమూ ఆమె దురవస్థా చూచిన్నీ, నాశిష్యుడి యందు నాకు వుండే ప్రేమాతిశయం చేతనున్నూ, ఆమె యందు కూడా ప్రేమాతిశయం నాకు కలిగి, ఆమెను వివాహం కావడముకు వొప్పుకున్నాను గానండి, ఇంద్రియ సుఖముల నపేక్షించి కాదు. ఆమెకూడా నన్ను ప్రేమించి, విధవా వివాహము కూడుననే నిశ్చయముతో నన్ను వివాహము కావడముకు అంగీకరించారండి. గనక మా మారియేజీ అనేది, ట్రూలవ్ మారియేజీ గాని, సాధారణపు విడో మారియేజీ కాదండి

సౌజ : మీ గురువు గారూ అలాగే వ్రాశారు. గాని మీరు విడో మారియేజీ చేసుకుంటే మీ అన్నగారు మిమ్మల్ని పెంచుకోరేమో.

గిరీ : తమ మాటను ఆయన అతిక్రమించబోరండి. ఒక వేళ ఆయన వప్పకపోతే, దత్తత వదులుకుంటాను గానీ, ప్రాణసమానురాలైన బుచ్చమ్మను విడవనండి.

సౌజ : ఆమె అదృష్టవంతురాలు.

గిరీ : అట్టి స్త్రీరత్నం (చడీ లేకుండా ఒక మనిషి మెట్లెక్కి వచ్చి ద్వారము దగ్గిర తనకు యెదురుగా నిలిచి వుండడము చూచి గిరీశం నిర్ఘాంత పోయి మాట మాని నోరు తెరచును. ఆ వైఖరి సౌజన్యారావు పంతులు కనిపెట్టి)

సౌజ : యేమిటి అలా చూస్తున్నారు ? (గిరీశం చూస్తున్న వేపు తాను దృష్టి తిప్పి వచ్చిన మనిషి చూసును)

గిరీ : యిట్టి స్త్రీరత్నము దొరికిన కారాణం చేత నేనే అదృష్టవంతుణ్ణ అని భావిస్తాను. అయితే "పరోపకారఃపుణ్యాయ ! పాపాయపరపీడనం " అన్న న్యాయప్రకారం ఒకర్ని కాపాడి వుపకారం చెయ్యడం వుత్కృష్టమైన పుణ్యం. నిష్కారణంగా, వాడి మా నాన్న వాడు బతుకుతున్న వాడికి అపకారం చెయ్యడం పాపానికి కారణం. గనుక మా అన్నయని యెంత కష్టపడి అయినా నేను కాపాడడం విధి అని యెరుగుదునండి.

సౌజ : (కొత్తగా వచ్చిన మనిషితో) యెవరు మీరు ?

కొత్తమనిషి : జరూర ప్రయోజనం కలిగి వచ్చానండి – వర్తమానం చేయకుండా వచ్చినందుకు క్షమింపవలెను – కింద నౌఖర్లు కానరాలేదండి.

సౌజ : రండి – కూచోండి.

గిరీ : (లేచి వెళ్లి ఒక కుర్చీ తెచ్చి తన కుర్చీ పక్కను వేసి) దయచేయండి.

కొత్తమనిషి : (కూచోక) అక్కర్లేదు.

సౌజ : కూచోండి – (కొత్తమనిషి కూచొనును) తాము యెవరండి ?

కొత్త మనిషి : నేనెవరో మనవి చెయక తీరదా అండి ?

సౌజ : యే కారణం చేతనైనా పేరు చెప్పడం యిష్టం లేకపోతే చెప్పనక్కరలేదండి.

కొత్త మనిషి : నేవచ్చిన పనికి, నా పేరుతో పని లేదండి. కొన్ని కారణముల చేత నా పేరు చెప్పడముకు వీలు లేదండి. క్షమించవలెనని ప్రార్థన.

గిరీ : షేక్స్పియర్ అన్నాడు కాడా అండి 'వాట్సినేమ్' అని ? దానిని నేను చిన్న గీత ముక్కగా తర్జుమా చేశానండి 'పేరులోన నేమి పెన్నిధి యున్నది ' మన శాస్త్రాల్లో కూడా యెవరి పేరు వారు గట్టిగా ఉచ్చరించితే పాపమన్నారు. తమకు విశదమే.

కొత్త మనిషి : మరి వొకరితో అయితే కల్పించి మారు పేరు చెప్పుదును. తమ చోట అబద్ధం ఆడజాలనండి.

గిరీ : భోజరాజు ముఖం చూస్తే కవిత్వం పుట్టినట్టు, తమ ముఖం చూస్తే యెట్టి వాడికైనా నిజవేఁ నోటంట వొస్తుందండి.

కొత్తమనిషి : ఒకానొకరికి తప్ప.

గిరీ : 'సచేమాన్ ఈజ్ టు బి పిటీడ్' అనగా అట్టి మనిషి వుంటే ఆ మనిషి యెడల మనం కనికరం కలుగజేసుకోవాలి – అంతే.

సౌజ : అసత్యవఁనేది యెవరితోనూ ఆడకూడదు.

కొత్తమనిషి : మంచివారి యెడల మంచిగానూ, చెడ్డవారి యెడల చెడ్డగానూ, వుండమని మా తల్లిగారు ఉపదేశం చేశారు. అంచేత తమతో అబద్ధవాఁడనన్నాను.

సౌజ : మీ తల్లిగారు పూజ్యులే గాని, వారి ఉపదేశంలో మీరు మొదటి సగమే అవలంబించి కడం సగమూ మార్చి మనం చెడ్డవారని అనుకునేవారి యెడల కూడా మంచిగా వుండుటకు ప్రయత్నం చేస్తే, దయాపరిపూర్ణుడైన భగవంతుడు సృజించిన యీ లోకము మీకు మరింత యింపుగా కనపడుతుంది. మీకూ మీ పరిచయం కలిగిన వారికీ మరింత సౌఖ్యము కలుగుతుంది. కాక మంచి చెడ్డలు ఏర్పర్చగలిగిన వాడు యెవడు ? మంచి లోనూ చెడ్డ వుంటుంది. చెడ్డలోనూ మంచి వుంటుంది.

గిరీ : యేమి విలువైన మాటలు ! ఒక చెడ్డ మనిషి వున్నాడనుకొండి. ఒకణ్ణే అనడమెందుకు? నేనే ఆ చెడ్డవాణ్ణి అనుకొండి. అట్టి చెడ్డవాడనైన నా యెడల మంచిగా వుండడమే యోగ్యత. తమ వంటి మంచి వారి యెడల అంతా మంచిగానే వుంటారు. "అపకారికి నుపకారము నెపమెన్నక చేయువాడు నేర్పరి సుమతీ " అని కవి అన్న మాట పర్ఫెక్ట్ జెమ్ కాదా అండీ?

సౌజ : నా భావం మా బాగా ఉపన్యశించారు.

కొత్తమనిషి : (సౌజన్యారావు పంతులుతో) తమ వాక్యం గురూపదేశంగా భావించి, యిటు మీదట చెడ్డవారి యెడల కూడా మంచిగా వుండడముకు ప్రయత్నిస్తాను. తమ శిష్యరికం లభించడం నాకు పెన్నిధి. సత్పురుషుల దర్శనం సద్యోఫలం కలది. తాము మంచిలో చెడ్డ వుంటుందని శలవిస్తిరి. పరిపూర్ణమైన తమ మంచిలో చెడ్డలేదని వింటున్నాను.

సౌజ : పరిపూర్ణమైన మంచి ఒక్క భగవంతుడియందే కలదు. నా చెడ్డ లోకవేఁవెఱుగును?

గిరీ : మిషనరీ ఒరిజనల్ సిన్ అంటాడండి. మనవాళ్లు దుష్కర్మ అంటారు. దాం తస్సాగొయ్యా (బెగ్ యువర్ పార్డన్) ఆ ఒరిజినల్ సిన్, లేక కర్మ అనేది యెంత మంచివాడినైనా, యెంత కట్టుదిట్టమైన వాడినైనా రెక్క పట్టుకుని తప్పు తోవలోకి లాగుతుందండి. తమకు విశదము కానిది యేమున్నది.

సౌజ : "బలవానింద్రియగ్రామో విద్వాంసమపికర్షతి " అని గీత చెబుతూంది. యెవడిచెడ్డ వాడు దాచుకొని మంచినే పైకి కనపర్చుతాడు.

కొత్తమనిషి : ఒకానొకరు లేని మంచిని కూడా వున్నట్టు ప్రచురపరిచి లోకాన్ని భ్రమింప చేస్తారు.

సౌజ : సత్యం, అందుచేతనే మంచి చెడ్డలు మనసే యెరుగవలే గాని లోకమే వెఱుగును అని అన్నాను.

కొత్తమనిషి : నటనవల్ల కొద్ది కాలవేఁ లోకానికి కళ్లు కప్పవచ్చును గాని నిడివి మీద బంగారాన్నీ, యిత్తడినీ లోకం యేర్చేస్తుందండి. (గిరీశంతో) యేమంటారు ?

గిరీ : పంతులు గారికి నిద్రభంగవౌతుంది. మీరు వచ్చిన పనేదో -

కొత్తమనిషి : (సౌజన్యారావు పంతులుతో) స్వాభావికంగా మంచికి లోకం గుడ్డి, చెడ్డ వెతకడానికి చారెడు కళ్లు ; గనక, చూస్చూసి, లోకం ఈయన మంచివారు, అని నిర్ధారణ చేసిన తరవాత, వారు మంచివారు కాకతీరదండి - తమవంటి మంచివారు వల వేస్తే యెక్కడా కనపడడం కష్టం అండి. గనక తమ దర్శనం నాకు కావడంవల్ల యీ రోజు, నా జన్మానికల్లా సుదినంగా భావించి సంతోషిస్తున్నాను.

గిరీ : సందేహవేఁవిఁటి ?

సౌజ : మంచిగా వుండావని ప్రయత్నిస్తున్నాను. అంతకన్న నా యందు యోగ్యత యేమీ లేదు. మీరు వచ్చిన పని చెప్పారు కారు.

గిరీ : నేను కనుక్కుని తమతో వుదయం మనవి చేదునా ?

సౌజ : జరూర పని మీద వచ్చిన వారూ, పేరు చెప్పని వారూ, మీతో వారి కార్యం చెబుతారా? మీది యెంత సత్యకాలం !

గిరీ : వారికి నేనేమైనా సాయం చెయడానికి అవకాశం వుంటుందేమో అనీ, తమకు నిద్ర వేళైందనీ, మనవి చేసాను.

కొత్తమనిషి : గిరీశం గారు లోకోపకారపరులు.

సౌజ : మీకు కృతపరిచితులా ?

కొత్తమనిషి : వారిని యెరగని వారెవరండి ?

గిరీ : వారు నాయందు వుండే దయచేత అలా శలవిస్తున్నారు గాని, నన్ను అంతా యెరగడానికి నేనేపాటివాణ్ణండి. అయినా తరుచుగా లెక్చర్లు యిస్తూవుండడం చాత, వీరి వంటి సత్పురుషులు నన్ను యెరిగివుండడం కద్దు; సత్కరించడం కద్దు. వీరిని కూడా నేను చూచి వుందును. అందుచేతనే వీరు కనపడగానే, యెవరు చెప్మా చూచినట్టుందీ ! అని కలవిల పడ్డాను. వారు కూడా ప్రచ్ఛన్నులై వుందామని నిశ్చయించుకున్నారు గనుక, నేను జ్ఞాపకం తెచ్చు కోడానికి ప్రయత్నం చెయ్యను; నేను పోయి పరుంటాను. తాము ఉభయులు

మాట్లాడుకోవొచ్చును.

సౌజ : అలాగే చెయ్యండి.

గిరీ : (సౌజన్యారావు పంతులుతో) నమస్కారం. (కొత్తమనిషితో) మీరు బ్రాహ్మలా ?

కొత్తమనిషి : కాను.

గిరీ : (కొత్త మనిషితో) అయితే దాసోహం!- టు ది అన్నోన్ (నిష్కమించుతూ గుమ్మము దగ్గరకు వెళ్లి తిరిగి చూసి కొత్త మనిషిని బతిమాలుకున్నట్లు అభినయించి, వెళ్లును.)

సౌజ : గిరీశం గారు కవి - మహాయోగ్యవైన చిన్నవాడు.

కొత్తమనిషి : వితంతువులను పెళ్లాడడం, యాంటీనాచీ కూడా మంచికి అవశ్యకవేఁనాఅండి?

సౌజ : వితంతువులను, యిష్టమైతే పెళ్లాడవొచ్చును. లేకుంటే మానవొచ్చును. మంచితో దానికి పని లేదు. గాని వేశ్యాసంసర్గ కలవాడు యెన్నడూ మంచివాడు కానేరడు.

కొత్తమనిషి : అంతేనా అండి, లేక వేశ్యను చూడరాదు; వేశ్యతో మాటాడరాదు; వేశ్య పాట వినరాదు అని నిర్ణయం కూడా వున్నదా అండి ?

సౌజ : అలాటి నిర్ణయం వుంటే మరీ మంచిది.

కొత్తమనిషి : తమరు యాంటినాచ్ అనుకుంటాను.

సౌజ : ఔను.

కొత్తమనిషి : (చిరునవ్వు నవ్వుతూ) గిరీశం గారూ యాంటీనాచే కదా అండి ?

సౌజ : మీకు తెలియదా ? ఆయన యాంటినాచికి గురువు.

కొత్తమనిషి : ఆయన నాకు కూడా గురువులేనండి ?

సౌజ : అలాగనా ? నాకు చాలా సంతోషం.

కొత్తమనిషి : యీ విషయంలో చాలా కాలవాఁయి నాకు ఒక్క సందేహం వుండిపోయింది; క్షమిస్తే మనవి జేస్తాను.

సౌజ : చెప్పండి - తప్పేమి ?

కొత్తమనిషి : వేశ్యలను పాటకు పిలవకపోతే వాళ్లు బతకడం యెలాగండి ?

సౌజ : పెళ్లి చేసుకుంటే సరి.

కొత్తమనిషి : గిరీశం గారిలాంటి వారిని అనా తమ అభిప్రాయం.

సౌజ : యేమి మాట అన్నారు ! రేపో నేడో అయ్యన్న ఒక పవిత్రమైన వితంతువును పెళ్లికానైయున్నారు గదా, వేశ్యనా పెళ్లాడతారు ?

కొత్తమనిషి : జపాన్ దేశంలో గెయిషాలని వేశ్యలు వున్నారనీ, వాళ్లని గొప్పగొప్పవారు కూడా పెళ్లాడతారనీ యీ గిరీశం గారే కాబోలు చెప్పగా విన్నాను. జపాన్ దేశం గొప్ప దేశం అని అంటారండి ?

సౌజ : ఔను గాని, గొప్పదేశంలో వున్న చెడ్డనే మనం అవలంబించాలా ? గిరీశం గారు అట్టి అపవిత్రమైన పనికి ఇయ్యకొనరు.

కొత్తమనిషి : అయితే పెళ్లిచేసుకోగోరిన వేశ్యలకు కోరతగిన వరులు దొరకడం యెలాగండి? లేక యెట్టివారైనా సరే అని తమ అభిప్రాయమా అండి ?

సౌజ. : యీ సంగతి యింకా నేను బాగా ఆలోచించలేదు - వేశ్యలు విద్యలు నేర్చి, యితర

వృత్తులవల్ల సత్కాలక్షేపము చెయ్యరాదా ?

కొత్తమనిషి : అట్లా చేస్తే, తమ వంటివారు వాళ్లని వివాహమౌదురా ?

సౌజ : యేం ప్రశ్న ? నేను యెన్నడూ వేశ్యను పెళ్లాడను. నా యెత్తు ధనం పోస్తే వేశ్యను ముట్టను.

కొత్తమనిషి : ప్రమాదం వల్ల వేశ్య శరీరం తమకు తగిలితే ?

సౌజ : (నవ్వుతూ) తగిలిన శరీరం కోసేసుకుంటాను. చిత్రమైన ప్రశ్నలడుగుతున్నారు !

కొత్తమనిషి : వేశ్యజాతి చెడ్డ కావచ్చును. గాని తాము శలవిచ్చినట్టు, చడ్డలో మంచి వుండకూడదా ? మంచి యెక్కడనున్నా గ్రాహ్యం కాదా అండి ?

సౌజ : మంచి యెక్కడనున్నా గ్రాహ్యమే. గాని మీరు వచ్చిన పని చెప్పారు కారు ?

కొత్తమనిషి : నా పని మట్టుకు మిమ్మల్ని చూడడమే.

సౌజ. : చూడడానికి నిశీధ వేళ రావలెనా ?

కొత్త మనిషి : మీ పని మించిపోకూడదని అట్టివేళ వచ్చాను.

సౌజ : మించిపోయే పనులేవీ నా పనులు లేవే ?

కొత్త మనిషి : దురవస్థలో వున్న వారి పనులల్లా తమ స్వంత పనులుగానే యోచింతురని లోకుల వల్ల విన్నాను. మరేం లేదు. అవధాన్లు గారి కేసులో గట్టి సహాయం చెయ్యగలిగిన వారి నొకరిని నేను యెరుగుదునండి.

సౌజ : అలాగైతే మిమ్మల్ని మా పాలిటి దేవుణ్ణిగా భావిస్తాం.

కొత్త మనిషి : అంతమాట నాకు దక్కాలి గదా అండి ?

సౌజ. : యేమి అలాగ అంటున్నారు ?

కొత్త మనిషి : మరేమీ లేదు. ఆ కార్యసాధదనం ఒక వేశ్యవల్ల కావలసి వున్నది. అదీ చిక్కు.

సౌజ : డబ్బు యిద్దాం.

కొత్త మనిషి : ఆ వేశ్య ద్రవ్యానికి సాధ్యురాలు కాదండి.

సౌజ. : అయితే మరేమి కోరుతుంది ?

కొత్త మనిషి : ఆమె కోరిక అసాధ్యవఃది తలుస్తానండి.

సౌజ : అయినా యేమిటో చెప్పండి.

కొత్తమనిషి : చెప్పితే మీకు ఆగ్రహం రావడమే కాని, కార్యం వుండదనుకుంటానండి.

సౌజ : తనను వుంచుకోమంటుందా యేమిటి! అది యెన్నడూ జరిగే పని కాదు.

కొత్తమనిషి : ఆ ముసలి బ్రాహ్మడి దురదృష్టం ! మనవేం చెయగలవంఃడి ?

సౌజ : యెంత బుద్ధిహీనురాలు! అసందర్భమైన యిలాటి కోరిక కోరతగునా ? మీరెలా మోసుకొచ్చారు యింత అసంభావితమైన మాట ?

కొత్తమనిషి : వ్యవహార విషయములు మాట్లాడుతూన్నప్పుడు మంచైనా చెడ్డైనా ఉన్న మాటలు నాలుగూ అనుకోవడం విధాయకం గదండి. ఆ మనిషి తలకి తగని వెర్రి కోరిక పెట్టుకుంది అనే మాట అన్నం తినే మనిషిల్లా యెరగడా అండి ?

సౌజ : నేను మన్మధుణ్ణా నన్ను వలిచింది ?

కొత్తమనిషి : మిక్కిలీ మంచివారని కాబోలు.

సౌజ : సాని దానికి మంచితో పని వుండదు,. ఇది యేదో యెత్తైవుండాలి.

కొత్తమనిషి : మృచ్ఛకటిక చదివిందేమోనండి.

సౌజ : వసంతసేన లాంటి మనిషి వెఱ్రి కవీశ్వర్ల కల్పనలో వుండాలి గాని లోకంలో వుండదు. యేదో యెత్తు. అందుకు సందేహం వుండదు - సాధనాంతరం లేదో ?

కొత్తమనిషి : తమరు ప్రశ్నలు అడుగుతారు. విన్న మాట మనవి చేస్తే ఆగ్రహిస్తారు. యేం సాధనం ?

సౌజ : శ్రీకృష్ణుడి అనుగ్రహం వల్ల ఆగ్రహమనే వస్తువను చంపుకోవడముకు సదా ప్రయత్నం చేస్తున్నాను. స్ఖాలిత్యం కనపర్చారు. కృతజ్ఞుడను. చెప్పవలసినది చెప్పండి.

కొత్తమనిషి : తమకు వుంచుకోవడం మనస్కరించకపోతే, తనను వివాహము కావచ్చునని కూడా ఆ మనిషి అభిప్రాయము.

సౌజ : మంచివారిని హేళన చెయ్యవలసినదని కూడా మీ తల్లిగారి ఉపదేశం కాబోలు ?

కొత్తమనిషి : మీ శ్రీ కృష్ణుని మీద ఆన - మీ యెడల నాకు అమాయకమైన భక్తి కలదు. తమని యెడల తృణీకార భావం నా హృదయమందు యెన్నడూ పుట్టదు. నమ్మండి. రాయభారి మోసుకు వచ్చే మాటలకు రాయభారిని తప్పుపట్టడం ధర్మం కాదు. యివి జరిగే మాటలని నేను మనవి చెయ్యలేదు. వున్న మాట మనవి చేస్తే, వకీళ్లు గనక వేశ్య పెట్టిన చిక్కు విప్పజాలకపోతారా అని మనవి చేశాను.

సౌజ : వేశ్యలకు వకీళ్లు సమదంతా అనా ? (నవ్వి) నేను మట్టుకు వోడిపోయినానని వొప్పుకుంటున్నాను. యెగతాళీలో దించకండి - వేశ్య డబ్బొల్లక పోదు. ద్రవ్యం కోరమనండి, ఆయనైనా యిస్తారు. నేనైనా యిస్తాను.

కొత్తమనిషి : అందాకా యెందుకండి ? తమ దాకా అక్కరలేదు. ఆ బ్రాహ్మడికి వుపకారార్థం నేనే యిస్తును. ఆ మనిషి ద్రవ్యానికి సాధ్యురాలు కాదని మనవి చేశాను ; నమ్మరా?

సౌజ : అన్నట్టూ, మీరు గిరీశం గారి శిష్యులమంటిరి గదా ? మీరు యాంటినాచ్ కారా ? అయితే, వేశ్యవల్ల యీ భోగట్టా యావత్తూ మీకు యెలా వొచ్చింది ? యిదంతా యెగతాళా? కుట్రా ?

కొత్తమనిషి : నమ్మనివారితో యేమి చెప్పను ? యిది కుట్రా కాదు ; యెగతాళీ కాదు. నేను అక్షరాలా యాంటీనాచ్‌నే. వివేకలేశం వున్న వారు యెవరు యాంటినాచ్ కారండి? గాని, విధికృతం చేత నాకు వేశ్యాసంపర్గ తప్పింది కాదు.

సౌజ : యేమిటో ఆ విధికృతం ?

కొత్తమనిషి : ఇది ! (కొత్తమనిషి నెత్తిని వున్న పాగా తీసి జుత్తును జారవిడచి ; వెనకకు తిరిగి తొడుగుకున్న కోటు విడచి, కప్పుకున్న శాలువ వలెవాటుగా వేసికొని సౌజన్యారావు పంతులు వేపు తిరిగి) నా వూరూ పేరూ అడిగితిరి. వూరు విజయనగరం ; పేరు మధురవాణి !

సౌజ : (మొదట ఆశ్చర్యమగ్నుడై, యోచన పైని కోపావేశము కలిగి నిలిచి) యేమి మోసము జరిగినది !

మధు : గురువుల వుపదేశం గురువలే మరవకూడదు. చెడ్డలో కూడా మంచి వుండవచ్చును.

కాక మంచి చెడ్డలు యెంచే వారెవరు ?

సౌజ : యేమి దగా !

మధు : నిర్మలమైన అంతఃకరణతో వస్తిని, నిజం దేముడెరగవలె, దగా అని తోచినది ; యేమి చెయ్యగలను ? వెళతాను.

సౌజ : శీఘ్రంగా వెళ్లవచ్చును.

(మధురవాణి పాగా కోటూ విడిచి గుమ్మము వరకు వెళ్లును)

సౌజ : నిలు నిలు – (మధురవాణి తిరిగి వచ్చి, కొంచము యెడముగా యెదట నిలుచును)

సౌజ : పాగా, కోటూ మరచి పోయినావు.

మధు : అంతేనా ? మనసే మరచి పోయినాను ; కొదవేవిఁటి ? (తిరిగి రెండడుగులు వెళ్లును.)

సౌజ : మాట !

మధు : (తిరిగి చూసి) యీమాటు యేం మరిచానండి ?

సౌజ : నువ్వు మరవలేదు, నేనే మరిచాను. లుబ్ధావధాన్లుగారి మాటేమిటి ?

మధు : తమ మంచి లోక ప్రసిద్ధమైనప్పటికీ, ఆయన యందు తమకు అట్టే అభిమానం భగవంతుడు పుట్టించలేదు.

సౌజ : ఆయనను కాపాడడముకు న్యాయమైన పని యేమి చెయ్యమన్నా చేస్తాను. అనేక సంవత్సరములాయ, వేశ్య అన్నది నా యింటికి రాలేదే ? నేను వేశ్యతో యెన్నడూ మాట్లాడలేదే ? యీనాటికి వ్రతభంగమైనది గదా అని అపారమైన విచారములో మునిగివున్నాను.

మధు : తమరు ప్రాజ్ఞులు ; వ్రతభంగమేది ?

సౌజ : నిశిరాత్రి వేళ పడకింటిలో వేశ్యను పెట్టుకుని మాట్లాడడం కన్న యింకా యేమి కావలెను ?

మధు : తమరు నన్ను రప్పించ లేదే ? వేశ్యలు పార్టీలైతే, వకీళ్లు కేసులు పట్టరో ?

సౌజ : పడతాం, పట్టం ; యేమైనా నువ్వు పార్టీవైనా కావే ?

మధు : కాను – గాని మీపార్టీని కాపాడే మనిషిని, నేను యెవతెనైతేనేమి – నను చూడకూడదా? అది అలా వుండగా వేశ్యలము దేవాలయములలో భగవంతుణ్ణి చూడడమునకు పోవచ్చును గాదా ? సత్పురుషులైన తమవంటి వారి దర్శనమునకు మాత్రం నిరోధమా?

సౌజ : "మంచివారు, మంచివారు" అని పలుమారు అంటూ వుంటే నాకు లజ్జగా వుంది. ఆమాట మరి అనకు – చూడరావచ్చును గాని రాత్రివేళ పడకింట్లోనా !

మధు : వేశ్యనని వర్తమానం చేస్తే పగటి వేళ చూతురో ?

సౌజ : నా శత్రువులు యెవళ్లో నిన్ను నా దగ్గిరకు పంపారు (నఖశిఖ పర్యంతం నిదానించి) యెంతటి వాళ్లైనా వుంటారు !

మధు : అల్లాగైతే తమ మంచే తమకు శత్రువై వుండాలి. మీ కార్యం నిర్వహించి డబ్బు ఒల్లనప్పుడు కుట్రా కూహకం లేదని నమ్మురా ?

సౌజ : అంత మంచిమనిషివి అయితే, పాపము ఆ బ్రాహ్మడికి వుపకారం నీవు చెయ్యరాదా ? మధ్య నాకు గండగొత్తేరేమి ?

మధు : నేను మంచి దాననని నమ్మగలరా ?

సౌజ : ఆ బ్రాహ్మణ్ణి కాపాడితే నమ్మినా ?

మధు: అయితే, ఒక తుని తగువు మనవి చేస్తాను.

సౌజ : అట్టే సేపు నువ్వు నా యెదట గానీ నిలిచి వుంటే, నువ్వు యే తగువు తీరిస్తే ఆ తగువువకు వొప్పుదల అవుతానేమో అని భయవేస్తూంది.

మధు : (ముఖము పక్కకు తిప్పి) ఒక్క చిన్న ముద్దుకు కరువో ?

సౌజ : అంతటితో కార్యం నిర్వహిస్తావా ?

మధు : యేం జెయనూ, మరి ?

సౌజ : నా వ్రత భంగం చెయ్యడవేనా నీ పట్టుదల ?

మధు : అడుగు మెట్టుకు దిగానని మెప్పు లేదు గదా ? యిష్టం లేని పని యేల చేయించవలె? శలవు. (రెండు అడుగులు వెళ్లును.)

సౌజ : ఆగు (మంచము మీద కూర్చుని - దుప్పటీ కప్పుకుని) కూచో.

మధు : కూచోను.

సౌజ : వెయ్యి రూపాయలిస్తాను. తీసుకుని బ్రాహ్మణ్ణి కాపాడు.

(మధురవాణి తిరిగి వెళ్లబోవును.)

సౌజ : వెళ్లకు - నీకు ముద్దా కావాలి ? యేం వెర్రి మనిషివి ! యేమి లాభం ?

మధు : నాకు తెలియదు.

సౌజ : తప్పదూ ?

మధు : తప్పదనుకుంటాను.

సౌజ: అయితే విధిలేక వొప్పుకుంటున్నాను. చిత్రం ! వెయ్యిరూపాయల కంటె వక ముద్దు యెక్కువ విలవా ? - సరే - నువ్వు చేసే సాయవేదో చెప్పు.

మధు : తెల్ల బియ్యం, పాటి మానికా - లుబ్ధావధాన్లు గారు వివాహమైన పిల్ల ఆడ పిల్ల కాదు.

సౌజ : (ఆశ్చర్యముతో) యేమిటీ !

మధు : మరచితిని - అందుతో సంబంధించినవారికి యెవరికన్నీ హాని రాకుండా కాపాడతావని శలవిస్తేనే కాని పేర్లు చెప్పజాలను.

సౌజ : లేకుంటే చెప్పవా ?

మధు : చెప్పను.

సౌజ : లుబ్ధావధాన్లుగారి వల్ల యెవరికిన్నీ బాధలేకుండా కాస్తాను. ఆయనకు కాక ఇతరులు యెవరికైనా హాని చేసి వుంటే, నా వశం కాదు.

మధు : చాలును. యిహ చెబుతాను. కరటక శాస్తుల్లుగారు వారి శిష్యుడికి ఆడ వేషం వేశి పెళ్లిచేశారు.

సౌజ : కరటక శాస్తుల్లా గుంటూరు శాస్తుల్లు !

మధు : అవును. కొంచం చిరి గెడ్డం అంటించుకున్నారు ; అంతే భేదం -

సౌజ : ఔరా ? అతగాడి దారుణం !

సౌజ : యెన్నాళ్లైంది చీకట్లోంచి వెలుతురులోకి వురికి ?

గిరీశం : (వూరకుండును.)

సౌజ : (మధురవాణితో) నువ్వు చెప్పగలవు.

గిరీశం : యెన్నాళ్లైతేనేమండి ? ట్రూ రిపెంటెన్సుకు ట్వెంటీ ఫోర్ అవర్సు చాలదా అండి?

సౌజ : ఔరా ? నీలాంటి ఆషాఢ భూతుల వల్ల నీ గురువు గారు యెంత సులభంగా దగా పడతారూ ! అరె, నన్ను కూడా భ్రమింపజేస్తివే ! నిన్ను మరి చేరనివ్వ వద్దనీ, బుచ్చమ్మను పూనాలో విడోజు హోముకు పంపమనీ మీ గురువు గారి పేర టెల్లిగ్రాం యిస్తాను. ఆమె చదువుకుని ప్రాజ్ఞురాలై తన యిష్టము వచ్చిన వారిని పెళ్లి చేసుకుంటారు. లేకుంటే మానుతారు. రిఫారము అయితినని గదా నీవు చెప్పితివి. నిజమైతే, కాలేజీలో ప్రవేశించి, పై పరీక్షలకు చదువుకో, నీ ప్రవర్తన బాగున్నంత వరకు ద్రవ్య సహాయం చేస్తాను. బుద్ధి తెచ్చుకుని బతుకు, మధురవాణిని డెవిలంటివే ? నీవే డెవిల్. ఆమె నీ అయోగ్యత అయినా నాక్కి అడిగితే గాని చెప్పింది కాదు. వక సత్యకాలపు బ్రాహ్మడిని కాపాడమేకాకుండా దుర్మార్గుడవైన నీ చేతిలో పడకుండా బుచ్చమ్మను కాపాడింది. నాకు వక మహోపకారం కూడా చేసింది. గనుక, నా సంతోషమును తెలియచేయుటకు, యిదిగో ఆమెతో షేక్‌హేండ్ చేస్తున్నాను (షేక్‌హేండ్ చేయును) నెపోలియన్ ! తక్షణం యింట్లో నుంచి పైకి పో !

(గది గుమ్మం దాటి)

గిరీ : డామిట్ ! కథ అడ్డంగా తిరిగింది.

(తెర దించవలెను)

కన్యాశుల్కం ఒక అపూర్వ సృష్టి

కన్యాశుల్కం ఆధునిక భాషా సాహిత్యాల అపూర్వ సృష్టి ; అది వాటి ఆదికావ్యం కూడా.

ప్రజ లెరగని సంస్కృతంలో కావ్యాలు రాయడం, చదవడం 11వ శతాబ్దం వరకూ అలవాటై వుండేది. ఆ అలవాటును వదిలి రాసిన మొట్టమొదటి తెలుగు మహాకావ్యం, ఆంధ్ర మహాభారతం. అంచేత పూర్వ భాషా సాహిత్యాల విషయంలో, అది అపూర్వ సృష్టి. ఆ వొరవడిలో, చిన్న చిన్న మార్పుల్తో, భాషా సాహిత్యాలు ఎనిమిది శతాబ్దాలు సాగిపోయాయి.

పందొమ్మిదో శతాబ్దం చివర్లో, అంతకు ముందరి తీరు తెన్నుల్ని పూర్తిగా వొదిలిపెట్టి రాసిన మహాకావ్యం, కన్యాశుల్కం ; కొత్త భాషా సాహిత్యాలకు వొరవడి అయిన ఆదికావ్యం.

పుక్కిటి పురాణ గాథల యితివృత్తాలు, పండితులకే కొరకరాని కొయ్యగా వున్న భాషా శైలి, ఉచితానుచితాల్ని పట్టించుకోని సంవిధానం, అవాస్తవాలు, అహేతుకాలు యథార్థ జీవితానికి పొసగనివి ; కాబట్టి వాటిని పూర్తిగా వదిలిపెట్టి; యథార్థ జీవిత యితివృత్తంతోనూ, సహజం, సులభం అయిన వాడుక బాషతోనూ, ప్రగతి చింతనతోనూ - విలువైన సాహిత్య ప్రమాణాల్ని జతచేసి రాసిన కన్యాశుల్కం, కొత్త భాషా సాహిత్యాలకు నాంది అయ్యింది. ఆ విధంగా అది ఆధునిక యుగానికి ఆదికావ్యమయ్యింది.

తొలి దశకు పరిమిత శిష్టజన శ్రవ్యకావ్యమైన ఆంధ్ర మహాభారతం ప్రతినిధి అయినట్టుగానే, యిప్పటివరకూ సాగుతూవున్న రెండో దశకు - అంటే ఆధునిక భాషా సాహిత్యాల దశకు ప్రతినిధి, విశాల ప్రజానికానికి అందుబాటులో వున్న దృశ్యకావ్యం, కన్యాశుల్కం.

అన్నిటికంటె ముఖ్యంగా, అది సామాజిక, సాహిత్య ప్రయోజనాల మేలు కలయిక.

శతాయుష్షు

కన్యాశుల్కం మొట్టమొదటి ప్రదర్శన 1892 ఆగస్టు 13న, విజయనగరంలో జరిగింది. రాసిందెప్పుడో స్పష్టంగా తెలియదు. కాని తొలి ప్రదర్శనకు ఐదేళ్లు ముందర రాయడం జరిగిందనుకోవడానికి అవకాశం వుంది.[1] నాటక కర్త గురజాడ వెంకట అప్పారావు వయస్సప్పటికి ముప్పయ్యేళ్లు. దీనికి ముందర, ఆయన తెలుగులో చెప్పుకోదగ్గదేదీ రాసినట్టు లేదు. తొలి ప్రదర్శన నాందీ ప్రస్తావనలో, ఆయన ఇంగ్లీషు కవిత్వ పఠనాసక్తిని గురించీ, ఇంగ్లీషు రచనా వ్యాసంగాన్ని గురించీ మాత్రం చెప్పబడింది.

---

1. చూ కన్యాశుల్కం కృతి సమర్పణ.

ఈ నాటకం మొదటి ప్రచురణ 1897లోనూ, రెండోది 1909లోనూ జరిగాయి. మొదటి ముద్రణకు చాలా దిద్దుబాట్లు పెద్ద మార్పులు, కూర్పులు చేశాక రెండోది వెలువడింది. తొలి ప్రదర్శనకు, తొలి ముద్రణకు మధ్య కాలంలో, దాని రచనకు ఉత్తేజన కలిగించిన విజయనగరం మహారాజా ఆనంద గజపతికి (1850 - 1897) అంకిత సమర్పణ జరిగింది.

సుమారు శతాబ్దికాలంలో, కన్యాశుల్కం ముద్రణలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. ప్రదర్శనలు వేలసార్లు జరిగాయి. తొలి ప్రదర్శన జరిగిన 1892 నుండి యిప్పటి వరకూ అది మరుగున పడడం గాని, మరపున పడడం గాని జరగలేదు. కన్యాశుల్కం యింత కాలమూ సజీవంగా నిల్చివుంది.[2] భారత, భాగవతాల వంటి పూర్వకాలపు మహాకావ్యాలు తప్ప, ఏ కావ్యమూ యిటువంటి గౌరవం పొందలేదు.

కన్యాశుల్కానికున్న యింకో గొప్పదనం, దాని పండిత పామరజన రంజకత్వం, ప్రతిఒక్క పాత్ర దాని తరహాకు ఒక ప్రతీక. మాటలు వేమన పద్యాల్లాగా నానుడులు, సూక్తులూ అయ్యాయి. ఇతివృత్తం తెలుగు దేశంలోని ఒక కొద్ది ప్రాంతానికీ, తెలుగు ప్రజలలోని ఒక చిన్న విభాగానికీ చెందినదే అయినా, అది సార్వజనీనం అయ్యింది. విషయం నూరేళ్ల క్రితవుదే అయినా సార్వకాలీనం అయ్యింది. ఏ కొద్దిమందికో, ఏ కాలానికో చెందినదైనప్పటికీ, దాని హేతుబద్ధం, నైతికం, మానవతాపూరితం అయిన ప్రగతి భావాలూ, మనోహర శిల్పం యిందుకు కారణం.

నాటక కథలో ఎక్కువ భాగం జరిగిన చోట్లు విజయనగరానికి చేరువగావున్న అగ్రహారాలు, కాలం, సుమారుగా ఒక శతాబ్దం క్రితం. ఆ కాలంలోని తెలుగు దేశపు స్థితిగతులకు కన్యాశుల్కం ప్రతిబింబం, మాటలు అచ్చమయిన తెలుగ నుడికారాలకు ప్రతిధ్వనులు.

2 కన్యాశుల్కాన్ని మొట్టమొదట ప్రదర్శించిన జగన్నాథ విలాసినీ నాటక సమాజం, దాన్ని ఎన్నిసార్లు ప్రదర్శించిందో తెలియదు. కాని గురజాడ 1908 సెప్టెంబరు 26న, ఆనంద గజపతి దత్తత తమ్ముడు విజయరామ గజపతికి రాసిన ఉత్తరాన్ని బట్టి, ఆ సమాజం ఆ తేదీకి దరిదాపుల్లో ప్రదర్శించినట్టు, విజయరామ గజపతి నాటకకర్తను ఆహ్వానించినట్టు, ఆయన పనుల వొత్తిడివల్ల వెళ్లలేక పోయినట్టూ తెలుస్తుంది.

కన్యాశుల్కాన్ని "వందసార్లకు పైగా తెలుగు దేశం నానా ప్రాంతాల్లోనూ ... నేను ప్రదర్శించాను " అని అబ్బూరి రామకృష్ణారావు (1896 - 1979) దక్షిణ ఢిల్లీ గురజాడ స్మారక సంచికలో రాశారు. దాన్ని తాను వందసార్లకు పైగా ప్రదర్శించినట్టు స్థానం నరసింహారావు కూడా తెలిపారు. నటరాజ కళాసమితి (శ్రీకాకుళం) పాతికేళ్లలో 350 సార్లకు పైగా ప్రదర్శించినట్టు దాని రజతోత్సవ సంచిక (1980) లో ప్రకటించింది.

"పనికిమాలిన రెండు బాపన కుటుంబాల ఉదంతము వర్ణించి సార్వజనీనతను, తాత్కాలీన సమస్యలు రెండు మూడింటిని ప్రతిపాదించి సార్వకాలీనతను, మారుమూల కళింగ దేశములోని కుగ్రామములను చిత్రించి సార్వదేశీయతను సంతరించుకొనిన కన్యాశుల్క నాటకము ఈ విషయమున ఒంటరి - వేకువ జామున వేగుజుక్క వలె " అని సర్దేశాయి తిరుమలరావు "కనాశుల్క నాటక కళ " అన్న గ్రంథంలో, యీ విషయాన్నే వేరు మాటల్లో చెప్పారు.

పసితనంలో వున్న కన్నకూతుళ్లను, కాటికి కాళ్లు చాచుకొని వున్న ముసలి వాళ్లతో పెళ్లికి అమ్ముకునే దారుణ బుద్ధులు ప్రబలంగా వున్న పరిస్థితులు అప్పటివి. ఇప్పటి వరశుల్కాల దారుణ పర్యవసనాలకు తీసిపోనివి, అప్పటి కన్యాశుల్కాల దారుణ పరిస్థితులు. పరమమూర్ఖత్వం, ధనాశ కరడు కట్టివున్న ఒక అగ్రహారీకుడు (అగ్నిహోత్రావధాన్లు) , దాదాపు ఎనభై ఏళ్ల తాత వయస్సున్న యింకో అగ్రహారీకుడితో (లుబ్ధావధాన్లు) పెళ్లికి తన పసిబిడ్డను (సుబ్బి) అమ్ముకోడానికి బేరం కుదుర్చుకుంటాడు. దీనికి ముందర పెద్ద కూతురికి (బుచ్చెమ్మ) యిటువంటి పెళ్లేచేసి విధవను చేశాడు. అయినా బుద్ధి రాదు. పిల్ల తల్లికి (వెంకమ్మ) యీ పెళ్లి ఎంతమాత్రమూ యిష్టం లేదు. తండ్రి తాంబూలం యిచ్చేశాను తన్నిక చావండని మొండికెత్తుతాడు. తల్లి నూతిలో దూకినా పెళ్లి సన్నాహాలు ఆగలేదు. ఈ దురవస్థ తప్పించడానికి పిల్ల మేనమామ (కరటకశాస్త్రి) పూనుకొని, చిత్రమైన పథకంచేసి పెళ్లి తప్పిస్తాడు. పెళ్లి వ్యవహారమంతా అభాసు పాలవుతుంది.

ఇంకోపక్క, ఒక దగాకోరు (గిరీశం) మాయ మాటలు నమ్మిన మొదటి కూతురు (బుచ్చమ్మ), విధవా వివాహం చేసుకోడానికి వాడితో లేచిపోతుంది. మొత్తం మీద కథ కొందరికి అడ్డం తిరిగినా , సుఖాంతం అవుతుంది. నాటకంలో కన్యాశుల్క వివాహం ప్రధాన విషయమైతే, విధవా వివాహ సమస్య అంతర్నాటకం; అంతర్లీనంగా వేశ్యా సమస్య.

నిడదవోలు వెంకటరావు మాటల్లో చెప్పాలంటే - "కన్యాశుల్క నాటకము కేవలము నాటకమే కాదు. అది యానాటి తెలుగు వారి రాజకీయ,సాంఘిక, సాహిత్య జీవనమునకు అద్దము వంటిది. సంఘములో కరడుగట్టిన దోషములనే కాక, ప్రాచ్య, పాశ్చాత్య నాగరికతా సంఘర్షణలో సంఘ పరిస్థితులు, చరిత్ర చక్కగా నిరూపించే ఒక విజ్ఞాన కోశము వంటిది, ఇది జీవద్భాషలో రచింపబడుట. ఇందులో అర్థములేని పదాలకు, అవగాహన కాని భావాలకు చోటే లేదు. ప్రతిపదము, ఒక చరిత్రతో, ఒక అర్థముతో తొణికిసలాడుచుండును."[3]

అప్పటి జీవితంలోని రకరకాల వికృతాలు, దుర్జనత్వాన్ని ప్రతిఘటించే సజ్జనత్వం కథా గమనంలో అడుగడుగునా ఎదురవుతాయి. చిత్రాతి చిత్రమైన సన్నివేశాలు, ఎన్నో తరహాల పాత్రలు ఆదినుండి అంతం వరకూ కళ్లకు కట్టినట్టు కనిపిస్తాయి. పాత్రల పోలికలున్న వాళ్లు, బుద్ధిలో, నడతలో, - మనం స్వయంగా ఎరిగున్న వాళ్లకు పూర్వీకులేమో అనిపిస్తారు. అంటరానితనాన్ని మించిన హిందూ సమాజ కఠిన శిక్షకు గురి అయిన వేశ్యావృత్తిలోని పాత్ర (మధురవాణి) చిత్రణ అక్షరాలా సాటిలేనిది ; నాటకకర్తనేసమ్మోహితుణ్ని

3. మద్రాసు తెలుగు మహాజన సభ ఆరవ వార్షిక సంచిక, 1961 మార్చి.

చేసింది. సహజ సజీవ భాషలో అమాయకత్వం, చమత్కారం, అజ్ఞానం, మొరటుతనం, దగాకోరుతనం, పెంకెతనం, సౌజన్యం, పరోపకారబుద్ధివంటి వెన్నో మారుమోగుతూ వుంటాయి. నాటకం ముగిసే సరికి, పరమాద్భుతమైన ఇంద్రజాలం ముగిసినట్టనిపిస్తుంది. మనసులో మానవత్వం మొలకలెత్తుతుంది.

భాషా సాహిత్యాలు, సమాజం

నాటక కర్త ఉద్దేశించింది భాషా సాహిత్యాల ఆధునీకరణ, విప్లవీకరణే కాదు; సాహిత్యం సాధనంగా సమాజ ఆధునీకరణ. విప్లవీకరణ కూడా, ఇందుకు స్పష్టమైన అవగాహనతోనూ, గట్టి దీక్షతోనూ, ఆయన మొదలు పెట్టిన ఉద్యమానికి కన్యాశుల్కం నాందీ వాచకం.

సాంఘికానుబంధంలేని భాషా సాహిత్యాలు, పునాదులులేని గాలిమేడలు, వాటి అంతస్సంబంధాన్ని, అనుబంధాన్ని నిరూపించడానికి గురజాడ సృష్టించిన అమర కావ్యం, మనోహర శిల్పం కన్యాశుల్కం.

సకల విషయాల్లాగానే బాష, సాహిత్యం సమాజ సృష్టి. సమాజం నుండి భాషా సాహిత్యాల్ని వేరు చేయడం, వాటి అంతస్సంబంధాన్ని భగ్నం చేయడమే. ఈ అక్రమం ఆదికాలం నుండి యిప్పటి వరకు అనేక విధాల సాగిపోతూనే వుంది. ఈ అపరాధాన్ని తప్పనిసరిగా నిషేధించ వలసిన అవసరాన్ని స్పష్టమైన అవగాహనతో నిరూపించడమూ, అందుకు మార్గదర్శకంగా కావ్యాన్ని రాసి చూపడమూ గురజాడ పూనుకునే వరకు ఎవ్వరూ చెయ్యలేదు.[4]

ఈ సందర్భముగా గురజాడ 1911 జనవరి 12న డైరీలో రాసిందాన్ని గమనించాలి: "వీరేశలింగం పండితులు నిశ్చయముగా మహాపురుషుడు. సాహిత్యములో ఒక శాఖ చేసి, సంఘములో పురోభివృద్ధి పంథా లేవదీసిన వాడు". దీనినిబట్టి బుర్రా శేషగిరిరావు "సాహిత్య రచనతో సాంఘిక సేవ చేయడమనేది, అప్పారావు గారికి వీరేశలింగం గారి రచనల వల్ల స్ఫురించి వుంటుంది" అని, "శ్రీ గురజాడ అప్పారావు గారి డైరీలు" అన్న పెద్ద వ్యాసంలో వ్యాఖ్యానించారు. అయితే వీరేశలింగం సాహిత్యాన్ని సంఘ సంస్కరణోద్యమం ప్రచారానికి, ఆందోళనకూ సాధనంగా ఉపయోగపెట్టగా, గురజాడ దానికి అపూర్వమైన కావ్యశిల్పాన్ని కూడా అమర్చారు.

4. "క్లిష్టమైన సాంఘిక పరిస్థితులున్న ఆధునిక జీవితాన్ని నాటక కర్తలు పట్టించుకోడం" లేదు అన్నది కన్యాశుల్కం రెండో కూర్పు పీఠికలో ఆయన చేసిన ఫిర్యాదు. దీనికి విపులీకరణ ఆనంద గజపతి దత్తత తమ్ముడు విజయరామ గజపతికి ఆయన 1908 సెప్టెంబరు 28న రాసిన ఉత్తరంలో యిలా వుంది. "పుష్కలమైన అనంతమైన సంఘటనలతో నిండి వున్న ఎంతో గాంభీర్యమూ వైవిధ్యమూగల నేటి జీవితాన్ని వీక్షించక ప్రపంచ ప్రసిద్ధికెక్కిన ప్రాచీన కాల్పనిక కథలనుంచి రచయితలు ఎందుకు యితివృత్తాలు స్వీకరిస్తారో అర్థం కాక నాకు ఆశ్చర్యం వేసింది. ఈ కారణాల వల్ల నేను వాస్తవ జీవితం నుంచి సమకాలీన యితివృత్తాన్ని స్వీకరించి దానిని తెలుగున వాడుక భాషలో నాటకంగా రూపొందించాను."

ఇదే కాదు. ఆయన కది "ఎవరిని సంతోష పెట్టడానికైనా వదులుకోలేని ప్రజల ఉద్యమం" కూడా.

భాషా సాహిత్యాల సాంఘికానుబంధాన్ని కన్యాశుల్కం ఎలా చూపిందో తెలుసుకోడానికి, దాని రచనకు పూర్వ రంగాన్ని గురించి తెలుసుకోవలసి వుంటుంది.

"నరమాంస విక్రయం"

కసాయి వాడు "యెక్కడో పుట్టిన పశుమాంసము విక్రయిస్తాడు. నీవు కడుపున పుట్టిన శిశు మాంసమును విక్రయిస్తున్నావు. నీ వ్యాపారము కంటె వాడిదే మంచిది."

కన్యాశుల్క వివాహాల కసాయితనాన్ని తెలియజెప్పుతోన్న యీ మాటలు, గురజాడ అప్పారావు కన్యాశుల్క నాటకానికి పన్నెండేళ్ల ముందర (1880) వెలువడిన "కన్యాశుల్కము" అన్న అదే పేరుతో వున్న ఒక నాటిక పాత్ర సంభాషణలోనివి. కందుకూరి వీరేశలింగం (1848-1919) యీ నాటిక రాసి, తన "హాస్య సంజీవని" అన్న పత్రికలో ప్రచురించారు.

ఈ దుర్నీతిని నిరసిస్తూ, వీరేశలింగం "వివేకవర్ధని" అన్న తన యింకో పత్రికలో "కన్యాశుల్క ఖండన" అన్న వ్యాసం వొకటి 1880 మే నెల సంచికలో ప్రచురించారు. దాన్లో ఆయన రాసినవీ యీ దురాచారానికి తగ్గ మాటలే " .... లోకములో మాంస విక్రయము చేయువారు సహితము మనుష్యేతర జంతువుల మాంసమునే విక్రయింతురు గాని యీ దేశమునందలి బ్రాహ్మణ వేషధారులయియున్న ఘోర రాక్షసుల వలె నరమాంస విక్రయము జేయుట కొడంబడరు. ఇది కేవలము నరమాంస విక్రయమే కాదు, తమ కడుపున బుట్టిన బిడ్డలనే నిష్కరుణులయి యమ్ముకొనుట. మాంస విక్రయమును జేయువారు జంతువును జంపి దాని మాంసమును అమ్ముకొందురు ; మరణము వలన నిమిషములో దాని బాధ నివారణ మగును. ఈ నరమాంస విక్రయమున కొడిగట్టుకొను క్రూరులో తమ బిడ్డల మాంసమును బ్రతికియుండగానే యమ్ముకొందురు. అందువలన ఆ కన్నియలు యావజ్జీవితమును మితిమీరిన బాధననుభవించిన వారగుచున్నారు "[5]

పసితనంలో వున్న కూతుళ్లను కాటికి కాళ్లు చాచుకుని వున్న ముసలి వాళ్లతో పెళ్లి అమ్మకాలకు బేరసారాలు సాగించడ మొక్కటే కాదు, పుట్టబోయేది ఆడపిల్ల అవునో కాదో తెలియకపోయినా, ప్రసవానికి ముందర్నే వొప్పందాలు జరిగిపోయేవి.[6] వీరేశలింగం నాటికలో, వొప్పందం చేసుకుంటున్న తండ్రి "మొగపిల్లవాడు పుట్టినా, పుట్టిన బిడ్డ చచ్చినా, యిచ్చిన డబ్బు వదులుకోవలసిందే" అని కరాకండిగా షరతు పెడతాడు ! ఈ నాటికలో "స్వాముల వారి" పవిత్రత కూడా ప్రస్తావన కొస్తుంది - "స్వాముల వారు .... పూర్వాశ్రమంలో

---

5. ఈ వ్యాసం ప్రస్తావన, వెంకటేశంతో గిరీశం అన్న మాటల్లో వస్తుంది. (గురజాడ కన్యాశుల్కం రెండో కూర్పు, రెండో అంకం, మొదటి స్థలం) ; "వీరేశలింగం పంతులు గారు కన్యాశుల్కం విషయమై రాసిన ఉపన్యాసంపైకి తీయ్. మావగారికి లెక్చరివ్వడాని కృతిక్తీ కఠారీ నూరాలి." మొదటి కూర్పులోనూ యివే మాటలున్నాయి.

6. "వింత అనిపించవచ్చునేమో కాని, కడుపులో వున్న బిడ్డలకోసం అప్పుడప్పుడు బేరసారాలు సాగేవి." (గురజాడ కన్యాశుల్కం మొదటి కూర్పు పీఠిక).

అయిదేసి వందల రూపాయలు పుచ్చుకొని యిద్దరు కూతుళ్లను అమ్ముకున్న ముండా కొడుకు" అని !

ఈ నాటిక కంటె, వ్యాసం కంటె ఎంతో ముఖ్యమైనది, ఆయన "బ్రాహ్మ వివాహము" (1880?) అన్న యింకో ప్రహసనం. ఈ ప్రహసనం "పెద్దయ్య పెళ్లి" అన్న పేరుతో ఆ రోజుల్లో ప్రసిద్ధి కెక్కింది. తన కాలంలో సమాజంలో పాతుకపోయివున్న లెక్కలేనన్ని మూఢ విశ్వాసాల్ని, దురాచారాల్ని ఖండించడం కోసం, సర్వతోముఖంగా సంఘ సంస్కరణ కోసం మహోద్యమాన్ని నడుపుతూ వుండిన వీరేశలింగం హేళనా, ఆందోళనా సాహిత్యంలో మొట్టమొదట చెప్పదగ్గది. "బ్రాహ్మ వివాహము."

కన్యాశుల్క వివాహాల దారుణ సమస్యను గురించి ఆయన రాసి, తన పత్రిక "హాస్య సంజీవని"లో (1878) ప్రచురించి, ప్రదర్శింపజేసిన యీ పెద్ద ప్రహసనం, గురజాడ కన్యాశుల్కం వంటి కళా ఖండం కాకపోయినా, ఆ కసాయి పెళ్లిళ్లతో పెనవేసుకొనిపోయివున్న అన్ని తరహాల దుర్నీతుల్ని, మోసాల్ని బట్ట బయలు చేసిన సమాచార సర్వస్వం.

కన్యాశుల్కం మొదటి కూర్పు పీఠికలో, గురజాడ "బ్రాహ్మ వివాహము" బ్రాహ్మణ వివాహాలకు సంబంధించిన సర్వవిషయాలను ప్రస్తావించిందని తెలిపారు. అయితే సానిమేళం తతంగం, పెళ్లిభోజనాల దగ్గర గలభా, అలకలు, సంభావన బ్రాహ్మల దౌర్జన్యాలు, వితంతువు వ్యభిచారం మొదలైనవి వివరంగా ఏకరువు పెడుతూ పోవడం వల్ల కథాగమనం మందగించింది. తీవ్రమైన హేళన, నిరసన వ్యక్తమయ్యాయి గాని, సాహిత్య విలువలు లోపించాయి.[7]

ప్రతిఘటన

"సొమ్ము పుచ్చుకొని తమ కన్యలను వృద్ధులకు, అంగవిహీనులకును, దరిద్రులకును విక్రయించి లాభము పొందెడి వారిని నిందార్హులుగాను, పాప కర్ములుగాను గణించి యగౌరవముతో జూడక వారిని గూడ నందరితో సమానులుగనే జూచుచుండుటవలన బె ుగుచున్న యనర్థ మింత యంతయని చెప్పనలవిగాక యున్నది" అంటూ "బ్రాహ వాహము" మొదటి ముద్రణ పీఠికలో వీరేశలింగం రాసింది, ఆ సమస్య ఆయన మన స్సునెంతగా వేధించిందో తెలుపుతుంది.

గురజాడ మహాపురుషుడుగా భావించిన వీరేశలింగాన్ని వేధించినట్టుగానే, ఆయినకు ఆప్తుడైన ఆనంద గజపతిని కూడా యీ దారుణ సమస్య వేధించింది.[8] ఆనంద గజపతి విశాఖ

7. ఈ విషయాన్ని కొంపెల్ల జనార్దనరావు (1907-1937) యిలా చెప్పారు : "వీరేశలింగం పంతులు వీలగుచోటనెల్ల ఒక ధర్మవిధిగా సంఘ సంస్కరణ భావములు పాత్రముల నోట యత్నత : పలికింపగా, ఈతని (గురజాడ) కావ్యముల పాత్రములు ఒక సహజ భావోద్రేకముతో ఈతని వలెనే, కావ్యౌచిత్యము కుంటుపడక మెరుగు దేరునట్లు సంస్కారాశయములను వెలిబుచ్చును." ("ఆంధ్ర విజ్ఞానసర్వస్వం")

8. చూ. కన్యాశుల్కం అంకితం.

మండలంలో 1880 ప్రాంతంలో కన్యాశుల్క వివాహాల గురించి వివరాలు సేకరించారు. మూడేళ్లలో యిటువంటి పెళ్లిళ్లు 1034 జరిగినట్టుగా భోగట్టా వచ్చింది.[9] కన్యాశుల్కం తొలికూర్పును సమీక్షిస్తూ "అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి" 1897మార్చి నెల సంచికలో, అటువంటి పెళ్లిళ్లు వంగోలు తాలూకాలో జరుగుతూ వున్నట్టుగా తెలిసింది.

లుబ్ధావధాన్లు వంటి ముసలి పెళ్లి కొడుకులకే కాదు, వెంకటేశం వంటి కుర్రవాళ్ల క్కూడా డబ్బు పోస్తేనే కాని పెళ్లి జరగని పరిస్థితి వుండేది. "కాసుకులోనై" మొదటి కూతుర్ని ముసలివాడికి కట్టబెట్టి విధవని చేసింది చాలక, రెండో కూతుర్ని 18 వందల రూపాయలకు లుబ్ధావధాన్లుకి అమ్మి, ఆ డబ్బుతో కొడుక్కి (వెంకటేశం) పెళ్లి జరిపిస్తానని అగ్నిహోత్రావధాన్లు కరటకశాస్రితో తన ప్రజ్ఞను చాటుకుంటాడు.[10] ఇంకోచోట, ధర్మసందేహం వచ్చి కరటకశాస్త్రి శిష్యుడు, తన కూతుర్నిచ్చి పెళ్లి చేస్తానన్న గురువు గార్ని "యన్ని వందలు పుచ్చుకొని కన్యాదానం చేస్తారేమిటి ?[11] అని అడుగుతాడు.

తన " కన్యాశుల్కస్థ గ్రామ్యభాషా వాద విమర్శనము"లో కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్రి కన్యాశుల్కం " వీరేశలింగం కవిగారి ప్రహసనముల కంటె ప్రౌఢముగా నున్నదని నిస్సంశయముగా జెప్పవచ్చును" అని చెప్పారు.

గురజాడ "తీవ్రవాది అయిన సంస్కర్త కాదు. వీరేశలింగంలాగా ఆనాటి చెడుగులపైని గర్జించలేదు. వాటిని నవ్వుల పాలు చేశారు" అన్నది అబ్బూరి రావుకృష్ణారావు అభిప్రాయం "మంచం కింద దాక్కొని వున్నప్పుడు, రావప్పంతులుతో సంభాషణలో గిరీశం నోట "కన్యాదానం" అన్న మాట యింతకంటె రసవత్తరంగా ప్రయోగింపబడింది.[12] (UNILIT గురజాడ శతవార్షిక సంచిక.)

ఈ దురాచారం ఎంత కాలంగా సాగుతూవున్నదో కాని - అగ్నిహోత్రావధాన్లు తన మేనత్తల్నే కాదు, "మా తండ్రి మేనత్తల్ని కూడా అమ్మడమే జరిగిందష" అంటూ యిటువంటి పెళ్లిళ్లు శిష్టాచారమని సౌజన్యారావుతో వాదనకు దిగుతాడు. వాళ్ళంతా "పునిస్త్రీ చావే చచ్చా" రనీ, పూర్వకాలంలో విధవలంతా "ఎంతో ప్రతిష్టతో" బతికారనీ నొక్కి వక్కాణిస్తాడు. పైగా "ఇప్పుడ మీ లౌక్యుల్లో వెయ్యేసి, రెండేసి వేలు వరకట్నాలు పుచ్చుకుంటున్నారు కారండీ"[13] అంటూ ఎత్తిపొడుస్తాడు. అగ్నిహోత్రావధాన్లు ఎంతటి మహానుభావుడంటే - "అల్లుడు (బుచ్చెమ్మ భర్త) చనిపోయినాడంటే అందువల్ల ఎంత లాభం కలిగింది. భూవులకోసం దావా తెచ్చావాఁ లేదా?" అని వాదిస్తాడు. దీన్ని అతిశయోక్తి అనుకోనక్కరలేదు ; ఆ కాలపు యీ తరహా మనుషుల బుద్ధి యిలా వికసిస్తూ వుండేది కనక. అగ్నిహోత్రావధాన్లుకి అన్నదమ్ముడి వంటి కామయ్య (బ్రాహ్మ వివాహంలోని కన్యాదాత) మనస్తత్వమూ యిటువంటిదే. " పెళ్లి

9. చూ. మొదటి కూర్పు, పీఠిక.

10. రెండోకూర్పు, రెండో అంకం, మొదటి స్థలం.

11. మొదటి కూర్పు, మొదటి అంకం, రెండో స్థలం.

12. "నన్నడిగితే యిలాంటి లంజల్ని యిరవైమందిని కన్యాదానం చేతునే" అని.

13. రెండో కూర్పు, ఆరో అంకం, ఏడో స్థలం.

కొడుకు బహుముసలివాడు, మహా బ్రతికితే పదియేళ్లు బ్రతుకుచాడు, పన్నెండేళ్లు బ్రతుకుచాడు గాని అంతకంటె ఎక్కువ బ్రతకడు. ఆ ముసలి ప్రాణం కాస్తా గుటుక్కుమనడం తోటే, అవతల అతగాడి ఆస్తి అంతా మనకే దక్కుచుంది" అన్న దూరాలోచనలో వుంటాడు.

ఇంకోచోట, గిరీశం అగ్నిహోత్రావుధాన్లుని బుట్టలో వేసుకోవడం కోసం కన్యాశుల్క వివాహాన్ని సమర్థించడానికి పూనుకొని, భూ ప్రపంచంలో కన్యాశుల్కం లేని పెళ్లే జరగడం లేదంటూ, "డబ్బు పుచ్చుకుంటేనేమి, సరకులు పుచ్చుకుంటేనేమి, లేక ఇంగ్లీషు వాళ్లలాగ సెటిల్‌మెంట్ చేస్తేనేమి... " అంటూ వాదిస్తాడు."[14] "పెద్దపెద్ద పంతుళ్ల వారంతా యిలా చేస్తున్నవారేనా?"[15] అన్నది గిరీశం చేసిన యింకో సమర్థన.

ఈ పెళ్లిళ్ల బండారం బయటపెట్టే కన్యాశుల్కంలోని మచ్చుతునక లివన్నీ.

కన్యాశుల్కం రచనకు నేపథ్యంలో వున్నవి. యింతకు ముందర చెప్పిన వీరేశలింగం మూడు రచనలు, యిటువంటి పెళ్లిళ్ల గురించి ఆనందగజపతి సేకరించిన సంఖ్యా వివరాలు, వాటిని అరికట్టేందుకు ఆయన ప్రతిపాదించిన బిల్లు.

కన్యాశుల్కం బిల్లు

ఒక శతాబ్దం క్రితం, అగ్రస్థానంలో వున్న ఒక సామాజిక విభాగంలో విలయతాండవం చేస్తున్న పరిస్థితు లిటువంటివి. కన్యాశుల్కాన్ని ఆనందగజపతికి అంకితం చేస్తూ, నాటక కర్త తెలిపినట్టుగా "సామాజిక అవినీతి క్రిముల మయంగా వున్న దుర్భర దాస్యం నుండి స్త్రీ జాతిలోని ఒక అతి నిస్సహాయ విభాగాన్ని కాపాడేందుకు" ఆనంద గజపతి పూనుకున్నారు. చట్టదీత్యా యీ అరిష్టాన్ని అరికట్టడానికి, మద్రాసు లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిల్లో 1888 ఫిబ్రవరి నెలలో, ఆయన కన్యాశుల్కం బిల్లును ప్రతిపాదించారు.[16] (ఆనందగజపతి మద్రాసు శాసన సభలో ఆరేళ్లు, భారత శాసన సభలో మూడేళ్లు సభ్యుడు).

మతధర్మం అన్నసాకుతో, బ్రాహ్మల్లో బాలికల్ని అమ్మకొనే దురాచారాన్ని సాగనివ్వకుండా చెయ్యడం, యీ బిల్లు ఉద్దేశం.

దక్షిణ భారతదేశంలోని అనేక జిల్లాలలో యీ దురాచారం వ్యాపించి వుందని చెప్పుతూ, ఉదాహరణగా గంజాం, విశాఖపట్నం, గోదావరి, నెల్లూరు, గుంటూరు జిల్లాల్నీ, మద్రాసు నగరాన్నీ యీ బిల్లు పేర్కొంది. హిందూ మతంలోని అన్ని కులాల తల్లిదండ్రులూ తమ కుమార్తెల్ని పెళ్లి నిమిత్తం అమ్ముకుంటున్నారనీ, యిది ఏటికేడు హెచ్చుతూ వుందనీ యీ బిల్లు తెలిపింది ; దుష్ఫలితాల్ని వివరించింది. అవి : బాల్యం లోనే వైధవ్యం, దారిద్ర్యం,

14. మొదటి కూర్పు, రెండో అంకం. మొదటి స్థలం.

15. ఈ తర్కం రెండో కూర్పు, రెండో అంకం, మూడో స్థలంలో వివరంగా సాగింది. వరకట్నాల ప్రస్తావనా వుంది.

16. "Kanyasulkam Act of 1888.".

బాల్యంలోనే తమ కుమార్తెలను వృద్ధులకు, రోగులకు యిచ్చి పెళ్లి చేస్తే, వారు విధవలవుతారన్న ఆలోచనలేని తల్లి దండ్రులు దురాశతో సరకులు అమ్మినట్టుగా తమ పిల్లల్ని అమ్ముతున్నారు. ఎవరు ఎక్కువ ధరయిస్తే వారికి అమ్ముతున్నారు. కొనడానికి డబ్బు చాలక పోతే అప్పు చేస్తున్నారు. నిర్ధనుడైపోయిన భర్త చనిపోగా, భార్య దరిద్రురాలవుతుంది. ప్రస్తుతం వున్న న్యాయచట్టం ప్రకారం, కన్యావిక్రయం నేరం కాదు. ఇటువంటి వివాహాలు హిందూ ధర్మ విరుద్ధాలు. ఇవి బానిసత్వపు చట్టాల కిందికి వస్తాయి. ఒక్క ఉత్తర సర్కార జిల్లాలలోనే, వెయ్యికి తగ్గకుండా కన్యాశుల్క వివాహాలు జరుగుతున్నాయి.

ఈ విధంగా బిల్లులో మొరపెట్టిందంతా అరణ్యరోదనం అయిపోయింది. బిల్లును ప్రభుత్వం ఎస్. సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్. పి. చెంచలరావు అన్న యిద్దరు భారతీయ సభ్యుల అభిప్రాయం కోసం పంపింది. వారు వ్యతిరేకతను తెలిపారు. అందుకు వారు చెప్పిన కారణం - బాల్య వివాహాల వల్ల కన్యాశుల్క వివాహాలు జరుగుతున్నాయి. కాబట్టి బాల్య వివాహాల్ని నిషేధిస్తే కన్యాశుల్క వివాహాలు జరగవు ! వారి వ్యతిరేకతను ఆమోదించి, ప్రభుత్వం బిల్లును తిరస్కరించింది.

ఇటువంటి తటస్థ వైఖరిని - గోడ మీద పిల్లి పద్ధతిని ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం దేశీయుల మత, సాంఘిక విషయాల్లో తరచుగా అవలంబించేది. వధూవరుల వయోపరిమితిని నిర్ణయిస్తూ, పి. రత్నసభాపతి పిళ్లై 1898 జనవరి 28న మద్రాసు శాసనసభలో ప్రవేశపెట్టిన బిల్లును, పసిపిల్లల పెళ్లిళ్లను నిరోధించడానికి సి. జంబులింగం మొదలియార్ ప్రవేశపెట్టిన బిల్లునూ గవర్నర్-జనరల్ అంగీకరించడం లేదని 1898 ఆగస్టు 19వ తెలియజెయ్యబడింది. అవి ప్రజాభిప్రాయానికి అతీతంగా వున్నాయట. ఇందుకు భిన్నంగా స్వదేశ సంస్థానమైన మైసూరు ప్రభుత్వం 1894 అక్టోబరు 5న ఆమోదించిన రెగ్యులేషన్ ప్రకారం, పసిపిల్లల పెళ్లిళ్ల నిరోధానికి (హిందువులకు మాత్రమే) పూనుకొంది. దానిని అతిక్రమించిన వారికి జరిమానా, ఖైదు శిక్ష విధించబడతాయని తెలిపింది.

కన్యాశుల్క వివాహాల దుష్ఫలితాలు

ఆనంద గజపతి కన్యాశుల్క వివాహాల దుష్ఫలితాలు కొన్ని మాత్రమే తెలిపారు. కాని అవి యింకా చాలా వున్నాయి. ఆయన చెప్పిన వాటికంటె అవి దారుణమైనవి. వీరేశలింగం బ్రాహ్మ వివాహంలోనూ, గురజాడ కన్యాశుల్కంలోనూ అవి తమ వికృత రూపాల్ని చూపుతాయి -తండ్రి వయసో, తాత వయసో వున్న భర్తలకు భార్యలయిపోయిన పిల్లలు యుక్తవయసు రాకముందరే విధవలయిపోవడం, శరీర వాంఛలకు తట్టుకోలేక కాలు జారడం, లేదా గిరీశం వంటి మోసగాళ్ల మాయ మాటలు నమ్మి లేచిపోవడం, గర్భధారణం, అప్రతిష్ఠను తప్పించుకోవడానికి ఆత్మహత్య, లేదా గర్భస్రావం, బెడిసి కొడితే ప్రాణ హాని, శిశుహత్యలు, పుట్టింటో, అత్తింటిలోనూ యావజ్జీవ బానిసత్వం వంటివి.

సూచన ప్రాయంగా వీటిలో కొన్ని గురజాడ కన్యాశుల్కంలో ప్రస్తావింపబడ్డాయి

కన్యాశుల్క వివాహాల వల్ల బాల్యంలోనే విధవలైపోయి తరవాత వ్యభిచారానికి దిగిన పూటకూళ్లమ్మ, మీనాక్షి పాత్రల ద్వారా గురజాడ విషాద పర్యవసానాల్ని చిత్రించారు. (కన్యాశుల్క వివాహ యితి వృత్తంతోనే ఆయన రాసిన పద్యకావ్యం "పూర్ణమ్మ" ఆత్మహత్యతో ముగుస్తుంది).

ఘోరపరాధాలుగా చూడవలసిన కన్యాశుల్క వివాహాలు, ఆనందగజపతి బిల్లు తిరస్కరింపబడ్డాక యింకో పద్దెనిమిదేళ్లు చట్టవిరుద్ధం కానివి గానే చెలామణీ అయ్యాయి. కన్యాశుల్క వివాహానికి చేసుకునే ఒప్పందం అవినీతితో కూడినదనీ, అది పౌర పాలనా విధానానికి విరుద్ధనమైనదనీ తీర్పు చెప్పి, 1906లో మద్రాసు హైకోర్టు ఫుల్ బెంచ్ యిటువంటి పెళ్లిళ్లు సాగకుండా ఒక అడ్డుకట్టవేసింది.[17]

"అశాంతి" భయం, తీవ్ర జాతీయవాదుల వ్యతిరేకత

కన్యాశుల్క వివాహాల వంటి దురాచారాలు, ఇంగ్లీషు పాలకుల సంస్కారానికి భిన్నమైనవీ, వ్యతిరేకమైనవీ అయినా, వాటిని అరికట్టడానికి ప్రభుత్వం జంకేది. బాల్య వివాహాల్ని నిషేధించాలన్న బిల్లులు మద్రాసు శాసన సభ ముందుకు వచ్చినప్పుడు, అవి ప్రజాభిప్రాయానికి అనుగుణమైనవి కావన్న కారణం చెప్పి; గవర్నర్ జనరల్ అడ్డుతగలడం యింతకు ముందర చెప్పబడింది. సహగమనం (భర్త శవంతో భార్య సజీవ దహనం) నిషేధానికి ఎంతోకాలం జాప్యాలు, తటపటాయింపులు జరిగాక కాని, ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం ఒప్పుకోలేదు. తక్కిన విషయాల్లో ఎలా వున్నా, సామాజిక మత విషయాల్లో ఇంగ్లీషు పాలకులు దేశీయుల్లో "అశాంతి"ని కలిగించడానికి యిష్టపడేవారు కారు [18] -ముఖ్యముగా 1857 తిరుగుబాటు తరవాత, ఇదే కాదు, అభ్యుదయకరమైన సంఘ సంస్కరణ కార్యాలకు, ఛాందసులతో పాటుగా, బాలగంగాధర తిలక్ వంటి తీవ్ర జాతీయవాదుల వ్యతిరేకత కూడా వుండేది. అయినా ఆంధ్రదేశంలో వీరేశలింగం, ఆనందగజపతి, గురజాడవంటి వారిలాగా; యిటువంటి సామాజిక అవినీతిని నిర్మూలించడానికి, దేశంలో యితర ప్రాంతాల్లో ముఖ్యంగా బెంగాల్లో, కొంతవరకు బొంబాయి రాష్ట్రంలో సంఘ సంస్కర్తలు ప్రయత్నాలు, ఆందోళనలు సాగిస్తూ

---

17. ఈ తీర్పు సంఘ సంస్కరణకు గట్టి అండగా వుంటుందని, కన్యాశుల్కం రెండో కూర్పు పీఠికలో గురజాడ ప్రశంసించారు.

18. వితంతు వివాహాల నిరోధానికి వ్యతిరేకంగా చట్టం చెయ్యమని కోరుతూ 1888 డిసెంబరు 31న (ఆనంద గజపతి బిల్లు ప్రతిపాదించిన సంవత్సరం) గంజాం జిల్లానుండి 39 మంది హిందూ వితంతులు వైస్రాయికి విజ్ఞప్తి పంపారు. (వీరేశలింగం మొదట వితంతు వివాహం జరిపించింది 1881 డిసెంబరు11న). వితంతు వివాహాలపట్ల వ్యతిరేకత వల్ల ఆత్మహత్యలు, శిశుహత్యలు జరుగుతున్నాయని, కాబట్టి చర్యతీసుకోమనీ, తటస్థ వైఖరి. అవలంబించవద్దనీ ఆ వితంతువులు కోరారు. పౌరులకు సంబంధించిన యిటువంటి విషయాల్లో జోక్యం కలిగించుకోవడం యిష్టంలేక, ప్రభుత్వం ఎటువంటి చర్యా తీసుకోలేదు. (చూ. A Rare Document on Social History / Widow's Petition/ By M. Muniratnam / Reprint from. ITIHAS/ Journal of A.P. Archives. vol. V.No. 1, 1977)

వుండేవారు. ఛాందసుల తీవ్ర ప్రతిఘటన ఎదురైనా, వారు దీక్షా దక్షతలతో సంఘ సంస్కరణ కోసం ఉద్యమిస్తూ వుండేవారు.

ఇదంతా గురజాడ కన్యాశుల్క రచనకు నేపథ్యం. ఇటువంటివి అప్పటి సమాజంలోని స్థితిగతులు. ఆ సమాజంలోని తిరోగామి, పురోగామి శక్తులకు మధ్య జరుగుతూ వుండిన సంఘర్షణకు ప్రతిబింబం, యీ నాటకం ; గురజాడ యితర సాహిత్యమున్నూ.

ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో "తూర్పు బల బల తెల్లవారెను ...... చదల చీకటి కదల బారెను." అందువల్ల "యెక్కడనొ ఒక చెట్టు మాటున వొక్క కోకిల పలుక సాగెను." 19
తెలుగులో క్రొత్త భాషా సాహిత్యాలకు ప్రతీక, యీ కోకిల.

ఇంగ్లండు నుంచి వచ్చిన ఈస్టిండియా కంపెనీ వ్యాపారస్తుల వల్లా, ఆ తరువాత భారతదేశంలో పాలనాధికారం చేజిక్కించుకొన్న ఇంగ్లండ్ ప్రభుత్వం వల్లా రాజకీయ దాస్యం దాపురించింది ; ఆర్థికంగా దేశం అపార నష్టానికి గురి అయ్యింది. కాని చిత్రమేమిటంటే - దేశాన్ని కొల్లగొట్టుక పోవడానికీ, దాని మీద తమ పెత్తనం రుద్దడానికీ వచ్చిన ఇంగ్లీషు పాలకులు ఉద్దేశించని పెద్ద మేలొకటి దేశీయులకు జరిగింది. ఆ మేలు వల్ల, గురజాడ తన గీతంలో చెప్పినట్టు తూర్పు బల బల తెల్లవారడమూ, చదల చీకటి కదల బారడమూ జరిగాయి.

ప్రగతి భావాల ప్రభావం

జర్మనీలో మతాధిపతుల నిరంకుశాధికారానికి ధిక్కరించి, మత సంస్కరణకు, జర్మన్ భాషోద్ధరణకు, స్వతంత్ర భావాల వ్యాప్తికీ దారిచూపిన మార్టిన్ లూథర్ (16వ శతాబ్దం) భావ సంచలనం ; ఇటలీలో మొదలై యూరప్ ఖండ మంతటికీ వ్యాపించిన పునరుజ్జీవనోద్యమం (15-17 శతాబ్దాలు) ; ఇంగ్లండ్‌లో వచ్చిన పారిశ్రామిక విప్లవం (18వ శతాబ్దం) ; స్వాతంత్ర్యం, సమానత్వం, సహోదరత్వం అన్న మహత్తరాదర్శాలను ప్రతిధ్వనించిన ఫ్రెంచి విప్లవం (1789 - 1794) యూరప్ అంతట్లోలాగానే ఇంగ్లండ్‌లోను క్రొత్త నాగరికతను, విజ్ఞానాన్ని, హేతు చింతననూ ప్రవేశ పెట్టాయి. భూస్వామ్య నాగరికత తిరోగమనం ; వర్తక, పారిశ్రామిక నాగరికత పురోగమనం యూరప్ అంతటా, ఇంగ్లండ్‌లోనూ మొదలయ్యాయి.

ఈ లాభాన్ని స్వార్థాని కుపయోగ పెట్టుకుంటూ ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి, పోర్చుగీసు, డచ్చి దేశాల వ్యాపార సంస్థలు వర్తకం కోసమని భారత దేశంలో అడుగుపెట్టి, ఏకు మేకైనట్టుగా, యిక్కణ్నే తిష్టవేశాయి. ఈ వ్యాపార సంస్థలు దేశంలోని రాజులతోను, తమలో తామూ అధికారం కోసం ఎడతెరిపి లేకుండా చాలా కాలం ఘోర యుద్ధాలు సాగించాక, చివరికి ఇంగ్లీషు ఈస్టిండియా కంపెనీది పైచేయి అయ్యింది.

1857లో భారతీయ సిపాయిల తిరుగుబాటుతో మొదలై, దేశ వ్యాపిత స్వాతంత్ర్య

19. "ముత్యాల సరములు", "ఆంధ్ర భారతి." 1910 జులై సంచిక.

సమరంగా పరిణమించిన పెద్ద ముప్పునుండి తప్పించుకున్నాక, ఇంగ్లీషు వర్తక ప్రభుత్వ సంస్థ నుండి ఇంగ్లండ్ ప్రభుత్వం పాలనాధికారాన్ని చేజిక్కించుకొంది ; రాను రాను కట్టుదిట్టమైన ప్రభుత్వ వ్యవస్థను స్థాపించుకొంది. ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం,తన చెప్పు చేతల్లో వున్న స్వతంత్ర సంస్థానాలనబడే వందల లెక్కలోని నానాగోత్రాల రాజ్యాలను నామమాత్రంగా అట్టిపెట్టి, ఒకే కేంద్రీకృత ప్రభుత్వ వ్యవస్థను నెలకొల్పుకొంది.

రాజకీయంగా లాభసాటి చర్య లీలా సాగిస్తూ, ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం ఈస్టిండియా కంపెనీని మించి ఎదురులేని ఆర్థిక దోపిడిని కొనసాగించింది. దేశంలోని పత్తి వంటి ముడి పదార్థాలు కారు చవక ధరలకు కొని, వాటిని పొగ వోడల మీద ఇంగ్లండ్‌కు తరలించి ; అక్కడ యంత్రాలతో తయారైన బట్టలు మొదలైన వర్తకపు సరకుల్ని భారతదేశానికి దిగుమతిచేసి ఆర్జించిన విపరీత లాభాల పెట్టుబడితో, ఇంగ్లండ్ సాటిలేని పారిశ్రామిక దేశం - సామ్రాజ్యవాద దేశం కూడా అయ్యింది. ఈ దోపిడివల్ల, భారతదేశంలో చేతి వృత్తులు జీవనాధారంగా వున్న లక్షలాది మంది పేదలు నిరుపేదలు, నిరాధారులూ అయ్యారు. ఈ డొంక తిరుగుడు పద్ధతి కంటె, భారతదేశపు ముడిపదార్థాల్ని అక్కణ్నే వర్తకపు సరకులుగా తయారు చేస్తే, ఎక్కువ లాభసాటిగా వుంటుందని భారతదేశంలోనే యంత్రాల స్థాపన మొదలు పెట్టింది.

ఆ రోజుల్లో జీవితం

ఈస్టిండియా కంపెనీ, ఆ తరవాత విక్టోరియా రాణి ప్రభుత్వం పరిపాలన సాగించే కాలం, భారత దేశంలో భూస్వామ్మ వ్యవస్థ సర్వత్రా వ్యాపించి వున్న కాలం. ఆ కాల పరిస్థితుల ప్రతిబింబాలు కన్యాశుల్కంలో ఎన్నో కనిపిస్తాయి.

అప్పటి ప్రజల అభాగ్య విధాతలు రాజులు, జమీందార్లు, భూస్వాములు, వీరందరి దళారులు, దారిద్ర్యం, కరువు కాటకాలు, అవిద్య, అజ్ఞానం, కుల, మత వ్యత్యాసాలు, వైషమ్యాలు, దొంగల దండుల దండయాత్రలు, బాల్య వివాహాలు, కన్యాశుల్కాలు, శకునాలు, భూతవైద్యాలు - యిటువంటి వాటన్నిటితో యీసురోమంటూ ప్రజలు దినదిన గండంగా బ్రతుకులు యీడ్చుకు వెళ్లే పరిస్థితులు. నగరాల సంఖ్య అతి స్వల్పం. పల్లెలు కొల్లలు. పొరుగు పల్లెలతో తప్పితే సామాన్య జనానికి సంబంధ బాంధవ్యాలుండవు. ఎక్కడ ఉత్పత్తి అయ్యింది అక్కణ్నే అనుభవం. రోడ్లు, రవాణా సాధనాలు అల్పాతి అల్పం. అందువల్ల వాణిజ్యం, రాకపోకలు కూడా. తమ వస్తువుల్ని యితర చోట్లకు పంపడం, యితర చోట్లనుండి తమకు లేనివి తెచ్చుకోవడం దుస్సాధ్యం. తక్కువ కులాల వాళ్లు, ఆడవాళ్లు చదువు అక్కరలేని వాళ్లు. స్త్రీ యావజ్జీవితమూ పరాధీనురాలు, వంటింటి కుందేలు. ఉంపుడుకత్తెల్ని పెట్టుకోవడం గొప్పదనానికి చిహ్నం. ధనికులకు, పెద్ద కులాల వాళ్లకు అణగి మణగి వుండడం విధాయకం. అన్నిటికీ కర్మ సిద్ధాంతం రక్తంలో రక్తం వంటిది.

సాహిత్యం జీవితానికి సంబంధించింది కాదు. (జానపద సాహిత్యానికి అటువంటి సంబంధం కొంతైనా వుండేది కాని, దాన్ని సాహిత్యం అనరు.) పండితులు కాని వారికి సాహిత్యం

గగన కుసుమం. అది దేవుళ్లమయం, శృంగారాల నిలయం. దాన్లో వున్నది కుల వ్యవస్థను, దైవ భక్తిని, రాజ భక్తిని, అభూత, అసత్య, అహేతు కల్పనల్ని నమ్మమనే వస్తువు. ఆధునిక జీవితానికి పనికి వచ్చే శాస్త్రాలు. సాహిత్యం లేవు, అసలు మూడొంతుల ముప్పాతిక మందికి చదువే రాదు.

వ్యవసాయ సాధనాలు కర్ర నాగలి, ఎడ్లు, జలాధారం వర్షం, బావులు, చెరువులు, అవి ఎండితే జనం మలమల మాడి చావడం, నీరున్న చోట నుండి పారుదల ఏర్పాట్లు వుండవు. రవాణాకు పల్లకీలు, గుర్రాలు, ఎడ్లబళ్లు, పడవలు, ఓడలు – యివి బీదాబిక్కికి అందవు. కూలివాళ్ల ద్వారా అంచెల మీద ఉత్తరాల బట్వాడా. అన్ని పనులూ చేత్తోనే. అంచేత ఏ పనీ వేగంగా జరగదు. ఎక్కువగా జరగదు.

దేశంలో మర యంత్రాల్లేవు. ధాన్యం బియ్యం కావడానికి సాధనాలు రోళ్లు, రోకళ్లు, రాతి తిరగలి పిండి చేసే సాధనం, నూనె తయారీ కర్రగానుగతో, బట్ట రాట్నాలు, మగ్గాలతో.

తెల్లవాళ్ల పద్ధతుల్ని చూసి, మెలమెల్లగా జడ జీవితం నుండి దేశీయులు మేలుకోవడం మొదలయ్యింది. వాళ్ల యంత్రాల్ని, ఉత్పత్తి పద్ధతుల్ని చూశారు. పరాయి ప్రభుత్వం ఎన్ని ఆటంకాలు కల్పించినా, దేశీయుల్లో ధనికులు యంత్రాలు దిగుమతి చేసుకున్నారు. జాతీయ పరిశ్రమకు అంకురార్పణ జరిగింది. ఈ పోటీదార్లు, భారతీయ పెట్టుబడిదారీ వర్గంగా రూపొందుతూ వచ్చారు, స్వార్థానికి పరార్థం – దేశాభిమానం – తోడయ్యింది. "జల్దుకొని కళలెల్ల నేర్చుకు దేశి సరుకులు నించవోయి " అని గురజాడ చెప్పింది దీన్ని గురించే.

వర్తకానికీ, తన ప్రభుత్వ రక్షణ కోసం – అంతకంటె సైన్యం తరలింపుకూ అవసరమైన రోడ్లు, రైళ్లు, పొగవోడల వంటి రవాణా సాధనాలూ ; సమాచార ప్రసారం కోసం తంతి, తపాలా వ్యవస్థలూ దేశమంతటా ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం సాలె గూడులా అల్లిక చేసింది.

దేశీయుల్లో పరాయి పాలనపట్ల వినయ విధేయతలు సాధ్యం కాదు కాబట్టి, 1857 లో వచ్చిన విపత్తువంటివి రాకుండా, దేశీయుల అసంతృప్తి చెలియలి కట్ట దాటకుండా వుండేందుకు; అంచెలు వారీగా స్వపరిపాలన ప్రసాదిస్తానన్న భ్రమలు కలిగిస్తూ ; 1885లో భారతీయ సంపన్న వర్గాల, ఉన్నత విద్యావంతుల మితవాద రాజకీయ సంస్థ, ఇండియన్ నేషనల్ కాంగ్రెస్ స్థాపనను ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం ప్రత్యక్షంగానూ, పరోక్షంగానూ ప్రోత్సహించింది.

పాత, కొత్తల సంఘర్షణ

దోచుకోడానికి ఖండాతరాల్లోంచి వచ్చిన పరాయివాళ్లు మాత్రమే పరిపాలనా చక్రాన్ని తిప్పడానికి చాలరు. ఇంగ్లీషు వారి సామ్రాజ్య పరిభాషలో "నేటివ్స్" అనబడే భారతీయులు వేలు, లక్షల లెక్కలో యిందుకు అవసరం. వాళ్లు తమకు అణగి మణగి వుంటూ స్వామి కార్యం నెరవేర్చాలి. సబబు, సందర్భమూ లోపించి వున్న, స్వంత విద్యాబుద్ధులకు బందీలైవున్న నేటివ్స్ తమ విద్యాబుద్ధులు నేర్చిన వాళ్లయి వుండడం తప్పనిసరి, అందుకోసం ఇంగ్లీషు

పాఠశాలలు ప్రారంభించి, భారతీయులకు ఆధునిక విద్యను నేర్పాలి. ఈ పథకంలో అంతర్భాగంగా, ఇంగ్లీషు ఉద్యోగులు భారతీయ భాషలు నేర్చిన వాళ్లయి వుండాలి, భారతీయుల జీవితం తెలిసిన వాళ్లయి వుండాలి. ఈస్టిండియా కంపెనీ రాజ్యం చేస్తోన్న కాలంనుంచీ వున్న యీ పథకం, ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వ ప్రత్యక్ష పరిపాలన మొదలయ్యాక, త్వరితగతిని అమలుజరపబడింది.

ఈ దూరాలోచన దురాలోచనే అయినా, ఇంగ్లీషు భాషా సంపర్కం భారత దేశానికి మేలు చేసింది. పనికి మాలిన పాత చదువులు, అవి తల కెక్కించే పాత బుద్ధులనుంచి బయటపడి ; ప్రయోజనకరం, హేతుబద్ధం అయిన కొత్త సంస్కారం అలవడడానికి ఇంగ్లీషు విద్య ఉపకరించింది. వర్తక సంస్థ చేతిలో నుంచి దేశ పరిపాలనను తన చేతిలోనికి తీసుకున్న వెనువెంటనే, 1858లో ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం కలకత్తా, బొంబాయి, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయాల్ని స్థాపించడం దేశంలో కొత్త విద్యాసంస్కారాల వ్యాప్తికి పెద్దగా దోహదకారి అయ్యింది. కంపెనీ ఏలుబడి కాలంలోలాగా చెదురు మదురుగా కాకుండా, దేశమంతటా చిన్నవీ, పెద్దవీ స్కూళ్లు, కాలేజీలూ ప్రారంభింపబడ్డాయి. వీటికి తోడుగా, క్రైస్తవ మిషనరీలు యూరప్ దేశాల నుండి కొల్లలుగా అందుతోన్న డబ్బుతోనూ, ప్రభుత్వ ప్రోత్సాహంతోనూ విరివిగా విద్యాశాలలూ, ఆసుపత్రులు కూడా పెట్టడానికి పూనుకొన్నారు.

పైని పేర్కొన్న పురోగమనశీలమైన యూరోపియన్ మహోద్యమాల భావాలు, ఆ భావాల ప్రభావంవల్ల రూపొందిన జీవన సరళిని అలవర్చుకొన్న ఇంగ్లండుతోనూ, ఆ దేశపు భాషతోనూ ఏర్పడిన యీ విధమైన సంపర్కం, భారత దేశానికి సనాతనత్వంనుండి నూతనత్వానికి రహదారి అయ్యింది. అహేతుకాల్ని, నిరాధారాల్ని తరతరాలుగానూ, శతాబ్దాలు, సహస్రాబ్దాలుగానూ నిజాలని నమ్మి, వాటిని జీవన విధానంగా చేసుకుని జడబుద్ధు లయిపోయిన వారికి హేతుబద్ధం, ప్రగతి శీలం అయిన ఇంగ్లీషు విద్యా సంస్కారాలు కొత్త చూపును, కొత్త చైతన్యాన్ని యిచ్చాయి.

అయితే యీ సత్ఫలితాలు ఉన్నత విద్యావంతులకు మాత్రమే పరిమితమై వుండేవని చెప్పనక్కరలేదు. ఈ నాటికీ నిరక్షరాస్యతదే పైచేయిగా వున్నప్పుడు, వకటిన్నర శతాబ్దాల క్రితం విద్యాస్థాయి ఎలా వుండేదో ఊహించుకోవచ్చును. కొద్దిమంది ఉన్నత విద్యావంతుల్లోనైనా నవ చైతన్యాన్ని రగుల్కొల్పిన ఇంగ్లీషు విద్యాబోధన తీరును గురించి, ఆ విద్యా లాభాన్ని పొందిన గురజాడ తన డైరీలో [20] నమోదు చేసినది తెలుపుతుంది. దాన్ని బట్టి, ఇంగ్లీషు భాషా బోధన పరిపాలనా యంత్రం అవసరాలకు ప్రధానంగా పరిమితమై వుండేదని తెలుస్తుంది. యూరప్ అంతటా పునరుజ్జీవనోద్యమం భావాల ప్రభావం విజృంభించి వుండగా, యీ దేశంలో అటువంటి ఫలితం కలగక పోవడానికి - అనేక యితర విషయాలతో పాటుగా, విమర్శనా దృష్టితో విద్యాబోధన జరగకపోవడం, స్వతంత్ర యోచనా శక్తి కలిగించేదిగా బోధనా క్రమం వుండక పోవడం కారణాలని గురజాడ విమర్శించారు.

20. చూ. "శ్రీ గురజాడ అప్పారావు గారి డైరీలు." బుర్రా శేషగిరిరావు, డైరీ తేదీ 1895 ఏప్రిల్ 5.

ఇదే విషయాన్ని కన్యాశుల్కం రెండో కూర్పు పీఠికలోనూ ఆయన ప్రస్తావించి, ఏభై ఏళ్లుగా విశ్వవిద్యాలయ విద్య, పాశ్చాత్య సంస్కృతి ఆధిపత్యమూ సాగుతూవున్నా సాహిత్య రచనా స్థాయి యింత తక్కువ మెట్టులో వుండడం అబ్బురమనిపిస్తుందనీ ; మన కళాశాలల్లో ఇంగ్లీషు సారస్వత బోధన తప్పుగా జరగడమే యిందుకు కారణమని చెప్పాలనీ ; ఇంగ్లీషు ఆచార్యులు, విద్యాశాఖాధికారులు దేశ భాషల్లో కృషి చేయడం తమ విధి అని భావించనంత కాలం మంచి పరిస్థితులు నెలకొనవేమోననీ ఆయన అభిప్రాయపడ్డారు.

అయినా, గురజాడ తన రచనల్లో అనేక చోట్ల ఇంగ్లీషు విద్యాలాభాన్ని ప్రశంసించారు. "కన్నుకానని వస్తుతత్త్వము కాంచనేర్పరు లింగిరీజులు; కల్లనొల్లరు; వారి విద్యల కరచి సత్యము నరసితిన్" ("ముత్యాల సరములు") అనీ ; "విద్యల నెరయనించిన యాంగిలేయులు" (ఢిల్లీకి ఐదవ జార్జి రాక సందర్భంగా రాసిన గీతం, 1912) అనీ ప్రశంసించారు. లోలోతులకు పాతుకపోయివున్న సనాతన భావాల ప్రతిఘటనకు, నూతన భావాల ప్రాచుర్యానికీ భాషా సాహిత్య రంగంలో తాను సాగిస్తోన్న పోరాటాన్ని సూచిస్తూ, "కొత్త మిన్కుల తెలివి పటిమను మంచిచెడ్డల మార్చితిన్" ("లంగరెత్తుము", 1914 సెప్టెంబరు) అని చెప్పిన దానిలో ఇంగ్లీషు విద్యవల్ల తాను పొందిన లాభాన్ని తెలిపారు. దేశంలోని పాత చదువుల ప్రసక్తి కూడా, ఆయన రచనల్లో చాలాచోట్ల సూటిగానో, వ్యంగ్యంగానో వచ్చింది – "పుస్తకంబులలోని మాటలు విస్తరించుచు, ననుభవమ్ముల తత్త్వ మెరుగక, శుకములగుదురు వొట్టి శాస్త్రజ్ఞుల్" ("లవణరాజు కల"); "కవుల కల్పన కలిమి నెన్నోవన్నె చిన్నెలుగాంచు వస్తువు లందు వెఱ్ఱి పురాణ గాథలు నమ్మ జెల్లునె పండితుల్" ("ముత్యాల సరములు") వంటివి. పుస్తకాల్లోని మాటలు ఏకరువు పెడుతూ, అనుభవాల (వాస్తవాల) తత్త్వం ఎరక్కుండా చిలక పలుకులు పలకడం పాత చదువుల పద్ధతి. అర్థం, మూలభావం జోలికి పోకుండా "వేదాధ్యయనం" జరుగుతుంది కదా. కన్యాశుల్కంలో వేద పండితుడు అగ్నిహోత్రావధాన్లు, తెలుగు పద్యాలు అర్థం చెప్పకుండా బోధిస్తారా అని అడిగితే, వేదంలాగా భట్టీయం(కంఠో పాఠం) చేయిస్తారని గిరీశం ఎత్తిపొడుస్తాడు.

ఇటువంటి వాటి వల్లనే "మంచి గతమున కొంచమే" నని గురజాడ సూత్రప్రాయంగా చెప్పడం జరిగింది. కొత్త చదువుల్ని "కొత్త మిన్కులు"గా – కొత్త వేదాలుగా మెచ్చేంత వరకూ ఆయన వెళ్లారు. ప్రయోజనం, ప్రగతి దృష్టితో చూస్తే యిది అతిశయోక్తి కాదు. కూపస్థ మండూక స్థితిలో వున్న భారతీయులు విశాలమైన యదార్థ ప్రపంచాన్ని చూడగలిగింది, యీ "కొత్త మిన్కుల తెలివి పటిమ"వల్లనే. దానివల్లనే వొకప్పుడు మంచి అనుకున్న దాన్ని చెడ్డగానూ, చెడ్డ అనుకున్నదాన్ని మంచిగానూ మార్చగలిగానని ఆయన ప్రకటించారు.[21] అంచేతనే "వెఱ్ఱి పురాణగాథల" భ్రమ నుండీ, "కవుల కల్పన వన్నె చిన్నెల" నుండీ, యిటువంటి వాటినన్నిటినీ తలకెక్కించుకొని తెచ్చి పెట్టుకొన్న బుద్ధి జాడ్యజనితోన్మాదంనుండీ సమాజాన్ని మేలుకొల్పే కన్యాశుల్కం వంటి నవ్యసాహిత్య అపూర్వ సృష్టి అవసరమయ్యింది.

కొత్త మిన్కుల తెలివి పటిమను మంచి చెడ్డలు మార్చితిన్" "(ముత్యాలసరం)"

"ఇంగ్లీషు చదువులు"

గురజాడకు కొంత ముందరా, ఆయన జీవిత కాలంలోనూ "ఇంగ్లీషు చదువులు" దేశమంతటా వ్యాపిస్తూ వచ్చాయి. ఇందువల్ల జరిగిన మేలును గురించి, యింతకు ముందర ప్రస్తావింప బడింది. కాని ఇంగ్లీషు "మ్లేచ్ఛభాష". అందువల్ల దాన్ని సహించని వాళ్లు చాలామంది వుండేవాళ్లు. దాని ద్వారా అలవడే ఆధునిక విద్యాసంస్కారాలు, సనాతనులకు సహించరానివిగా వుండేవి. కాని చిక్కేమిటంటే, అది రాజభాష. ఆ భాష ద్వారానే అనేక వ్యవహారాలు జరుగుతాయి. "పొట్ట కూటికి"[22] అదొక ఆధారమయ్యింది. అంతే కాదు, అది నేర్చిన వాళ్లు పెద్ద రాజోద్యోగులవుతారు. పెద్ద రాబడి వస్తుంది. అంచేత, యిష్టమున్నా లేకపోయినా, సనాతనులూ తమ పిల్లల్ని ఇంగ్లీషు చదువులో పెట్టక తప్పడం లేదు.

ఈ రాగ ద్వేషాలు రెంటినీ కన్యాశుల్కం ప్రతిధ్వనిస్తుంది. గురజాడ యితర రచనలు కూడా.

వెధవింగ్లీషు చదువులంటూ అగ్నిహోత్రావధాన్లు చీటికీ మాటికీ తిట్టిపోస్తాడు. ఇంగ్లీషు చదువు తమకు "అచ్చిరా" దని అతని గట్టి నమ్మకం. అతని బంధువుల కుర్రాణ్నొకణ్ని ఇంగ్లీషు చదువులో పెడితే, "వ్రూష్టం వొచ్చి మూర్రోజుల్లో కొట్టేసింది." చెప్పేద్దామని అనుకుంటూ వుంటే, యింకొకడికి "చచ్చినంత ఖయిలా" చేసింది. "ఈ వెధవ యింగ్లీషు చదువు నుంచి బ్రాహ్మణ్యం చెడిపోతూంది. దేవ భాషలాగా భోజనాల దగ్గిర కూడా ఆ మాటలే కూస్తారు. సంధ్యా వందనం, శ్రీసూక్త పురుష సూక్తాలు తగలబడి పోయినాయి" అంటూ నిప్పులు తొక్కుతాడు. "వేదం ఎనబై రెండు పన్నాలు దమ్మిడీ ఖర్చులేకుండా" తను చదివితే, తన కొడుకు యింగ్లీషు చదువుకోసం మెరక పొలం సిస్తంతా ఖర్చయి పోతోంది. ఇలా జరుగుతూ పోతే, "ఆ పైన చిప్పా దొప్పా పట్టుక బయల్దేరాలి."

కాని అతని భార్య వెంకమ్మకు కొడుక్కి యింగ్లీషు చదువు చెప్పించాలన్న ఉబలాటం యింతా అంతా కాదు. తన కళ్ల ఎదట గొట్టికాయలాడిన కుర్రాడొకడికి ఇంగ్లీషు చదువు మూలంగా మునసబు ఉద్యోగం అయ్యింది. "మన వాడికో మునసబీ ఐనా పోలీసు పనైనా రుణాలిచ్చి ఆగ్రహారం భూవుఁలన్నీ కొనేస్తాడు." – అదీ అసలు రహస్యం ! అటువంటి ఇంగ్లీషు భాషను చెవులారా వినాలని ఆవిడ కోరిక. "మా అబ్బాయి మీరు ఒక్క పర్యాయం ఇంగిలీషు మాట్లాడండి బాబూ" అంటూ అబ్బాయి అయ్యవారు గిరీశాన్ని వేడుకొంటుంది. డబ్బు ఖర్చయి పోతోందని చిర్రూ బుర్రూమంటోన్న భర్తతో "మీకంత భారమని తోస్తే మావాళ్లు నాకు పసుపూ కుంకానికిచ్చిన బూవఁమ్మేసి కుర్రాడికి చదువు చెప్పిస్తాను" అని ఎదురు తిరుగుతుంది కాని, తన పట్టుదల వదిలిపెట్టదు.

అగ్నిహోత్రావదాన్లుకి ఎల్లప్పుడూ మాటల్లో వున్న వ్యతిరేకత, ఆలోచనల్లో వుండదు. కొడుక్కి "హైకోర్టు వకాల్తీ దాకా చదువు" చెప్పిస్తానంటాడు, వెర్రికోపం రానప్పుడు, అంతే కాదు ; "నాకు ఇంగ్లీషు తెలియక పోవడం చాలా చిక్కొచ్చింది" అని అతని చింత, కోర్టు కాగితాలు చదవలేక పోతున్నందుకు, అయితే, "యీ తెల్లవాళ్లు చేసే విద్యలన్నీ

---

22 "పొట్ట కూటికి నేర్చు విద్యలు ..." అంటూ ఒక గురజాడ పాత్ర నిరసిస్తుంది.

మన గ్రంథాల్లోంచి ఎత్తుకెళ్లినవే. యీ రెయిళ్లూ గియిళ్లూ యావత్తు మన వేదంలో వున్నాయిష" అని, తన దిగులులోంచి కోలుకుంటాడు. "వున్నాయిష" అని మాత్రం అనగలడే కాని వున్నాయని గట్టిగా చెప్పలేడు. తన వేదాధ్యయనం "భట్టీయం" వేసిన చదువు - దాన్లో వున్న దేమిటో తన కెలా తెలుస్తుంది ?

ఇంకో సందర్భంలో అగ్నిహోత్రావధాన్లుకి, కొడుక్కి గిరీశం ఇంగ్లీషు పాఠం చెపుతూ వుంటే వినాలనిపిస్తుంది. ఆ పాఠంలో తండ్రి దేవుడి తరవాత దేవుడన్న మాటలు విని ఉబ్బిపోయి, "మొత్తం మీద మీ యింగ్లీషు చదువు మంచిదిలాగే కనబడుచున్నది. భాష భేదం గాని మన ముక్కలే వాళ్లవిన్నీ " అని ఆ భాషకు యోగ్యతా పత్రం యిస్తాడు !

కోర్టు పక్షి రావప్పంతుల్ది యింకో తరహా, "నేనే చిన్నతనంలో యింగిలీషు చదివుంటే జడ్జీల యెదట ఫెళ ఫెళ లాడించుందును" అని ప్రకటిస్తాడు. అంతతో ఆగక, "నాకు యింగిలీషే వొస్తే, దొరసాన్లు నా వెనకాతల పరిగెత్తరా ?" అన్నది ఆ శృంగార పురుషుడి ధీమా.

పాత చదువులకు కాలం చెల్లిపోయిందని గ్రహించిన సనాతనులూ లేకపోలేదు. వేదం చదివిన లుబ్ధావధాన్లు "వేదము వొక దమ్మిడీ యివ్వదు. ఇంగ్లీషు చదువుకోండి" అని ఉపదేశిస్తాడు.[23] వేద పఠనం సాగిస్తోన్న కరటక శాస్త్రి సంభావన కోసం వచ్చాడనుకొని.

ఇంగ్లీషు చదువు గర్వకారణంగా కూడా వుండేది. రెండుసార్లు మిడిల్ స్కూలు క్లాసు పరీక్షలో తప్పిన వెంకటేశం గురించి కరటకశాస్త్రి శిష్యుడుకి "వెంకడికింగిలీషొచ్చునని యేం గర్రాగా వుంది" అని యీర్ష్య. సంస్కృత కావ్యం చదువు మధ్యలో ఆపేసి, "యీ చదువిక్కడితో చాలించి గిరీశంగారి దగ్గిర నాలు గింగిలీషు ముక్కలు నేర్చుకుంటాను" అని తనలో తాను గొణుక్కుంటాడు. గురువు ఇంగ్లీషు చదువు చెప్పిస్తానంటే ఎగిరిగంతేసినంత పనిచేస్తాడు. ఇంగ్లీషు చదువు మోజు అంతటిది ! గురజాడ "... మీ పేరేమిటి?" అన్న కథలోని సనాతన పండితుడైన గురువు గారు సైతం " ... యీ యింగ్లీషువాడు ఉద్దండ పిండంరా ... యెక్కడలేని గ్రంథాలూ పైకి లాగుతున్నాడు. వాళ్లయందు తప్పకుండా భగవంతుడున్నాడు" అని మెచ్చుకుంటాడు.

పాత చదువులమీద విరక్తి

ఈ మోజువల్ల కరటక శాస్త్రి శిష్యుడికి సంస్కృతం చదువు మీద పూర్తిగా విరక్తి పుట్టింది, ప్రారంభ దశలోనే, కాళిదాసును గడ్డిపరకలాగా తీసిపారేస్తాడు. ఆయన కవిత్వాన్ని హేళన చేస్తాడు. పనికివచ్చే ముక్కవొక్కటీ మన పుస్తకాల్లో లేదని తీర్పు చెప్పేస్తాడు ! దేశవాళీ చదువు అబద్ధమనిపించి, ప్రమాణం చెయ్యడానికి సంస్కృత పుస్తకం పనికి రాదని, ఇంగ్లీషు పుస్తకం తెస్తానంటాడు ! కరటక శాస్త్రి వంటి సనాతన పండితుడికీ సంస్కృతం చదువువల్ల లాభించదన్న నమ్మకం యేర్పడి "యీ రోజుల్లో సంస్కృతం చదువెవడి క్కావాలి ?" అనంటే, టక్కున శిష్యుడు చెప్పిన సమాధానం "దరిద్రులిక్కావాలి" అని !

---

23. ఒకటో కూర్పు, రెండో రంగం, ఆరవ స్థలం.

కన్యాశుల్కంలోనే కాదు, గురజాడ అసంపూర్ణ నాటకం "కొండుభట్టీయం" లోనూ పాత, కొత్త చదువుల సంఘర్షణ మారుమోగింది. వైదిక వృత్తిలో వున్న కొండిభట్లు తన కొడుక్కి లాభసాటి ఇంగ్లీషు చదువు చెప్పిస్తాడు ; తన పెంపకంలో వున్న అన్న కొడుకును కూడు పెట్టని కావ్యాల చదువులో పెడతాడు. ఇంగ్లీషు చదువుకున్నవాడు భూమి గుండ్రంగా వుందంటే, కావ్యాల చదువులో వున్నవాడు ఒప్పుకోడు ; భూమిని ఏనుగులు మోస్తున్నాయని అతగాడి నమ్మకం. హేతుబద్ధమైన విశ్వాసాలు కిట్టని అక్కాబత్తుడి (కొండుభట్టీయం లోని పాత్ర) ఆక్రోశం : "ఈ ఇంగ్లీషువాళ్లు చదువులు పెట్టి మన వేళ్లతో మన కళ్లే పొడుస్తున్నా" రని.

"పాల సముద్రం వుంటూ వుండగా మళ్లీ పెరుగు సముద్రం, నేతి సముద్రం" వుండడం తెలివితక్కువతనం అంటూ; "ఒక సంవత్సరం గాని, నాకు దేవుఁడు దివాన్గిరీ యిస్తే భీముని పట్నానికి పాల సముద్రం, విశాఖపట్టణానికి మంచినీళ్ల సముద్రం, కళింగ పట్నానికి చెరకు సముద్రం తెస్తాను" అన్నది ; "అందమైన అబద్ధాలు"గా [24] చెప్పబడిన అభూత కల్పనలకు గిరీశం చేసిన హేళన. నిరాధారాల్ని ప్రశ్నించడం అలవర్చిన హేతుబద్ధమైన ఆదునిక విద్య, పాత సంప్రదాయాయంలో కూరుకపోయివున్న వారికి మింగుడు పడలేదంటే ఆశ్చర్యపడక్కర్లేదు. ఇటువంటి అభూత కల్పనల పర్యవసానంగానే "సముద్రమంతా సారా అయితే ... " అంటూ, గిరీశం వంటి బుద్ధిమంతుడెవడో అజ్ఞాత కవి పాట కట్టాడు ! "గ్యానికి సముద్రమంతా సారాయే కదా" అన్నది, బైరాగి పాత్ర సూక్తి !

ఇంగ్లీషు విద్య మూలంగా జరిగిన భావ మథనంలో, అమృతంతో పాటుగా హాలాహలమూ పుట్టింది. పూర్వ సాహిత్యంలోని అహేతుకాలు, అంధ విశ్వాసాలతో పాటు మంచినీ తిరస్కరించడం జరిగింది. తన మిడిమిడి జ్ఞానంతో కాళిదాసు కవిత్వాన్ని తోసిపారేసి, పనికి వచ్చే దొక్కటీ మన పుస్తకాల్లో లేదని తీర్పు చెప్పిన కరటక శాస్త్రి శిష్యుడు, యిందుకొక మచ్చుతునక.

గురజాడ లక్ష్యాలూ, ఆదర్శాలూ

కీర్తి సంపదలు తెచ్చే ఇంగ్లీషు కవిత్వం[25] ("సారంగధర", "కుక్కు" వంటివి) వదిలిపెట్టి, నిజ జీవిత యితివృత్తంతో ; శిష్టులు, సామాన్యులు, పామరులు కూడా మాట్లాడే సహజమైన వాడుక భాషతో గురజాడ కన్యాశుల్కం రాయడానికి కారణం ఏమిటి ?

ఆయన పెట్టుకొన్న లక్ష్యాలు, ఆదర్శాలూ ఎటువంటివి ?

---

24. శ్రీ శ్రీ (విదేశాంధ్ర ప్రచురణల "మహాప్రస్థానం") పీఠికలో

25. "కన్యాశుల్కము రచించే సరికే శ్రీ అప్పారావు గారికి ఆంగ్లము ద్వారా కన్నా ఆంధ్రము ద్వారా దేశమున కెక్కువ సేవ చేయవచ్చుననేయాశయము దృఢపడినది" - బుర్రా శేషగిరిరావు. "శ్రీ గురజాడ అప్పారావుగారి డైరీలు."

దీనికి ముందర, కలకత్తా పత్రిక "రయీస్ అండ్ రయ్యత్" (రాజా, రైతు) సంపాదకుడు, పేరు మోసిన మేధావి శంభు చంద్ర ముఖర్జీ (1819 -1894) గురజాడకు రాసిన ఉత్తరాలలో ఇంగ్లీషు వ్యామోహాన్ని నిరుత్సాహ పరిచారు ; లోకాన్ని పరిశీలనా దృష్టితో చూడమనీ, పాటలు రాయమనీ సలహా యిచ్చారు. గురజాడ ఇంగ్లీషు పద్యకావ్యం "సారంగధర"ను పునర్ముద్రణ చేసింది (1883) ఆయనే. ముక్కు మొగము ఎరగని యువకుడైన గురజాడను ఎంతో ప్రోత్సహించిన ఉదారుడాయన.

అప్రతిష్ఠ పాలుచేసే పరిస్థితుల్లో వుంది సమాజం. ఆ పరిస్థితుల్ని ప్రజల కళ్ల ఎదటకు తేవాలి ; నైతిక భావాల ఉన్నత ప్రమాణాల్ని ప్రాచుర్యానికి తేవాలి. దీనికంటె సాహిత్యానికి ఉత్తమమైన కార్యమేదీ వుండదు.

కన్యాశుల్క వివాహాల వల్ల, సాంఘిక అవినీతి క్రిములతో నిండివున్న దుర్భర దాస్యానికి బాలికలు బలి అవుతున్నారు. వారిని రక్షించాలి.

ఈ చెడుగును బహిర్గతం చేసి ప్రజాభిప్రాయాన్ని రేకెత్తించడానికి, ఉడతా భక్తితో చేసిన "అల్ప ప్రయత్నం" కన్యాశుల్కం రచన.

సామాన్య ప్రజానీకంలో పుస్తక పఠనం వ్యాపించడం లేదు. అంచేత, పుస్తక పఠనం వృద్ధి అయ్యేంతవరకు, నాటకరంగం నుంచి మాత్రమే యీ సత్ప్రభావాన్ని ఆశించవలసి వుంటుంది.

క్లిష్టమైన సాంఘిక పరిస్థితులున్న ఆధునిక జీవితం గురించి నాటకకర్తలు శ్రద్ధ పుచ్చుకోవడం లేదు. ఇది మారాలి.

కావ్య భాషకంటె వాడుక భాష బాగా తెలిసిన భాష. అంతే కాదు ; నాటకోచితమైన భాష కూడా. అంచేత యీ నాటకం వాడుక భాషలో రాయడం జరిగింది.

తెలుగు కావ్యభాషను గొప్ప నాగరికతా సాధనం చెయ్యాలనుకుంటే దానిలోని అనవసరమైన, వాడుకలోలేని పదాలను తొలగించి వెయ్యాలి.

కాలం చెల్లిన పూర్వపు కావ్యభాష తీరు తెన్నులు తెలుగు భాషను హతమార్చాయి. ఇది శోచనీయం ....

పైని పేర్కొన్నవి, స్థూలంగా గురజాడ లక్ష్యాలు, ఆదర్శాలూ, భాషా సాహిత్యాల ప్రగతి చింతన, సామాజికాభ్యుదయ చింతన వీటికి మూలం. కన్యాశుల్కం అంకిత పత్రంలోనూ, దాని రెండు కూర్పుల పీఠికల్లోనూ గురజాడ వీటిని వివరంగా ప్రకటించారు.

ఇటువంటి భావాలే, ఆయన యితర రచనల్లోనూ తరచు వ్యక్తమయ్యాయి. సంగ్రహంగా చెప్పాలంటే, గురజాడ సాహిత్యం ప్రతిపాదించే విషయాలు భాషా సాహిత్యాలకు, సమాజానికి మార్గదర్శకాలు. అవి : సాంఘికానుబంధంతో భాషా సాహిత్యాలు, సులభమూ, సహజమూ అయిన వాడుక భాషలో సాహిత్య. వాడుకలో లేని భాష స్థానంలో వాడుకలో వుంటూన్న భాష. నాగరికతా సాధనాలుగా భాషా సాహిత్యాలు. సాహిత్య పఠనం చాలా తక్కువ స్థితిలో వున్నందువల్ల దృశ్య, శ్రవ్య సాధనాలుగా నాటకాలు. నికృష్ట స్థితినుండి స్త్రీల విముక్తి. ఆత్మ రక్షణకు స్త్రీలకు ఆయుధాలు (గురజాడ అసంపూర్ణ నవల. "సౌదామిని"). వేశ్యావృత్తి నిర్మూలనం ; వేశ్యలకు వివాహాలు. ఉన్నత నైతిక భావాల వ్యాప్తి, సంఘ సంస్కరణాశయాల పెంపు. వాడుక భాష ప్రయోజనాల నిరూపణ. పూర్వ కావ్య భాషా శృంఖలాల నుండి విముక్తి, నూతన కావ్యభాష సృష్టి. సామాన్యుల్ని, పాలకుల్ని ప్రభావితుల్ని చేసే సాహిత్యం. నాటక రంగానికి తెలుగు భాష పనికి రాదన్న దురభిప్రాయాన్ని తొలగించడం. చవకబారు అభిరుచులు రేకెత్తించే పరాయి నాటక ప్రదర్శనల్ని అరికట్టడం ...

కన్యాశుల్కం వెలువడ్డాక కొద్ది వారాల్లోనే ప్రతులు చెల్లిపోయాయి. పాఠకులు ప్రతులు కావాలంటున్నారు. మాతృభాష ఆధిక్యతను సుస్థాపితం చేసిన కన్యాశుల్కం ప్రదర్శనలను ప్రజలు తండోపతండాలుగా వచ్చి చూశారు. తక్కువ రకం ఆకర్షణలతో తెలుగు దేశంలో ప్రదర్శింపబడుతూ వున్న హిందీ నాటకాల గిరాకీ పడిపోయింది.

సుస్వాగతం

కన్యాశుల్కం మొదటి కూర్పు వెలువడిన తరవాత, దానిని అనేక పత్రికలు సమీక్షించాయి. వాటిలో కొన్ని భాగాలు రెండో కూర్పులో చేర్చబడ్డాయి.[26] ఆ సమీక్షలను బట్టి చూస్తే కన్యాశుల్కానికి సుస్వాగతం లభించిందని తెలుస్తుంది. ఈ విషయాన్నే గురజాడ రెండో కూర్పు పీఠికలో " మొదటి కూర్పు గణనీయంగా విజయవంతమయ్యింది. పత్రికలు సాదరంగా స్వాగతం చెప్పి, తెలుగు సారస్వత చరిత్రలో దానిని ఒక ప్రముఖ ఘటనగా ప్రశంసించాయి. పురుషులు, స్త్రీలు, పిల్లలూ దానిని ఆసక్తితో చదివారు" అని రాశారు. తెలుగు దేశంలో విస్తారంగా సాగుతూవున్న చవకబారు (హిందీ) నాటక ప్రదర్శనల గురించి చెప్పి," ధగధగ మెరిసిపోయే దుస్తులు, కామ ప్రేరకాలైన నృత్యాలు, పాడు సంగీతం, బూటకపు పోరాటాలవంటి మోటు ఆకర్షణలు కన్యాశుల్కంలో లేకపోయినా, దాని ప్రదర్శనలను పెద్ద సమూహాలుగా వచ్చి ప్రేక్షకులు చూశారు. ఆ విధంగా మాతృభాష ఆధిక్యత సుస్థాపిత మయ్యింది" అని ఆయన తెలిపారు.

"ఆముద్రిత చింతామణి" 1897 మార్చి నెల సంచిక కన్యాశుల్క వివాహాల దుర్నీతినీ, వాటిని అరికట్టడానికి ఆనంద గజపతి చేసిన ప్రయత్నాల్ని వివరించి, "లోకములోని దుర్నీతి యిట్టిదని నాటకములచే బ్రదర్శించినట్టి వారికిఁ గొంత విషయమైన బోధ పడునని యెంచి గాఁబోలు గ్రంథకర్త గారీ గ్రంథమును లిఖించినందులకు మేమెంతయు సంతసించుచున్నారము" అని హర్షించింది.

పత్రికల ప్రశంసలు పొందడమూ, సామాన్య ప్రేక్షకుల్ని, పాఠకుల్ని పెద్దగా ఆకర్షించడమే కాదు ; ఆ కాలపు విద్యాధికులకు కూడా కన్యాశుల్కం ఆకర్షణ అయ్యింది. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి నాటకకర్తకు 1912 నవంబరు 24న రాసిన ఉత్తరంలో, కన్యాశుల్కం ప్రదర్శనను తాను, వీరేశలింగం, న్యాపతి సుబ్బారావు, జయంతి రామయ్యపంతులు, రెంటాల సుబ్బారావుతో పాటు చూసినట్టు, అది "అద్భుతముగా నున్న" దనీ, "వారు సంతోషపడిరి" అనీ ; తాను ప్రశంసా పద్యాలు రాసినట్టు, సుబ్బారావు వాటిని అచ్చు వేయించినట్టు తెలిపారు.[27] కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి (1880-1951) కన్యాశుల్కాన్ని చదివినా, ఎవరేనా చదివితే వినినా, "ఇల్లెగిరి పోయేటట్టు, తన దేహంలో సంధి సంధులూ శిథిల మయ్యేటట్టు విరగబడి నవ్వే" వారని రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ రాశారు.[28]

కన్యాశుల్కాన్ని "1909లో మొదటిసారి చదివినప్పుడు నాలో ఏదో పెద్ద మార్పు కలిగింది .... ఆ నాటకమును మొదటిసారి చదివినవాళ్లు ఎవ్వరైనా సరే ఆశ్చర్యపడి ఏదో కొంత మార్పు పొందకుండా వుండలేరు "[29] అనీ ; "దాన్ని మొదటిసారి చదివినప్పుడు మహాశ్చర్యం కలిగింది. ఆది వరకు తెలుగులో వున్న నాటకాలకూ దీనికి సంబంధమే లేదు. వస్తువులో గానీ, ఇతివృత్తంలోగానీ, పాత్ర సృష్టిలోగాని, భాషలోగానీ, సంభాషణలలో గానీ అతినవీనంగా కనబడ్డది. ఇప్పటికి కూడా నవీనత గోచరిస్తూనే వుంటుంది"[30] అనీ శివశంకరశాస్త్రి (1892-1979) తాను ఎలా ప్రభావితుడయ్యిందీ తెలిపారు.

26. చూ. మొదటి కూర్పు పీఠిక తరవాత.
27. ఈ లేఖ రాతప్రతి రెండో కూర్పు చివర వుంది.
28. "కట్టమంచి వారి వైలక్ష్యం" అన్న వ్యాసం.
29. "నాలో మార్పు", "ప్రతిభ", 1936 ఆగస్టు సంచిక.
30. "జ్వాల", 1934 డిసెంబరు 16.

తన మీదా, బుర్రా శేషగిరిరావు మీదా కన్యాశుల్కం (మొదటి కూర్పు) వేసిన ముద్రను గురించి గిడుగు సీతాపతి (1885-1969) యిలా తెలిపారు; "ఆ కాలంలోనే (1990 ప్రాంతం) మా కాలేజి సాంవత్సరీకోత్సవాలలో చిన్న చిన్న నాటకాలు ఆడిస్తూ వుండేవారు. మా కంటె పెద్ద విద్యార్థులు ఒకసారి కన్యాశుల్కం మొదటి దృశ్యాలు ప్రదర్శించారు. అందులో నేను వెంకటేశం పాత్ర, శేషగిరిరావు కరటక శాస్త్రి పాత్ర ... ధరించాము."[31]

కన్యాశుల్కం కొందరు పెద్ద ఇంగ్లీషు ఉద్యోగుల ప్రశంసలను కూడా పొందింది. గురజాడ చనిపోయాక జె. ఎ. ఏట్స్(1874-1951) సానుభూతి లేఖలో [32] ప్రశంస : "తెలుగు భాషా సంస్కరణకు నడుము కట్టి అహోరాత్రులు కృషిచేసిన మహా పండితుడు... గొప్పనాటకాన్ని రచించి, సంస్కరణోద్యమాన్ని శక్తివంతమైన దానిగా చేసిన ప్రతిభాశాలి..."

తొలి తెలుగు ఆధునిక నాటకం

" ... మన ప్రస్తుత నాగరికతలో పెద్ద చెడుగేదో వుండివుండాలి.... యూరోపియన్ నాటకాన్ని తీసుకోండి.... చాలవరకు నైతిక విషయంగా చెలామణీ అవుతోన్న దగాకోరుతనమంతటిపైనా తీవ్ర వ్యంగ్య విమర్శ దానిలో వుంది.... కాని యిక్కడ యీ భారతదేశంలో ప్రాచీనకాలపు హరిశ్చంద్రుడు, నలుడు యింకా వుంటూనే వున్నారు. మంచిదే, కాని వారితోనే తృప్తిపడిపోయి, దానికంటె ఎక్కువ ఆశించకపోవడం ఏ దేశానికైనా మంచిదా అని నా సందేహం. మనకు పెద్ద వారసత్వంగా సంక్రమించిన ఎంతో ఉత్తేజకరమైన ప్రాచీన యితివృత్తాలను వదిలి పెట్టాలని ఎవ్వరూ చెప్పడం లేదు. తాము గడపవలసిన జీవితం, అనునిత్యం తాము ఎదుర్కోవలసిన పోరాటాలు తమ కళా రచనలలో భాగంగా వుండకపోతే, అవి దేశానికి ప్రాతినిధ్యం వహించకపోతే, ఆ ప్రజలలో ఏదో పెద్ద లోపం. ఏదో కుళ్లు వుందన్న మాట" అని కట్టమంచి రామలింగా రెడ్డి "ప్రాచ్య పాశ్చాత్య ఖండాలలో నాటకం" అన్న విషయం పైని బెంగుళూరు అమెచ్యూర్ డ్రమెటిక్ అస్సోసియేషన్ ఆధ్వర్యాన జరిగిన సభలో (1918 సెప్టెంబరు 27) చెప్పారు.

ఈ లోపానికి మినహాయింపుగా కన్యాశుల్కాన్ని పేర్కొని, ఆయన దాన్ని గురించి యిలా చెప్పారు : "సాంఘిక వ్యంగ్య నాటకాలలో కీర్తి శేషుడైన నా మిత్రుడు శ్రీ అప్పారావు రాసిన 'కన్యాశుల్కం' అన్న నాటకానికి బహుశా ప్రథమ స్థానం యివ్వవచ్చును. ఇంతకంటె చక్కని సాంఘిక వ్యంగ్య నాటకం రచింపబడిందనుకోను. ఇది తప్పక చదవవలసిన రచన. మన జీవితంలోని యావత్తు దగాకోరుతనాన్ని, డొల్లనూ ఆయన బయట పెట్టిన తీరు, పెద్ద నీతి సూక్తులు చెపుతూ చెడునడతలు నడిచేవారిని ఆయన ఎత్తిచూపే తీరూ మీరు గమనించాలి."

కన్యాశుల్కం రంగం మీదికి వచ్చేవరకూ తెలుగులో ఆధునిక నాటక మనదగ్గదేదీ లేదు. నాటక ప్రదర్శనలు ఎక్కువగా వీధి నాటకాలకు పరిమితమై వుండేవి. వర్తమాన కాలానికి చెందినవి కేవలం ప్రహసనాలు. "బ్రాహ్మ వివాహము" వంటివీ ; సోమర్లను, తిండిపోతులను

31. "స్వీయ చరిత్ర"

32. ఏట్స్ 1906 ప్రాంతంలో తెలుగు జిల్లాలలో విద్యాశాఖాధికారి. తెలుగు బోధానా పద్ధతుల సంస్నేహితుడు.

హేళన చేసిన తంజావూరు నాయక రాజుల కాలపు (16 - 17 శతాబ్దాల మధ్య కాలం) "తంజాపుర అన్న దాన సమాజం" వంటివీ. కొంత ఆధునిక రీతిలో "చిత్రనళీయం"[33]. "ప్రతాపరుద్రీయం"[34] వచ్చాయి. కాని మొదటిది పురాణ కథకు నాటక రూపం ; రెండోది చారిత్రక ఘట్టం, అసంభవ ఘటన. పద్యాలు, నీచపాత్రలకు పరిమితమైన వాడుక భాషలో సంభాషణలున్న కలగూర గంప, రెండూ ప్రసిద్ధి పొందిన నాటకాలే. కాని ఆధునిక నాటకాలుగా చెప్పడానికి వీలున్నవి కావు. ఇవికాక "అభిజ్ఞాన శాకుంతలం" వంటి సంస్కృత నాటకానువాదాలు ప్రదర్శింపబడేవి. షేక్స్‌పియర్, షెరిడన్ నాటకాలు కొన్ని స్థూలానువాదాలుగా వీరేశలింగం ప్రచురించారు. ఇదీ పరిస్థితి.

పైని పేర్కొన్న రెండు నాటకాలు తెలుగులో ఆధునిక నాటకం రూపొందుతూవున్న కాలానివి. ఆధునిక ఛాయలున్నా, అవి ఆధునిక ప్రామాణిక శ్రేణికి చెందినవి కావు. ప్రాచీన పద్ధతికి కొంత భిన్నంగా మాత్రం వున్నవి.

చిత్రనళీయానిది ఏ కాలానిదో, జరిగినదో, జరగనిదో కథ, ప్రబంధ పాకంలో లెక్కకు మించినన్ని పద్యాలు, దమయంతి రెండో పెళ్లి ప్రకటన విని నలుడు (బాహుకుడు) రాత్రి నిద్రపట్టక, ఏక బిగిని నక్షత్రాల సంఖ్యలో యిరవయ్యేడు పద్యాలతో విలపిస్తాడు.

నీచ పాత్రలనబడే వాటికి, ఔచిత్యం కోసం వాటి వాడుక భాషలో సంభాషణలు రాసినందుకు అభినందిస్తూ, గురజాడ శిష్ట పాత్రల విషయం లోను ఆ ఔచిత్యాన్నే పాటించి, వాటి వాడుక భాషలో సంభాషణలు రాసి వుండవలసినదని, ప్రతాపరుద్రీయం నాటకకర్తకు గురజాడ ఉత్తరం రాశారు (8-1-1914)

ఇందుకు భిన్నంగా కన్యాశుల్కంలో ఆదినుండీ అంతం వరకూ ఉపయోగించింది పాత్రోచితమైన వాడుక భాష. దాని సంవిధానం, పూర్వపు అలవాటుకు భిన్నమైన ఆధునిక నాటక సంవిధానం. ఇతివృత్తం, ఆ కాలంలో సంఘాన్ని పట్టి పీడిస్తోన్న దారుణ సమస్య.

కన్యాశుల్కం గొప్ప ఆధునిక నాటకంగా అవతరించడానికి కారణం, అప్పారావు ఆదర్శాలు, ఆశయాలు మాత్రమే కావు, నిశితమైన పరిశీలనా దృష్టితో ఆయన ఇంగ్లీషు, సంస్కృతం, తెలుగు నాటకాల్నీ - తమిళ, బెంగాలీ నాటకాల్ని క- వా - అధ్యయనం చేయడమూ, చూడడమూ, కూడా కారణం. యూరోపియన్, ఇంగ్లీ నాటకాల్ని గురించీ,

33. నాటకకర్త, ధర్మవరం కృష్ణమాచార్యులు (1853-1912, తొలి ప్రదర్శన 1887లో.

34. నాటకకర్త, వేదం వెంకటరాయ శాస్త్రి (1853-1923). యిది యించుమించు కన్యాశుల్కం కాలానిది. ప్రతాపరుద్రీయం గురించి గురుజాడ అభిప్రాయం ; "మన దేవ చరిత్రలో గుండెల్ని దిలించే వృత్తాంతాన్నొకదాన్ని తీసుకొని దానిని నాటకంగా వెలయించేటప్పుడు యీ కవి సామిత్యాత్మక దేశభక్తి పూరిత కాల్పనిక వాతావరణాన్ని సృష్టించుకొని దానిని నేర్పుతో జయప్రదం చేశారు. కాని నాటకంలోని చారిత్రక చిత్రీకరణ మటుకు కేవలం అభూత కల్పన ; అసంభావిత విషయాలు సారస్వత కట్టుబాట్లను, లైసెన్సును అతిక్రమిస్తున్నాయి. "(వాంగోలు మునిసుబ్రహ్మణ్యానికి లేఖ. 1909 మే7.)

నాటకరంగాల గురించీ ఆయన ఎన్నో గ్రంథాలు పరిశీలించారు.[35] ఈ విషయాలన్నీ ఆయన డైరీల్లోనూ, నోట్స్‌లోనూ కొల్లలుగా కనిపిస్తాయి. ఈ పరిశ్రమలో భాగంగా తాను రాయదలుచుకున్న నాటకాలకు పథకాలు రాసి పెట్టుకున్నారు. కొంతవరకు రాసి వదిలిపెట్టినవీ వున్నాయి. ఇటువంటి వాటిలో "కొండుభట్టీయం", "బిల్హణీయం" ప్రసిద్ధమైనవి. కన్యాశుల్కాన్ని మూడు భాగాలుగా రాద్దామన్న ఆలోచన ఆయన కుండేదని శేషగిరిరావు తన వ్యాసంలో తెలిపారు.

ఆధునిక ప్రపంచ నాటక సాహిత్యంలోనూ, సాహిత్య మంతట్లోనూ కన్యాశుల్కం స్థానం మొదటి పంక్తిలోనే వుంటుందని చెపితే, అది అతిశయోక్తి అవదు. ఆధునిక సంస్కృతి, నాగరికత మొట్టమొదట మొదలైన యూరప్ ఖండం దేశాల తరవాత, ఎంతో కాలానికి గాని అవి భారతదేశం వంటి దేశాల్లో తలెత్తలేదు. అయినా 1892 సరికి - అంటే యీ దేశంలో ఆధునిక జీవిత విధానం మొలకెత్తుతున్న తొలి దశలోనే కన్యాశుల్కం రంగస్థలం మీది కొచ్చింది. ఆధునిక నాటక సాహిత్యానికి ఆద్యులలో ఒకరైన హెన్రిక్ ఇబ్సన్ (1824 - 1904) వంటివారు. గురజాడ కాలానికి మరీ ముందరి వారు కారు. భారతీయ భాషల్లో కన్యాశుల్కానికి ముందర, దాని ఆధునిక సాహిత్య విలువలున్న నాటకం పుట్టిందీ లేనిదీ నిర్ధారణ కావలసి వుంది.

ఇబ్సన్ మొదట్లో తన నాటకాల్ని వాడుకలో లేని భాషల్లో, పద్యరూపంలో రాసి, తరవాత వాడుక భాషకు వెళ్లడం జరిగిందట. తన పాత్రలు మనుషుల భాషనే మాట్లాడుతాయి కాని, వాళ్లచేత దేవుళ్ల భాషలో మాటాడించనని తెలిపారట.

బెర్నార్డ్ షా (1856 - 1950) లండన్లోని మురికి పేటల జీవితాన్ని గురించి, "విడోవర్స్ హౌసెస్" అన్న నాటకం రాశారు. అది 1892డిసెంబరు 9న మొదటిసారి ప్రదర్శింపబడింది. (కన్యాశుల్కం తొలి ప్రదర్శనం అదే ఏడాది ఆగస్టు 13న జరిగింది). "విడోవర్స్ హౌసెస్"కు ముందర, వర్తమానకాల సాంఘిక సమస్యల గురించి ఇంగ్లీషులో నాటకాలు లేవు. వర్తమాన సాంఘిక సమస్యల గురించి ఇంగ్లీషులో నాటకాలు లేవు. వర్తమాన సాంఘిక సమస్యల ఇతివృత్తంతో, షా తరవాతనే ఇంగ్లీషు నాటకకర్తలు రాయడం మొదలు పెట్టారు. ఇటువంటి నాటక రచన ఇబ్సన్ 1875 నుంచీ చేస్తున్నారు. గురజాడకు ముందర యిటువంటి నాటక సాహిత్య సృష్టి చేస్తున్న వారెందరో లేరు. ఇబ్సన్, గోగోల్ ("ఇన్స్పెక్టర్ జనరల్" నాటకకర్త) వంటి చాలా కొద్దిమంది మాత్రమే వున్నారు. కన్యాశుల్కానికి ముందర సమకాలీన యితివృత్తంతో, ఆధునికి నాటక రంగస్థల పద్ధతిని ; గొప్ప సాహిత్య విలువలు, సామాజికాభ్యుదయ దృష్టి, శిల్ప ప్రావీణ్యం వున్న నాటకాలు యూరప్‌లో కొద్ది సంఖ్యలో మాత్రమే వుండవచ్చును. భారతీయ భాషల్లో అటువంటివి వున్నట్టు లేదు. "కన్యాశుల్క నాటకకళ" లో (గ్రంథకర్త సర్దేశాయి తిరుమలరావు, అనుబంధం 3) తెలిపిన విషయం, యీ

[35]. గురజాడ "గ్రీకు, రోమన్, ఇంగ్లీషు నాటక క్రమములు జాగ్రత్తగా పరిశీలించుచుండినట్టు తోచును. ప్రదర్శన యోగ్యమైన నాటకముల పైన మోజు కనపడుచున్నది. ఆయన ఇంగ్లీషు, పరాసు, ఫారసీ, చీనా మొదలగు విదేశీయ నాటక ప్రయోగముల గురించియే గాక నాటకములో హాస్యరసము గురించిన్నీ, విదూషకుల గురించిన్నీ, సంఘటనములకు, పాత్ర రచనలకూ గల సంబంధం గురించిన్నీ, పాత్రోచితమైన వేషము గురించిన్నీ, ఆయా నాటక కర్త ఆయా నాటకము లే వ్రాయుదురనిన్నీ, నాటక రచయితల కష్టనిష్ఠురముల గురించిన్నీ విపులమగు విమర్శలు చదువుతుండినట్టు కనబడును. మన నేటి నవ్య సాహిత్యపరులకు కూడా పై విమర్శల వంటివి రచనా రహస్యములను స్ఫురింపజేయగలవు" అని శేషగిరిరావు తెలిపారు.

సందర్భంలో గమనార్హం ః "పందొమ్మిదవ శతాబ్దాపర భాగమున జనించిన" నాటకకర్తల జాబితా యిచ్చి, దానిలో 21 మంది ప్రపంచ నాటక కర్తలను అది పేర్కొంది. వారిలో యిద్దరే యిద్దరు భారతీయులు. గురజాడతో పాటు ఆ జాబితాలో వున్న యింకో భారతీయ నాటకకర్త, దీనబంధు మిత్ర (1829 - 1873). "పాశ్చాత్య దేశములందు మహోత్తమ నాటకకర్త లున్నప్పుడే భారతదేశమందు గురజాడ వుండెను. విశ్వ సంస్కృతీ నిర్మాణమునకు పునాదిరాళులు మోసిన వారిలో నొకడు గురజాడ" (అదే పుస్తకంలో).

ఇటువంటి అభిప్రాయమే "మొట్టమొదటి కన్యాశుల్కము" సంపాదకుడు, బండి గోపాలరెడ్డి, దాని "ముందు మాటలు"లో వ్యక్తం చేశారు ః "తమకు సమకాలికంగా జీవించి ప్రపంచంలో ఆనాటికే నాగరికంగా చెలామణిలో వున్న యీ నానా దేశాల వుద్దండ నాటక రచయితల సరసన (గురజాడ) సగర్వంగా కూర్చోగలరు ; వారి నాటకాల మధ్య దివిటీ ముందు ప్రమిద లాగ కాదు, దివిటీ ముందర యింకో దివిటీగా భాసించగల సత్తా తెలుగు కన్యాశుల్కానికి వుందని నమ్మేవాళ్ళో నేనొకణ్ని".

విషమ సమస్య

కన్యాశుల్కానికి ముందర తెలుగులో సాంఘిక నాటకాలు లేకపోలేదు ; నాయక రాజుల కాలపు అన్నదాన సమాజం వంటి వట్టి ప్రహసనాలు అవి, ఆది కాలపు పరాన్నభుక్కులైన సోమరిపోతుల్ని అవహేళన చేసిన కేవలా ప్రహసనం; ఉత్తమ సాహిత్యంగా చెప్పవలసింది కాదు. "బ్రాహ్మవివాహం" విషయమూ యిదే.

సమకాలీన సాంఘిక విషయం వున్న నాటక సాహిత్యమే కాదు, అటువంటి ఏ సాహిత్యమైనా ప్రపంచ భాషల్లో ఒకటి రెండు శతాబ్దాల క్రితం వరకు పని పెట్టుకొని వెతికితే కాని కనిపించదు. కనిపించినా, ప్రామాణిక మనదగ్గదీ కాదు.

ఇందుకు మినహాయింపుగా చెప్పవలసినది భాసుని "చారుదత్తం," దాన్ని పెంచి శూద్రకుడు రాసిన "మృచ్ఛకటికం." ఇవి ప్రపంచ స్థాయిని భహుశా తొలి ఉత్తమ శ్రేణి సాంఘిక నాటకాలు.[36] వీటి యితివృత్తం కల్పితం కాదనడానికి ఆధారాలు లేవు. విశేషమేమిటంటే, దుష్టరాచరికాన్ని కూలదోసి యింకో రాజును ఎన్నుకోవడం నాటక కథలో ఉపాంగం. ఆ కాలపు సమాజ ప్రతిబింబం దానిలో కనిపిస్తుంది. కథానాయిక వసంతసేన, మధురవాణి అంతగా కాదుగాని, యీ నాటక కథలో వొక ముఖ్యపాత్ర. వసంతసేన పుట్టుకవల్ల వేశ్యాకులానికి చెందినా బుద్ధి, నడత మొదలైన వాట్లో పురాణ కథల్లోని పతివ్రతల కోవకు చెందిన మనిషి. కథా నాయకుడు చారుదత్తుడు పతి కాకపోయినా, వసంతసేనకూ పురాణాల్లోని పతివ్రతలకూ తేడా లేదు. మధురవాణి పుట్టుక పెరుగుదలలకు, ఆ తరవాత వచ్చిన పెద్ద పరివర్తనకూ పోలికే లేదు. వసంతసేన ఆదినుండి అంతం వరకూ వొకే మాదిరీ పాత్ర. అంచేత, వసంతసేన పాత్ర చిత్రణలాగా మధురవాణి పాత్ర చిత్రణ సులభమైంది కాదు. మధురవాణి పాత్ర పోషణలో క్రమ క్రమ పరిణామ చిత్రణలో, గురజాడ చూపిన ప్రతిభ

[36] "హృదయరంగమమైన చారుదత్తము సాంఘిక రూపకముల కాద్యోదాహరణ మనదగియున్నది." మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రి, "సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్ర".

సాటిలేనిది. వసంతసేన సజ్జనుడైన చారుదత్తుణ్ని వరించింది. ఆయన యిష్టపడి (పెళ్లి చేసుకోలేదు గాని) ఆ వేశ్యను స్వీకరించాడు. మధురవాణి వరించిన సౌజన్యారావు తీరు వేరు. వేశ్యాకులాన్ని కల్పించిన సాంఘిక వ్యవస్థ మీదకాక, అందులో పుట్టడం వల్ల దుర్గతి పాలైన వేశ్యల పైని బద్ధ వ్యతిరేకత వున్న పిడివాదపు మనిషి ఆయన, తన కులస్తులు పెళ్లి, చేసుకోడానికి తగినవారు కారు కాబట్టి, తగిన మంచి మనిషిని చేసుకొని వృత్తిని వదిలి పెట్టాలని మధురవాణి తహ తహ లాడింది, సౌజన్యారావు సౌజన్యం తనకు నచ్చడం వల్ల. నోరు విడిచి అడిగింది. ఇందుకు భిన్నంగా జపాన్ దేశంలోని వేశ్యల్ని (గెషాలు) కులీనులు పెళ్లిచేసుకునే ఆచారం వుందని చెప్పింది.[37] కాని సౌజన్యారావు తీవ్రమైన అంటీ - నాచ్ మతస్తుడు. ఈ విషమ సమస్యను కన్యాశుల్కంలో గురజాడ లేవనెత్తి, పరిష్కారాన్ని రానున్న కాలానికి వదిలి పెట్టారు.

పూర్వ సాహిత్యంలోని చింతామణి లాగా మధురవాణి వేశ్యావృత్తిని వదిలిపెట్టి, సర్వసంగ పరిత్యాగం చేసి సన్యాసం పుచ్చుకోదు. వసంతసేనలాగా, చింతామణిలాగా కాకుండా మధురవాణి తన మిగతా జీవితాన్ని మంచిని పెంచేందుకు ఉపయోగిస్తుందన్న సూచన, చివరి రంగంలో స్పష్టంగానే వుంది.

ఆదికాలం నుంచీ వేశ్యలు సమాజ జీవితంలో ఒక అంతర్భాగం అయిపోయారు. దేవలోకంలోనూ వాళ్లను పెట్టుకోక తప్పలేదు. రాజసూయ యాగం చేస్తున్నప్పుడు, "మదమాతంగ తురంగ కాంచన లసత్ మాణిక్య" సంపదలతో పాటుగా, ధర్మరాజుకు సమర్పింపబడిన కానుకల్లో " గాణిక్య సంపదలూ" వున్నాయి ("ఆంధ్ర మహాభారతం"), అంతగా ముఖ్యమైంది, జాతి జీవనంలో వేశ్యా వ్యవస్థ, అంచేత, దాన్ని గురజాడ తన రచనల్లో ఒక ముఖ్యాంశం చేశారు. మధురవాణినే కాదు, మంజువాణినీ ("కొండు భట్టీయం"). పరళనూ ("సంస్కర్త హృదయం") సృష్టించారు.

ఇదేకాక, తన డైరీలో 'భోగం పిల్ల' అన్న రచనకు ఆయన రాసుకున్న సూచనలు గురించి, బుర్రా శేషగిరిరావు " శ్రీ గురజాడ అప్పారావు గారి డైరీ"లలో యిలా వ్యాఖ్యానించారు: "భోగము పిల్ల, కథా సూచనను బట్టి చూడగా, యెంతటి నీచపు వృత్తి వారిలోనైనా మంచి శీలమూ, నిలకడా, సుగుణములూ కనబడ వచ్చుననే భావము కన్యాశుల్కము రచించక ముందే ఆయనలో ధృఢపడినట్టు స్పష్టమగుచున్నది. మనుష్యులలో మంచి తీసి నజరుగా - లోకోపదేశ జనకముగా నాటకములలో చూపవలయునని ఆయన నిశ్చయించుకొని యుండును."

"మనము చెడ్డయని అనుకొనిన దానిలో కూడ మంచిది ఉండవచ్చును అను ప్రాథమిక సత్యమును మధురవాణి చరిత్రము నుండి నేర్చుకొంటినని సౌజన్యారావు ప్రకటించెను. ఇతని ప్రకటనయే కన్యాశుల్క నాటక భరత వాక్యము" అనీ, నాటకాదిలో సామాన్య వేశ్యగ కనపడు మధురవాణి, నాటకము ముగియు సరికి మహామానవిగ కన్పడును. ఈ మార్పు ఎట్లు వచ్చినది ? మధురవాణి పాత్రోన్మీలనము, కన్యాశుల్క నాటక కళలోని ఇంద్రజాలము" (చూ. "కన్యాశుల్క నాటక కళ").

37. వొంగోలు మునిసుబ్రహ్మణ్యానికి 1909 మే 7న రాసిన ఉత్తరంలో, దీన్ని గురించీ, యిటువంటిదే గ్రీసు దేశపు ఆచారాన్నీ గురజాడ తెలిపారు.

విమర్శలు : సబబైనవి, కానివీ

జీవిత కాలంలోనే కాదు, ఆ తరవాతా గురజాడ మీద పొగడ్తలే కాక తెగడ్తల జల్లులూ కురిశాయి. కాలంచెల్లిన గ్రాంథిక భాషకు బదులుగా వాడుక భాషను కావ్యభాష చెయ్యాలని వాదిస్తున్నందుకు, పేరు చెప్పని ఒక గ్రాంథికవాది బెదిరింపులతో ఉత్తరం రాయడమూ, దానికాయన వ్యాసరచనకు మచ్చుతునకగా చెప్పవలసిన జబాబివ్వడమూ (చూ. "ఆకాశ రామన్న ఉత్తరాలు") గురజాడ సాహిత్యం పరిచయం వున్నవారికి తెలియని సంగతి కాదు. పాఠశాలల్లో కఠిన గ్రాంథిక తెలుగుకు బదులు సులభ భాషను ప్రవేశపెట్టాలన్న ఉద్యమానికి ప్రతిఘటన చెలరేగుతూ వున్నప్పుడు ఆయననూ, గిడుగు రామమూర్తినీ (1863-1940), జె.ఎ. ఏట్స్‌నూ (1874-1951), పి.టి. శ్రీనివాసయ్యంగార్‌నూ (1863-1931) దుష్టచతుష్టయం అని పేరు పెట్టి తులనాడడమూ జరిగింది : గురజాడకు సలక్షణమైన తెలుగు భాష రాయడం చేత కాదు : వాడుక భాషలో రాయడం అంచేతనే. గిడుగుకు తెలుగ భాషా జ్ఞానం శూన్యం. ఏట్స్ ఇంగ్లీషు వాడు. అయ్యంగార్ అరవవాడు; వీళ్లు నలుగురూ కుమ్మక్కయి తెలుగు భాషను నాశనం చేస్తున్నారు !

కన్యాశుల్కం గురజాడ రాసింది కాదని కొందరు ప్రబుద్ధులు పరిశోధనచేసి కనిపెడితే; యింకొందరు ఘనులు "ముత్యాలసరాలు" యింకెవరో రాశారన లేదు కాని, గురజాడ రచనల అనువాదంలోని లోపాల్ని ఎత్తిచూపే మిషతో ఆయనకు మసి పూయించడానికి తంటాలు పడ్డారు. గురజాడ అడుగు జాడ భావికి బాట అని పదేపదే ఉద్ఘోషించిన శ్రీ శ్రీ, అది మర్చిపోయి నవ్యకవిత్వానికి పితృత్వాన్ని ఎవరో తనకు అంటగడితే, ఆ కుతర్కాన్ని గట్టిగా సమర్థించడం జరిగింది. ఈ కుతర్కాలకు, అమ్మకాలవృద్ధికోసం కొన్ని పత్రికలు కొమ్ముకాశాయి. కాలగర్భంలో కలిసిపోయిన యీ "చన్నకాలపు చిన్నబుద్ధులు" యిప్పుడు తవ్వితీయవలసిన అవసరం వున్నవి కావు.

వివేచన చేయవలసినవి గురజాడ సాహిత్యం గురించీ, కన్యాశుల్కం గురించీ వచ్చిన సద్విమర్శలు. వాటిలో కన్యాశుల్కానికి సంబంధించిన కొన్నిటి పరిశీలన సాహిత్య చింతనకు ప్రస్తుతం అవసరం.

కన్యాశుల్కం "జీవితంతోనూ, మానవత్వంతోనూ పరిపూర్ణమైనది. దానిలోని స్త్రీలు, పురుషులూ దయాదాక్షిణ్యాలతోనూ, విపరీతాలతోనూ, అయుక్తాలతోనూ, క్రౌర్యాలతోనూ, కుయుక్తులతోనూ, పవిత్రతతోనూ, పంచకత్వంతోనూ తిరుగులాడుతారు. ప్రకృతి - ఆచారం, హేతువు - సంప్రదాయం, అభిప్రాయం - చాదస్తం, ఒకదానితో ఒకటి తీవ్ర సరిఘర్షణకు తలపడ్డ వాస్తవ జీవితంతో యిది నిండివుంది" అని కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి, కన్యాశుల్కానికి కె. కృష్ణయ్యంగార్ చేసిన కన్నడానువాదం[38] పీఠికలో చెప్పింది,కొద్దిమాటల్లో ఆ నాటకానికి సూత్రీకరణ వంటిది. "లోకమందలి మంచి చెడ్డలు లోకులెరుగుదురా ?"

---

[38] మరికొన్ని యితర భాషల్లో కన్యాశుల్కం : ఇంగ్లీషులో ఎస్.ఎన్. జయంతి, 1964 : తమిళంలో ముదునూరు జగన్నాథ రాజు ; 1964, రష్యన్లో జోర్యా పెత్రునిచేవా; 1965, ఇదికాక పెత్రునిచేవా, గురజాడ యితర రచనలు కొన్ని అనువదించి పెద్ద పీఠికతో యిటీవల ప్రచురించారు. ఫ్రెంచి, ఇంగ్లీషు భాషల్లో ప్రచురించే ఆలోచన యునెస్కోకు వుందట. (చూ. యూనిటిట్ గురజాడ శతవార్షిక జయంతి సంచిక, 1965).

("ముత్యాలసరములు") అని, కన్యాశుల్కానికి రెండు దశాబ్దాల తరువాత (1910లో), కవిగా గురజాడ వేసిన ప్రశ్న, కన్యాశుల్కం అంతటా మారుమోగుతూ వుంటుంది.

నాటకం చాలా పెద్దదవడం వల్ల ప్రదర్శించడానికి "అసాధ్యం" గా వుండడం, చిన్న చిన్న రంగాలు అసంఖ్యాకంగా వుండడం, ప్రదర్శనకు చాలాకాలం అవసరమవడం కన్యాశుల్కానికున్న లోపాలుగా పైని పేర్కొన్న పీఠికలో రామలింగా రెడ్డి చెప్పారు. కొన్ని కాళిదాసు నాటకాల్లాగా అది చదివే నాటకమే అయినా, కొన్ని కొన్ని భాగాలు ప్రదర్శించడానికి అద్భుతంగా వుంటాయనీ ; లోపాలెలావున్నా, కన్యాశుల్కం గొప్ప కళాఖండమనీ ప్రశంసించారు.

రామలింగారెడ్డిలాగే కన్యాశుల్కం గురించి ఎంతో ప్రశంసాభావం వున్న అబ్బూరి రామకృష్ణారావు, నూరేళ్లనుంచీ వచ్చిన నాటకాలన్నిట్లో "నానాటికీ అపూర్వంగా కనిపిస్తూ యీ నాటకం ప్రయోగయోగ్యంగా వివిధాధికారాలతో వున్న ఎందరో సామాజికుల్ని రంజింపజేస్తూవుంది"[39] అని చెప్పి, అందుకు కారణాలు యిలా వివరించారు : "యిందులో వున్న యితివృత్తం యీ కాలానికి ప్రస్తుతం కాకపోయినా పాత్రోచితంగా తీర్చిదిద్దిన తెలుగు నుడికారం వుండటంవల్లా, పాత్రపోషణలో సార్వకాలికమైన స్వభావం ద్యోతకం కావటంవల్లా శూద్రకుడు వ్రాసిన మృచ్ఛకటికంలాగా లోకవృత్తాంతదర్శకమైన నాటకంగా తరతరాల వారికి ఆహ్లాదం కల్గిస్తున్నది. అందువల్ల తరిచినకొద్దీ యేవేవో కొత్తకొత్త తీరుతెన్నులు కనిపిస్తూనే వుంటాయి.

ప్రదర్శన యోగ్యత

ఇదంతా చెప్పి రామకృష్ణారావు విస్తృతి వల్ల నాటక "ప్రదర్శనయోగ్యత" తగ్గిందన్నారు. సాహిత్య అకాడెమీ గురజాడ గురించి ప్రచురించిన పుస్తకంలో, నార్ల వెంకటేశ్వరరావు యిటువంటి అభిప్రాయమే వ్యక్తం చేశారు.

నాటక కథా గమనానికి దోహదం చెయ్యని కొన్ని రంగాలున్నాయన్న విమర్శకూడా అవకాశం వుంది. మధురవాణి యింట్లో పేకాట, బైరాగితో వున్న రెండు దృశ్యాలు, కోర్టు విచారణ, దాసరి వేషంలో వున్న కరటక శాస్త్రి శిష్యుణ్ని అగ్నిహోత్రావధాన్లు కొట్టబోయే దృశ్యం, అగ్నిహోత్రావధాన్లు వకీలు నాయుడుతో తగాదాపడి తిట్టి తెగ తెంపులు చేసుకున్న దృశ్యం – యీ రంగాలు కథాగమనానికి అడ్డు తగులుతాయి. ఇవి సరదాగా చదువుకోడానికి, చూడడానికి బాగుంటాయి. కాని, కథ బిగువును సడలిస్తాయి. అంచేత నాటక ప్రదర్శకులు వాటిని వదిలిపెడుతున్నారు. ఈ రంగాలు మహాభారతంలో ప్రధాన కథకు అడ్డంగా వుండే ఉపాఖ్యానాల వంటివి.

ఇప్పటి నాటక ప్రదర్శనలు ఒకటిన్నర – రెండు గంటలకు, లేదా మూడు గంటలకు పరిమితమై వున్నాయి. కన్యాశుల్కం యీ కాలం కొలతకు యిమిడేది కాదు ; దాని ప్రదర్శనానికి కనీసం ఐదు గంటలన్నా అవసరం కావచ్చు. తొలి కోడి కూసేవరకూ వీధి భాగవతాలు, తోలుబొమ్మలాటలవంటి వినోదాలు చూడడం వొకప్పటి గ్రామస్థుల అలవాటు. బస్తీల ప్రేక్షకులంతగా కాకపోయినా, యిప్పటి గ్రామాల ప్రేక్షకులకు కూడా మునుపటంతగా వోపికా, తీరుబడీ లేవు.

39 హైదరాబాద్ గురజాడ శతవార్షిక సంచికలో, తన దర్శకత్వంతో 30–40 ఏళ్లక్రితం కన్యాశుల్కం వందసార్లకు పైగా ప్రదర్శింపబడిందని ఆయన తెలిపారు.

ఈ యిబ్బంది వున్నప్పటికీ, కన్యాశుల్కం దాని వస్తు, సంవిధానాల ఆకర్షణ వల్ల, 1892లో తొలి కూర్పు తొలి ప్రదర్శన జరిగిప్పట్నుండీ యీనాటి వరకూ, చదువుకునే అద్భుత గ్రంథంగానే కాకుండా, చూసి ఆనందించే గొప్ప నాటకంగా కూడా రాణిస్తూ వుంది. ఓపికబట్టీ, తీరుబడిబట్టీ కత్తిరింపులతోనూ, సర్దుబాట్లతోనూ ప్రదర్శనలు జరుగుతూనే వున్నాయి. సుమారు నూరేళ్లుగా, యింత దీర్ఘకాలం, యింత విస్తృతంగా చదివింది యింకే గ్రంథం లేదనడానికి సందేహించనక్కర్లేదు.

అయితే పై విమర్శలలో కొంత నిజం లేకపోలేదు. కన్యాశుల్కం మహానాటకంగానే కాదు, మహత్తర కావ్యంగా కూడా రాసింది. పాఠకుల విజ్ఞాన వినోదాల కోసం రాసింది. ఇప్పటి రంగస్థలానికి, ప్రేక్షకులకు తగ్గట్టుగా ఒక శతాబ్దం క్రితపు నాటకం వుండాలనుకోవడం సబబు కాదు. ఇప్పటి కాలానికి తగ్గట్టుగా సర్దుబాట్లు చేసి, దాన్ని ప్రదర్శించుకోవచ్చును. ప్రదర్శకులలా చేస్తున్నారు కూడా.

కన్యాశుల్కాన్ని మొదట రాసేసరికి, తరవాత దాన్ని పెంచి రాసేసరికి దేశంలోనూ, రాష్ట్రంలోను నాటకరంగం ఎంతవరకు ఆధునికంగా వుంది ? ప్రేక్షకుల తీరుబడి, అభిరుచి విషయంలో మార్పు వుందా లేదా ? గురజాడకు పూర్వుడు ఇబ్సన్(1828-1904) వంటి ప్రసిద్ధ నాటకకర్తల నాటక ప్రదర్శనలు రాసినవి రాసినట్టుగానే ప్రదర్శింపబడుతున్నాయా ? - యీ ప్రశ్నలకు వచ్చే జవాబులు, కన్యాశుల్కం గురించి వచ్చిన విమర్శకులకు జవాబులుగా చెప్పవచ్చును.

ప్రపంచ నాటక సాహిత్యానికి పితామహులైన కాళిదాసు, షేక్స్‌పియర్ వంటి వారి నాటకాలు ఆదునిక నాటకరంగం అవసరాల ననుసరించి ప్రదర్శింపబడుతున్నాయి. కన్యాశుల్కం గురించి వచ్చిన అభ్యంతరాల్ని "అభిజ్ఞాన శాకుంతలం ", "కింగ్ లియర్ ", "టెంపెస్ట్" వంటి నాటకాల గురించి లేవనెత్తవచ్చును కదా.

ప్రదర్శనకు ఎక్కువ కాలం అవసరమయ్యే నాటకాలు ప్రేక్షకులు చూడరన్న అభిప్రాయం పూర్తిగా నిజం కాదు. లెవ్ దొదిన్ అనే సోవియట్ నాటక దర్శకుడు 4-5 గంటలు, అంతకు పైగానూ జరిగే నాటక ప్రదర్శనలు చేస్తున్నాడట. "గృహం" అన్న సుదీర్ఘ నాటకం, గ్రామస్థుల జీవితానికి సంబంధించింది, ఆయన ప్రదర్శించబోతోంటే, అది విఫలమవుతుందని అంతమందీ జోస్యాలు చెప్పారు. గ్రామస్థుల జీవితాన్ని నాటకంగా చూసే ఆసక్తి ఎవరికుంటుంది ? పైగా దాన్లో 40 నిముషాలపాటు సాగే స్వగతాలున్నాయి. - కాని ఆ నాటకం జయప్రదమయ్యింది. మాస్కో ఆర్ట్ థియేటర్ ప్రదర్శించిన "గొలవ్ల్యోవ్ కుటుంబం" అన్న నాటకం ఐదు గంటలు జరిగింది. అయినా ప్రేక్షకులు ఆసక్తితో చూశారు. "అన్నదమ్ములు, అక్కచెల్లెళ్లు" అన్నది రెండు రాత్రులు ప్రదర్శన జరిగిన నాటకం. అయినా యీ ప్రదర్శనలు జరిగిన నాటకశాలలు కిక్కిరిసిపోయాయి. ఈ సమాచారం తాత్యానా గొర్యచీవా అన్న సోవియట్ రచయిత్రి "లెవ్ దొదిన్ : సత్యాభిలాష నాటకానికి ముఖ్య ప్రేరణగా వుండాలి" అన్న వ్యాసంలో వుంది.

మునపట్లాగ కాకుండా, యిప్పటి జీవితంలో తీరుబడి, ఓపిక తక్కువగా వున్నా, ఆసక్తిని రేకెత్తించేలాగా, మనస్సును ఆకట్టుకొనేటట్టూ వుంటే, పెద్దదయినందువల్ల పాఠకులు కాని, ప్రేక్షకులు కాని నిరాకరించరు. లెవ్ టాల్‌స్టాయ్ బృహత్తర నవల "యుద్ధం, శాంతి"ని చదువుతూనే వున్నారు. "గాన్ విత్ ద విండ్", "రూట్స్" అన్న అమెరికన్ ఫిల్ములు చూస్తూనే

వున్నారు. (మొదటిదాని ప్రదర్శన కాలం నాలుగైదు గంటలు రెండోదాని ఆరు భాగాల ప్రదర్శన కాలం పది గంటలు).

ఇప్పుడు సాంకేతిక ప్రావీణ్యానికీ, సామగ్రికీ కొరత లేదు. యూరోపియన్ నాటక రంగస్థలం పైని నిజమని భ్రమ కలిగించేటట్టుగా యుద్ధాలు, తగలబడిపోతోన్న నగరాలు చూపబడుతున్నాయి. "అంగార్" అన్న బెంగాలీ నాటకంలో బొగ్గు గని లోపలికి వెళ్లివచ్చే లిఫ్టు; గని లోపలికి ప్రళయంలాగా నీరు ప్రవహించి లోపల చిక్కుకొనిపోయిన పనివాళ్లంతా దారుణమైన చావుకు గురికావడమూ ప్రేక్షకులు హాహాకారాలు చేస్తూ చూశారు.

అంచేత కన్యాశుల్కంలోని దృశ్యాల్ని చూపడం కష్టమేమీ కాదు. సాహిత్యంలోనూ, కళలలోనూ కొన్నిపాళ్ల భ్రమ కల్పన కూడా వుంటుంది. సమర్థతతో నిర్వహిస్తే, కన్యాశుల్కంలోని స్వగతాలు అవాస్తమనిపించవు.

ఈ దేశంలో వృద్ధి కాలేదు కాని, చలనచిత్ర - నాటక కళల మేళవింపుతో కన్యాశుల్కం వంటి నాటకాల్ని పూర్తిగా ప్రదర్శించవచ్చును. చాలా కాలం క్రితం ప్రసిద్ధ నర్తకుడు, ఉదయ్‌శంకర్ యీ ప్రయోగం చేశారు. క్షీర సాగర మథనం వంటి దృశ్యాల్ని కూచిపూడి నృత్య నాటకాల్లో, యీ పద్ధతిని చూపడానికి ప్రయత్నం జరిగింది.

"యీ నాటకమంతా సమగ్రంగా, వున్నదున్నట్టుగా, అన్ని సన్నివేశాలకూ కావలసిన రంగ పరికరాలతో, జాతీయంగా వ్యావహారిక భాషోచ్చారణాన్ని సాధన చేసిన నటవర్గంతో యెప్పుడో ఒకప్పుడు సలక్షణంగా ప్రయోగించవలసి వుంది. తెలుగు నాటక సంప్రదాయానికి పుష్టినిచ్చే యీ పని చేసి తీరాలి. యూరప్ నాటక ప్రపంచాన్ని ఏకైక అధినేతగా పరిపాలించిన ఇబ్సను మహాకవి రచితమైన Peerognyt కూడా ఇలాటి నాటకమే. పాశ్చాత్య సాహిత్యంలో సంప్రదాయ సిద్ధంగా వచ్చిన త్రివిధైక్యాలనూ ఆయన యీ నాటకంలో పాటించలేదు. అందులో కన్యాశుల్కంలో కన్నా రంగాలు యింకా ఎక్కువగా వున్నాయి. అయినా గీల్ గుడ్ అనే ప్రయోక్త యీ నాటకాన్ని ఒక్క మార్పు కూడా చేయకుండా యెంతో ధనవ్యయాన్ని భరించి పారిస్ నగరంలో చేసిన ప్రయోగాన్ని గూర్చి ప్రఖ్యాత ఆంగ్ల రచయిత స్వయంగా చూసి వర్ణించాడు. అలాటి ప్రయోక్త మన కన్యాశుల్కానికి కూడా రాకపోతాడా అని నా ఆశ"[40] అని అబ్బూరి రామకృష్ణారావు కోరింది అసాధ్యం కాదు.

"దుర్నడతను ఆకర్షవంతం చేశానా ?"

గురజాడకు శిష్యుడు, అప్పుడు అయిన వొంగోలు ముని సుబ్రహ్మణ్యం మీనాక్షి, మధురవాణి పాత్రల గురించి ఆక్షేపణ తెలిపితే, గురజాడ "నిజమే, మీనాక్షి కనిపించే దృశ్యాలు అంత నీతిదాయకమైనవీ, ఉపదేశకమైనవీ కా" వని అంగీకరిస్తూ, షేక్స్‌పియర్ నాటకాల్లోంచి దృష్టాంతాలు, యిచ్చారు (1909 మే 21 ఉత్తరం)[41]. అవి నాలుగవ హెన్రీ, మెర్రీ వైవ్స్ ఆఫ్ విండ్సర్, ఐదవ హెన్రీ నాటకాల్లోని డాల్‌షేర్ షీట్, మైన్ హాస్టెస్, డేమ్ క్విక్లీ, సర్ జాన్ పాల్‌స్టాఫ్ మొదలైన పాత్రలు. ఇవేవీ "ఉజ్వల నైతికశక్తి కలవి కావ"నీ ; "వీరిలో ఎవరికీ మర్యాదా మప్పితమూ వున్నట్టు కనిపించ"దనీ ; "అవినీతిపరుడూ, కుటిలుడూ అయిన ఫాల్‌స్టాఫ్ షేక్స్‌పియర్ పద్ధతి హాస్యానికి శిఖరాగ్రం వలె ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్నా" డనీ అబ్బే అనే నాటకకర్త

---

40 "విశ్వవీణ", 1954 డిశంబరు సంచిక.

41. గురజాడ ఆయనకు రాసినవి మనకు తెలిసినంత వరకు 15 ఉత్తరాలు.

రాసిన "వెన్నిస్ ప్రిజర్వ్‌డ్" అన్నదానిలో వొక వున్నత ప్రభుత్వోద్యోగి అతినీచమైన వొక వుంపుడుకత్తె ముందు పరువు పోగొట్టుకొని తన్ను తానే క్షుణత పరచుకుంటాడ " నీ గురజాడ తెలిపారు. "వాస్తవ రచనను కళానైపుణ్యంతో ఎంత ఆదర్శపూరితం చేసనప్పటికీ, విధిగా అది కొన్ని లక్షణాలను ప్రస్ఫుటీకరించక తప్పదు" అంటూ నొక్కి చెప్పారు. తాను ఒక దోషాన్ని, దుర్నడతను ఆకర్షవంతం చేయలేదన్నారు. కన్యాశుల్కం అకారణంగా యేదో "వొక నైతికోద్దేశాన్ని నెత్తిన రుద్దరు. దానికి మహత్తరమైన వొక నైతిక ప్రయోజనం వుంది" అంటూ, "మానవ జీవితంతో నేను చెలగాటం ఆడడం లేనే లేదు.... ఎట్టి తృణీకార భావమూ లేకుండా మానవ జీవితాన్ని గంభీరమైన దానిగా భావించి యీ నాటకంలో దానిని యితివృత్తంగా స్వీకరించాను. ఆద్యంతం హాస్యం తొణికిసలాడేటట్టు యింత గంభీరమైన యితివృత్తాన్ని నిర్వహించడం అంత తేలికైన పని కాదు" [42] అని తెలియజేశారు.

ఈ సందర్భంగా మొదటి కూర్పులోని మధురవాణి-పాత్రను గురించి చెపుతూ, అది "వర్ణింపరాని హేయమైన నడవడి కలది. ఆ పాత్రకు ఎట్టివన్నె చిన్నెలూ లేవు. నాటకం రచిస్తున్న కొద్దీ మధురవాణి మీద నాకున్న దృక్పథం మారుతూ వచ్చింది. మధురవాణి పాత్రంటే నాకు నేనే ముచ్చట పడుతున్నాను. కనుక చివరి అంకంలో ఆమెను సంస్కరించా"నని తెలిపారు.

గిరీశం పాత్ర, ఔచిత్యం

ఇటువంటివే సందేహాలు, ఆక్షేపణలూ గిరీశం పాత్ర చిత్రణ గురించీ వున్నాయి. శివశంకర శాస్త్రి తన సందేహాన్ని తెలుపుతూ, ముని సుబ్రహ్మణ్యానికి గురజాడ రాసిన ఉత్తరాలు చదివాక,ఆ సందేహం తీరిందని చెప్పారు[43] బారన్‌సన్ అనే నార్వే నాటకకర్త నాటకంలో స్పెన్స్‌గార్డ్ అన్న పాత్ర గిరీశం పాత్రలాగ వున్నందువల్ల, దానిని గురజాడ అనుకరించేరేమో అని మొదట శివశంకర శాస్త్రి అనుకున్నారు. కాని గురజాడ ఉత్తరాలలో యిచ్చిన ఉదాహరణలు, సమాధానాలు తెలుసుకున్నాక " నాటకం అంతా స్వకపోల కల్పితం అని స్పష్టమౌతుంది" అని సందేహ నివృత్తి చేసుకున్నారు.

గురజాడ శిష్యుడు, భక్తుడు అయిన బుర్రా శేషగిరిరావు ; "గిరీశము వంటి నాయకుని పెట్టి, సంఘ సంస్కరణోద్యమమును వేళాకోళములోనికి దించి యుపకృతికి మారు అపకృతియే చేసితిరని నేనొక మారు తెలిసియో తెలియకో సాహసించి యొక సభలో విజయనగరములో నంటిని" అని గురజాడ డైరీల గురించి రాసిన వ్యాసంలో తెలిపారు. కాని గిరీశం నాయకపాత్ర కాదు. దుష్ట పాత్ర నాయక పాత్ర అవదు. అది వొక ముఖ్య పాత్ర మాత్రం అవును. గిరీశం పాత్ర హాస్యపు పైపూతను దాటి లోలోతులకు పోకపోతే యిటువంటి అవగాహన రాక తప్పదు. మృచ్ఛకటికంలో శకారుని పాత్ర ఎటువంటిదో, అటువంటిదే గిరీశం పాత్ర. గురజాడ చెడుగుకు నాయకస్థానం యివ్వలేదు. "తలవరి వలె ముఖము మాడ్చుకొని పీక ఉత్తరించడము నాకు చాత కాదు" అని ఆయన యింకో సందర్భములో చెప్పారు.[44]

---

42. ముని సుబ్రహ్మణ్యానికి రాసిన ఉత్తరం 1909 మే 21.

43. "జ్వాల", 1934 డిసెంబరు 16.

44. చూ. "ఆకాశ రామన్న ఉత్తరాలు" అన్న వ్యాసం.

గిరీశంకంటె పెద్ద ముద్దాయి అయిన అగ్నిహోత్రావధాన్లుకు కాని, రావప్పంతులు వంటి యితర నేరస్తులకు కాని ఆయన కఠినశిక్షలు వెయ్యలేదు, నవ్వులపాలు చేశారు. అప్పటి సంఘ సంస్కరణోద్యమంలో, యిప్పటి మంచి ఉద్యమాల్లోలాగానే మోసగాళ్లుండేవారు. అటువంటి వాళ్ల బండారాన్ని ఆయన "కొండుభట్టీయం" లోనూ బయట పెట్టారు.[45] సమాజ శ్రేయస్సుపట్ల బాధ్యతవున్న వాళ్లు చేయక తప్పని విధి అది. కన్యాశుల్కంలోని హాస్యం వెనకవున్నవి తీవ్రాతితీవ్ర విషయాలు.

నవ్వించే దుష్టపాత్రలు

సంఘసంస్కర్తలాగా నటించిన ఒక చీడపురుగు గిరీశం, అంతశ్శత్రువు. ఆ అంతశ్శత్రువును ఎండగట్టడానికి నాటకకర్త ఎంచుకొన్నది హాస్యరసం. "కొండుభట్టీయం"లోని కుహనా సంస్కర్తల చిత్రణకు ఆయన ఎంపిక చేసిన హాస్యరసపు రంగు, గిరీశం విషయంలో లాగా ముదురు పాకానిది కాదు. సంఘ సంస్కరణోద్యమంలో దాక్కొని వున్న దోషుల్ని దొంగల్ని కానక పోవడం, దానికి మేలుచేయడం అవదు. కన్యాశుల్కం పాఠకుడైనా, ప్రేక్షకుడైనా మెచ్చేది సౌజన్యారావును, అంతకంటె మధురవాణినీ, కాని గిరీశాన్ని, అగ్నిహోత్రావధాన్లునీ ఎంతమాత్రమూ కాదు.

శూద్రకుని శకారుడు, షేక్స్‌పియర్ షైలాక్ పాత్రలు నవ్వు పుట్టించే పాత్రలు, కాని ప్రాణహానికి తలపడ్డ పాత్రలు. గోగోల్ పాత్ర, ఇన్స్‌పెక్టర్ – జనరల్ పెద్ద దగాకోరు. ఛార్లీ చాప్లిన్ ఫిల్మ్ పాత్రలు మొషె వెర్దె, హిట్లర్ హంతకులు. వీళ్ళంతా హాస్యపాత్రలుగా కనిపించి నవ్వు పుట్టిస్తారు. మన కళ్ల ఎదుట నడుస్తున్న జీవితంలోనూ యిటువంటి వాళ్ళు తరచు కనిపిస్తుంటారు. కొందరికి ఆటకట్టయినా, యింకా అవకపోయినా, వాళ్ళు తమ పాపఫలాంత వైభవంతో మనకి వినోదం కలిగిస్తూ వుంటారు. కాని అనుసరించ తగ్గ ఆదర్శ పురుషులవరు. గిరీశం వంటి పాత్రలకూ వర్తించేదిదే – వీళ్లెవరి మీదా గురజాడ కోపాలు, శాపాలూ కురిపించ లేదు. అది ఆయన పద్ధతి. ఆయనది "తలవరి" పద్ధతి కాదు.

కన్యాశుల్కానికి కథానాయకుడు గిరీశమనుకున్న వాళ్లు వున్నట్టుగానే, ఆ పదవిని సౌజన్యారావుకు, కరటక శాస్త్రికి యిచ్చినవాళ్లున్నారు. నాటక కథలో అదృశ్యంగా వున్న వీరేశలింగమే కథానాయకుడన్న వాదనా వుంది. అయితే కన్యాశుల్కానికి కథానాయకుడున్నాడా? ఉన్నట్టయితే, నాటక కర్త ఉద్దేశించిందెవర్ని ?

"నాయిక లేని నాటకం" అని గురజాడ 1896 ఏప్రిల్ 26 డైరీలో రాశారు. ఇది దేన్ని గురించి రాసిందీ ఊహకందని విషయం. గురజాడ నాటకం "నాయిక లేని నాటకం" యెంత మాత్రమూ కాదు. నాయిక మధురవాణి అని స్పష్టమే. కాని నాయకుడి విషయమే సందేహం. "నాయిక లేని నాటకం" సాధ్యమైనప్పుడు, నాయకుడు లేని నాటకం ఎందుకు సాధ్యం కాదు? నాటకానికి నాయక పాత్ర తప్పనిసరిగా వుండాలన్న అలవాటును తప్పించడానికిలా చేశారేమో.

నివురు కప్పిన నిప్పు

కన్యాశుల్కం నాటక స్వభావాన్ని పలువురు పలువిధాలుగా నిర్ణయించారు. రసచర్చ

45. కేశవ రాయుడు, దివాన్‌బహద్దర్ రాజారాం అన్న పాత్రలు

చేసి, తమకు తోచిన నిర్వచనాలు చేశారు. అది విషాదాంత నాటకమనీ, ఖేదమోదాంత నాటకమనీ తలొక విధంగా అన్నారు. అది ఉత్త ఫార్స్ అని తోసి పారెయ్యడమూ జరిగింది. నాటకకర్త చెప్పిందాని ప్రకారం, అది హాస్యరస ప్రధాన నాటకం, కాని యివేవీ కన్యాశుల్కాన్ని జాగ్రత్తగా సమర్థతలో తూచి విలువ కట్టిన వాటిగా కనిపించవు.

విషాదాంతం, ఖేదాంతం అనడానికి ఆస్కారం కనిపించదు. అది అగ్నిహోత్రావధాన్లు, గిరీశం, రామప్పంతులు వంటి వాళ్లకు మాత్రమే విషాదాంతం, ఖేదాంతం. దుష్టులకు ఆట కట్టయి ముగిసిన నాటకం ఆ దుష్టులకు మాత్రమే విషాదాంతం. సౌజన్యారావు, మధురవాణి, కరటక శాస్త్రి వంటి సన్మార్గులకు అది మోదాంతం. ఫార్సుగా కొట్టి పారేసిన వాళ్లలో పెద్దవాళ్లూ వున్నారు. ప్రపంచ స్థాయి ఉత్తమ సాహిత్యమని విజ్ఞులు ఎంతోమంది మెచ్చిన దానిని ఫార్స్‌గా చెప్పడం సమంజసం కాదు. హాస్యరస ప్రధాన నాటకమని, నాటకకర్త చేసిన ప్రకటనే అయినా, అది అర్ధసత్యమే. ఎంచేతనంటే, కన్యాశుల్కం నివురు కప్పిన నిప్పు. దాన్ని కప్పి వున్నది హాస్యమనే నివురు. దానికి దిగువన నిగూఢంగా వున్నది, నిప్పువంటి బీభత్సం. అంచేత, కన్యాశుల్కం, బీభత్సరసప్రధానమైన హాస్యనాటకమవుతుంది. అగ్నిహోత్రావధాన్లు చేసిన నరమాంస విక్రయ కథను చెప్పింది బీభత్సం కాక మరేమిటి ?

ఈ నాటకం మీద కొత్త వెలుగును ప్రసరింపచేసి, దాని అంతస్సేమిటో చెపుతూ, అయ్యలసోమయాజుల నరసింహ శర్మ " ... హాస్యం వికాసాత్మకమైన విజ్ఞానానికి కారణం. ఉత్తేజం విప్లవానికి కారణం, సంఘం తన లోపాన్ని గ్రహించి విజ్ఞానవంతమైనదీ అయితే గాని, విప్లవం జరపడానికి అర్హమైనది కాదు. కాబట్టి సంఘం అజ్ఞానావస్థలో వున్నప్పుడు ముందు విజ్ఞానాన్ని కలిగించాలి. హాస్యం ఇందుకు తోడ్పడుతుంది. అంచేత హాస్యంతో పాటిందు బీభత్సం చూపబడ్డది. విజ్ఞానం విప్లవానికి పూర్వరూపం. విజ్ఞానవంతుడే గాని మధుర హాస్యాన్ని అర్థం చేసుకోలేడు"[46] అని రసచర్చ చేసి కన్యాశుల్కం బీభత్సరస ప్రధానమైన నాటకమని సరైన మౌలిక నిర్వచనం చేశారు. ఈ నిర్వచనం భావచౌర్యానికి గురికావడం శోచనీయం.

కన్యాశుల్కంలోనిది, హాస్యమనే తేనె పూసిన కత్తి. ఈ పైపూతకు దిగువ అంతటా వ్యాపించి, సమాజాన్ని అన్ని విధాలా దిగజార్చుతూ వున్న బీభత్సాన్ని కానకపోవడం, సబబు కాదు. అప్పటి సమాజంలో నిరాటకంగా సాగిపోతోన్న గొంతుకలు కోసే వ్యాపారాన్ని సున్నితమైన హాస్యంతో మేళవించి చిత్రించడం, కన్యాశుల్కం సాధించిన అసాధ్యమైన కళ. ఈ కళలోని రంగురంగుల వ్యంగ్య చిత్రాలకు ప్రతిరూపాలు – ఆనాటి దుర్నీతి, మూఢవిశ్వాసాలు, వంచకత్వం, పాత క్రొత్త సంస్కారాల సంఘర్షణ, కొత్త సంస్కారంలో దాక్కొనివున్న విష బీజాలు, నీతికోసం, న్యాయం కోసం ప్రయత్నాలు, పరోపకారబుద్ధి, పెంపొందుతూ వచ్చిన చిత్త సంస్కారం, అగ్ని సంస్కారం జరిగేవరకూ మారని మనుషుల మనసులు.

"అవినీతి క్రిములు", అహేతుకాలు

గత శతాబ్దం చివరి దశాబ్దాల జీవితానికి, నాటక రూపంలో వున్న సాంఘిక చరిత్ర, కన్యాశుల్కం. అది కాలం చెల్లిన పూర్వ నాగరికత వికృత రూపాల్ని చూపింది ; వేరూనుతూ వున్న కొత్త నాగరికతా సంస్కారాలు వెర్రితలలు వేస్తోన్న తీరు తెన్నులు తెలిపింది. చారిత్రక

46. చూ. "తెలుగు తల్లి", 1945 ఏప్రిల్ సంచిక.

కారణాల వల్ల మారుతూవున్న సమాజాన్ని, ఆ పరిణామంలో జరుగుతూవున్న సంఘర్షణల్నీ కళ్ల ఎదట నిలిపింది. పూర్వ నాగరికతా సంస్కారాలకు ప్రతినిధులు అగ్నిహోత్రావధాన్లు వంటి వాళ్లయితే, కొత్త నాగరికతా సంస్కారాలు వేస్తోన్న వెర్రి తలలకు ప్రతిరూపాలు గిరీశంవంటివాళ్లు. ఇటువంటి పాత కొత్త భ్రష్టుల ఆట కట్టించడానికి పూనుకున్న వాళ్లు మధురవాణి, సౌజన్యారావు, కరటక శాస్త్రి. మొదటి యిద్దరిదీ నిష్కామ కర్మలు. కరటక శాస్త్రిది ఆపద్ధర్మం ; లుబ్ధావధాన్లకును తన కూతుర్నిచ్చి పెళ్లిచేసే ప్రయత్నం మానుకోకపోతే నూతిలో పడతానంటూన్న తన చెల్లెలి ప్రాణరక్షణ కోసం.

ఇప్పట్లాగే, హెచ్చు తగ్గులుగా సంఘంలో, అప్పుడూ సర్వత్రా అవినీతిక్రిములు వ్యాపించి వుండేవి. ఈ అవినీతిక్రిములు న్యాయ వ్యవస్థ నెలా అన్యాయ వ్యవస్థగా దిగజార్చాయో తెలిపే ఒక ఉదంతం : "మనం తెచ్చిన దావా, లంచం పుచ్చుకొని మున్సబు అన్యాయంగా కొట్టేశాడు.... మా వకీలు అవతల పార్టీ దగ్గిర కతికి మన కేసు ధ్వంసం చేశాడు". ఈ మాటలు (అగ్నిహోత్రావధాన్లువి) "న్యాయమూర్తులు", "న్యాయవాదులు" ఎంత న్యాయంగా వున్నదీ తెలుపుతాయి.

"నాలుగు రాళ్ళు" తడుముకుందామని, హెడ్ కాన్‌స్టేబుల్ లుబ్ధావధాన్లు మీద ఖూనీ కేసు బనాయిస్తాడు. తరవాత తాసీల్దారు రంగంలో ప్రవేశించి, "పది రాళ్లు" లాగుతాడు.

ధనరూపంలో కాక, "వస్తురూపంలో" ఉన్నతోద్యోగి అవినీతి ముచ్చటొకటి : డిప్టీ కలక్టరు "లంచం తినడుగాని ఆయనకు స్త్రీ వ్యవసనం కద్దు." ఆయన మధురవాణికి "నాయుడు (వకీలు) చేత రాయబారాలు పంపుతున్నాడు." ఆయన అభీష్ట సిద్ధికి మధురవాణి సహకరిస్తే, తన చిక్కుల్నుండి బయట పడవచ్చునన్న ఆశతో కరటక శాస్త్రి ఆమెను డిప్టీ కలక్టరు దగ్గిరకి వెళ్లమని వేధించడమూ ; తనను చిత్రగుప్తుడి దగ్గిరకి పంపి "చేసిన పాపాలు అన్నీ తుడుపు పెట్టించడానికి వీలుండదు కాబోలు" అంటూ మధురవాణి కరటక శాస్త్రికి చీవాట్లు పెట్టి "తల వాయగొట్ట" డమూ జరిగింది.

మీనాక్షి భ్రూణహత్యలు చేసుకున్నప్పుడల్లా "పోలీసులు బెదిరించి పది డబ్బుల సొమ్ము" లాగేస్తూంటారు.

ఖూనీ కేసు బెదిరింపుతో, హెడ్ కాన్‌స్టేబుల్ తాను లుబ్ధావధాన్లుకు రాసి యిచ్చిన దస్తావేజు కాగితం లాగేసుకుంటాడు.

పోలీసు ఇన్‌స్పెక్టరుకి యిస్తానన్న సాకు చెప్పి, రామినాయుడి దగ్గిర్నుంచి రావప్పంతులు పాతిక రూపాయలు కాజేస్తాడు.

ఆ రావప్పంతులే "యీ ఇన్‌స్పెక్టరుగాడికి యీ తాలూకాకి వచ్చిం తరువాత అయిదారు వేలు యిప్పించా" నని తన ప్రజ్ఞను చాటుకుంటాడు. తాను ఎంతటి ఘనుడంటే, "యీ తాలూకాలో సివిల్ మేజస్ట్రేట్లు ఎక్కడొచ్చినా రావప్పంతులు పప్పులేని పులగం వుండదు." అంతే కాదు, మూడేళ్ళ క్రితం మైనార్టీ దాటిన వాణ్ని "మైనరని వాదించ" మంటాడు.

ఆ రోజుల్లో కోర్టుల్లో దొంగ సాక్ష్యాలు చెప్పడానికి మనుషుల హోదాల్నిబట్టి రేట్లుండేవి. కుండలాలున్న పండితులకైతే రేటు ఒక రూపాయి, ఇటువంటి సాక్ష్యాల గురించే పోలిసెట్టి సలహా : "...బాపనోళ్లు నచ్చాప నచ్చలు. కొంచం సెయి తడిచేస్తే సాచ్చీకం చెప్పి పోతారు."

దొంగ సాక్ష్యాల గురించి సౌజన్యారావు ఆక్రోశం : "పెద్ద పెద్ద వకీళ్లు కూడా సిగ్గుమాలి బరిపెట్టి దొంగ సాక్ష్యాలు పాఠం చెపుతారు. నావంటి చాదస్తులం యింకొక కొందరం అటువంటి పాపానికి వొడిగట్టుకోం గాని, మాపార్టీల తరపు సాక్షులు కూడా అబద్ధం చెబుతున్నారని యెరిగిన్నీ వూరుకుంటాం".

అగ్నిహోత్రావధాన్లు పూర్వాచార పరాయణుడొక్కటే కాదు, వేదం ఎనభైరెండు పన్నాలు అధ్యయనం చేసిన పండితుడు కూడా. అయితే యివేవీ కూతుళ్ల జాతకాల బనాయింపుకు అడ్డంకులు కావు. అతను చిన్న కూతురు జాతకం బనాయింపు చేయడం గురించి చెప్పి, రావప్పంతులు ఒక సర్వ సాధారణ విషయం బయటపెడతాడు. "మా బ్రాహ్మల్లో యిది పరిపాటే. పెళ్ళిళ్లలో పంపించేది ఒక జాతకవూఁ నిజం వుండదు" అని. ఇదే కాదు, అగ్నిహోత్రావధాన్లు బండారం అందరి ముందర కోర్టులో కూడా బయటపడింది. పెద్ద కూతురు జాతకంలో పుట్టిన సంవత్సరం వొకటైతే, సాక్ష్యంలో చెప్పింది యింకొకటి. ఇందువల్ల చీవాట్లు తిన్నాడు.

సిద్ధాంతులు లంచం తిని, పెళ్లి లగ్నాలు ఎప్పటికి కావలిస్తే అప్పటికి నిర్ణయించేస్తారు.

"కొత్త జాతకాలు నిర్ణయించడం ఐదు నిమిషాల పని", ఇందుకోసం అటక నిండా పాత తాటాకులు, కాగితాలు, నిలవచేసి వుంటాయి. రకరకాల సిరాలూ వుంటాయి.

కాశీలో ప్రొద్దుటి పూట బయల్దేరి వాయువేగ మనోవేగాలతో, కొద్ది గంటల్లో ఆకాశ మర్గాన విశాఖపట్నం వచ్చానని బైరాగి చెప్తాడు. రాగితో బంగారం చేసి యిస్తానంటాడు. అంజనం వేసి, పారిపోయిన (మొగ) పెళ్లికూతురు ఎక్కడున్నదీ కనిపెట్టేస్తానంటాడు... ఈ పచ్చి అబద్ధాల్ని అందరూ నమ్మేవాళ్లే! "ఆరు నెలల్లో ఇంగ్లీషు, బావుటా పోతుందన్న పరమ రహస్యం చెపుతాడు. భక్త కోటి నమ్మేస్తుంది. ఎవరికీ తెలియని భాషలో బంగారం రేకు మీద రాసివున్న దైవభాషను తాను చదివానంటాడు. ఇలాటివే తన మహాత్యాలనేకం చెపుతూపోయి, గంగానదిని సారా నదిగా మార్చేశానంటాడు. "కనుక్కో- గలిగిన గ్యానికి గంగా నది అంతా సారాయి కాదా !" అని ఉపదేశించి, భక్తులకు పారవశ్యం కలిగిస్తాడు.

బోనులో ఎలకల్ని పట్టినట్టు దయ్యపు దంపతుల్ని సీసాలో బంధించానని భూత వైద్యుడు ప్రకటిస్తే అందరూ నమ్ముతారు. అందువల్ల, దయ్యప్పిల్లలు పుట్టవచ్చు నన్న వొక అమోఘమైన ఊహ ఒక పాత్రకు వస్తుంది కూడా, "నమ్మిచెడిన వారు లేరు, నమ్మక చెడిపోతే పోయేరు" అన్నది అప్పటి సర్వసాధారణమైన నమ్మకం.

సనాతన ధర్మం అనుసరిస్తున్నట్లు నటిస్తూ, రకరకాల అబద్ధాలాడుతూ, రకరకాల దుశ్చేష్టలు చేస్తూ ; ఆత్మ వంచన, పర వంచన చేసే అగ్నిహోత్రావధాన్లు, సిద్ధాంతి, గవరయ్యవంటి వాళ్లూ, అభ్యుదయ కాముకులైన ఆధునికులుగా చెలామణీ అయ్యే దగాకోర్లు యిప్పటంతగా కాకపోయినా, అప్పుడూ ఏమంత తక్కువగా లేరు. అప్పటి దుస్సహ పరిస్థితులపైన సాహిత్యంలో కనీవినీ ఎరగని పెద్ద దండయాత్ర, కన్యాశుల్కం, ఇప్పటి దుస్సహ పరిస్థితుల పైని, సాహిత్య సమరానికది మార్గదర్శి.

రెండు కూర్పులు
ఏకత్వంలో భిన్నత్వం

ఇంగ్లీషు కవిత్వం నుండి బయటపడి, సాంఘిక పరివర్తనకు తెలుగు సాహిత్యాన్ని

సాధనం చెయ్యాలన్న తపన, కన్యాశుల్కం రచనకు ప్రోద్బలం అయ్యింది. అదే గురజాడ తొలి తెలుగు రచన. దాని యితివృత్తం ఎంపికకు భావ ప్రాతిపదికగా వున్నవి. ఆనంద గజపతి సేకరించిన కన్యాశుల్క వివాహాల సంఖ్యా వివరాలు, వాటిని అరికట్టడానికి ఆయన మద్రాసు శాసన సభలో ప్రతిపాదించదలుచుకున్న బిల్లు, "కన్యాశుల్క ఖండన"[47] అన్న వీరేశలింగం వ్యాసం (అగ్నిహోత్రావధాన్లు మనస్సు మళ్లించడానికి గిరీశం పూనుకుందా మనుకున్నప్పుడు, యీ వ్యాసం ప్రస్తావన వస్తుంది). ఇవి కాకుండా, యీ విషయం మీద వీరేశలింగం రాసినవి "బ్రాహ్మ వివాహము" అన్న పెద్ద ప్రహసనం (1878). "కన్యాశుల్కము" అన్న చిన్న ప్రహసనమూ వున్నాయి. మొదటి కూర్పు రాసిన తరవాతనే తాను "బ్రాహ్మ వివాహము" చదివినట్టుగా, దాని పీఠికలో గురజాడ తెలిపారు. చిన్న ప్రహసనాన్ని ఆయన చదివిందీ లేందీ తెలియదు. వీరేశలింగం ప్రహసనాలకూ, గురజాడ కన్యాశుల్కానికీ కథా వస్తువు వొకటే కాబట్టి, కొన్నిచోట్ల పోలికలుండడం సహజం. కాని పాత్ర పోషణ, సంవిధానం మొదలైనవి చాలా భిన్నంగా వున్నాయి. అయితే వీరేశలింగం సంఘసంస్కరణోద్యమం అంతట్లాగనే, కన్యాశుల్క వివాహాల గురించి ఆయన ఆందోళన ప్రభావమూ గురజాడ పైని పడడం సహజం. గురజాడ యీ సమస్య వొక్కటే కాకండా, తన కన్యాశుల్కంలో విధావా వివాహ సమస్యనూ, వేశ్యావృత్తి సమస్యనూ ఉపాంగాలుగా చేశారు.

తొలి కూర్పు ప్రదర్శనకు, ప్రచురణకు పెద్దగా ప్రశంసలు వచ్చాయి. (చూ. పీఠికలు, సమీక్షలు), తొలి ప్రదర్శన తరవాత 17 ఏళ్లకు, తొలి ముద్రణ తరవాత 12 ఏళ్లకు గాని ఆయన రెండో ముద్రణకు పూనుకోలేదు. చిన్న చిన్న మార్పులతో సరిపెట్టుకుందా మనుకున్నారు. కాని తన మిత్రుడు, ఎస్. శ్రీనివాసయ్యంగార్ (1874-1941 ప్రసిద్ధ న్యాయవాది, 1926 గౌహతి కాంగ్రెస్ మహాసభాధ్యక్షుడు) చేసిన సూచనను పాటించి, కన్యాశుల్కాన్ని చాలా మార్పు చేశాను... మూడంకాలు అచ్చుకు వెళ్లాక కొన్ని పాత్రల గురించి నా భావాల్ని మార్చుకోవలసి వచ్చిం" దని; "వినయాన్ని పక్కకునెట్టి చెప్పాలంటే, దాన్ని మహత్తర గ్రంథం చేశాననుకుంటున్నాను. గీటురాయి ఏమిటంటే, నన్నే అది మురిపంచుతూ వుంది. మొదటి కూర్పు కంటె యిది ఎక్కువ కూలంకషంగా నా మనస్సును వెల్లడిచేస్తూ వుంది"[48] అని తెలిపారు. భాసుని చారుదత్తానికి శూద్రకుడు తన మృచ్ఛకటికంలో చేసిన మార్పుల కంటే, గురజాడ రెండో కూర్పులో చేసిన మార్పులు పెద్దవి.

రెండు కూర్పులు సరిపోల్చి చదువుతూ వుంటే, యీ మార్పు లెటువంటివో తెలుస్తుంది. అంకాలు, రంగాలు, పాత్రలు, పుటలు, ఘటనలు మొదలైనవి పెరగడమే కాదు; నాటక మంతటా నాణ్యం పెరిగింది, అంద చందాలు అమిరాయి - అవి నాటకకర్తనే "మురిపించి" నటువంటివి.

మొదటి కూర్పులోని గ్రాంథిక భాష వాసనలు రెండోదాన్లో లేవు. వేరు వేరు పాత్రలు తమ తమ బుద్ధుల్ని బట్టి, సంస్కారాల్ని బట్టి అచ్చమైన వాడుక నుడికారాల్తో, ఉచ్చారణలతో, పలుకుబళ్లతో మాట్లాడుతాయి. అగ్నిహోత్రావధాన్లు, కరటకశాస్త్రి, గిరీశం, సౌజన్యారావు, పోలిసెట్టి, అసిరిగాడు, వెంకమ్మ, బుచ్చెమ్మ, మీనాక్షి మొదలైనవారి మాటలు సరిగ్గా వారి వారి తీరుల్ని బట్టి, మనస్సుల్ని బట్టి వుంటాయి. మచ్చుకు మీనాక్షి మాటలు : దయ్యపు

47. చూ. పాద పీఠిక 5.

48. వొంగోలు ముని సుబ్రహ్మణ్యానికి 1907 మార్చి 14, మే 7 ఉత్తరాలు.

దంపతులు "యిద్దర్నీ వో సీసాలో పెడితే దెయ్యప్పిల్లలు పెడతారేమో". లుబ్ధావధాన్లు కొత్త "పెళ్లికూతురు" రెండో పెళ్లి పిల్లేమో అన్న అనుమానం వచ్చి కనుక్కోమంటే, మీనాక్షి "నన్ను అడ్డమైన మాటలూ అంటూంటే నేనెందుకు అడుగుతానూ ? నేను దాంతో యిగ మాట్లే ఆణ్ణు" అంటుంది.

మొదటి కూర్పులో పాటిగ్రాపు పంతులు బంట్రోతు తన సంస్కారానికి అందని "భవిష్యం" అన్న మాట ప్రయోగిస్తాడు. ఈ కూర్పులోందే హాకర్ పాత్ర కూడా, ముస్లిం యాసతో యీ మాటనే ప్రయోగిస్తాడు. ఇది యీ పాత్రల నోటికి వచ్చేది కాదు. అంచేత రెండో కూర్పులో అది లేదు. బూటకపు పెళ్లికూతురు దూబరా ఖర్చులు చూపడానికి కల్పించిన హాకర్ పాత్ర వున్న రంగమే తొలగించబడింది.

వేరు వేరు మనుషులే కాదు, వొకే మనిషి సైతం వొకే మాటను వేరు వేరుగా పలకడమూ జరుగుతూ వుంటుంది. ఇది రెండో కూర్పులో ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. ఉదా: కరటక శాస్త్రి, కరటక శాస్త్రులు, కరటక శాస్త్రుల్లు; లుబ్ధావధాన్లు, లుబ్ధావధాల్లు మొదలైనవి.

మొదటి దాన్లోని కాన్‌గ్రెస్, కాంగ్రెస్ అయ్యింది ; మొదటి యంకము ప్రథమాంకము అయ్యింది.

మొదటి కూర్పులో "సాయంకాలమైనది. పూటకూళ్లమ్మకు సంతలో సామాను కొనిపెట్టుతానని నెల రోజులైనది" అని మొదలైన నాటకం, "డామిట్! వ్యవహారం అడ్డంగా తిరిగింది" అన్న వాక్యంతో ముగుస్తుంది. రెండో కూర్పు "సాయంకాలమైంది. పూటకూళ్లమ్మకు సంతలో సామాను కొనిపెడతానని నెల రోజుల కిందట ..." అన్న మాటలతో మొదలై, "డామిట్ ! కథ అడ్డంగా తిరిగింది !" తో ముగుస్తుంది. మొదటి కూర్పులో పూటకూళ్లమ్మ గిరీశానికి యిచ్చింది పది రూపాయలైతే, రెండో దాన్లో యిరవై రూపాయలు.

రెండో కూర్పులోని మధురవాణి పాత్ర, మొదటి కూర్పులో మహాలక్ష్మి, మధురవాణి అన్న రెండు పాత్రలుగా వుంది. మహాలక్ష్మి గిరీశం వేశ్య, మధురవాణి రామప్పంతులు వేశ్య. మహాలక్ష్మి రెండుసార్లు ప్రసావనకు మాత్రం వస్తుంది. రంగంలోకి రాదు. మొదటి కూర్పులోని యీ రెండు పాత్రలూ కేవలం "కొయ్యబొమ్మలు" ; రెండో కూర్పులోని మధురవాణి పాత్ర "సారు" రవ్వంతైనా లేనివి.

మొదటి కూర్పులో, వెంకమ్మ కాలుజారి నూతిలో పడితే, గిరీశం పైకి తీసినట్టుగా వుంది. రెండో కూర్పులో, కూతుర్ని డబ్బాశతో ముసలి వాడికిచ్చి పెళ్లి చేస్తున్నందువల్ల, ఆత్మహత్య చేసుకోడానికి వెంకమ్మ నూతిలో దూకితే, గిరీశం రక్షించినట్టు మార్చి నాటకకర్త కథకు పుష్టినిచ్చారు.

ఒకటో కూర్పులో రామప్పంతులు నియోగి కాదు, వైదీకి. మొదటి దాన్లో రెండో రంగం అగ్నిహోత్రావధాన్లు యిల్లు ; రెండో కూర్పులోలాగా మధురవాణి యిల్లు కాదు. అంచేత మంచం కింద ముచ్చట వుండదు.

పెళ్లికి ముందర నిరాహారం వల్ల లుబ్ధావధాన్లుకు ప్రాణాంతకం కావడం, పెళ్లి భోజనాల కొచ్చిన తిండిపోతు భోక్తల దౌర్జన్యం గురించీ వున్న మొదటి కూర్పు రంగాలు, రెండో కూర్పులో తీసివెయ్యబడ్డాయి.

మొదటి కూర్పులో శిష్యుడు భట్టి వేస్తోన్న శ్లోకం రఘువంశంలోనిదయితే, రెండో కూర్పులోనిది కుమార సంభవంలోంది. "లేళ్లు పరిగెడితే ఎవడిక్కావాలి, పరిగెత్తకపోతే

ఎవడిక్కావాలి" వంటి వ్యాఖ్యానాలు, కాళిదాసు కవిత్వానికి చేసిన వెటకారాలు, శిష్యుడి పాత్రను రక్తి కట్టించడానికి చేసిన మార్పులు.

మొదటి కూర్పులో రావప్పంతులు బనాయించిన ఉత్తరాన్ని కూలివాడు తెచ్చి యిస్తాడు (తెచ్చినందుకు భత్యం యివ్వాలి). రెండో దాన్లో ఆ ఉత్తరం పోస్ట్‌మాన్ బట్వాడా చేస్తాడు. తపాలా వ్యవస్థలో మార్పును, యీ మార్పు సూచిస్తుంది.

తన కంటెను తెచ్చి యిమ్మని వేధిస్తోన్న మధురవాణిని బ్రతిమాలుతూ కాళ్లు పట్టుకోబోతోన్న రావప్పంతుల్ని, సత్యభామ అవతారమెత్తి మధురవాణి తన్నివేయడం - తొలి కూర్పులో వున్న యీ కోపమో, మోటు సరసమో మలి కూర్పులో లేదు.

ఈ విధంగా రెండో కూర్పులో ఆదినుండి అంతం వరకూ చేర్పులు, మార్పులు, తొలగింపులూ ఎన్నో వున్నాయి. నాటక కర్త రెండో కూర్పులో చెక్కిన లెక్కలేనన్ని నగిషీలు, పెట్టిన మెరుగులు కన్యాశుల్కాన్ని మహత్తర గ్రంధంగా రూపొందించాయి. ఫలితంగా అది రంగు రంగుల ఇంద్ర ధనస్సయ్యింది, ఇంద్రజాలమయ్యింది.

సిద్ధహస్తుని సాటిలేని పాత్ర

అన్నిటి కంటె మనోహరమైందీ, మహత్తరమైందీ మధురవాణి పాత్ర చిత్రణ. మొదటి కూర్పు మధురవాణి రావప్పంతులు వెలయాలు మాత్రమే. రెండో కూర్పులో, వెలయాలుగా ప్రవేశించిన మధురవాణి, వెలలేని పాత్రగా పరిణమించింది.

"కొద్ది కాలం వుండే యవ్వనాన్ని జీవనాధారం చేసుకున్న కులం" లో పుట్టి పెరిగిన మధురవాణి, ఆ వృత్తిని విచ్చల విడిగా కాకుండా, తన తల్లి చేసిన ఉపదేశాల పరిమితుల్లో సాగిస్తూ వచ్చింది. మంచివారిపట్ల మంచిగాను, చెడ్డవారి పట్ల చెడ్డగానూ వుండమనీ, చెడని వారిని చెడగొట్ట వద్దనీ ఆ ఉపదేశాల సారాంశం. మధురవాణికవి మార్గదర్శకాలు.

మధురవాణి పరిణామం, మొదట కరటక శాస్త్రితోనూ, తరువాత సౌజన్యారావుతోనూ సంభాషణలో స్పష్టమవడం మొదలవుతుంది. సుబ్బితో లుబ్ధావధాన్లు పెళ్లిని తప్పించమని రావప్పంతుల్ని మధురవాణి వేధించడానికి కారణం స్వార్థం కాదు. అది సత్కార్యం అయినందువల్లనే. పెళ్లి తప్పించడానికి కరటక శాస్త్రి పథకం తెలియకముందర్నుంచి "ఆ ముసలాడికి పెళ్లెందుకు ? పెళ్లి మానిపించెయ్యండి" అని రావప్పంతులు చెవినిల్లు కట్టుకుని పోరుతుంది. "ఈ పెళ్లి తప్పించకపోతే మీతో మాట్లాడను" అని మారాం చేస్తుంది. పెళ్లి బేరానికి మారువేషాల్తో కరటక శాస్త్రి, అతని శిష్యుడు తన దగ్గరకి వచ్చేవరకూ ; సుబ్బి కరటక శాస్త్రి మేనగోడలని మధురవాణికి తెలియనే తెలియదు. ఈ అంతర్నాటకంలో మధురవాణి ప్రవేశం, కేవలం నిష్కామ కర్మ. "కష్టపడి ఆర్జించిన" తన కంటెను, అది తిరిగి వస్తుందో లేదో అన్న అనుమాన పరిస్థితిలో, మొదట రావప్పంతులుకి, తరువాత కరటక శాస్త్రికి యివ్వడానికామె వెనుకాడదు. మధురవాణి స్వార్థ త్యాగం, ఉపకారబుద్ధి అటువంటివి.

విజయనగరం నుండి రావప్పంతులుతో రామచంద్రపురాగ్రహారానికి వచ్చినప్పట్నుండీ, మధురవాణిలో అంతర్మథనం సాగింది. "కుక్కల పొత్తు" నుండి బయటపడి సంసారిగా బతకాలన్న గట్టి కోరిక రానురాను పెరిగింది. "కాపు మనిషినై పుట్టి మొగుడి పొలంలో వంగ మొక్కలకు, మిరప మొక్కలకు దోహదం చేస్తే, యావజ్జీవం కాపాడే తనవాళ్లనే వారుందురేమో" అన్న ఆలోచన మనస్సును పట్టి పీడించింది. "మధురవాణి అంటూ ఒక వేశ్యా శిఖామణి యీ

కళింగ రాజ్యంలో వుండకపోతే భగవంతుడి సృష్టికి యంత లోపం వచ్చివుండును" అని కరటక శాస్త్రి కురిపించిన పొగడ్తకు ఉబ్బితబ్బియిపోదు సరికదా, "మధురవాణి అనే వేశ్యాశిఖామణి గిరీశంగారి వంటి కుక్కల పొత్తుకే తగివున్నది గాని సౌజన్యారావుగారి వంటి సత్పురుషులను చూడడమునకైనా అర్హత కలిగి వుండలేదు" అని దిగులు పడుతుంది. రాయబారాలు పంపుతూవున్న డిప్టీ కలక్టరును తృప్తిపర్చేందుకు వెళ్లమని, కరటక శాస్త్రి తన చిక్కుల్నుంచి బయటపడడానికి ఎంతగా బలవంతం చేసినా, "యిటుపైని పూరకుక్కలనూ, సీమకుక్కలనూ దూరంగా వుంచడానికి అలోచిస్తున్నాను" అని చెప్పి, ససేమిరా వొప్పుకోదు.

వేశ్యల విషయంలో అహేతుకమైన మొండి పట్టుదలతో వున్న సౌజన్యారావుకు, వేశ్యాసమస్య గురించి ఆయన జవాబివ్వలేని ప్రశ్నలడుగుతుంది. జపాన్ దేశంలో గైషాలన్న వేశ్యలున్నారనీ, వాళ్లను గొప్ప గొప్ప వాళ్లు పెళ్లాడతారనీ తాను విన్నట్టు చెపుతుంది. మధురవాణి తెచ్చిన యీ సాపత్యానికి కారణం, ఆమె మనస్సును కల్లోలం చేస్తోన్న వివాహేచ్ఛ; ఆ "దుర్వృత్తి" లోని "హైన్యత"ను గుర్తెరగడమున్నూ.

లుబ్ధావధాన్లుని గండం నుంచి గట్టెక్కించడానికి, స్వకార్యంగా పాటు పడుతున్న సౌజన్యారావును పురుషవేషంతో కలిసి, అతన్ని రక్షించే సాధనం ఒక వేశ్య చేతిలో వుందని మధురవాణి చెపుతుంది ; ఆ వేశ్యతో పెళ్లికి కాని, వీలుకాకుంటే "వుంచుకోడానికి" కాని ఆయన వొప్పుకుంటే కార్యం నెరవేరుతుందంటుంది. "తలకు తగని వెర్రి కోరిక" అని తెలిసి కూడా, మధ్యవర్తిగా వ్యవహరిస్తూ యీ రాయబారం సాగిస్తుంది. సౌజన్యారావు వొప్పుకోడు సరికదా, కోపం తెచ్చుకుంటాడు కూడా. చివరకు "ఆడుగు మెట్టుకు దిగి", షరతుగా "ఒక చిన్న ముద్దు"ను కోరుతుంది. ఆయన "మిక్కిలి మంచివారు" కావడం, యీ కోరికకు కారణం. ఆ విషయమే చెపుతుంది. సౌజన్యారావు వొప్పుకోడు ; బదులుగా వెయ్యి రూపాయలు తీసుకొని సాయం చెయ్యమంటాడు. ఇందుకు మధురవాణి వొప్పుకోదు. పర్యవసానం ప్రతిష్టంభన.

చేసేదింకేమీ లేక, ఎలాగ్గైనా లుబ్ధావధాన్లును కాపాడాలన్న పట్టుదలతో వున్న సౌజన్యారావు "వ్రతభంగా"నికి సిద్ధపడతాడు. షరతును అమలు జరపడానికి దగ్గరకు వస్తాడు. ఈ విపరీత పరిస్థితిలో తీవ్రమానసిక సంక్షోభంలోవున్న మధురవాణి నిగ్రహించుకొని, మనస్సు మళ్లించుకొంటుంది. - మానవాతీతమైన నిగ్రహం యిది. చెడని వారిని చెడగొట్టవద్దని చెప్పిన తల్లి ఉపదేశం జ్ఞాపకం తెచ్చుకుంటుంది. ప్రబలంగా వున్న తన కోరికను చంపుకుంటుంది. వృత్తిని వదిలిపెడుతున్నానని ప్రకటిస్తుంది. సౌజన్యారావును వ్రతభంగం కాకండా కాపాడుతుంది. లుబ్ధావధాన్లు సమస్యా పరిష్కారానికి దారి చూపి, సౌజన్యారావు కృతజ్ఞతకు పాత్రురాలవుతుంది. నాటకంలో యీ పరిణామాన్ని పెంపొందించిన తీరు అక్షరాలా సాటిలేనిది. ఇది సాటిలేని సిద్ధహస్తుడికి మాత్రమే సాధ్యమవుతుంది.

"లోకమందలి మంచి చెడ్డలు ..."

చదవడమో, చూడడమో ముగిశాక, కన్యాశుల్కం - కన్యాశుల్కమే కాదు - సాధారణంగా గురజాడ రచనలు మనస్సు మీద వేసే ముద్ర ఎటువంటిది ? వాటివల్ల కొంతయినా చిత్త సంస్కారం కలగక తప్పదు, చెడుగుల మీద అసహ్యం పుట్టక తప్పదు, సత్కార్యాల వేపు మొగ్గు రాక తప్పదు, కన్యాశుల్కం శక్తి అటువంటిది. జడస్థితిలో వున్న మనస్సు మాత్రమే దాని

ప్రభావానికి లోనవదు. మధురవాణి, సౌజన్యారావు పాఠకుల మెప్పు పొందడమూ ; ఎంతగా నవ్వించినా అగ్నిహోత్రావధాన్లు, రామప్పంతులూ, గిరీశం అవహేళనకు గురి కావడమూ జరుగుతుంది. పరమాద్భుతమైన సాహిత్య శిల్పకళ, నాటక కథతో పాటు పాత్రలన్నిటినీ కళ్ల ఎదుట నిలిపి వుంచుతుంది.

ఇదే కాదు - "అడుగు జాడ గురజాడది, అది భావికి బాట"అని ఉద్ఘాటించిన శ్రీ శ్రీ మాటల్లో, "విద్యా పిపాసి నాకర్షించే అన్ని వెలుగుల వైపూ ఆయన దృష్టి ప్రసరించింది. ఏ విషయాన్ని స్పృశించినా దాని మీద ఆయన వ్యాఖ్యానించే తీరు ఆయనదెంత ఆధునిక మనస్తత్వమో అతి స్పష్టంగా తార్కాణిస్తూ వుంటుంది. ... ఆయన ఆలోచన ఎంతసేపు సంఘపరంగానే సాగుతూ వుండడం మనకి గోచరిస్తుంది." [49]

కన్యాశుల్కం రాసి నూతన నాటక (వచన) సాహిత్య శకం ప్రారంభించిన పద్దెనిమిదేళ్ల తరవాత, గురజాడ నూతన కవిత్వ శకం ప్రారంభించారు. "లోకమందరి మంచి చెడ్డలు లోకులెరుగుదురా?" అన్నది, ఆ శకావిష్కరణకు నాంది అయిన "ముత్యాల సరములు"[50] కథానాయకుడి సందేహం. కాని యీ సందేహానికి సమాధానం ప్రశ్నలోనే వుంది.

కథానాయికలో వున్నట్టుగానే లోకంలో అజ్ఞానం, అమాయకత్వం నిండుగా వున్నాయి. దీనిక తోడుగా సాంఘిక అవినీతి క్రిములతో నిండివున్న కఠోర దాస్యం, సమాజాన్ని అప్రతిష్టపాలు చేసే పరిస్థితులు. వీటిని బయట పెట్టి, ఉన్నత నైతిక ప్రమాణాల్ని నెలకొల్పాలి. వాడుకలో లేని భాష కాకుండా వాడుకలో వున్న భాష యిందుకు సాధనం కావాలి. సాహిత్యానికి యింతకంటె మేలైన పని యింకొకటి లేదు.[51]

ఇందుకోసం, "మంచి గతమున కొంచెమేనోయి, మందగించక ముందు అడుగేయి" [52] **అన్నది, గురజాడ ఉద్బోధ.**

ఈ ఉద్బోధ, అప్పటి "సాంఘిక అవినీతి క్రిము"లకు, "సమాజాన్ని అప్రతిష్టపాలుచేసే పరిస్థితు"లకూ మాత్రమే పరిమితం చెయ్యవలసిందీ, అన్వయించ వలసిందీ కాదు. గురజాడ జీవిత కాలం తరవాత చాలా దశాబ్దాలు గడిచి పోయాయి. ఆయన వేలెత్తి చూపిన చెడుగులు అప్పటి కంటే యిప్పుడు, ఏదో వొక రూపంలో, అంతకు మించిన ఉగ్రరూపంతో వున్నాయి; సామాజికంగానే కాక సర్వరంగాల్లో వ్యాపించి వున్నాయి.

దేశంలో యిప్పుడున్న వ్యవస్థకు ప్రజాస్వామిక వ్యవస్థ అని పేరు. అయితే చిత్రమేమిటంటే, యీ ప్రజాస్వామిక వ్యవస్థ కింద దురవస్థల పాలయ్యేది, ప్రజలు ! ప్రజల కడుపులు కొట్టి జేబులు నింపుకొనే వాళ్లకు, కపాలాల సోపానాల మీంచి ఉన్నత శిఖరాలకు ఎగబాకే వాళ్లకు, యీ ప్రజాస్వామిక వ్యవస్థలో అందుబాటులోలేని సదుపాయాలేవీ లేవు.

స్వలాభం కోసం ఎటువంటి దారుణాలు చెయ్యడానికైనా జంకూ గొంకూలేని మనస్తత్వం దేశాన్ని నిర్వీర్యం చేస్తూ పోతోంది. కులం, మతం, ప్రాంతం పేరు చెప్పి ప్రజల్ని, దేశాన్ని ముక్క చెక్కలు చెయ్యడానికి కట్టుదిట్టమైన ఉద్యమాలు, పట్టపగలు నడివీధుల్లో బందిపోట్లు, మానభంగాలు, హత్యలు, కోడళ్ల సజీవ దహనాలు, మంగళ సూత్రాలతో సహా

49. చూ. "యుగకర్త గురజాడ" (వ్యాసం).

50. "ఆంధ్రభారతి", 1913, జులై.

51 చూ. కన్యాశుల్కం అంకితం, తొలి కూర్పు పీఠిక.

52 "దేశభక్తి", "కృష్ణా పత్రిక" 1913 ఆగస్టు 9.

మెడలోని నగల అపహరణ, ఎత్తుకపోయిన దేవుళ్ల విగ్రహాలతో విదేశ వ్యాపారం - అంతటా దుశ్చింత, దుర్నీతి, దుష్కర్మల విలయ తాండవం, దుర్వాసనలు వెదజల్లుతూ నైతిక కాలుష్యం.

ఇటువంటి సామాజిక రుగ్మతల్ని రూపుమాపడానికి, సమాజంలో అంతర్భాగమైన సాహిత్యం కూడా విధిగా బాధ్యత పుచ్చుకోవలసి వుంటుంది. ఇటువంటి దుర్వ్యవస్థ వల్ల దాపురిస్తోన్న దుష్ఫలితాల్ని ప్రజలకు నచ్చచెప్పి, ఉన్నత నైతిక ప్రమాణాల్ని నెలకొల్పడం కంటె, ఎప్పటి సాహిత్యానికైనా మేలైన పని వేరే లేదు. సాహిత్యానికి గురజాడ చూపిన దారి యిదే. ఈ దారిని తప్పడం, పెడదారులు తొక్కడమే అవుతుంది ; సమాజం నుండి సాహిత్యాన్ని వేరు చేయడమూ అవుతుంది.

లోకులుంటున్నది, లోకంలోని మంచి చెడ్డల్ని ఎరగని స్థితి. ఈ దుస్థితిని తొలగించాలి. ఈ బృహత్తర కార్యం మహాకార్యం, దీని సాధనలో సాహిత్యం కూడా పాల్గొనాలన్నది, గురజాడ హితబోధ.

- సెట్టి ఈశ్వరరావు